

AZ
**AMERIKAI KIVÁNDORLÁS
ÉS A VISSZAVÁNDORLÁS**

ÍRTA
LÖHERER ANDOR

KÖZGAZDASÁGI ÍRÓ,
A M. GAZDASZÖVETSÉG ÉS AZ OMOE.
IGAZG.-VÁLASZTMÁNYI TAGJA

BUDAPEST
„PÁTRIA” IROD. VÁLL. ÉS NYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
KÖNYVKIADÓHIVATALA

1908

„Pátria” irod. váll. és nyomdai r.-t. nyomása. Budapest, Üllői-út 25. (Köztelek.)

ELŐSZÓ.

Íz vagy több könyvből a tizenegyediket megírni már írói siker. A nemzetgazdaság, statisztika és közgazdaság terén működni nem könnyű és nem ilyen hálás. A kivándorlás bonyolult elágazó kérdésében nem haladhatunk kitaposott csapásokon. Európa fejlett országaiban a kivándorlás nem fejlődött a mi kivándorlásunk méreteiben. Ezért fejletlen a reánk vonatkozó kivándorlás külföldi irodalom. A nyerstermelő országok helyzete ebben is teljesen eltérő a nyugati iparilag fejlett országaitól. A kivándorlásra kényszerítő viszonyok is nagyrészt mások.

Kivándorlásunk Amerika fejlődésével áll szoros kapcsolatban. Amidőn a mi kivándorlásunk okait és eredményeit akarjuk kutatni és ecsetelni, Amerika belső életét s ipari fejlődését kell viszonylagos vizsgálódás tárgyává tenni.

Amerika valóban a határtalan lehetőségek, ellentétek és fejlődések hazája. Ez teszi nehézé egy ilyen mélyreható közgazdasági tanulmányhoz mindazt megfelelően színre hozni és tömöríteni, miáltal ezen kérdés közokulásra megvilágítható.

Hazafias törekvéssel igyekeztem e nagy és bonyolult kérdést röviden tárgyalva, egy lépéssel előre vinni. Hézagossága, a rohamos változásnak, vagy az adatok teljes hiányának és a térszükének tudandó be. E nagy kérdés még sok egyéb megvilágítást igényelhet; nekem az úttörés nehéz feladata jutott.

Egyelőre a jelen mű tartalmát is elegendőnek vélem
s legjobb tudásom szerint igyekeztem a nagy olvasó-
közönségnek az egész kérdés főbb szempontjait hűen fel-
tárni s a kivándorlás összes itteni kérdésein végigvezetni.

Hazafias tanulmányaimnak eme szerény eredményeit szak-
értők alkalmasnak tartják – hasonló műnek teljes hiányában -
eme új törvénnyel megoldandó égető közgazdasági és
nemzeti kérdésnek szélesebb alapon való felderítésére; a
miért ezt az ügy iránt érdeklődő közönségnek melegen
ajánlom.

Legmélyebb tiszteletemet és hálás köszönetemet rovom
le Kossuth Ferenc m. kir. kereskedelemügyi miniszter úr-
nak, hogy az északi német kikötők tanulmányozásában
anyagilag támogatott, míg gróf Andrássy Gyula belügy-
miniszter úrnak fiúmei tanulmányomnál való erkölcsi tá-
mogatásáért mondok hálás köszönetet.

BUDAPEST, 1907 december hó.

I

X., Mátyás-utca 20.

Löherer Andor

*közgazdasági író, aM. Gazdaszövetség és
az OMGE. igazgató-választmányi tagja.*

A kivándorlási kérdés bonyolultsága.

mindennapi élet tapasztalatai igazolják, sőt meglepetés-szerűen mutatják, hogy a kivándorlás kérdése messze kicsapott azon szűk mederből, melyet a kormány férfiai részére kiszabtak, és saját nézőpontjukból neki tulajdonítottak.

Az események azt igazolják, hogy ezen kérdést talán nagyon is kicsinyelték, pedig ez olyan elsőrendű állami, népességi, nemzetgazdasági, pénzügyi, védelmi, ipari, mezőgazdasági, de legfőképpen munkásügyi változásokat vetett már idáig is a felszínre, amelyek mindegyike egymagában is elég fontos, hogy közállapotainknak hirtelenül beállott nagy változása miatt, egyenként is bővebben és alaposabban foglalkozzunk velük, nem csupán irodalmi szempontból, hanem annak káros hatásainak gyakorlati orvoslása szempontjából is. Annál fontosabb tehát, hogy összhatásukban is vizsgálódás tárgyává tétessék ezen nagy és nehéz kérdés és a legkülönbözőbb szempontból megvilágíttassék.

A kivándorlás kérdése éppen sokoldalú vonatkozásai miatt nagyon is bonyolult, a mit akkor látunk és érezünk a legjobban, ha annak a mélyére jutni igyekezünk. Jellemző és csudálatos, hogy ennek dacára a fiúmei kivándorlási iroda bevallása és kijelentése szerint kívülem senki, de senki nem vett magának

színén tanulmányozni. Senki sem érdeklődött az iránt, hogy miképpen bonyolítottatik le a kivándorlók ezerféle ügye, miképpen lesz az Fiúméban kezelve, mi az ottani iroda szelleme, berendezése, ügymenete, levelezése és a kivándorlókra vonatkozó ügyek elintézése stb., pedig ez azon egyetlen zsilip, a melyen a kivándorlás folyamata keresztül húzódik. Csakis, ha a legmegfeszítettebb munkát követelő kivándorlási iroda munkásai közé beállunk, s heteken át napról-napra velük dolgozunk, láthatjuk teljes-

ségében és ösmerhetjük meg a kivándorlás ezerféle szálait, azok bonyolultságát, s csak így tudható meg, hogy melyik szál hová nyúlik a messzeségbe. Itt úgy járunk, mint a gyöngyhalász, a kinek a legnagyobb erőmegfeszítéssel kell a nagy mélységbe, leszállani, hogy hol kisebb, hol nagyobb szerencsével célt érve egy-egy parányi gyöngyhöz jusson.

Bátran állíthatom a szerzett tapasztalataim után, ki e kérdéssel több mint két évtizede foglalkozom, hogy kevesen vannak *kellően* tájékoztatva a kivándorlás kérdésében, de legkevésbbe az a nagy közönség, a kit ez a legközvetlenebbül érdekel, mert létérdeke van vele összefűzve. A nép azonban apróra ösmeri az őt érdeklő dolgokat. Ha tehát az egyes események jelentőségét kellően nem ismerjük és nem méltányoljuk, főleg pedig nemzetgazdasági, közigazdasági, mezőgazdasági, társadalmi, nemzeti és mondjuk, üzleti szempontból meg nem vizsgáljuk és fel nem derítjük, akkor minden tudásunk és ítéletünk helytelen, sőt ferde marad, aminek konzekvenciája egész állami és társadalmi életünkön bosszulhatja meg magát. Intézményeink, sőt a kormány intézkedései enélkül nem javíthatnak a helyzeten és nem emelhetők oda, hogy a nemzeti veszedelem biztos gyógyításához vezessenek. Egyik legjellemzőbb példája ennek azon tapasztalat, ami az 1907. évi június hóban Budapesten is megjelent: amerikai bizottság céljául a közönségnél a hírlapok útján elterjedt, amely senki által sem lett megcáfolva.

Az amerikai bevándorlás téves megítélése.

Legtöbben és a közvélemény azon hitben és feltevésben vannak, hogy az amerikai bevándorlás tanulmányozására az amerikai szenátus megbízásából Európában és Magyarországon járt tagjai előtt: a bevándorlás korlátozása a kitűzött főcél. Határozottan állíthatom és az adatok egész halmazával igazolni fogom, hogy ezen felfogás alapján és teljesen téves s csakis az amerikai viszonyok nem ösmeréséből ered. Amerikának, ami alatt e műben mindig az Egyesült-Államok értendők, 1906. évben már 84 millió lakossága volt. Ezek közül a bevándorlók száma 1821-től 1907-ig: 24 millió ember, vagyis: 29% idegen vérű.

Újabb statisztikai adatok hiányában, Amerika bevándorlását következőleg mutatja ki:

A bevándorlók államok szerint.

Államok	1901 és 1902		1903		Összes bevándorlás 1821—1903	
	egészben	%	egészben	%	egészben	%
Ausztria és Magyarország	285.379	25·11	206.011	24·03	1,522.925	7·16
Belgium	4.156	0·37	3.450	0·40	71.661	0·33
Dánia	9.315	0·82	7.158	0·83	211.660	0·99
Franciaország	6.267	0·55	5.578	0·65	414.197	1·94
Németbirodalom	49.955	4·39	40.086	4·67	5,138.091	24·16
Olaszország	314.371	27·66	230.622	26·90	1,589.219	7·47
Németalföld	4.633	0·41	3.998	0·46	141.321	0·66
Svéd és Norvég	83.957	7·39	70.489	8·22	1,405.420	6·68
Orosz- és Lengyelország	192.604	16·95	136.093	15·88	1,242,455	5·84
Spanyol és Portugál	11.039	0·96	11.397	1·32	95.778	0·45
Svájc	4.545	0·40	3.983	0·46	212.946	1·—
Anglia-Britt királyság	91.582	8·06	68.947	8·04	7,141.659	33·58
Európa többi része	30.502	2·68	26.695	3·11	109.016	0·58
Európa összesen	1.088.305	95·71	814.507	95·03	10,296.348	90·73
Amerika többi részei	11.114	0·98	11.023	1·28	1,243.386	5·84
A világ többi részei	1.168	0·10	1.374	0·16	236.259	1·11
Főösszeg	1,136.661		856.046		21,265.723	

Ezekben a számokban csupán egy töredéke van az amerikai bevándorlásnak kitüntetve, a melynek végösszegeiből látjuk, hogy 1903-ig a bevándorlottak száma már meghaladta a 21 milliót, melyből európai 19 millió = 9073%-ban.

Az egyes államok ki- és Amerikába való bevándorlás folyamatát – évtizedes változásaiban – a következő százalékos összeállítás tünteti ki:

Államok	1861—1870	1871—1880	1881—1890	1891—1900	1901—1905	1906
Ausztria és Magyarország	0·33	2·6	6·7	16·—	25·—	24·—
Németbirodalom	35·—	25·5	28·—	14·—	4·6	3·4
Olaszország	—·51	2·—	5·9	18·—	25·—	25·—
Oroszország	—·2	1·9	4·4	14·—	17·—	20·—
Angolország	38·—	15·6	12·—	6·—	4·—	4·5
Írország		15·5	12·1	10·—	4·8	3·—
China	2·7	4·4	1·2	0·4	0·23	0·14
Afrika és Amerika	5·26	15·53	8·15	1·56	1·87	4·4

Roppant tanulságosak ezek a számok, mert hamisítatlanul tárják élénkbe azon tükröt, melyből a világ minden országában élő népekben otthoni viszonyaira – az amerikai élethez képest – összehasonlító képet nyerünk.

Amerika belső vándorlása.

Ha azonban az Amerikában született bevándorlókat is figyelembe vesszük, akkor az amerikai nép fele: idegen vérű. Az 1900-ban foganatosított amerikai census szerint, az Amerikában születettek közül 135 millió, vagyis 207% lakott születési helyén kívül; de eredeti szülőföldjéről elvándorolt: 6.16 millió más államokba, még pedig a keleti forró égövű államokból a közép és nyugati államokba, a hol a népesség még igen gyér volt és ma is kevés s a hol az ingyenföldet és farmot még könnyű szerrel megszerezhették; vagyis a bányász és ipari foglalkozásból a szabad farm élet ölébe menekültek; még pedig csupán az első 8 iparos államból kimenekültek: Newyorkból 806.553, Pennsylvaniából 707.344, Ohióból 362.475, Illinoisból 303.318, Massahusettsból 115.532, New-Yerseyből 76.346, Connecticutból 44.597 és Rhode Islandból 12.942 az üzleten meggazdagodott ember, azután bányász-, ipari és gyári munkás; vagyis: 2,429.107, a bányász- és a gyárélethez megunt munkás, a kik elég szerencsések voltak annyit megtakarítani, hogy egy farmot - a minék értéke 800-2000 korona – megszerezhessenek. Ez jellemzi az amerikai életet.

A farmok száma volt:

1850-ben _____	1,449.073	113,032.614 acres területtel
1860-ban _____	2,044.077	163,110.720 „
1870-ben _____	2,659.985	188,921.099 „
1880-ban _____	4,008.907	284.771.042 „
1890-ben _____	4,564.641	357.616.755 „
1900-ban _____	5,739.651	414.498.487 „

A szaporodás tehát tett:

1860-ban ___ 60.004 farmot	50,078.116 acres területtel.
1870-ben ___ 65.908 „	25,816.379 „
1880-ban ___ 1,348.922 „	105,849.943 „
1890-ben ___ 555.734 „	72,845.713 „
1900-ban ___ 1,275.010 „	56,881.732 „

(1 acres cca 1 magyar hold = 1140 □-öl.)

Az 1870-től 1890-ig terjedő két évtized alatt tehát: a Német-birodalom kétszeres területét vették új művelés alá! Ezen adatokból az tűnik ki, hogy egy-egy ős farmon – rendszerint 80 és 160. acres nagyságúak – ekkor 4-10 ember nyert foglalkozást, vagyis egy ember munkájára 20-25 acre esik. Sok farmon, a kisebbeken csak két ember él. Ezeken extenzív gazdaság folyik. De az is kitűnik, ami pedig a fő, hogy ama 616 millió, a gyári és ipari munkából a szabadabb foglalkozásba menekült munkás-elemet Amerikának pótolni legnagyobb érdeke, mert az évi bevándorlás tett Amerikába:

1861-1870. évtizedben: évente	237.727 lelket,	év alatt:	2,377.270 lelket
1871–1880.	” ”	281.219 ” ” ” ”	2,812,219 ”
1881-1890.	” ”	524.661 ” ” ” ”	5,246.610 ”
1891-1900.	” ”	368.756 ” ” ” ”	3,687.560 ”
1901 -1905. években: átlag	737.513 ” ” ” ”		3,687.565 ”

1906. évben pedig összesen 1,110.735 lelket, vagyis a bevándorlás csak az utolsó két évben emelkedett az egymillióra. Még így is sok terület néptelen. Az utolsó, vagyis 1906. évi egymillió száz ezer ember közül azonban nem volt mind férfi, csupán 764.463, vagyis 69.5% és ezek közül is sok a 12-19 éves fiatal suhanc, akiknek 12-15 éves tagjai aligha bírják a bányák és gyárak rettentően megerőltető nehéz munkáját, akik tehát csak a könnyebb munkákba állhatnak. Az iparos kivándorló is nagy számot von el a nyers munkaerőből.

Végeredményében tehát az amerikaiaknak ama legfőbb nemzeti feladatuk sikeres megoldásáról van ma szó, hogy folytonosan óriási arányokban fejlődő, kultúra alá veendő területeik, iparuk, bányáik és gyáraik munkásszükségletét, a megfelelő mennyiségben, azonban az általuk kívánt *minőségben is biztosíthassák*; főleg, mert az amerikaiak szaporodása – a polgároké – nem tart lépést iparuk és termelésük mesés fejlődésével, sőt a francia egygyermekrendszer veszedelmes tünetei mindjobban előtérbe lépnek, a klíma nehézsége, a megerőltető, az idegeket megőrlő nehéz munka, észlelhető vézinaság és idegesség miatt s azért is, mert a nagy tömeg vagyongyűjtése korlátozva van.

Másrészt azt is látjuk az amerikai farmok szaporodásából, hogy 1870-től 1880-ig mintegy 1,273.000 új farm létesült, mintegy 80 millió acres területtel – a mely nagy fellendülés azonban az 1880-as agrárkrízisek miatt 1890-ben 555 ezer farmra

csökkent – s az 1900. évben ennek kétszeresére emelkedett, amidőn a termények árai javultak. Legfeltűnőbb, hogy 1880-tól 1900-ig 50 millió acre területtel csökkent meg a mezőgazdasági termelés. Mindenesetre érdekes, hogy amíg 1880-ban egy farmra esett 78 acre átlagban, addig 1900-ban a gazdasági krízis idejében esett 131 acres s 1900-ban, a felvirágzás korszakában nem esik csupán 48 acres átlagban.

Az amerikai államok benépesítése.

Az amerikai nemzeti politikának kiemelkedő mozzanata, hogy hatalmának és világhuralmának biztosítása érdekében az egyes túlszűfolt államok népességét, tehát a keleti államokból a gyéribb népességű nyugati államokba ahol még az ösfoglalkozású farmélet dominál, telepítse le. Vagyis Amerikában teljesen ellenkező irányú a benszülöttek népvándorlása, mert míg Európában – és kivált az iparilag fejlett országokban – a falu népe a városokba húzódik, addig Amerikában a benszülöttek közül aki teheti a városi nyomor s rossz levegő elől a vidékre, a tiszta levegőjű és szabad farmra vonul.

Amerika bevándorlásában az ország közállapota nagyarányú, mondhatjuk mesés fejlődése, vagy az ott is beállott krízisek nagy nyomokat hagytak. 1854-ben 427 ezer volt a bevándorló, mely 1861-ben s 1862-ben szállott a polgárháború idejében 91 ezerre; 1863-ban a létszám felemelkedett egyszerre 176 ezerre, mely 1867-ig 315 ezerre nőtt; 1868-ban ez ismét szállt 138 ezerre s 1873-ig 459 ezerre emelkedett; 1879-ig a bevándorlók száma a finánc-depresszió ideje alatt folyton csökkent; 1880-ban egyszerre 457.000-re szökött fel, mely 1882-ben 789.000-re rúgott s innen kezdve 1886-ig 334.000-re szállt le. Ezen szám 1893-ig 509.000-re emelkedett, hogy 1898-ig, a gazdasági hanyatlás idején, 229.000-re csökkenjen, a mely évtől 1903-ig 857.000-re növekedett ismét, míg 1905-ben a kivándorlók száma 1,026.499 volt s 1906-ban 1,100.705. Előre látható, hogy a míg az amerikai trösztök és az elnök között kiütött harc és háború véget nem ér, krízis krízist fog követni s a bevándorlás aszerint fog ismét csökkenni. Amint tehát ezen periódusokból látjuk, az Amerikába való bevándorlás szoros kapcsolatban van az amerikai gazdasági és ipari kereseti viszonyok alakulásával aszerint, amint ottan a keresetképesség emelkedik vagy csökken.

Európa legtöbbször szenvedett Amerika gazdasági versenyé miatt, nem csoda tehát, ha a bevándorlottak 90 százaléka európai volt. A hullámok Amerikának csodás fejlődésével csapnak mind magasabbra, mert mindig több európai munkást igényel és annál több intelligensebb munkásnak képes jó keresetet nyújtani. Mindaddig tehát, amíg Európa, ha csak megközelítően is hasonló ipari fejlődést el nem tud érni és ennek révén népeinek a mainál jobb kereseti viszonyokat biztosítani nem képes, az Amerikába való kivándorlás káros hatásait túrni kénytelen. Ezt gyökeresen orvosolni addig alig lehet.

A krízis tehát ott rejlik, hogy az egyes államokban Európában az ipart emelni és azután virágzásra is juttatni nem mindenütt sikerül egyformán. Azon államok tehát, melyek az iparfejlesztés emelkedő irányától távolabb állanak, azok adják meg legelsőbben is az amerikai kivándorlás legnagyobb adóját: az úgy is gyengén emelkedő nemzeti szaporulat tekintélyes hányadának elvesztését a kivándorlásban. Németországnak nagy erőfeszítése, sőt minden erőszakos eszköznek megragadása, fejlődésben levő iparának fogyasztó területeit szaporítani és emelni, szorosan összefügg nemzeti politikájával, hogy a 80-as években megindult erősebb kivándorlást lehetőleg csökkentse.

Kivándorlóink száma.

Magyarország kivándorlásáról – az amerikai statisztikán kívül – csak hiányos statisztikánk van. Az 1905. évről és az 1906. évről van rendszeres, de még mindig hiányos statisztikánk, mert csakis a kiadott útlevelek alapján állították azt össze. Ezzel tehát kivándorlás-ügyünk mikénti fejlődését nem lehet kellően megvilágítani. Nem marad tehát más hátra, mint az amerikai adatokat felhasználni. Csakhogy Amerikában, amint az eddigiekből láttuk, Magyarországot közösen, illetve együtt kezelték Ausztriával, ami e kérdést még bonyolultabbá teszi. Más magánstatisztika ezért alapul nem szolgálhat, mert csakis ezen utolsó időben, midőn már a kivándorlás egészen nyakunkra nőtt, kezdtek ezen kérdéssel behatóbban foglalkozni. Némelyek, akik szakértőknek tekinthetők, az összkivándorlást, illetve az Amerikában élők számát 2 millióra teszik. De éppen, mert sem hiteles statisztikánk, sem más támpontunk erre nézve nincsen, magam részéről a magyar kormány 1905. évi jelentésére támaszkodom, mely szerint a kivándoroltak

száma 1900. évtől 1906. évig 1,088.237 volt. Az amerikai statisztika pedig 1901-től 1906-ig 1,173.390 kivándorlót mutat ki Ausztria és Magyarországból együttesen. Így tűnik ki a legvilágosabban, hogy az amerikai statisztika ebben is hibás. Ha most a fentebbi 1,088.237 magyar kivándorlóhoz az 1906. évi 200.000 kivándorlót hozzáadjuk, akkor csupán 1900. évtől az 1907. évig már 1,288.237-en vándoroltak ki. Ámde 1880-tól 1900-ig is volt és eléggé érezhető kivándorlásunk, ha tehát tekintetbe vesszük azt, hogy egy részük már amerikai polgár lett, egy részük elpusztult és elhalt, egy részük pedig visszavándorolt, feltehetjük, hogy mégis 211.763 emberünk szerepelhet a múltból mint kivándorló és így annál is inkább felvehetjük az összkivándorlók számát 1,500.000 emberre, mert főleg a múltban, igen sokan minden útlevél nélkül mentek ki, úgy hogy a 211.760 embert e címen is felvehetjük az 1900 – 1907. évi kivándorlottak létszámába. Kivándorlási útlevelet kiadtak 1900-tól 1907-ig 1,277.252-öt.

Mindezek alapján egész valószínűséggel vehettem fel a mi reánk most fontossággal bíró kivándorlók számát az 1,500.000-ban, mint amennyit az amerikai statisztika Magyarországra és Ausztriára együttesen kimutat. Annál inkább sajnálom, hogy kivándorlóink anyagi helyzetéről, birtokviszonyairól, a magukkal kivitt pénzeszegekről nincsen statisztikánk. Mindezen okoknál fogva a következő számítások, jobb hiányában, csakis magánbecslés jellegével bírnak s csakis a kivándorlási ügy felderítését célozzák.

A visszahatás és az amerikaiak nyugtalansága.

Az é.-amerikai kormány látva a különböző népek kivándorlásának elváltozását, amely szerint az angolok kivándorlása csökkent 1906-ban 15.218-al, az írek csökkenése 17.950-el, a svédké 3281-el, a németké 3010-el, a dánoké 1229-el, a skótoké 1111-el, vagyis az angol, német, szász faj mintegy 42.000 lélekkel csökkent, ellenben az olaszok bevándorlása 51.641-el, az oroszoké 30.778-al, a görögöké 8974-el, a törököké 5165-el emelkedett, vagyis eltekintve az osztrák és magyar, lengyel és tót bevándorlóktól, az olasz, orosz, görög és török nép, amely sohasem asszimilálódik az amerikai fajjal, 100.578 lélekkel szaporodott, tehát a betódulása Amerikába két és félszer nagyobb volt, mint az angol-szász faj betódulásának a csökkenése.

Az amerikaiak éles szemmel vizsgálják ezen jelenséget és megdöbbenéssel látják, hogy a reájuk legértékesebb angol-szász faj helyett 69% keleti és ázsiai, idegen vérű nép tódul hozzájuk, miből az olasz 25%, az orosz zsidó pedig 14%, ellenben az angol-szász faj csak 7.5%. A porosz-német faj nem számítható a német-szász fajhoz.

Az amerikaiak aggodalma és nyugtalanlansága, főleg az amerikai Monroe-elmélet szempontjából igazolt, mert Amerikára nézve az angol-szász faj vált Amerika hasznos polgárává, a miből maga a nagy köztársaság áll; míg a mostani bevándorlásnál betóduló idegen fajok nem asszimilálódnak, csupán ivadékaik, mert a különbség az amerikai nép szokásai, életmódja, nemzeti jellege, munkabírása, szellemi s kereskedelmi élete, üzleti fel-fogása, különösen pedig demokratikus államformája között, főleg szabadságérzetében és az Európából átjött idegen fajú elemek alacsony műveltsége és szolgai jellege miatt olyan áthidalhatlannak látszik az eddigi tapasztalatok szerint, a miért az amerikaiak egyik része ezen reájuk kevésbé értékes elemeknek, a másik része pedig a különféle munkáknál mint fellépő versenytársaknak a bevándorlását minden eszközzel megnehezíteni törekesznek.

Az amerikaiaknak bő tapasztalatuk van már ezen irányban a *chinaiakkal*, a kik 1903-ig mintegy 320.000-en lepték el Amerikát, azonban életmódjában és erkölcsében, minden jó munkabírása, dacára annyira elütő az amerikaiaktól, hogy már az 1871-1880-as évtizedtől ezeknek kiszorítása megindult s 1906-ban már csupán 1504 chinait bocsátottak be, a mi az összbevándorlók arányában a 4.4%-ról leszállott 0.14 százalékra; mindazonáltal 1903-ban összesen még 1.50 százaléka volt az összes bevándorlottaknak chinai. Mi ez a kis szám az amerikaiak 80-84 millióihoz képest és mégis a chinaiak idővel telj tsen ki lesznek zárva Amerikából, mert a fajkeveredésre nézve ugyanazon osztályba soroztattak, mint a négerék.

Az 1903. évig a 21.26 millió összbevándorlottakból az angol származásúak hét milliót meghaladva 33.58%-ot tettek, a németek öt milliót meghaladva 24.16%-ot, az olaszok 158 millióval 7.47%-ot, az Ausztria és Magyarországból származó vegyes nemzetségek 7.16%-ot, az oroszok és lengyelek 5.84%-ot s az összes dél- és más amerikaiak 5.84%-ot; természetes tehát, hogy az amerikaiak jól tudják, hogy ma a világversenyben csakis a

legerősebbek győzhetnek, ezért a bevándorlást is ezen szempontból bírálva, a hozzájuk beözönlő népet megrostálva kívánják maguk közé beereszteni. Arra is tekintettel vannak, hogy az első generáció csak nehezen asszimilálódik, ellenben a második generáció már amerikai egészen, mert népiskoláik jellege és iránya ezen célt tökéletesen biztosítják.

Az amerikai bevándorlási biztos jelentése.

Az 1906. évi amerikai bevándorlási biztos jelentésében az eddigi bevándorlást „barátságos invázióknak” tekinti s az európai viszonyokra való tekintettel természetesnek találja, mert az európaiak: keresték a szabadságot. Íme, ez a világ legelső köztársaságának ítélete az Európában dívó alkotmányos szabadság felett, a hol a népek és törvény hozások akarata teljesen másodrendű. Amíg tehát Amerikának fejlődő közgazdasági viszonyát azelőtt a szabadság kedvéért keresték az európai kivándorlók hogy új egzisztenciát leljenek maguk részére, addig a mai tapasztalatok alapján már világosan kimutatható, hogy az újabb bevándorlások az Európában felmerült általános nyugtalanságból erednek, a mi a szocializmusban és a monarchikus, erőszakos, pártos és egyoldalú kormányzati államformában leli gyökereit; a hol a népek megélhetésére ritkán vannak kellő tekintettel.

Ezek mellett világosan és határozottan kimondja a jelentés, hogy a szaporodó bevándorlás *a szállítási társaságok titkos ügynökeinek fokozott tevékenységével is összefüggésben áll.*

Az így erőszakoltan mesterséges bevándorlás korlátozására tehát bizonyos további lépések megtételét sürgeti, nevezetesen: az amerikai bevándorlási törvénynek általános kifüggesztését; továbbá egy nemzetközi értekezlet megtartását, mert a mai tömeges bevándorlók olyan alacsony műveltséggel bírnak, a melynél fogva mint leendő amerikai polgárok nem felelnek meg az általános mértéknek, így az élet harcában, ha nem tudják egzisztenciájukat biztosítani, az amerikaiaknak a támogatására szorulnak, pedig Amerikában a szegény-ügy erre berendezve nincsen, mert szegényt ottan, az üzletek hazájában, az állam s az amerikaiak büszkesége el nem ösmer. Már pedig az európai államoknak a népeknek végső teherpróbájáig való megterhelésére irányuló törvényeinek egyoldalú alkalmazása, továbbá az állandó hadseregek s más szervezeteik

óriásilag emelkedő költségei a szegényebb embereket sújtják a legérzékenyebben, mert kereseti forrásaik szegényesek és korlátozottak, béklyókba vertek, ezért nőtt folytonosan az európai kivándorlás. A jelentés szerint minden államnak magának kötelessége, hogy polgáiról gondoskodjon.

Az amerikaiak szerint a nemzetek érdekei forognak ezekben kockán, ezért megérdemlik a nemzetközi megbeszélést; azonban nyomban hozzáteszik, hogy: ezen megbeszélésekre a megfelelő képességű és tapasztalatú egyének volnának kiküldendőek. Teljesen érthető az amerikaiaknak ezen állásfoglalása, mert az 1890-től 1900 évig terjedő időszakra az amerikai census megállapította, hogy az angol és német kivándorlók 452.511-el apadtak meg, vagyis 15%-kal az 1890. év óta való bevándorláshoz képest; ellenben az olasz népfaj 301.000-ben 165.2%-kal, a szláv fajok 562.000-ben 129.8%-ban, az Észak- és Dél-Amerikaiak 230.000-ben 21.2%-ban, a skandináv népfajok 131.000-ben 14%-ban, az ázsiai népfajok 7000-ben 6.6%-ban és a többi népfajok összesen 226.000-ben 44%-ban emelkedtek.

Amerika érdeke.

Midőn tehát az amerikaiaknak félelmét és felfogását ilyen élesen kidomborítva látjuk, természetesnek kell találni ama elől kifejtett törekvését, hogy a művelés alá veendő pusztaságai és az ott is nagyarányú gazdát cserélő régebbi és az újabb farmjaik részére, de különösen a rettentően megerőltető bányái, ipari műhelyeiből és gyáraiból menekülő elgyengült, kidülő munkáselemei helyett új munkáscsoportokat biztosítson. Ez az amerikai köztársaságnak állami érdeke, amely a nagy vállalkozók érdeke is. Azonban Amerikában a munkásnép lényeges alkotó része a köztársaságnak, mert az elnökválasztás ezen munkástársadalom legteljesebb részvételével történhetik csak meg. Az amerikai munkástársadalomnak azonban az a legegységesebb követelménye, hogy Amerika mesés fejlődésével az ő munkája révén reá eső hányadot egész teljességében és nem csökkenő hányadban kapja meg és biztosítsa a maga számára.

A chinaiaknak a kiszorítása tehát az amerikai munkástömegek követeléseinek a következménye, mert másként a szavazó munkáspolgárok millióit nem lehetett volna az uralkodó párt céljaira megnyerni és az uralmat megtartani. Ilyen módon a munkás-

kérdésben két nagy ellentét küzd Amerikában egymással. így lesz végre érthető és világos, hogy miért fordít Amerika olyan rendkívüli nagy súlyt a bevándorlás kérdésére.

Midőn tehát bevándorlási statisztikájukat tanulmányozzuk, mindenütt a fajok szerint vannak a bevándorlottak kitüntetve, sőt ez vizsgálódásuk legfőbb tárgya. Ezekből megítélhető azon irány és szellem, amelyből kiindulva a bevándorlást kezelni akarják. A bevándorlást meg-szüntetni, csak az amerikai mai munkások egyik részére szól, azokra, kik még zöldek, vagyis nem emelkedhettek fel az amerikai szakképzett munkás intelligenciájára, t. i. akik legnagyobbbrészt a szó nemesebb és magasabb értelmében, nyers munkások, de nem intelligens és nem kitanult szakmunkások, jobban mondva, gépkezelők és munkavezetők. Amerikában pedig a kitanult, szakvizsgázott munkások képezik a munkások ligáját, sőt vezetik egyesületeik ügyeit.

A 24 millió bevándorlott munkáselemből az 1900. évi census szerint csupán 10 millió, vagyis 42%-a honosodott meg, vagyis ez lett szakmunkássá, míg a többi 14 millió munkás bevándorlónak az örökös vándorlása – bent a köztársaságban s eredeti hazájába vissza – olyan bizonytalanságot okoz a nagy munkahalmazzal ellátott fejlődő amerikai iparnak, ami egyes gyáraknak és vállalatoknak éppen úgy a munkásoknak saját existenciáját támadhatja meg. Hogy tehát a gyárak és ipartelepek üzemüket és szállító-képességüket biztosítsák, óriási trösztökbe egyesültek, amelyeknek így a munkásegyletek feletti hatalma is a kezükbe került. A nagy trösztöknek nagy érdekei milliárdokra szólnak, ezért a nagy közös célok elérésében a trösztök a legkíméletlenebbek a versenytársakkal szemben, és a saját munkásaikkal szemben is.

Az amerikai munkásérdek.

A munkáselem tehát példát látva, maga nem a szocializmus tehetetlen fegyveréhez nyúlt érdekeinek megvédésére, hanem éppen úgy alakította meg a munkáströsztjeit, mint ahogyan a gyárosok és iparosok a maguk trösztjét megalakították. A különböző munkáselemeknek olyan elnökségei vannak, melynek elnöke pl. csak az egyik szövetségnél 6000 dollár = 30.000 K fizetést kap, akinek legfőbb hivatala és feladata a gyárosok és iparosok időszaki üzleti eredményeit és nyereségeit éber szemmel ellenőrizni, a mire nézve

a munkásegyletek tagjai ezerszámra nyújtanak neki hiteles adatokat s ha például a szén árát a bányatársulatok felemelik, vagy a petróleumét, abból a nyereségből a munkások is részt követelnek s ha meg nem kapják, az egész szakszövetség sztrájkba áll. Ez az ő üzleti alapjuk. A sztrájk azonban ismét gyakorlati és üzleti alapon lesz vezetve, mert az elnökség kimondhatja, hogy egyik vagy másik munkásegylet a kimondott sztrájk dacára is dolgozhat, – megszorított mértékben – azonban keresetének 10-15, vagy 20%-át a közös sztrájkasszába fizeti be. A nemzeti érdek és üzleti szellem így gyakorlatilag érvényesül. Ilyen módon a köztársaságban a gyári munkás érdeke a milliárdos trösztökkel szemben is meg van védve. Nagyon érthető tehát, hogy miért fordul Amerikában annyi tröszt elő és miért van olyan nagy eredménye az amerikai sztrájkoknak, éppen ezért nagy érdeke az amerikai ipari és gyári vállalatoknak, hogy minél több munkás legyen az országban. Mint minden csak nagyszabású és nagyarányú Amerikában, éppen úgy a sztrájk is teljesen olyan mértékű, mint amilyen a trösztök aránya. Amerikának sztrájktörténelme ezért a legélénkebb világot veti egész újabbkori ipari fejlődésére.

A fajok szerinti bevándorlás.

A bevándorlottak fajok szerint osztódtak szét Amerikában és az egyes államokban, illetve az egyes gyár- vagy bányavidékeken. Ilyen módon valóságos chinai, magyar, tót, német, angol, olasz vagy ír jellegű városok, városnegyedek és munkás, bánya vagy gyártelepek keletkeztek. A magyar munkások az amerikai és angol munkásszövetséghez tartoznak, azért ezeket a magyarokat Amerikában szeretik. A tótok és szlávok azonban külön szövetséget képeznek s ezeket már nem szeretik az amerikaiak. Általában pedig minden új, azaz zöld munkás iránt ellenszenvvel vannak. De a tótok között egy magyar sem kap munkát, olyan éles az ellentét az egy hazából származó bevándorlottak között odakint. Ezekben ismét egy bizonyítékát leljük annak, hogy miért olyan szorgos Amerikában a fajok szerinti bevándorlók megkülönböztetése.

Az 1902/1903-ik fiskális évben bevándoroltak Amerikába Ausztria-Magyarországból:

lengyelek 5252 Németországból s Oroszországból 39.548, vagyis Ausztria- Magyarországiakkal összesen 82.343.

németek: Németországból 34.213, Oroszországból 10.485, Svájc-ból 2930, összesen a többi államokkal együtt 71.782;

zsidók: Oroszországból 47.689, Romániából 8562, összesen 76.203;

románok: Romániából 514, a magyarországiakkal összesen 4740;

olaszok: Olaszországból 230.564, összesen 233.546.

A midőn tehát az amerikai benszülött és bevándorolt munkás-elem ilyen felette heterogen elemekből kerül ki és hat millió felül megy azok száma, a kik a gyári és bányamunkából a szabadabb üzleti vagy farméletbe mennek át, éppen az amerikaiak által megkívánt intelligens szakmunkás pótlása tekintetében merültek fel nehézségek. Az amerikai bizottság tehát gyorsan hozzálátott a kérdés tanulmányozásához és előttem tisztán áll, hogy nem-hogy gátolni kívánnák a jó és megfelelő munkás-elem bevándorlását, hanem azt nagy érdekükben állónak tekintik szaporítani, hogy üzemeiket fenntartsák, sőt fejleszszék. Nagy különbséget kívánnak azonban tenni a reájuk nem kívánatos, sőt az állam terhére eshető, mondjuk kevésbbé vagy többé hasznavehetetlen munkás-elemre nézve.

A nemek s kor szerinti bevándorlás.

Az 1893. évben az összesen bevándoroltak közül 613.146, vagyis 71.5% volt a férfi és 243.900 a nő, vagyis 28.5%. Kor szerint volt ezek közül a 14 éven alóli: 102.431 = 12%, 14 és 45 év közötti: 714.053 = 81%, 45 évesnél öregebb: 40.562 = 7%.

Amerika partjain visszautasítottak összesen 8769 kivándorlót, még pedig olyan szegényt, a ki a megkívánt elegendő pénzt felmutatni nem bírta 5812-öt, ragályos betegséggel bírót 1773-at, elszerződött munkást 1086-ot, egy éven belül beállott fogyatékos-ság miatt 547-et, bűnös kihágót 51-et, örültet 23-at s másokra utáltakat 9-et, tehát összesen 18.071-et.

Az amerikaiak az intelligens szakmunkást igénylik s ezzel szemben az ottani bevándorlási statisztikai hivatal azt is megállapította, hogy az 1903. évben a 857.046 bevándorló közül a 14 éves és azon felüli korbeltiek közül *írni nem tudott:* 3341, azaz majdnem 4%; és *írni s olvasni .nem tudott:* 185.667, vagyis 21.6%.

Ismételten is hangsúlyoztam, ezen adatok bírták reá az amerikaiakat arra, hogy a nyers és műveletlen, tehát reájuk nem előnyös

ezen bevándorlók beözönlését, legalább is az írás és olvasáshoz kössék, mert Amerikában a munkáskeresés hirdetés útján megy a lapokban. A ki tehát angolul írni és olvasni nem tud, azt nem vonzhatják magukhoz a munkaközvetítők nélkül a gyárak; ha pedig az ügynök helyezi el a munkásokat, az emeli a költségeket, A hirdetések alapján a gyáraktól távol lakó munkások megjelennek a gyárakban, a hová azonban némelyek 4-5 órai útból is jönnek. De csalódás rendszeren a vége, mert gyakran megtörténik, hogy a hirdetett munkabérek nem adják meg a hirdetés dacára sem kapnak munkát.

Az amerikai számítások szerint: nem mehetett volna be az 1901-1902. évi bevándoroltak közül, mint írni és olvasni nem tudók: olaszok 69.000-en, Ausztria- és Magyarországból 39.000-en, oroszok 21.500, német 1600, angol és ír 1100, svéd, norvég és dán 200, a többi országokból 12.600, vagyis 145.000-en a mintegy 648.734 bevándoroltakból, *vagyis több: mint 25%*. Angolt azonban ezek sem írni, sem olvasni nem tudtak.

A műveltségi próba.

Ámbár jelenleg még ezen nagyszámú műveletlen munkáselemet nem nélkülözheti a gyér népességű Amerika, mégis megállapították, hogy azon esetben, ha a törvényhozás az írni és olvasni tudókat be nem ereszteti elrendelné, minő arányban volnának az egyes nemzetek általa érintve.

<i>Nyugateurópában:</i>	<i>Keleteurópában:</i>	<i>Más népeknél:</i>
Skandináv ... 0·3 ⁰ / ₀	Magyar ... 9·5 ⁰ / ₀	Kubai ... 3·0 ⁰ / ₀
Skot ... 0·8 "	Spanyol ... 11·1 "	Khinai ... 12·8 "
Finn ... 1·0 "	Tót... 19·3 "	Zsidó ... 19·7 "
Cseh ... 1·2 "	Román ... 21·0 "	Örmény ... 25·4 "
Angol ... 1·2 "	Görög... 25·3 "	Japán ... 26·3 "
Ir ... 3·3 "	Lengyel ... 27·5 "	Szír... 44·5 "
Francia ... 3·3 "	Horvát-Szlavon 33·7 "	<u>Átlag ... 22·0⁰/₀</u>
Német ... 3·4 "	Lithván ... 38·0 "	
Hollandus ... 5·0 "	Délolasz ... 43·1 "	
Északi olasz 11·4 "	Rutén ... 46·7 "	
<u>Átlag ... 3·1⁰/₀</u>	Portugál ... 55·1 "	
	<u>Átlag ... 30·0⁰/₀</u>	

Ebből elég világosan ki tűnik, hogy ha az amerikaiak ezen törvényt meghoznák, maguk alatt vágnák a fát, mert évente az utolsó 1906. évi kivándorláshoz képest 330.000 bevándorló munkás-kézzel rendelkeznének kevesebbel, mint idáig, a mi az önállóságra vergődött s szabad polgárrá, illetve farmerré lett ó millióval együtt már érzékeny pangást okozna minden vállalkozásban.

Azonban a magyar kivándorlókkal való sűrű érintkezéseimben arról is nyertem meggyőződést, hogy nem csupán az amerikaiak által kitüntetett új farmerek milliói lépnek ki a munkássorból, hanem ama millióknál valószínűleg még több azon munkások száma, akik szerencséivel elég pénzt takaríthattak meg arra, hogy a legkülönbélebb spekulációkba és kis üzletekbe kezdhessenek. Ezek is csökkentik a „szakmunkások” táborát és így még tátongóbb azon úr, a mi a tanult munkásoknak az ipari, kereskedelmi és farméletre való átlépéséből ered. Nagyobb gondot okoz tehát az amerikaiaknak az, hogy a nekik megfelelő műveltebb munkások ezreit honnan biztosítsák, mint az, hogy a bevándorlást általában meggátolják. Valószínűnek tartom, hogy a megpendített kongresszuson az európai államok népoktatásának fejlesztését fogják ajánlani, mert a generációk során így állandóan jobb és értelmesebb munkáselemet nyernének, a kik azután könnyebben amerikaiasíthatók leendnek.

Az amerikai bevándorlási ellentét.

Az kétségtelen tény, hogy Amerikában két nagy ellentétes párt áll szemben a bevándorlás kérdésében. Az egyik párt a milliomosok és trösztök pártja, amely a magasabb állami és ipari s gyárfejlesztési szempontból, de különösen üzleti szempontból barátja a bevándorlásnak; a másik nagy párt ellenben a munkáspárt a legridegebb önzésből halálos ellensége a bevándorlásnak, ahol szintén az amerikai önzés a fő rúgó. E két nagy és hatalmas párt küzd a bevándorlás kérdésében egymással. Az ellentétek e kérdésben innen erednek, a mit másként megérteni nem is lehetne.

Kétségtelen az is, hogy a maihoz hasonlóan emelkedő bevándorlás, ahol minden harmadik ember idegen vérű. mély hatással van és lehet éppen Amerikára, ahol a legújabb kor haladásával a legnagyobb ellentét kerül a folyton forrongó gyári és ipari kultúra áramlatába s minden bevándorló raj megakasztja azon vérkeringést, melyet mozgásba hozni az amerikai szellemnek olyan

nehéz harcok és változások árán sikerülhetett csupán, mint amilyen nagy áldozatokba Amerikának mai üzleti világ elsősége idáig került, így ítélnék meg a visszahatás nagyságát, amit egy elmaradt, mondjuk tanulatlan és műveletlen, minden üzleti szellem nélküli népréteg a haladás forgatagában okoz. A hol pedig az élet legfőbb éltető eleme a legridegebb önzés és minden berendezés, sőt a nemzet szelleme egyedül az üzletet nézi és mindenki ezen keréken hajszolja a szerencsét, ottan egy durva akadály érthetően nagy zavart okoz. A bevándorlás reakciója így kézen fekvő.

Sokan féltik az angol-szász alapon Jelépuilt egész üzleti és társadalmi berendezését Amerikának az alacsony fokon álló, egészen ellentétes nézetű, fejletlen gazdasági és üzleti felfogású és kepezetlen, hozzá hordákban élő, igénytelen, piszkos új elemektől, mert ezeknek felfogása zavarhatja meg Amerika további világfejlődését.

Ezen felfogásból is az amerikai önzés nyilvánul.

Az amerikai szellem.

Mindenki tudja és érzi, hogy a mai világüzleti berendezésben jól boldogul s hogy az amerikaiak előtt megnyílt természeti kincsekből annyit markolhat, amennyit épen ereje és szerencséje megengedi. Mindenki csak magával törődik s nem igen hajlandó veritékes, nehéz és nagy, sőt a végsőig megfeszített munkája mellett, másnak – a szomszédnak, a testvérnek, sőt még az apának is – egy csekélyke részt is az ő előtte fekvő kincsekből átengedni, annál kevésbbé az utána nyomulóknak vagy épen a későbbi, rajokban érkező bevándorlóknak. A legnagyobb mohósággal igyekszik mindenki, szegény, vagyonos, vagy a milliárdos és a milliárdosokból összeállott trösztök a lehetőségig mindent egyszerre megenni, illetve kizsákmányolni. Mert, ma az élet, holnap a halál. Az éhes és új embert ilyen helyen nem látják szívesen, sőt a préda mellől elmarni igyekeznek; sőt megmaradásukat az ő prédájuk mellett lehetlenné tenni: az amerikaiak kipróbált mestersége.

Az amerikai munkás fogalma.

Tudnunk kell azt is, hogy ma az amerikai munkást nem lehet és nem szabad a mi nyers munkáselemünkkel egy fogalom

alatt állónak tekinteni. Az amerikai mai munkás intelligens, kitanult, begyakorolt, a legkomplikáltabb gépezetet ösmerő, megbízható, ügyes gépvezető, maga is már egy gép. Ennek az osztálynak az eleje, ha a kék munkásblúzt leveti, lakkcipőt húz, fehér nyakkendőt köt és lunchre megy, aki tehát az amerikai társadalomban olyan biztosan mozog, mint gépei között. Ezen munkáosztály képezi Amerikának középosztályát, akiknek feleségei és leányai ladyk, sőt luxusbabák. Ezeknek társadalmi és szociális, „vagyis kereseti igényük teljesen más, mint a mi szemünk előtt álló tót, chinai vagy az olasz egyszerű parasztmunkások igényei. Ezek a munkások arisztokráciája. Hogy ezekkel a tót, orosz, rutén, chinai vagy orosz zsidó kivándorló-munkás valaha is egy társadalmi osztályba kerüljön még a demokratikus Amerikában is, egyszerűen elképzelhetetlen, bárha a korcsmában, a bar-ban mind egyformák és nem urazzák egymást.

Az amerikai közvélemény demokratikus jellege egész szervezetében és berendezésében ebben érvényesül, mert a 84 millióból csak néhány százmilliárdos válik ki királyi szokásaival és pompáival, a többi vérbeli amerikai azután egyforma. Egy Lincoln, egy Washington s annyi más amerikai nagyság az ő bevándorolt munkásaiból vált világnagysággá, de éppen nem azon kvalitásból, amit az oda bevándorolt tótjaink vagy magyar analfabéta munkásaink képeznek. Az amerikai munkások, éppen a gyárakban való megerőltető munkájuk miatt, szervezetükben véznák, idegesek; akik tehát testi erejüknél fogva sem volnának képesek, sőt nem is vállalják azon minden végső erőt és ideget megölő, rendkívül kimerítő, piszkos, nehéz munkákat végezni, ami a gyáripari vagy bányászat terén a legalsó, tehát a legnehezebb nyersmunkát képezi, azt t. i., amit a gyáraknak a gépek automatikus munkájával elvégeztetni eddig még nem sikerült.

Ezen baromi munkára csakis az új, tehát a zöld, munkás vállalkozik. Vállalkozni kénytelen, mert a nagyobb szakösmerettel, sőt intelligenciával rendelkező finomabb gépvezető eltanult és a velejáró legfontosabb szakmunkához nem ért és kénytelen, mert más munkára képtelen és nem is kap.

Így magyarázható meg az amerikai munkásoknak a mi viszonyainkhoz mért, szokatlan magas keresete, amíg olyan berendezéseket nem létesítenek, hogy a mai emberi munkát is mind a a gyár gépezete végezze. A mi együgyű parasztunk azt hiszi, hogy

Amerikában minden sövény kolbászból van fonva, pedig ha oda ér, akkor látja csak, hogy a sövény csak neki szól és olyan tús-kés, mely testét cafatokká tépi s csak fájdalmában ébred a valóra. Akkor pedig már rendesen késő. Sokan mégis, már t. i. a kik a tortúrákon átestek és a jobb keresethez jutottak, minden szenvedést elfeledve, agyondicsérik az amerikai keresetet. Lelkük rajta. Az amerikai munkás azon amerikai gyilkos éghajlat alatt s a gyári levegőben olyan rendkívüli kiadásokkal áll szemben, melyet a mi kivándorlóink nem is álmodnak.

Ilyen elsöben is az, hogy amerikai munkás családját a forró idöszakban vagy a drágább úrinegyedekben fekvő, 3-4 szobás villákban lakatja, vagy pedig a kellemes éghajlatú Európába küldi, mondjuk: nyaralni. Hogy ez mibe kerül, azt mindenki tudhatja. Ne csudálkozzunk tehát, ha ezt csak olyan munkás teheti, a ki egy magas hivatalnok vagy a ministeri fizetést meghaladó keresettel bír. Ezt azonban csak egyik kis része kapja. Hogy képesek a mi írni és olvasni sem tudó kivándorlóink ilyen keresetre szert tenni?

Munkásaink mégis az ilyen vagy a rendes amerikai nagy munkabérektől elvakítva, olyan óriási arányokban vándorolnak ki, legtöbbször a bizonytalanba, hogy csak akkor átkozzák magukat és az öket kicsábító sógort vagy ügynököket, midön a csatangoló, gazdátlan kutyák sorsára jutva, egyetlen egy könnyörülő lelket sem találnak, hanem nem éppen ritkán, főleg az első torlódás helyein, éppen a legnagyobb városi pompa és mesés, ragyogó gazdagság közepette, a mások által már kilökött rothadó konyhai hulladékból kénytelenek a szemetesláda tartalmából a még ehető ételmaradékokkal életüket tengetni. Ilyen csalódásoknak van egy magyar és más nemzetiségű kivándorló kitéve. Érthető, hogy a telivér amerikai ezeket a szerencsétlen alakokat, a minők sok ezerszámra lepik el pl. New-york és a szomszédos államok városainak utcáit, szeretnék maguktól távortartani, mert az amerikai állam semmi ízében sincs a szegény-ügyre vagy a koldusok és szegények eltartására berendezve. Az ő szelleme a siker, a boldogulás és a gazdagság, amely könnyörületet nem kíván és nem ösmer. A nemzeti nagyság emelése az amerikaiaknak legfőbb célja. Ebbe a nagy küzdelembe azonban a szegény és nyomorult existencia be nem vonulhat, sőt nagy akadály. Ezeket az amerikai néphullám tengere kilökni törekszik testéből. így lesz megérthető, hogy a kivándorlás hatalmas ellenségei tulajdonképpen két szociális érdekű, de egymásfői különböző

csoportból állanak, t. i. az ó-amerikaiakból, kiknek központja Boston, a kiknek legfőbb vezérjelszavuk: a *faji egység* és a mérhetetlen és könyörtelen önzés, akik tehát a munkáselemnek, még a belföldinek is, mihelyt a bérjavítás terére lépnek, esküdt ellenségei.

A másik csoport azon belföldi polgár munkáshadsereg, a mely értékének és nélkülözhetetlenségének tudatában van, azon követelése, hogy az amerikai – Monroe – elméletben rejlő legfokozottabb védvám, a bevándorlás korlátozásában, hasonló védelmet nyújtson az amerikai polgároknak mint munkásoknak és szervezeteinek, illetve szövetségeiknek, amilyent az amerikai farmer és az amerikai ipar és kereskedelem élvez, amelynek révén Amerika olyan nagygyá lőn.

Az 1902. évben 650 kérvény érkezett be a szenátushoz a bevándorlás korlátozása és szigorítása iránt és 4000 kérvény a műveltségi próba behozatala végett, tudnivaló, hogy ezen munkások részéről. Ez azóta eredményre is vezetett, mert az új bevándorlási törvény a műveltségi próbára nézve elkészült, amely szerint, továbbá egy-egy országból évente csak ötvenezer bevándorlót eresztenének be a jövőben. Ez azonban még nem törvény. A szervezett munkások befolyását igazolja azon körülmény, hogy a bevándorlási főbiztos, akinek kezében van a bevándorlási törvény végrehajtása, rendszerint a munkásszervezetek vezetőiből kerül ki, ami ismét az elnökválasztás nagy harcainak a győzelmi babérja.

Az amerikai szerződött munkásokat kilitő törvény.

Az 1885 febr. 22-iki, a szerződött munkásokat kilitő törvény is a munkásszövetség kedvéért hozatott meg, a világszabadságáról híres, Amerikában. Így állanak szemközt az ellentétek a boldogság ama honában.

Egyetlen kivándorlást gátló okot sem kezelnek ma Amerikában olyan szigorúan, mint éppen a bevándorlónál való elszerződöttséget, amit valamiképen, sok keresztkérdéssel és zaklató faggatással kisütni és megállapítani törekednek Ellis Island szigetén, a testileg kifáradt és a hosszú útban lelkéig meggyötört, elkábult szegény utasnál. Ennek is kettős oka van. Az amerikai pártviszonyok megkövetelik, hogy úgy a republikánusok, valamint az ezek ellen a legelkeseredettebben harcoló demokraták nemzeti és pártural-

muk érdekében a bevándorlást ellenző munkásszervezetek millióit magukhoz vonzzák s általuk győzzenek, mert átérzik és látják, hogy a tanulatlan baromcsorda számra beözönlő nyers és vad s hozzá igénytelen munkaerő az ő munkakínálatukkal szemben nem kívánt káros konkurrenciát csinál, nemcsak a bérek tekintetében, miáltal a már nagyobb igényű amerikai munkás megélhetése szenved csorbát, hanem általában megrontják szervezetlenségük miatt is Amerika egész munkáspiacát; ami miatt az amerikai munkások is kénytelenek a gyáripari vállalatok állandó kizsákmányoló nyomásának engedni, úgy hogy ezen körülmény az egész vonalon, a régebbi jobb és magasabb munkabéreknek a csökkenésére és hanyatlására vezethet. A munkásosztály igénye ellenben, valamint az ottani középosztályé is, de éppen úgy a trösztök által felemelt fogyasztási cikkek árai is állandóan emelkednek. A gyárak és vállalkozók nyereségei is emelkednek, főleg a trösztöké, így a munkások ebből megfelelő részt kívánnak. Másrészt az új munkáscsoportok alacsony műveltségi fokuk és igénytelenségük miatt első sorban nehezítik meg ezen cél elérését, éppen mert szétszórva keresnek az egyes államokban és telepeken mindenfelé bármilyen munkát, úgy hogy némely gyár előtt ezer és több, mindenfelől összeverődött munkátlan ember lesi a kínálkozásának sikerét, vagyis lesi, vajjon kaphat-e munkát; a mikor kiéhezve, lerongyolva, minden pénz és betevő falat hiányában hitét és bizalmát veszítve, nem is meri kérdezni, hogy minő munkát és minő munkabért kap, másként azonnal kidobnák, a kik tehát ilyenképpen a vállalkozó munkaadókkal örökösen vívandó munkabér-harcban, a szervezett munkások érdekeit rontják le és tudatlanságukban és műveletlenségükben fel sem tudják észszel érní, hogy ottan ama örökös bérharc hazájában, csakis a művelt és tanult szervezett munkás tömegek milliói képesek érdekeiket a nagytőke urai ellen úgy a hogy megvédeni. Kisebb csoportok ott figyelembe nem jönnek, mert helyettük azonnal más csoportok ostromolják meg a gyárak kapuit.

A másik ok is igen figyelemreméltó, mert a Kelet-Európából származó iskolázatlan és tudatlan munkáselem nemcsak hogy idegen nyelve miatt nem lehet az Amerikába való belépése alkal-mával azonnal egy amerikai szervezett munkásegyletnek tagja, hanem hiányzik belőle azon erkölcsi érzék is, hogy még mint bármely szervezett amerikai munkásegyletnek tagjai is, a munkás-

egyletek vezetői által elért és kivívott kölcsönös megállapodásokat megtartsák, s így hiúsították meg a munkásság egészének nagy sikereit. Ezek leginkább a mi tótjaink és a szlávok. Ezért nem szeretik őket, ezért akarják betódulásukat meggátolni. Megbízhatlanságuk végett vetik meg őket Amerikában.

Felejtethetlen az amerikaiak előtt, hogy az 1902. évi nagy pennsylvaniai kőszénstrájk alkalmával, a mely májustól októberig, tehát egy félévig tartott, a változatlan munkabérékért leginkább tót munkás lett volna hajlandó tovább dolgozni, ahelyett, hogy a munkások összességeinek érdekében, a szervezett munkás-egyletek vezéreinek utasításait fogadták volna meg s csakis a nagy többségben lévő szervezeteknek nyomásával voltak képesek őket a munkabérék megrontásától visszatartani.

Tudni kell, hogy a sztrájk alkalmával a munkások a munkás-egyletek pénztáraiból rendes fizetést kapnak; mely rendszeren egy dollár naponta. És ők mégis hajlandók voltak a sztrájkot megtörni. Ilyen esetben a sztrájk-törők ellen felháborodik a többi amúgy is türelmetlen munkásság, nem csoda tehát, ha az amerikai ökolcsapásaitól sokan életükkel lakolnak. Csakis ilyen egyetértő és vasmarokkal vezetett amerikai munkásszövetségek voltak képesek 1897-ben az amerikai szenátus által megállapított 2.45 dollár munkabért az az előtti 2.18 dollárral szemben elérni a vállalkozók által tervezett bérleszállítással szemben.

Ne gondolja azonban senki, hogy mindenki és a zöld bevándorló is azonnal 2.45 dollárt kereshet. Ez az amerikai papiros átlag, mely állam, vidék, gyár és a végzett munka szerint rendkívül változik, de betartva az életben nincsen; számtalanok azok – főleg a zöldek – a kik 25 centet képesek csak keresni naponta. Azt pedig senki sem akarja számba venni, hogy amikor a munkásoknak semmi, legkisebb keresetük sincsen hónapokon át, ahol az ilyen munkások majdnem éhen halnak, ezeknek elmaradó keresete ama egyébként nem igazolt, mégis kikürtölt 2.45 dollárban nem szerepel. Hogy pedig a nagymértékű munkabeszüntetések minő okokból történnek, a következők világítják meg.

Az amerikai nagy trösztársaságok, a világ különleges specialitásai. Zerkowitz Emil amerikai kereskedelmi tudósítónk által összeállított adatok szerint is 1880-ban, még csak mindössze 31 ilyen tröszt működött, melyeknek mindegyikének egy-egy bankintézete volt. Ma már, tehát 25 év alatt 1000 trösztnek van hasonló bank-

intézete az Unió területén, a melyeknek forgalmi tőkéje jóval túlhaladja a 2000 millió dollárt, a mi 10.000 millió koronát teszen, és ezen bankintézetek teljesen szakítva az előbbeni amerikai üzlet decentralizáló elvével, a központosításban lelték meg azon hatékony erőt, melylyel a kíméletlen versenyben, az üzleti lángész, a börzék segélyével, egy pillanat alatt milliókat dobhat a piacra, hogy a másik pillanatban, kidobott hálójával újabb és több milliót seperhessen be. Itt érvényesül igazában, hogy az erős legnagyobb ellensége, a még erősebb. Ama rettenetes, élet-halálra menő amerikai küzdelemből, így vész ki minden nemesebb érzés, mert a siker és a több siker, csakis a megsemmisített ellenfelek hulláin keresztül, azok elbukásával érhető el. Amerika szótárából teljesen hiányzik az altruizmus.

Ezen nagy trösztök Amerikában egymás ellen a versenytárs és a gyengébbek ellen harcolnak örökösen az amerikai és a világpiacért, a világforgalomért. Érthető tehát, hogy a nagyobb bánya, vasgyár, vasúti társaság vagy az olajipar a kisebb, de neki útjában álló konkurrens hasonló vállalat letörésére igyekszik, hogy megszabadulva nagy és rettenetes nagy áldozatok árán is a versenytárstól, lehetőleg egymaga álljon, minden versenytárs nélkül a piacon, amikor a nagy fogyasztóközönség a megszokott árú másutt sehogy sem szerezheti meg, amikor azután érkezett a kíméletlen aratás és a diadal drága pillanata.

Ezen nem ritkán hosszantartó élet-halál harcban sok gyár és ipari vállalat vagy bánya kapui hosszú időre bezárulnak. Ekkor a munkások, mit sem sejtve a fejük felett vívott nagy harcokról, egy pillanat alatt munka és kereset nélkül maradnak, gyakran hónapokon át, sőt a mint láttuk a szénsztrájk idejében, egy hosszú féléven át is. Csakhogy ezen harc örökös – szakadatlan. Ilyen kedvezőtlen és kiszámíthatatlan viszonyok között annyira pang a levert ipar és vele a munka, hogy azon helyeken keresethez jutni majdnem lehetetlen.

Amerikában, a rettenetes önzés hazájában, ahol az amerikai rideg üzleti szellem hat át öreget és fiatalt, ahol mindenki a szerencse után fut, nincsen könyörület, nincsen jó barát, nincsen rokon, nincsen pártfogó, nincsen ingyen tej és ingyen kenyér s végre is éhen lenni borzasztó. Ezt elkerülendő, semmiféle undorító vagy lehetetlen munkát sem lehet visszautasítani s így kerülnek az Amerikában élő európaiak, intelli-

gens és diplomás, méltóságos, nagyságos urak is és a kivert, a kidúlt munkás a leghírhedtebb amerikai városi korcsmák mosogatóüstjei körül egymás mellé, ha nincsen módjukban azon államba vándorolni, ahol a porondon győztesként megmaradt vállalatnál új munkát találhatnak.

A tőkegazdagság.

Amerika a világ ezüstjének egy harmadát, a világ összes aranyának egy negyedét produkálja. Csupán a Mississippí síksága mintegy ötször akkora, mint Oroszország és Magyarország sík termőterülete együtt. Óriási szén-, vas- és más érctelepeik vannak, a melyek háromszor akkora jövedelmet nyújtanak, mint bármely hasonló vállalat.

Amerika egymaga majdnem annyi vasat – 23 millió tonnát – állított elő, mint a világ többi államai együttvéve, akik 29.5 millió tonnát állítottak 1905-ben elő. 1907-ben pedig már 27 milliót. Európa azonban elérte a fejlődés határát, míg Amerikában nagy erre a tér és csakis a munkás- kérdés sikeres megoldásától függ.

Közlekedési és szállítási eszközei pedig mintegy hétszer olyan nagy területen, mint a mai Németbirodalom, szerves összefüggésben szelik át Amerikát egyik világrésztől a másikig mindenfelé, a mi a közlekedést és szállítást minden irányban lehetővé teszi s a verseny miatt egyes időszakokban mégis olcsó. Egyébként ma igen drága, mert a vasutak trösztben egyesültek.

Az Egyesült-Államok vasúthálózata 1903-ban mintegy 342.000 kilométer, vagyis a világ összes vasútjainak mintegy 40%-ka, míg a magyarországi összes vasutak hossza, a vicinálisokkal is, csupán 18.000 kilométer, amely amerikai vasút már 1906. évben 350.000 kilométerre emelkedett. Évente tehát mintegy ötezer km. új vasút épült Amerikában.

Az amerikai vasutakban 75000,000.000 korona fekszik. Ezeknek az évi jövedelme mintegy 10000,000.000 korona. Csupán az Atlanti-tenger partvidékén 55 nagy kereskedelmi kikötője van s hajóinak száma 24.273 volt 1900-ban. Ahol tehát a befektetett milliók ezerszámra nyújtják és várják a lehető nagy jövedelmezőséget és nyereségeket, ahol jó szerencsével a munkásból is milliomos lehet, aki azonban Amerikában még mindig nem a fő, a mértékadó tényező, a milliárdosok hazájában, ottan éppen ezen milliárdosoknak minden

érdeke, hogy az uralkodó párt az ő hatalmuk és vezetésük alatt álljon, vagyis, hogy az elnökválasztásnál a győztes párt az ő híveiket ültesse az egész vonalon az állam politikáját és kereskedelmét irányító hivatalokba és a szenátusba vezéremberekül. A legfényesebb szónoki tehetségeket megvásárolják, bevonják a maguk érdekkörébe, hogy ügyüknek a leghatalmasabb védői üljenek a szenátusban.

A kereset, a pénzcsinálás a kezdő- és végpontja minden altruisztikus érzés félredobásával minden vérbéli amerikaiak, ki élet minden pillanata csak ezt szolgálja s csakis a halál vet véget ezen örületesen szédítő vad hajszának. Kíméletlenül rohan tehát a tőke érdeke mindenén keresztül, nem törődve, sőt észre sem véve, hogy útjában hány halott és elnyomorodott marad a porondon, sem azt, hogy a családi élet is áldozatául esik, ami azután a közerkölcsök hanyatlását vonja maga után.

Sőt, ha nem is ellenség, de ha ezen rohanó kapzsi vágy bárkit is útjában ér utol, azt könyörtelenül gázolja el. És ez a nagy amerikai élettörvény szentesítve van. Ilyen ottan az egyenlőség és a szabadság!

1904-ben 18.844 bankintézet volt Amerikában, 1473,904.674 dollár összeggel, vagyis 7369,523.370 koronával, amely bankok betéte: 52242,729.950 koronát tett s 1905-ben már 19.900 bank 1540 millió dollárral, vagyis egy év alatt 1056 új bankot létesítettek 67 millió dollár új tőkével.

Az amerikai „Controller of the curreney” szerint Amerikában a tőke, tartalék, betétek és forgalom 52242,729.950 K, amivel szemben *a világ hasonló összes összegei* 98905,000,000 K. Az 1900. évi amerikai census szerint üzleti vállalatokban összesen 49157,432.500 korona van érdekelve; míg az ipari vállalatokra ebből 9813,834.390 dollár esik.

Már ebből is látni, hogy az ipar bármilyen tekintélyes is, az amerikai üzleti életben mégis ennek csak mintegy ötödrésze.

Amerika termelése és jóléte a következőkből ítélhető meg a legjobban:

Amerika termelése és jövétele.

Tárgy vagy áru	1870	m/b	1880	q/b	1904	q/m
Farm	2,659,965		5,739,651		?	
A mezőgazdaságban dolgoztik	5,922,471		10,438,219		?	
A farmokon levő vagyon értéke	89,448,757.749		20,514,001,838		?	
„ „ állatok	1,521,960,149		2,228,123,134		2,908,247,479	
Szarvasmarha	25,480,100	darab	43,902,414		61,049,315	
Ló	8,248,800	„	13,537,524		16,736,059	
Juh	10,835,000	„	41,833,065		51,630,144	
Őszvér	1,179,500	„	2,086,027		2,757,916	
Sertés	26,751,460	„	37,079,356		47,009,367	
Gyapjútermelés	162,000,000	font	288,636,621		287,430,000	
Búza	235,884,700	bushel	525,229,505		637,821,835	
Tengeri	1,094,255,000	„	2,105,102,516		2,244,175,925	
Gyapjot	3,114,592	bál	9,436,416		10,727,559	
Nádcsukor	46,800	tonna	149,191		293,397	
Arany	50,000,000	dollár	79,171,000		74,425,340	
Ezüst	10,000,000	„	74,533,495		73,076,100	
Szén	32,803,000	tonna	240,780,109		319,668,220	
Petroleum	220,951,290	gallon	2,061,243,508		4,219,376,454	
Nyers vas	1,605,179	tonna	13,780,242		18,009,252	
Acél	68,750	„	30,188,129		?	
Réz	12,600	„	270,588		311,077	
Borfogyasztás	12,225,467	gallon	30,427,491		?	
Sőr- és likőrfogyasztás	204,756,156	„	1,221,500,100		?	

Szeczfélek fogyasztása	79.895,708	gallon
Vegyon és gazdagság	30.068,518.000	dollár
" " fejenként	779,83	"
Aranyforgalom	25.000.000	"
Ezüst	—	"
Aranyutalvány-forgalom	—	"
Ezüst	—	"
Szövetségi állam bankjegy	334,962,678	"
Az Egyesült-Államok bankjegye	288,648,081	"
Más értékek forgalma	36,602,075	"
Az összes pénzforgalom	675,212,794	"
" " pénz fejenként	17,50	"
Clearingforgalom	27,804,539,406	"
Bankbetét a nemzeti bankokba	542,261,563	"
" " takarékpénztárakba	549,874,358	"
Kölcsönző és tröszt-társaságok	—	"
Magánbankokból	—	"
Bankok tartaléka	139,213,092	"
Élelem- és állatbetétele	66,909,565	"
Ipari nyersanyag-bevitelle	68,279,769	"
Gyáripari termelése	5,026,114	"
Bányászati	14,897,963	"
Erdészet	2,836,508	"
Halászat	2,080,512	"
Vegyés	455,208,341	"
Terménykivitele	462,377,587	"
Összes bevitele	805,528,675	"
	97,248,382	"
	94.300,000.000	"
	1.235,86	"
	610,806,472	"
	142,050,334	"
	200,773,014	"
	408,465,574	"
	313,971,545	"
	300,115,112	"
	79,008,942	"
	2,055,150,998	"
	26,94	"
	51,964,588,504	"
	2,458,092,758	"
	2,449,547,885	"
	1,028,232,407	"
	96,206,049	"
	7,298,814,781	"
	216,607,304	"
	299,351,033	"
	433,851,756	"
	37,843,742	"
	52,218,112	"
	6,326,620	"
	4,665,218	"
	1,170,763,571	"
	805,528,675	"
	23,65	"
	2,34,876,498	"
	32,44	"
	421,501,613	"
	452,445,629	"
	31,52	"
	45,917,624	"
	3,20	"
	68,884,310	"
	4,80	"
	8,576,790	"
	0,00	"
	0,34	"
	5,661,531	"
	1,435,171,251	"
	922,848,737	"

A kivitel fejlődése.

Amerika néhány főbb iparágának kiviteli fejlődése 1870—1904, amelyek az összes amerikai iparnak mintegy 80% -át képezik.

Év	k i v e l e d o l l á r é r t é k e n								
	Vas- és acélipar	Réz- ipar	Mező- gazdaság	Gyapjú	Gyapot	Petróleum	Vegyj ipar	Bőrnipar	Papir- ipar
1870	13,483,163	304,741	1,008,370	2,043,715	3,787,282	30,431,668	3,118,984	573,331	514,592
1880	14,716,524	793,355	2,245,742	3,975,694	10,467,651	44,291,418	4,174,070	6,760,180	1,201,143
1890	25,542,208	2,340,392	3,859,184	6,306,645	9,993,277	44,658,854	5,424,279	12,428,847	1,226,686
1900	121,913,518	57,852,960	16,090,149	11,272,838	24,003,687	68,247,688	12,132,373	27,293,010	6,215,833
1904	111,948,386	57,142,079	22,740,675	12,480,112	22,403,773	72,487,415	13,355,604	33,080,615	7,543,728
1900. évi területés értéke	590,588,034	165,131,670	101,207,428	427,965,420	139,198,619	12,1920,384	202,582,196	204,038,127	127,286,162

számokban

Ezen kivitel összes értéke 2,287.866,840 dollár.

Ezen számok minden egyes iparágnál óriási fejlődést igazolnak a kivitelben olyant, amilyen csakis Amerikában lehetséges és amihez az amerikai fogalom valóban hozzá van fűzve. De mind-ezen kivitel, főleg pedig az ennek alapjául szolgáló óriási termelés, nem lett volna elérhető, ha Európa legjobb munkabíró ember-anyagával nem mozdítja elő a föld mélyében rejlő kincseknek felszínre hozatalát. Hogy az amerikaiak a rengeteg pénzt ezen műveletekhez honnan vették, a jelen krízis végre kipattantotta. Vették onnan, ahol találták . . . az amerikai szentírás szerint. Elvették tehát a másét, a betevőkét és azon milliárd és milliárd összegeket fektették be ezen iparokba. Idáig ezen manipuláció sikerült. Most azonban vége. A gyárak kapui nagyrészbzen le vannak zárva. Hogy mikor nyílnak meg és mikor érhetik el ismét a fejlődés ezen arányát, az csakugyan a jövő kérdése.

Ezen összeállításból láthatjuk azt is, hogy Amerika önmaga melyik iparágának milyen hatalmas fogyasztója, a mi tulajdonképpen alapja az amerikai ipari és gyári termelésnek. Ha azonban a belfogyasztást, akár a tröszt mérhetlen spekulációja, akár az olyan krízis megesőkenti, mint pl. az 1902. évi vagy pláne a mostani, akkor éppen az amerikai roppant érzékeny és szemfüles üzleti érzék azonnal reagál reá s mivel a gyári és üzleti munka úgy van berendezve, hogy minden szombaton a fizetésnél a gyáros, az üzleti alkalmazott és a munkás egymás iránti kötelezettsége megszűnt, de bármelyik pillanatban is, a gyár a munkát beszünteti s csak azon pillanatig fizeti alkalmazottait, ameddig éppen dolgoztak. A munkabeszüntetés eshetősége így Amerikában mint rendes törvény szerepel.

Az amerikai sajátos helyzetnek még további megvilágítása végett szükségesnek látom közölni a bankügy részletes szervezetét is, mely szerint 1905 június 30-án volt Amerikában:

		Millió dollár	Millió dollár
a) Nemzeti bankok...	5.668; tőkájük 792; betétjük		3.784
b) Állami bankok ...	10.742 " 672 "		7.567
c) Magánbankok ...	3.500 " 77 "		436
Összesen ...	19.910; tőkéje 1.540; betétje		11.786

Ezzel szemben már 1906-bm 6137 nemzeti bank, 8862 állami bank, 929 magánbankház és 1319 takarékpénztár volt.

Az amerikai pénzforgalom tett:

1870-ben	435,407.252	dollárt;	fejenkint:	17·50	dollár
1880-ban	937,382.228	"	"	19·41	"
1890-ben	1.429,251.270	"	"	22·82	"
1900-ban	2.055,150.998	"	"	26·94	"
1904-ben	2.521,151.527	"	"	30·84	"

Az európai összes bankoknak ezekkel szemben:

tőkéje összesen	---	---	2.518·8	millió	dollár	volt
forgalma	---	---	3.288·0	"	"	"
betétje	---	---	2.321·0	"	"	"
kölcsöne	---	---	2.481·6	"	"	"

Ezen adatokból az látszik, hogy körülbelül egyenlő terület mellett míg Európára, a 370 millió népességre, 2513 millió dollár banktőke esett, fejenkint 6.7 dollár, addig Észak-Amerika 84 millió népességére 1540 millió dollár esett, azaz fejenkint 183 dollár. Csakhogy az elosztódása eme fejenkinti összegnek rendkívüli arányban váltakozik, mert amint tudjuk, a nagy összegek néhány milliárdos kezében futnak össze, akik tehát, mint az ó-világban Dárius, Krózus stb., ha nem is létesítettek világraszóló csodákat, de Amerikát már eddig is a világ legelső ipari államává emelték, a mikor a többi nemzetek fejlődése csak normálisan haladt.

Az amerikai nemzeti bankok a tulajdonképpeni bankjegykibocsájtó bankok, minden más egyéb üzletággal is foglalkoznak. Az államok pedig mind külön-külön adják meg állami bankjaiknak a működésre a jogosítványt, míg a nemzeti bankra nézve az Egyesült-Államok szövetségi kormánya.

A magánbankok alatt a régi törzsökös világcégek tekintélyével bíró magánbankházak értendők.

Ilyen nagy bankcégek pl. a német bank Newyork 14. utcájában; Caesari Conti, az olaszok bankcége; Jaromovszki, a lengyelek zsidók, oroszok bizalmas bankcége, a Knauth Nachodd & Kühne német bankcég pedig a magyarokkal s osztrákokkal összeköttetést fentartó bankház, míg a chinaiak C. B. Richards & Co céget veszik igénybe.

Az American Express Company is igen nagy pénzforgalmat ér el, amely az osztrák postatakarékpénztárral áll összeköttetésben.

Zugbankár, valóságos amerikai csaló és svindler annyi van, hogy sem szeri, sem száma. Ezek a valódi fosztogatói a szegénységnek, akik ottan Amerikában minden védelem nélkül vannak ezeknek kiszolgáltatva.

A mint már említve volt, máris 1000 nagy tröszt működik. Ezekből 7 nagyobb ipari tröszt, a melyekben előbb önálló 1528 ipari vállalat egyesült 13.3135 millió koronával. A legnagyobb óriás ezek között az amerikai acéltröszt 6850 millió K tőkével; a második a dohánytröszt 2.5105 millió K-val, amelyekhez más 298 kisebb ipari tröszt csatlakozik s ezek 3425 gyári és ipari telepet ellenőriznek, melyek mégis 20.275 millió K-val rendelkeznek. 1903-ban 13 új ipari tröszt volt keletkezőben 334 teleppel, melyek 2640 millió K-val bírnak.

Vagyis összesen 318 ipartröszt 5288 teleppel és 36.230 millió koronával védi üzleti érdekeit a gyengébbek ellen. És még ezekhez csatlakozik 111 jelentősebb tröszt a telefon, távírda, gáz és villanyos vasúti vállalatokból 1336 magánteleppel és 18.675 millió K-val.

És még mindig hátra van 16 nagy vasúti társaság, amelyekből 6, egy nagy trösztöt képez kilenc milliárd dollár tőkével, úgy hogy az összes vasutak 95%-a az övök 8'5 millió dollár tőkével és 790 munka- és gyártelep felett rendelkeznek a nekik adományozott óriási ingyenterületekkel. Ott vannak még a független kidőlt vasúti társaságok 1900 millió K tőkével.

Amerikának egész gazdasági élete tehát csupán néhány milliárdos vállalkozónak fut a kezében össze, a kik 8664 ellenőrzött gyári és ipari vállalat, vagyis munkatelepen 101.895 millió K tőkével urai az életnek és halálnak.

Ilyen az egyenlőség és szabadság Amerikában!

Valódi amerikai és igazán nagyszabású humbug tehát az amerikai egyenlőséget és szabadságot, mint csábszert, az európaiak elé állítani. A munkáselemnek így akaratlanul is ki van az útja szabva. A 8664 ipari vállalaton kívül azután szabadságában áll bárhová fordulni munkáért, ha tudniillik állandó új és más munkát egyáltalában még kaphat valahol, ha ezek valamelyikéből kipottyant, kidőlt vagy az öldöklő trösztverseny miatt kapuit bezárták.

Így levezetve az amerikai kereseti viszonyokat, egyszerre világos lesz mindenki előtt, hogy még a szervezett amerikai munkás-egyleteknek hatalma és befolyása az amerikai üzleti életre nézve

is csak annyi, mint amennyit a trösztök és azok urai és vezéregyéniségei részükre meghagyni éppen jónak látnak.

Lehetséges-e ilyenformán, hogy Amerika társadalmi élete is más alapon nyugodjon, mint a mindent átható üzleti alapon

Látni kell csupán az egyik tröszt vezérének, a nyugati vasútvonal királyának, pl. J. Gouldnak az utazását saját vonalán és azonnal szembetűnő a hírhedt amerikai szabadság és egyenlőség, amidőn bármely európai uralkodót megszegyenítő diadalmos felvonulásánál az egyes államok kormányzói, főméltóságai s a nép képviselői, a szenátus hatalmas egyénei, saját fizetett képviselőik, hódolatára sietnek, népgyűlések ünnepélyességeivel fogadják, városok és viruló gócpontok versenyeznek kegyeiért, mert kinek van másnak a hatalom a kezében, szerencsét vagy pusztulást biztosítani, mint ezen pénzkirályoknak. Pedig nem ők a nagy pártok vezérei. Ők csak az uralkodó párfok vezéreinek pártfogói, tulajdonképpen önző anyagi saját érdekeiknek korlátlan urai és intézői. „Cäsarnak” hatalma nem versenyezhetett egy-egy vasútkirály hatalmával!

Csak az Istennek lehetnek meg azon hatalmi eszközei, mint az ilyen amerikai koronázatlan – polgári – királyoknak. A vasútröszt uralkodott egész Amerika felett. A mindennapi élet mezején tehát ezekkel ellenkezni egyszerűen lehetetlen a halandó „szabad” amerikai embernek. És mégis bolondul tódul uralmuk alá Európa valamennyi államának együgyű népe. Miért? Csak azért, mert ama milliárd és milliárd vagyon mellett a jólét idejében annak morzsáiból is több jut az őket szolgáló, a mindennapi munkás embernek, mint a szegény Európában. Az üzleti amerikai élet arányai olyan rendkívül nagyszabásúak, a távolságok oly nagyok, az összekötő szálak végpontjai oly óriási távolságokból támogatják egymást, hogy azt külön ezirányú tanulmány nélkül még az amerikai kutató éles szem sem képes áttekinteni, vagy ezen milliárdosok végtelenül nagyszabású üzleti hálózatába bepillantani.

Megnyugodni kénytelenek tehát a láthatatlanságba burkolt végzetszerűségben, másként rögtön ott van a kíméletlen acél-ököl, mely leteríti. Más választás nincsen: vagy engedni a korlátlan hatalomnak, vagy elpusztulni. Európában csak a börzéknek van ezekhez némileg hasonló hatalma, ahol néhány pillanat alatt az érdekkörébe tartozó: vagy még gazdagabb vagy koldus lehet.

Ezen nagytőke uralma 1850-ben még csak 957.059 honos munkásra terjedt ki, amely 1870-ben már 2,053.996-ra emelkedett s 1890-ben is 4,251.535-re rúgott s már 1900-ban 24%-ka volt az akkori 76.3 milliányi lakosságnak, ami már 1900-ban 18 millióra rúgott csak az ipar terén, amihez 14.5 millió szorgozott, tehát már 1900-ban is mintegy 32 millióra emelkedett, ami azóta is közel 5 millióval szaporodott. A szabad farmer is részese ezen üzleti járomnak, akiknek száma 28 millió, mert hiszen az uralkodó párt győzelméért ő is küzd, mert területe és saját árújának elszállítása szintén üzleti érdeke mégis éppen ezen legszabadabb foglalkozási és kereseti osztály gyengül, illetve fogy szembetűnően, mert a másnemű üzletnél kecsgetőbb a jövedelem, a nyereség; ezért apadt meg számuk 8.6%-al.

J. Gould vasúti hálózata.

Azok az óriási ellentétek, a melyek általában is, de különösen az anyagi és vagyonosság terén Amerikában feltűnnek, talán semmi sem képes jobban szemünk elé varázsolni, mintha például egyetlen embernek egy, az amerikai társadalomban igen nagy szerepet játszó tagnak a tulajdonában lévő egyik vasúti hálózatnak a kiterjedését ösmertetem meg. Jay Gouldnak, a „vasút-királynak” a vasúti vonalainak szétágazásait és kiterjedését kíváncsian itten bemutatni. Egészben három irányban futja be mindazon 15 amerikai államokat, amelyekben az amerikai kincsek összehalmozva fordulnak elő a természetben, t. i. Buffalóból indul ki ezen vasút New-York állam északi szélén, átfut az Erie-csatornán, hogy annak északi oldalán, Detroitnál megint egy kis tengeren át folytatva útját, délre Fort Wayne-ban csatlakozik a Michigan állam északi csúcán fekvő Traverse Cityből az egész államot átszelő Toledóban összepontosuló négyes elágazású vasúti csomópontba.

Toledóból az egyik vasúti vonal keleti irányban Pittsburgba megy, ami Pennsylvania nyugati határán fekszik, a híres szénvidéken. Ezen vonalat Clevelandból, Ohio államnak az Erie tó partján fekvő városából Zanesville egyik ága keresztezi, amíg a másik Canton várostól elágazva, Pittsburg alatti Wheelingen alól Mariettaig megy, ahonnan visszafelé Alleghanba egy rövid elágazásban végződik.

Buffalóból a vasúti vonal Chicagóba megy, ahol megfordulva

délre egyenes vonalban Effingham szénbányaterületein ágazik el két irányban mint végponton.

Toledóból a negyedik vonalból ágaznak azután szét a többi vasúti vonalak, melyeknek hálózata olyan Amerika nagy térképén, mint az emberi testben szétfutó, mindenüvé eljutó ideghálózat. Toledóból Springfieldben ágazik ketté ezen vasút, mely Illinois államot átszelve. St. Louisnál Missouri államba megyén át, ahonnan Arkansas államba lefutva, Little Rocknál ismét többfelé ágazik el, hogy egyrészt a Mississippi délnyugati vidékét egy háromszorosan párhuzamosan futó vasúti vonalaival teljesen behálózza, amelyeknek tengeri kikötő végpontja: Neworleans, Louisiana államban. A másik végkikötő pontja a Texas államot behálózó vasúti vonalnak Galveston, amely mellett nem messze tőle Brazanál még egy másik tengeri végpontja is van.

Arkansas és Texas államok határszélén fekvő Texarkana azon vasúti gócpont, ahol a Neworleans, Galveston, Laredó és El Pasó Texas állambeli keleti, déli és nyugati határpontokból befutó négy vasúti vonal összetalálkozik. Ha mostan azt is látjuk, hogy a galvestoni vasúti vonal a laredói vonalat derékban átmetszve, Ft. Worthnál El Pasóból jövő vasúti vonalat szinte átmetszi, hogy Shermannál és Grenwillenél egy-egy külön vonallal hálózza be ezen vidéket s még más öt elágazást látunk, akkor fogalmunk lehet arról, hogy ezen vasúti hálózat miképpen dominálja Texas állam fejlett keleti vidékét.

A harmadik főág St. Louistól nyugati irányban egyenes vonalban az egész Missouri, Kansas és Koloradó államokon keresztül fut, hogy Utah nagy sóstavainál a réz-, arany- és ezüstbányák termékeit felvegye.

Utah államban négy szárnyvonala van ezen vasútnak, Koloradó államban pedig a nagy arany- és ezüstbányaterületeket körívből kilenc szárnyvonallal hálózza be s St. Pueblónál egy párhuzamos vonal fut Denverig. Kansas államot s Nebraskát kelet-nyugat-felé menő három párhuzamos csonkavonallal hálózza be, melyek mindegyikéből keresztül-kasul mindenütt ott megy a vasút, ahol a legtöbb áruszállítás a fejlett és legnépesebb vidékeken biztosítva van.

Ezen egyetlen ember és társa vasúti hálózatának ezer mértföldekre terjed a hossza.

Ha pedig elgondoljuk, hogy az amerikai vasúti fejlődés törvénye szerint az ilyen vasutaknak mindkét oldalán: 20 és 20 mért-

föld szélességben a vasút tulajdonosnak adományozott területe, a mi 197 millió acre, akkor kellő fogalmat alkothatunk magunknak ama mesés nagy terjedelmű birtokterületekről, a mi felett például a jelen esetben is J. Gould s a többi vasutas királyok rendelkeznek az amerikai államokban. Pedig Amerikában csakis minden második számú kockás területhez juthattak, mégis óriási birtokok felett rendelkeznek, amilyent egyetlen más államokban sem tapasztalhatunk. Az azelőtt vad és néptelen területeken 15 államból a keletiekben ma város-város mellett áll, amely mind J. Gould és társa vagyonát növelte s fejlett ipar és mezőgazdasággal dicsekednek.

Nos csoda-e, ha mint koronázatlan király jelenik meg egy ilyen ember az amerikai államokon keresztül vezető útjaiban. Ezen óriási vasutak egyúttal terjesztői az amerikai civilizációnak és éltetői a jövedelmező ipari és gyári vállalatoknak, a vidék fejlődésének. *Az amerikai élelmesség hozza magával, hogy J. Gould és társa, Rockefeller és a többiek is ott építették mindenütt vasutaikat, ahol az amerikai kincs, a szén, a vas, a réz, arany s ezüst eleve is annak jövedelmezőségét biztosította.* És nem hiába mondják, hogy Amerika a legnagyobb ellentéteknek a klaszikus földje. A sok közül egy remek példával szolgálok.

J. Gouldnak, ezen potentátnak, egy másik amerikai, egy gavalér, gazdag ember, aki megveti a szakadatlanul kufárkodó, mindenre képes kalmár, dollár gyűjtő amerikai lelketlen típust, akkor, amikor hatalmának tetőpontján állott, 1901-ben, a törvényhozók testületében, amidőn az amerikai féktelen korrupciót támadta, a híres nábobot nyíltan „közönséges tolvajnak”, »dúsgazdag betörőnek» nevezte a Mac Kinley utóda: Rooseveltt Tivadar, mint az amerikai köztársaság elnöke. És különös, még meg sem verekedtek. Igazán érthetetlen az az Amerika. És Rooseveltt Tivadar másodszer is elnök lett; s ma is küzd a törzstök és a szennyes korrupció ellen.

Rooseveltnak ama fellépése is igazolja, hogy Amerikában a korrupció általában, de különösen a szövetségi és állami törvényhozásban, annál inkább az üzleti életben, határtalan. Ezt ottan azonban az amerikaikba az iskoláikban és az életben belenevelt: „*életrevalóságnak*” nevezik. Igen ám, csakhogy rendszerint az erősebb, a hatalmasabb, az ügyesebb, a raffináltabb bizonyul életrevalóbbnak az egész vonalon, tehát a munkáskérdésben is. Ha ez mérhetetlen károkat nem okozott volna, érthetetlen lenne Rooseveltnak kockázatos fellépése.

A párturalom és a választások.

Amerikában azonban a párturalom volt eddig is a mindenható. Ez vonzza maga után azt, hogy a politikai hatalom kihasználása a magán üzleti céloknál óriási és döntő szerephez jutott. Ezt Amerika milliárdosai remekül értik kihasználni.

A párturalom útján indulnak meg a választások. Az elnök-választás 4-4 évenként történik, amelyhez azután a többi államig szövevényi, kerületi, grófsági és városi hivatalok választása is csatlakozik a kijelölt sorrendben.

A választási gépezet ugyan az angol mintára készült, de idővel olyan komplikálttá lett, hogy azt áttekinteni alig lehet.

A választókerületek hozzá nagyban különböznek ugyanegy területen is, mert a bírói, a helyi igazgatás stb. kerületei mind más és más beosztással bírnak. A legfőbb vezetőkezek turpisságai tehát így nehezen leplezhetőek le.

Általában a választásokat a kerületekben működő vezetőbizottságok készítik elő, akik, mondhatni, állandó permanenciában vannak s a kellő szervezettel bírnak; ezek előbb a jelölésekre hívják össze a választókat, de mindenre már kész listákkal állanak elő.

A pártvezetők, a pártfőnökök: a boss-ok kezében összpontosul tehát a választási akció, azok kezében, akik az üzleti életben is minden hatalmat a kezükben tartanak, akik az üzleti élet főágensei, akik tehát óriási hatalmuk és összeköttetések révén sok párthíveiknek bárhol állást, hivatalt, kenyeret vagy fényes existenciát juttathatnak viszonzatszolgálat fejében.

Az egyes nagy vállalatok vezetőemberei a legtöbb helyütt úgyszólván abszolút hatalmat gyakorolnak s így ők választatják minden államba, minden körbe megbízottaikat a szenátortól végig, minden hivatalba. A rendőrség, a bíróság stb. az övék.

Ahol tehát a magánérdek így rendelheti alá a közérdeket saját önző, vagyongyűjtő céljainak, ottan, főleg az amerikai rideg kalmárszellem mellett, eltűnik minden altruizmus s nyomán fakad a páratlanul álló amerikai mérhetlen nagy politikai önzés és korrupció.

Rooseveltnak máris vannak némi sikerei, midőn ezen féktelen korrupció ellen a hadjáratot megindította s ennek tudható be talán, hogy már 1905-ben néhány városban a régi pártfőnökök

feltűnő vereséget szenvedtek a választásoknál; mert Roosevelt okosan az egyéni és családi érdeket védi, ahol a kizsákmányoltak milliói bizonyára veletartanak.

Rooseveltnak az a törekvése, hogy a közigazgatási választásokat kiemelje a pártpolitika keretéből s hogy a mai, egytől hat évre való különböző választásokat megváltoztatva, legalább hosszabb idejűvé tegye ezen hivataloskodások egyfolytábani működését.

Ettől mégis azért félnek, mert a népuralom meggyöngyülésétől tartanak, ha az állam hatalmát erősítik.

Az állami, illetve szövetségi hivatalokat az elnök bizalmasaival, illetve párthíveivel tölti be, akiknek a hivatalos működése csakis az új elnök állásba lépéséig tart. Az uralkodó pártnak tehát a hosszabb idejű kormányzás az érdeke.

A rendszerint négyéves elnöki, rövid idejű hivatali működés megszűnése és ismét új emberekkel való ellátása eléggé megzavarhatja a pártok és az állam egyirányú, egy rendszert képező, nyugodt adminisztrációját, ezért kívánná Roosevelt legalább a másik vonalon a nyugodt hosszabb adminisztrációt meghonosítani.

A választások így Amerikában mondhatni szakadatlanok, tehát a nagy vállalatok állandóan érvényesítik befolyásukat a társadalmi és törvényhozás s a bíróság terén, éppen úgy a helyi önkormányzatban is.

A választópolgárság, így minden amerikai polgár, mely leginkább az amerikai munkásosztályból áll, úgyszólván egy örökös választási küzdelemben él. A bevándorló ide nem tartozik.

Ohióban a választások a következőképpen folynak le, amelyhez a többi is hasonló:

I. Négyévenként választják a szövetségi hivatalnokokat.

Kétévenként választják a képviselőket.

II. Állami hivatalokba választják egyszer minden évben a rendőri bizottság tagjait s a legfőbb bíróság bíráit.

Kétévenként választják az egyes államok kormányzóit, ezek helyetteseit, az államtitkárt, a kincstárnokot, a főügyészt, az állami szenátorokat és az egyes államok képviselőit.

Háromévenként a népiskolák állami biztosait, a felsőbbbíróság titkáráit.

Négyévenként az állami számvevőt és az ügyészeket.

III. A kerületi hivatalokba kétévenként a közbírót.

Ötévenként a ker. legfelsőbb törvényszékek bíráit.

Tízévenként az adókiegyenlítő-bizottság tagjait.

IV. A grófsági hivatalokba évenként választják a grófsági, illetve megyei biztosokat, a kórházi igazgatókat 3 évi időtartamra. *Kétévenként* a pénztárost, a sheriffet és halottkémet (coronert). *Háromévenként* a számvevőt, a levéltárnokot, a földfelügyelőt, a végrendeleti bírót, a törvényszéki titkárt s a közvádlót.

V. A városi hivatalokba évenként a rendőri bizottság tagjait városonként, a kórházi felügyelő-bizottság tagjait, a vízvezetéki felügyelőt 3-3 évre.

Kétévenként a majort vagy polgármester, a rendőrfőnököt, előljárót; a városi jegyzőt, a számvevőt, a pénztárost, az ügyészt, a rendőrbírót, a rendőri közvádlót, a rendőri törvényszék titkárát, a városi képviselőket, a rendőrbiztost, az utcai biztosokat, a mérnököket, a tűzrendőri biztost s a vásári felügyelőt.

Maguknak a pártoknak s a bossoknak folytonosan működésben kell állani, ahol ilyen nagy érdekről van szó.

Aki tehát a pártélet és választás forgatagába belejut, annak örökös készenlétben kell állania, mert minden évben 40-45 választás van.

Wyomingban és Colorádóban a nőknek is van szavazatuk és még 22 államban a közoktatási hivatalokra a nők is szavaznak, így nem maradhat senki sem távol a választásoktól.

Ezen választásoknál azonban inkább a megválasztandó személyek és a jelöltek felállítása játszsza a pártéletben a főszerepet, ahol bármilyen állásra csakis a legerősebben próbára tett pártszolgálatok révén lehet bejutni. Ott azután többé nem nézik a reátermettséget vagy szakképzettséget, becsületet vagy egyéb polgári életet.

Így történik meg, hogy egyenesen a börtönből kikerült egyénekre is történt a pártérdekben a szavazás.

A grófsági, azután a különböző államok szerinti közös választások a jelölések tekintetében egységes eljárást kívánnak, itt azután már megint csak a „bossok” döntenek.

Az elnökválasztásnál pedig minden állam, minden grófság és minden város a legélelénkebben van érdekelve, vagyis mindezekből egészen világos, hogy az örökös választáshoz, mint rendszerhez egy egész légió választó is szükséges, amit az bizonyít legjobban, ha azt látjuk, hogy 1904-ben a demokrata Parkerre 5,082.754 és a republikáns Rooseveltre 7,624.489 szavazatot adtak

le az electorok megválasztásánál, úgy hogy Parker-párti electort 140-et és Rooseveltpártit 336-ot választottak meg. Az összes hét elnökjelöltre leadtak összesen 13,528.979 szavazatot, 85 millió lakosságból, a mely ismét csak a munkások tömegeiből állítható elő a legtöbb esetben, akik szervezve is vannak. Vagyis Amerikában a választás is egy üzlet, melynek egész önálló és állandó szervezete van.

„Bryce” állította össze a választásokra fordított összegeket is s csupán New-York államban 700.000 dollár, vagyis 3,500.000 koronába kerültek a választások egyetlenegy évben, melyben az elnökválasztás költsége nincsen, amely költségekből New-York város 290.000 dollárt, vagyis 1,450.000 koronát fedezett.

A newyorki majorválasztás érdekében a demokrata párt 3700 meetinget, a szövetkezett pártok pedig 4000-et tartottak, amelyeken a demokraták 1500 szónokot, az ellenpárt pedig 2500 szónokot foglalkoztatott. A nyomtatványokra az első 60.000 dollárt = = 300.000 koronát, a második 10.000 dollárt = 50.000 koronát költöttek. Felvonulásokra összesen 25.000 dollárt = 125.000 K ment el vagyis a demokraták összesen 900.000 dollárt = 4,500.000 K s a szövetkezett pártok 500.000 dollárt = 2,500.000 koronát, vagyis együtt csupán egyetlenegy államban 7 millió koronát költöttek.

Ha ezen összegeket most 50 államra számíthatnánk a népesség arányában, akkor ezen költségek megtízszereződve vagy tizenkétszereződve állhatnának ellőttünk. Az utolsó elnökválasztás tényleg 50 millió dollárba került.

A köztársaság elnökének a választása „Bryce” szerint is mintegy ötven millió dollárba, vagyis 250 millió koronába kerülhet. Ha tehát négy-négy évi választási költségeket összegezve 336 millió koronára és az elnökválasztás költségeit 250 millióra vehetjük, akkor minden négy évben a választásoknál 586 millió, vagyis évenként elosztva mintegy 146-5 millió korona egy része jut a választóknak.

Így lesz megérthető, hogy Amerikában a hivatalvadászat miért fejlődhetett ki a mai elképzeltetlen mértékben. Ez nem is olyan fárasztó, mint a gyári munka s jövedelmezőbb is.

Természetes, hogy ezen előnyökhöz csakis az amerikaiak juthatnak és nem a bevándorlott idegenek.

Így lesz azután megérthető az is, hogy a választó amerikai polgár, t. i. a honos, az amerikai munkáselem, miképpen kíván

részt a választás eredményéből, mert mint folytonos választó, világosan látja, hogy melyik hivatal neki való és melyik hivatal jövedelmezőbb, vagyis melyik hivatalnak elnyerése kárpótolja, sőt jutalmazza őt jobban, főleg az eddigi 600-800 dolláros munkakeresetével szemben a választási harcokért, amelynél azonban szintén keres.

Az egyes hivatalok fizetései a következők:

A köztársaság elnökének évi fizetése	50.000dollar =	250.000	K
A kerületi törvényszékek bíráinak évi fizetése (van 82)	_____	6.000	„ = 30.000 „
A vándortörvényszékek bíráinak évi fizetése (van 243)	_____	7.000	„ = 35.000 „
A legfelsőbb bíróság bíráinak évi fizetése	_____	12.500	„ = 62.500 „
A főbíró évi fizetése	_____	13.000	„ = 65.000 „
A kormányzó évi fizetése	_____	4.000	„ = 20.000 „
Az ellenőr	„ „ _____	2.500	„ = 12.500 „
A kincstárnok	„ „ _____	2.500	„ = 12.500 „
A földadóhivatal főnöke évi fizetése	_____	2.500	„ = 12.500 „
A közoktatási felügyelő	„ „ _____	2.500	„ = 12.500 „
A főügyész évi fizetése	_____	4.000	„ = 20.000 „
A vasúti bizottság tagjai évi fizetése	_____	4.000	„ = 20.000 „
Az államtitkár évi fizetése	_____	2.000	„ = 10.00(3 „
A főhadsegéd	„ „ _____	2.000	„ = 10.000 „
A szövetségi állami bírák évi fizetése	_____	4.000	„ = 20.000 „
A kerületi bírák évi fizetése	_____	2.500	„ = 12.000 „

A grófsági tisztviselők illetékdíjából kapják fizetésüket. Az adókiivetők és behajtók percentuációt kapnak.

A pénztáros évi fizetése 2000 dollár = 10.000 K. A közoktatási felügyelő évi fizetése 800-4200 dollár = 4000-6000 K.

A helyi igazgatásban a mayor évi fizetése 10.000 dollár - 50.000 K. Grófság egymagában mintegy 40.000 van Amerikában. Hány hivatal van tehát ottan.

A kisebb hivataloknak se szeri, se száma. Azonkívül a nagy vállalatoknak is óriási tisztviselői és felügyelői karra van szüksége. A boss-ok tehát, a fővezetők, így minden kortesszolgálatot külön is fejedelmileg jutalmazhatnak, a mely jutalmak azután fényesen meghaladják a munkások napi, bármilyen csábító keresetét.

Más forrású szakértők szerint évente mintegy 50 millió dollárt fizetnek el a *párt helycsinálás rendszere mellett* a pénzügyi kormányzatnál. Ebből állítólag 20%-al el lehetne kormányozni és így sül ki, hogy 80% az élősdieknek jut.

Fent ott van a féktelen korrupció és alant pedig nyüzösög minden lépten-nyomon ugyanazon, ha még nem szennyesebb korrupció. A hivatalok mellett tehát, úgy látszik, mégis igen jó mellékkeresetek vannak. Ezek csábítják a munkásokat is oda.

Így lesz részese az amerikai munkás a mindenáron való nagy kereset hajszolásának; és itten van – ott a tengerentúl – szocializmus elleni védő futóárok, amely eddig minden nagyobb rohamot feltartott és lehetetlenné tett; de most már ez nem elég. Ezen örökös választással járó küzdelemben az amerikai munkás azután olyan közügyi ösmereteket és csiszoltságot is sajátít el, hogy ez emeli őket a mi tőlünk odavándorolt, műveletlen munkások fölébe igen magasra.

Így képeznek Amerikában ezek az amerikai munkások egy külön kasztot.

A hivatalvadászat így Amerikában az ottani honos munkás-elemnek talán már nagyobb rákfenéje, mint nálunk az elpusztult és tönkrement középosztálynak.

Nem a becsület, nem a szorgalom, nem a munkaképesség érvényesül tehát Amerikában a fennálló választási rendnél, hanem a meghunyászkodó, saját és a társadalom érdekét alárendelő, önző pártszolgálat. Az uralkodó vagy a többségben lévő párt emberei az elsők, a kik az új kormányzati időben a megüresedett hivatalokat elfoglalják.

Mivel pedig a „boss” rendszerben a bűnös és gyermekségétől romlott közerkölcsű alsóbb elem bőven van képviselve a szavazattömegek révén, a nyilvános gonosztevők is a közhivatalokba bőven ülnek bele.

A szenátorok némelyike pedig egyszerűen megveszi a hivatalát

A milliárdok így keletkeznek, mert ott „a kéz kezét mos” elve elfogadott gyakorlati üzleti elv.

A lényege ezen választási rendszernek a szabad Amerikában az, hogy tulajdonképpen Amerikában nem ösmernek közérdeket, a választásokban.

Ugyan kinek volna ottan kedve csupán a közérdekért, például

csak egy elnökválasztásnál 150 millió koronát elkölteni. Aki ezt tenné, csakis messzebb fekvő olyan célokért tenné, amelynél az ő befektetése hamarosan visszahozná az ő millióit. A legnagyobb önzés és üzleti érdek nyilvánul meg tehát az amerikai választásokban, melyek láncszemként függenek egymásba, kezdve a községi adminisztrációnál, fel egész az Egyesült-Államok legfőbb képviselőitig.

A „boss” rendszer azon oszlopsorozat, melyen tulajdonképpen Amerika pártélete és állami berendezése nyugszik.

Csakhogy a „boss” egyúttal az a hatalmas és teljes befolyású ember, aki egy-egy városnak megteremtője, éltető lelke, vállalkozója, gyárosa, kenyéradója s bankárja, akinek kezében fut össze minden üzleti és kereseti érdek.

Ha tehát egy ilyen embernek egyetlen intésétől vagy korlátlan akaratától függ a város egész adminisztrációja, ettől függ a bíró eljárása, ítélelhozatala, a rendőrség magatartása és egész eljárása, a bankok üzlete, a városi közlekedés, építkezés, világítás, piac-ellátás s más ezerféle közügynek miként való fejlesztése és a tulajdonképpeni közállapot megteremtése, akkor az amerikai legnagyobb önzés mellett egyszerre beláthatjuk, hogy ott az ilyen milliomos „boss”-nak vagy az ő megbízottjának korlátlan hatalma van, ami különösen az egész amerikai államokra kiterjedő tröszt-rendszerben nyert kifejezést.

Így érthetjük meg teljesen világosan, hogy az, aki az uralkodó pártnak nem tagja, annak győzelméért vagyonnal nem áldozott, személyesen nem küzdött s a párthűséget nem igazolta, az egyszerűen elveszett ember, mert az uralkodó párt által kezelt egyetlen hivatalban vagy intézményben sem nyer különösen egy uralkodó párttaggal vagy annak érdekével szemben sem támogatást, sem igazságot.

Ez azután a korrupció legszennyesebb posványa az egész világon a szabadságnak festett hazájában.

Így lesz megérthető az is, hogy miért lehet Amerikában a népességnek a fele vagyontalan, ott a nagy gazdagság hazájában.

Az idegen munkáselem tehát feltétlenül a legteljesebben kizsákmányolt osztályt képezi, mert sehogy sem tartozhatik az uralkodó párthoz.

Egy ilyen „boss” volt Durham, a chicagói vágóhíd tulajdo-

nosa is, aki egyúttal kincstárnok is volt Philadelphiában s visszaéléseit annál korlátlanabbul üzte.

Az amerikai munkástársadalom helyzete.

Az amerikai Egyesült-Államok alkotmánya tulajdonképpen „két nagy elven nyugszik. Az egyik a nép szuverenitása, azaz annak a kifejezése, hogy a legfőbb törvény, az alkotmány a nép-akarata örökös egyenes megnyilvánulása, amely alkotmányon egyedül a nép akarata változtathat; amely törvény felette áll minden más törvénynek és jognak.

Minden más törvényes hatalmat csakis a nép ruházhatja át azokra, akiket ezen hatalommal felruháznak. Vagyis a köztársaság elnöke, a parlament, a szenátus, a bíróságok s minden hivatalos közeg minden hatalmát, jogait és hatáskörét a néptől kapja és a népnek felelős. Ezen elvtől minden amerikai polgár teljesen át van hatva. Ennek tudata nevelte nagygyá, illetve tette szabaddá az egyén korlátlan szabadságát és az: énné a megtestesülését. Ezen alapelvből következik a másik, ama bizalmatlanság minden államszervezet s minden egyes orgánumával s közegeivel szemben, amelyek a közszabadságot kezelik, bárha választott tisztviselők is. Az egyes államok meg vannak védve a központi szövetséges hatalom netaláni túlkapásai ellen, éppen úgy az egyes polgárok minden hatalmi önkény vagy túlkapás ellen, amit azzal igyekeznek teljesen elérni, hogy az alkotmányt úgy létesítették, hogy a törvényhozás, a végrehajtó hatalom, a bíróságok egymásnak éber és féltékeny ellenőrzői és megfigyelői.

Mivel pedig a nép maga közvetlenül nem intézheti az ügyeket, ezért azoknak elintézését közegekre kell bízni, amely közegek az amerikai szabadságban nőve fel, sok önkénnyel járnak el s így lesz megérthető, hogy a sok visszaélés megelőzése céljából – mert a nép a maga által választott hivatalnokokkal szemben is bizalmatlan – egyiket a másik által ellenőrizteti, felügyelteti, nehogy megszabott hatáskörüket szabadon átléphessék.

Ilyen viszonyok között volt csak lehetséges, hogy a közéletet nem az állami hatalom vezette és fejlesztette, hanem ama társadalmi erő és eleven önző üzleti érdek és hatalom, amely végre a tröszt-rendszerben az anyagi téren olyan óriási haladást és vagyonosodást tudott elérni.

A szociális tevékenység így az egyes államok hatáskörébe és amint láttuk, a „boss”-oknak a kezében összpontosulhatott. Ezen hatalmat amerikai szokás szerint úgy használták ki, ahogy csak lehetett. A visszaélés szakadatlanul folyt, amit a nép végre megunt s egyik vagy a másik bosst is kibuktatta. Csakhogy ezek mind olyan tapasztalt, raffinait nagyságok, akik, a hatalomból kibukva, a valódi veszedelmes bosszúálló amerikai kegyetlen yenki-k.

Végre mégis Durham, a philadelphiai híres, hatalmas republikánus boss is megbukott s helyette Berry demokratát választották meg állami kincstárnoknak, mert az ő beef trösztjének korrupcióját már tűrni ott sem tudták. Ma az egész Amerika s akik Roosevelttel tartanak, tulajdonképpen az állami hatalom, ellene fordul azoknak, akik az önző magánnyereszkedésre használták ki politikai hatalmukat. Csakhogy a szenátusban ülő megvett, vagy érdektárssá tett képviselő elemek, akik ama pénzhatalmasságok ügynökei, minden eszközzel meggátolni igyekeznek úgy Rooseveltnak, mint a jobb politikai elemeknek a helyzet javítására törekvő befolyását.

A hivatal vad ászát azonban szoros összefüggésben van ama ingadozó termelési rendszerrel, amely Amerika gyáriparában hullám-szerűen, jóformán máról holnapra változik.

Az a munkás tehát, aki ma még munkában van és jó kere-settel bír, legtöbbször nem tudja, nem sejtí, hogy a holnap mit hoz reá. Ezen keserű tapasztalat emelte a hivatalvadászatot az amerikai honos munkás polgár elemnél mai fokára.

Amerikában az államnak demokratikus volta, mint látjuk, nem egyes maszlagul a nép közé odadobott politikai jelszavakon nyugszik, hanem a nagy tömegre szóló ama valódi demokratikus üzleti alapon, hogy Amerikában mindenki munkás lévén és üzletember, ezen óriási nagytömegű egységes társadalomban mindenkinek egyenlő polgári jogai legyenek. Ez pedig eddig lángelmével úgy van biztosítva, hogy minden állami, kerületi, grófsági, városi vagy más nyilvános állás és hivatal vagy a közügy bármilyen vonatkozású vezető állására, még a legmagasabb bírói állásra is, az amerikai polgárok s a pártok bizalmukat kiérdemelt polgártársait, némelyeket elől, amint láttuk, évenként, némelyiket két és legfeljebb négy évenként való választásokkal ültetik bele, illetve töltik be. Ott nincsen állami kinevezés, csakis elnöki, de az is rövid időre szól.

Az amerikai pártélet tehát nem unalmas és üres, befolyás nélküli klubélet, mint nálunk, mert tulajdonképpen Amerikában a pártélet a párturalom, a párturalom pedig maga a demokratikus állam, tulajdonképpen egy szabad kereseti társulás az uralomra, mert amidőn a párt uralma a választás útján érvényre lépett, a győztes republikánus- vagy demokratapárt tölt be saját embe-reivel a mindenféle hivatalos állást, kezdve a köztársaság elnökétől az utolsó bakterig.

Az amerikai pártállás, illetve párthűség olyan erős, hogy néhol egy republikánus nem vásárol egy demokratától s megfordítva. Annál érdekesebb eset volt tehát, mikor egy republikánus és egy demokrata kereskedő társultak, ahol azonban mindegyik csak a maga párthíveit szolgálta ki közös érdekből. Ez is jellemzi az amerikai élelmességet és az üzlet s pénzcsinálás szeretetét.

A nagy amerikai munkástömegek tehát, úgyis mint szavazók, idejüknek nem éppen csekély részét a választásokkal töltik el. Ez azonban legfőbb létérdekük is, mert ottan a munkáselem mondjuk túlnyomó nagy része az egész nagy társadalomnak. Mint valódi társadalmi tényező, ez az államnak 80 millió téglából épült főpillére.

Azon amerikai munkásoknak tehát, akik egyúttal többé-kevésbé, kisebb vagy nagyobb pártvezérek, a munkástársadalom vezérei, azok akik azután a közhivatalokban is az ő eddigi elveiket és nézeteiket teljes joggal érvényesítik, vagyis állandóság-ról gondoskodnak, sőt ilyen módon biztosítják is.

Az ellenpárt, a legyőzött párt emberei egy pillanatig sem maradhatnak meg addig elfoglalt hivatalaikban, vagyis az ő párt-állásukat s eszméit egyszerre és alaposan dobják ki az amerikai állam szervezetéből. Az iskolákban a gyermekek ezen irányban lesznek nevelve, így ezen rendszer az amerikai embernek, tehát a munkásnak vérebe ment át.

Ámbár elől kimutattam, hogy Amerikában, mint a végtelen ellentétek hazájában, a milliárdosok miképpen zsákmányolják ki modern rabszolgáikat, a munkásokat, jobban mondván a társadalmat, de mert valójában az amerikai elnökválasztás is pénzzel, - 25-50 millió – igen nagy pénzzel vezet csak győzelemre, ezért a nagy tőke urai minden demokratikus államforma mellett is, éles észszel és mély belátással remekül értik a módját, a munkástársadalommat az ő járszalagukon vezetni s célt is értek idáig

mindig, mert ahol a választások útján ezen eszközökkel sem érik el tulajdonképpeni céljukat, ottan azután a magánüzleti érdekeiket a trösztök s a börzék útján érvényesítik.

Az amerikai munkás egyik része, tehát mint az uralkodó párt tényezője, képviselőiben pedig végrehajtója, teljes rajongással van eltelve az amerikai állam iránt, mert ottan őmaga ér el sikereket és hozzá őmaga mindenütt a választás tárgya és nem a szolgabíró.

És ki osztzik ama választási milliókon? Ismét csak a munkás. Ezért tartják fenn a választásokat.

A négereket s a többit is rendszerint a választásoknál 1-2 s 4, újabban már 100 dollárért megveszik, de mert ma már a régi rabszolgakereskedés nincsen, csakis a modern, tehát természetesen nem őket, hanem becses szavazataikat veszik meg illendő áron.

Így látjuk, hogy Amerikában csak a pénz uralkodik. Jól tudják, hogy mit ér a szabadság pénz nélkül.

Ezt tartja az amerikai szabadságnak. Ez neki tetszik, mert ez hasznos. Ez a milliomosok hazájának demokratikus alkotmánya. De ez is üzlet, s hozzá: jó üzlet.

Elvek ott nem érnek egy fabatkát sem s a tagok nem is tudják, hogy milyen pártiak. Ez már a „boss” dolga.

De legyen bármiként, ez a tény és így az amerikai munkásfogalom egészen más, mint amiképpen Európában a munkásfogalmat tekintik.

Amerikában így látszólag a nép uralma és akarata dönt az állam politikai, kereskedelmi és üzleti iránya felett, az alsó vonalon. A felső vonalon a magasabb állami és üzleti érdek érvényesül.

Ezt a szellemet Európában nem ismerjük. És csodálkozunk, ha „Janó” hazatoppánva Amerikából, a vele fraternizáló „szolgabíró”-nak azt vágja büszkén mindjárt a szemébe, hogy: „Ja szómdsentelmen!”

Az ilyen amerikai polgárnak az ettől rettenetesen elütő, nem demokratikus alkotmányosdi államformánk persze hogy nem tetszik itthon sehogysen.

Az üzlet.

Ahol pedig a spekuláció olyan szédítően merész, mint Amerikában, ottan nem is megy meglepetés számba, főleg a

trösztrendszernek mind általánosabb volta miatt, ha az egyik vagy másik milliomos, gyáros vagy ipari vállalkozó egyszerre koldus lesz, amikor azután gyárában vagy ipartelepén azonnal megszűnik minden munka. A gyár munkásai ekkor munkanélkül maradva, elszéledhetnek szabadon. Ez is egyik szabadsága Amerikának. Ekkor azután szabad ám a munkásoknak koplalni is tetszés szerint.

A *wall-streeti* aranyborjút ezek a bukott és megbuktatott egzisztenciák nem hiába táncolják körül.

Most már a drágán megszerzett, még nagyobb raffineriával kieszelt üzleti fogásokkal csakis a vagyongyűjtésre fekszenek. Az ilyen lelkében meghasonlott tőkésnek vagy a volt milliomosnak azután emberi érzéke teljesen elveszett s az új üzleti tevékenységében a legkíméletlenebb újabb fogással, újabb ügyességgel vagy szélhámossággal dolgozik. Ez az az amerikai siker, amit üzleti nyelven életrevalóságnak sőt lángésznek kereszteltek. *Rockefeller, Vanderbilt, Morgan, Schwab, Perkins, Leroy, Dessert* és többi társaik mind ilyen anyagból vannak gyúrva, akik jól értettek hozzá óriási trösztjeikkel a nagyközönség bizalmát a lehetőségig kihasználni.

Nyilvános számadásra egyetlen vállalat sincsen Amerikában kötelezve. A vak bizalom a hangzatos Ígéreték árnyékában fakadt. Aki csak tehette, vissza is élt vele s a legkörmönfontabb családokkal bővelkedő üzleti fogásokat éppen azon trösztársulatok élén álló emberek vitték véghez, akiknek a leghangzatosabb nevük volt. A trösztök ottan, amint láttuk, óriási vagyon felett rendelkeznek, így vált általánossá ezen üzleti szellem Amerikában, amely a kis üzért is elfogta. A közönség persze nem is sejti, hogy ezeknek a folytatása nem ritkán a bíróságokat is foglalkoztatta.

Csak egy példát idézek:

Vanderbilt sógora: L. Dessert alakította meg az Unió összes nagyobb hajógyárainak a trösztjét, a ki Schwab úrtól, az acéltröszt elnökétől megvásárolta az acéltrösztön kívül álló, a Schwab, Pierpont és Morgan közös tulajdonát képezett betlehem-i acélgyári telepet. Ezen ügy is a bíróság elébe került és így sült ki, hogy Schwab a neki s társainak huszonhárom millióba került telepért csak harmincnyolc milliót követelt. De mert Dessertéknek ennyi pénzük nem volt, Schwab-Morganék megelégedtek tíz millió dollár értékű, jelzáloggal biztosított kötvénnyel s a többi hús-

millió dollárt elsőbbségi és húsz millió törzsrészvényrel fedezték, azon kikötéssel, hogy az alapítóknak várniuk kell az új tröszt címleteinek piacra hozatalával, amíg Morgan-Schwabéknak sikerül az így birtokukba jutott címleteket eladni. Az új tröszt megbukott, mielőtt még a csaknem értéktelen, címleteit piacra dobhatta volna s így foglalkozott vele a bíróság. Az acéltrösztválság idejében 168.000 munkása volt a társaságnak, akik hozzá még 25.000 elsőbbségi részvénynek voltak a tulajdonosai.

Az ilyen részvényeket a börzék ügyesen a jó aratás előtt álló farmerek és a munkások között igyekeztek elhelyezni, mikor már a vihar a börze emberei előtt előre látható volt. Az értékek bukása lavinaszerűen rombolt s Amerika büszkeségének az 1900-ban még fénykorát élő óriási acéltrösztnek törzsrészvényei ötvenről tízre hullottak alá, holott még annyit sem értek, mint ama velin papír, a mire a részvényeket nyomatták.

Vagy ott volt a „Consolidated Lake Superior Company” hatszáz millió K-ás vállalat, amely a nagy tavak vidékén óriási nagy kiterjedésű erdőszéggel, bányákkal, kocsz, vas- és acélgyárakkal, hajóvonalakkal és vasutakkal bírt, hogy így egy önmagában egymást tápláló és jövedelmezető óriási üzletet teremtsen; a gründolás közben az alapítási költségeket elkezelték s így olyan ínségbe jutott ezen nagyszabású vállalat, hogy egész állományát és vagyonát egy newyorki nagy banknál öt millió dollárért elzálogosította. A lejáratkor ezen összeget megfizetni nem tudta s a részvényesek pöre az alapítókkal szintén a bíróság elé került.

Hány vállalatnál lettek ekkor a munkások ezrei egyszerűen szélnek eresztve. Mint a villám sújtott le ekkor is a munkásokra a legnagyobb fényből a teljes munkahiány.

Azonban éppen úgy jártak az aszfalt-tröszt, az Universal Tobacco Company, a Northern Securities Company és más hasonlóan kétes vagy gyanús és merész alapítások s némelyek azt tartják s végre ki is sült, hogy a botrányok ez a posványa feneketlen. A wall-streeti örületes hajsza kissé lecsillapult ezek után, a kereskedővilág pedig, hogy a milliárdokra menő veszteségeit más téren pótolja, a nyugat termékeny síkságai felé fordította figyelmét, ahol a farmer a Wall-Street vad belső spekulációiról még mit sem sejtve, fáradhatlan munkával új javakat termelt, a melynek tejfelét ismét a Wall-Street szedte le a börze révén, és így ütötte helyre a börze az ipari és bányavállalatokon szenvedett vesztesé-

geit. Csak természetes, hogy a farmereket ott is úgy fejték meg, ahogy csak lehetett, azért nem olyan jövedelmező a mezőgazdaság Amerikában, mint az önállóan működő óriási trösztökkel dolgozó gyári és ipari vállalat. Ezért hagyják oda a farmerek farmerjaikat s vándorolnak el Canadába.

1900-ban pl. a farmerek 660 millió bushel búzát, $2\frac{1}{2}$ milliárd bushel tengerit termeltek, míg a déli államok gyapotja 40 százalékkal drágább, mint az előbbi tíz esztendőben volt. A gyapotmennyiség ellenében kiállított számlákért Angliából s másfelől özönlik be az arany, míg az amerikai búzáért, tengeriért, húsért, olajért, gyümölcsért, műtrágyáért, szénért, vasért, acélért sőt már a textil-árúkért is hasonlóan áramlik Amerikába Európa, Kína és Japán aránya.

Es amikor minden virágzik, mégis *számtalan gyár és ipartelep kapuja csukódik be*, ahonnan a munkásoknak a világ és szélrózsa minden irányában szabadságában állott új otthont keresni és új munkát találni vagy haza visszavándorolni. A tröszt-spekulációk eredményei ezek. És mégis vannak, akik be nem látják, hogy Amerikában mindenki és mindenkor nem kaphat munkát, hanem erősen állítják, hogy ott mindenki és mindenkor bárhol kaphat munkát.

A Nációnál City Bank alelnöke, a kincstár volt titkára, még 1902-ben egyik nevezetes beszédében megállapította, hogy »a legfontosabb élelmiszerek emelkedő ára csökkenti a jólétet és elégedetlenséget kelt a lakosság legszélesebb, tehát a munkások rétegeiben. A szén és a munka nagyobbára emeli a vaspiac nyersanyagainak árát, míg a túltermelés a kész termék árnívóját nyomja le, amiért a nyereség erősen csökken.

Ideje, hogy a nagy pénzügyi központok útját állják az irreális nagy és kis spekulációnak, ezért nemzeti érdek meggátolni, hogy óriási – és idegen – összegeket fektessenek be kétséges vállalatokba.”

Ezen figyelmeztetést az amerikai spekuláció nem vette komolyan soha, így ma is minduntalan a régi nyomokon haladnak, amit talán legcsattanósabban a szenátusnak mai korrupciója világíthat meg a legjobban, és az 1907-iki krah.

Az exisztencia kérdése tehát nem olyan feltétlenül biztos Amerikában, mint amint azt némelyek és többen egész bizonyossággal

állítják. Ha ez a való tényállás, akkor teljesen igaz, hogy: *számtalan munkás áll Amerikában állandó munka nélkül.* Ez szorosan összefügg a bevándorlás kérdésével. Ezért kell ezzel ott bővebben foglalkozni.

Akik pedig a trösztök gyáraiban vagy ipartelepein állandó és jó keresetet is kapnak, azoknak keresete sem áll arányban ama óriási jövedelmekkel, amelyek révén Amerikában a milliárdok olyan hirtelenül és könnyen összehalmozódnak. A munkások egyik része jó keresettel bír, a másik és nagy része pedig munka nélkül áll és lesi a kínálkozó munkát. Itt van egy megfejthetetlennek Játszó talány.

A folytonos sztrájkok a legjobb fokmérői a munkások kizsákmányolásának, mert midőn a vas árát 24 dollárról 40 dollárra emelte a tröszt, a munkabéreket nem emelték ugyanazon arányban.

Az amerikai munkás keresete olyan csalóka fényben áll előttünk és különösen a mi egyszerű igényű parasztunk előtt, hogy attól elkápráztatva, míg maga meg nem próbálja, nem hiszi a valót. Azért növekedett meg hazánkból a kivándorlás hihetetlen mértékben, mert hittek a csábításoknak.

Sokan, igen sokan járnak úgy, mint az esteli lámpa fényéhez tóduló pillangók, akiknek szárnya ottan ég meg és azután nem tudnak tovább repülni, sem élelmük után nézni s ott vergődve, kínlódva pusztulnak el nyomorultul.

De talán a legérdekesebb azon tapasztalat, hogy a tröszt urai, amidőn a munkabéreket a munkássztrájk miatt emelték is valamivel, ugyanakkor a szintén az ő kezükben lévő munkások élelmicikkeit s minden más szükségleteiket vagy a lakásbéreket is aránytalanul felemelték s így a munkások feltétlenül rosszabb kereseti viszonyok közé kerültek, mint a sztrájk előtt voltak. Ennek igazolására és bemutatására utalok a következő összeállítására, amelyből kitűnik, hogy az élelem legnagyobb része, t. i. az, amely a tröszt urainak a kezében volt, 1890-től folytonosan és erősen emelkedett s csak olyan árúknak csökkent az ára, amelyeknek termelése más kezekben voltak.

Az egyes években felmerült áringadozások figyelemre méltók.

Amerikában emelkedő árucikkek összeállítása

(1890-1899. árhoz viszonyítva, a mi 100).

C i k k	Ára 1904-ben	1890	1896	1898	1900	1904
Gyapot	0·121	142·9	102·0	76·9	123·0	155·9
Árpa	0·530	111·6	65·7	95·9	106·2	116·9
Gabona	0·504	103·8	67·8	82·6	100·2	132·6
Zab	0·364	115·6	67·0	91·9	84·5	135·8
Rozs	0·705	103·0	66·5	93·8	97·9	133·4
Búza	1·039	118·9	85·4	117·8	93·7	138·3
Gabonafélék átlaga	—	110·6	70·5	96·4	96·5	131·4
Széna	tonna 11·730	95·8	99·0	79·9	110·9	112·5
Bőr	—	99·6	86·6	122·8	127·4	124·4
Komló	0·374	148·0	49·5	91·5	83·7	196·2
Szarvasmarha	{ 5·192 } { 5·956 }	89·5	88·3	102·2	111·3	110·9
Sertés	{ hizott } { könnnyű } { 5·155 } { 5·148 }	89·2	78·3	85·6	115·5	116·7
Farmtermékek	—	110·0	78·3	96·1	109·5	126·2
Kenyér	{ 0·035 } { 0·040 }	103·6	94·4	103·4	101·6	105·0
Hal	{ quinal } { sózott } { 7·281 } { 5·453 }	108·9	92·0	94·4	112·0	123·6
Lisztfélék	{ finom rozs } { búza } { 4·347 } { 5·378 }	120·0	91·2	109·0	88·3	125·4
Húsfétel (marha)	0·081	85·5	90·0	111·4	113·4	113·0
Sertésfélé	0·072	96·0	79·7	86·4	108·7	114·9
Húsfétel általában	0·107	95·5	84·3	97·2	108·9	112·7
Friss tej	0·027	103·1	91·8	93·7	107·5	107·0
Tea	0·275	96·3	91·9	104·2	104·9	97·1
Zöldségfélék	0·703	123·6	90·6	99·2	73·2	125·5
Zsák	0·179	113·9	91·6	95·6	112·6	128·4
Gyapottakaró	{ 0·52 } { 0·92 } { 2 } { 1 } { 1 }	107·6	91·7	102·7	117·7	117·4
Flanell	{ 0·072 } { 0·088 }	121·0	90·9	81·0	101·6	125·6
Vászon	{ 0·065 } { 0·072 }	121·1	100·2	86·8	105·0	126·7
Barnaszén	tonna 0·750	98·8	98·7	98·6	102·4	127·1
Kőszén	tonna { 4·247 } { 4·825 }	100·6	97·5	94·9	109·7	138·2
Nyers petroleum	1·627	95·4	129·5	100·2	148·5	178·8
Finomított petroleum	0·082	106·7	118·1	99·7	137·9	153·2
Tüzelő és világító	—	104·7	104·3	95·4	120·9	132·6
Építővas	—	103·7	104·1	94·0	110·0	132·3

C i k k	Ára 1904-ben	1890	1896	1898	1900	1904
Tégla	—	118·0	91·0	103·4	94·4	134·7
Puhafagerenda	—	125·8	76·6	84·6	145·5	154·6
Tölgyfa	—	98·6	99·2	97·3	114·6	137·3
Gyógyszerek	—	96·1	121·2	98·7	111·3	196·8
Kátrány	—	122·4	84·0	91·1	113·1	139·4
Összes építő anyagok	—	111·8	93·4	95·8	115·7	122·7
Cserépedény	{ 1·45 1·70 }	108·9	90·4	99·7	106·3	110·2
Bútorzat	—	110·1	91·7	89·9	120·0	119·5
Üveg nemű	—	105·0	99·0	88·2	91·9	104·3
Gyapotmagliszt tonna	26·000	166·4	90·8	86·5	116·3	119·3
Juta, nyers	0·044	108·1	88·9	92·5	121·2	123·7
Dohány	{ 0·47 0·58 }	100·2	97·2	104·2	110·0	118·6

Hanyatló árakkal bíró árúk.

C i k k	Ára 1904-ben	1890	1896	1898	1900	1904
Kender bushel	1·108	125·5	72·9	99·8	145·7	99·6
Kenyér, szódával sütve	0·658	100·0	91·6	105·6	94·0	91·6
Vaj, teához	0·218	101·5	82·1	87·2	100·1	97·6
Vaj, tergaldasági	0·197	96·5	82·3	86·4	104·5	97·3
Kávé, Rio-	0·078	136·6	93·9	48·2	62·6	59·6
Gyümölcspép, alma stb.	0·060	134·1	62·9	105·1	72·6	71·2
Gyümölcspép, délvidéki, selyem- papírban	0·033	134·0	60·6	77·3	86·0	64·7
Californiai szilva	0·046	138·0	75·1	70·3	67·4	59·6
Rizs	0·044	107·8	92·5	108·4	97·7	78·6
Keményítő	0·052	99·6	93·6	91·2	91·2	95·8
Bor, asztali gallon	0·132	105·4	88·0	89·6	91·3	89·6
Ezüst, nyers, finom uncia	0·578	140·6	91·0	78·9	82·9	77·2
Cement barrel	0·802	118·8	93·9	85·7	114·6	90·4
Üveglap S q. fr.	0·227	146·0	93·7	74·4	93·7	62·7
Raffinált szesz	0·587	119·2	89·1	78·6	83·9	61·6
Sörmaláta bushel	0·675	106·7	80·1	87·7	93·0	96·1

Csak természetes, hogy ilyen áremelkedésekkel és ilyen ár-hullámzással a munkás élete mindig drágább lett, főeleme pedig nem lett olcsóbb.

Az építési anyagok megdrágulásával a lakások is drágábbak lettek, ami a családok háztartását, a család jólétét súlyosan érintette.

Az árak különbözősége és hullámzása továbbá az egyes államok szerint is nagyban változott úgy, hogy a munkások élete mondhatni sehol sem egyforma. Legolcsóbb a nyugati, távoli államokban s legdrágább az Egyesült atlanti államokban, ahol nem ritkán 40-30% árkülönbségek vannak némely élelmicikkeknél.

Az amerikai vasúti és trösztkirályoknak óriási hatalmát környezetére, üzleti körükre, de egyébként egész Amerika felett is csak akkor vagyunk képesek még jobban belátni és megítélni, ha azt is tudjuk, hogy Gould és társai tulajdonképpen száz embert azaz milliárdost jelent, akik urai az egész Amerikát összefoglaló vasutaknak.

A vasútkirályoknak tekintélye azért nőtt olyan nagyra, mert tulajdonképpen a vasutak emelték Amerikát a mai fejlődésük fokára és a vasutak egyesítették a különálló államokat a mai hatalmas egyesült amerikai államokká, azaz egy egészet képező zárt területté, egy politikai egységgé, melynek kiváltságos helyzete lehetővé tette az amerikai népek eddigi bámulatos fejlődését.

Az amerikai vasutak hossza mintegy 331.471 km.

A főbb vasúti csoportok a következők:

1. Vanderbilt-csoport	1.169	millió	dollár	befektetéssel
2. Pennsylvania "	1.822	"	"	"
3. Morgan "	2.265	"	"	"
4. Gould-Rockefeller-csoport			1.369	"	"	"
5. Harrimar, Kuhn-Loeb "			1.321	"	"	"
6. Moore-csoport	1.070	"	"	"
Összesen csoport	9.107	millió	dollár	befektetéssel
A fiktív tőke ezeknél	4.196	"	"	

Az amerikai ezen vasutak névértéke 13.213 millió dollár. - Ezen befektetési tőkéknek azonban a fele, t. i. 6339,899.329 dollár elsőbbségi és törzsrészcsevény és 7126,774.650 dollár kötelezcsevény.

Eme hat vasúti csoport bírja az amerikai összes vasutaknak 90%-át és ezeken ők dirigálnak, ők parancsolnak.

A vasutaknak adományozott területek pedig a következők:

az Union Pacific railroadnak	13	millió acre terület
a Kansas	" " " " " "	6	" " "
a Central	" " " " " "	12	" " "
a Northern	" " " " " "	47	" " "
az Atlantic and Pacific railroadnak		42	" " "
a Southerns	" " " " " "	9.5	" " "
összesen		...	197.5 millió acre terület

és ezeken felül még 65 millió dollárt is kaptak az államtól. Nagy, óriási, sőt korlátlan hatalmuk és gazdagságuk innen ered, mert ámbár 1880-1882-ben egy vasúti amerikai mértföld építése tényleg csupán 30.000 dollárba került, mégis 70.000 dollárba számították, így több mint a fele a vasúiba fektetett tőkéknek a vasútkirályok vagyonát növelte nagyra, amiből azután könnyű szerrel lehetett a telekspekulációk révén és az ingyen-területek értékesítésével a legkülönfélébb gyári és ipartelepeket a különféle ércek lelethelyén felállítani, s gazdagságuk így fejlődött mesés arányokban óriásivá egy rövid emberélet ideje alatt.

Ezek a tröszt urai az előző öldöklő versenyek után, midőn belátták, hogy egymás ellen versenyezve csak maguknak ártanak, egymással kibékültek és szövetkezve a mai trösztöt alkották meg; s ma verseny közöttük nincs; sőt a vasúti díjakat most már egyet-értve diktálják. Ezért olyan drága ma az utazás Amerikában.

Tehetik. Hiszen az egész világ vasúti hálózatainak kétötödét bírják. Ki mérközhetik és ki ellenkezhetik velük, az ő egyesült hatalmukkal.

Csak egy keménylegény van a világon: Rooseveltt Tivadar, aki beléjük mert kötni, mint az amerikai köztársaság elnöke. A harc megindult, a harc folyik s nagy kíváncsisággal lessük, mi lesz ennek a vége főleg midőn a tröszt urai egyesültek.

Összvagyonuk a vasúti királyoknak felül van a negyvenöt milliárd koronán. 1905. évben 1300 millió tonna terhet szállítottak, ami több mint 10 milliárdot jövedelmezett nyersen.

Az egyes államoknak fizetett adójuk 300 millió korona.

Ezek a milliárdos urak is szeretik egy kicsit a pénzt. S mert sokba van a hatalmuk, ezért az ő vonatjaikon jól kivetik a vámot, amiért Amerikában duplán olyan drágán utazik az ember, mint Németországban; de rémsok kellemetlenség és örökös élet-halál veszedelem között.

A vasutaknak a megszerzése például Vanderbiltnek állítólag

25 millió koronába került és keresztül vitte azt is, hogy New-York városa mértföldre menő alagutat épített neki, ahol a vasút föld alatt a város szívébe megyén. Gould és a pennsylvaniai társaság szintén megvásárolták a törvényhozó urakat, hogy a vasúti koncessziókat úgy kapják meg, ahogy az érdeküknek legjobban megfelel.

Így vitték ki azt, hogy 317 ezer mértföld hosszúságú vasúti vonalakon sem órházakat nem építettek, sem jelzőket, sem sorompókat, sem biztonsági berendezéseket nem létesítettek.

A vonatok egy perc alatt egy amerikai mértföldet futnak be, a gyorsvonatok pedig óránként 100-110 kilométer sebességgel haladnak. Még nem is látni a vonatot és már is elszáguldott. Aki csak egy pillanatig is ott vesztegel a vasúti vonalon, észre sem veszi, hogy már nem bír előre menekülni. Így gázolnak el a vonatok tömérdek embert. A legnépesebb városok utcáin így vágtat keresztül minden korlát vagy kerítés nélkül. Egy hét alatt több embert ölnek meg Amerikában a vasutak, mint Németországban egy év alatt.

Amerikából erre nézve a következő levelet közölte a „Szövetkezés” 1907 október 9-iki számában:

„A magyarság temetője.”

New-York, 1907 szeptember 20-án.

Éppen most olvasom, hogy a newyorki városi hatóságnak úgynevezett „munkás hivatala” a rendelkezésére álló adatok felhasználásával kimutatta, hogy az Egyesült-Államokban évente átlag 11.986 embert pusztítanak el a bányák, 3361 vasúti alkalmazottait ölnek meg és 66.833 vasúti munkást sebesítenek meg a vasutak és évente átlag 10.000 ember pusztul el, 68.000 ember nyomorékká válik, 55.000 ember súlyosan és 400.000 ember könnyebben megsérül a különböző gyárakban vagyis évente mintegy 615 ezer embert éri a szerencsétlenség.

Rettenetes a kép, mit a fenti adatok alapján magunk előtt látunk. Még akkor is borzalom volna elgondolni e szörnyű embermészárlást, ha nem tudnók, hogy honfitársaink közül is sok-sok ezernek a vére öntözi Amerika földjét, ahol pedig véreink jobb otthont s nem a halált, a szerencsétlenséget vélték és vélik feltalálni. Csak egy pillantás a szerencsétlenségek krónikájába s máris látjuk, hogy pusztul, vész Amerikában a magyar. Nincs nap, amelynek meg ne volna a maga szomorú története. Bárhová tekintsen is itt, e széles Amerikában az ember: mindent ott látja a szegény magyart a leggyilkosabb munkában izzadni s ahova már semmi pénzért se kap az amerikai vállalkozó

munkást, ott is a kivándorló magyar túrja a földet, repeszi a sziklát, fúrja az utat ezernyi baj és veszedelem között. Ha nem így volna: bizonyára nem volna lehetséges az, hogy egyik nap a másik után követeli meg a maga magyar áldozatát, szerencsétlenségbe döntve, gyászba borítva, nyomorba juttatva sok-sok magyar embert, akit pedig – hejh – nem is annyira a baj, a munka és kenyér hiánya vagy az áldatlan helyzet, mint inkább a meggazdagodási vágy, a vak szerencsébe vetett hit, az ígéretekbe helyezett bizalom csalt és csal ki Amerikába . . .

Csak egy rövidke hét alatt 10 magyar ember meghalt és kilenc súlyosan megsérült magyar ember vére áztatja Amerika földjét s mennyi nehéz bánatot, súlyos gondot lop a szívekbe Amerika és hány és hány ember kezébe nyom koldusbotot, nem is szólva azokról a szegény özvegyekről és árvákról, kiktől elrabolja a hűséges férjet, a derék családapát, a kenyérkeresőt...”

Amerikából újabban a következőket írják:

New-York, 1907 szeptember 28.

„Az amerikai lapok csak úgy hemzsegnek a szenzációsabbnál-szenzációsabb hírektől. Bátran mondhatnám úgy is, hogy a vér csepeg belőlük. Nincs egyetlenegy olyan lapszám, melyben hírt ne adnának valamelyes szerencsétlenségről s mi több, az áldozatok között mindig találunk egy-két magyar nevet, néha – oh szörnyű valóság – bizony többet is.

Mert sokan, nagyon sokan vagyunk már Amerikában. És számunk napról-napra szaporodik. Az óriási óceánon járó gőzösök ezrével öntik a magyart s úgy hírlik, hogy az elkövetkező hónapokban oly nagymérvű lesz a Magyarországból való kivándorlás, mint még soha.

A kivándorlási láz emészti az embereket. És űzi és hajtja Amerikába. A pénz után való sóvárgás, a gond nélküli élet utáni vágy kerítette hatalmába magyar testvéreinket. Az a bolondabbnál bolondabb, még álomnak is sok hazug mese, melyekkel a hajóstársaságok valósággal elkábítják az embereket, megtévesztik a becsületes magyar népet is. Igenis megtévesztik. Mert Amerikában azután elkövetkezik a szörnyű ébredés. Amikor már késő. Amikor megvan a baj. Amikor megtörténik a kiábrándulás. Amikor a két saját szemével, a legtöbbször rettenetes megpróbáltatások árán meggyőződik arról, hogy amit Amerikáról olvasott, csak céltudatos hazugság volt. Igen. Hazugság. Mese. A tényeknek az elferdítése. A valóságnak a kigúnyolása; mert amit a hajóstársaságok körlevelei mondtak vagy a sógor és koma levelei beszéltek, az a maga meztelen valójában, az igazság köntösében bizony másképp fest. Az aranyhegyeket a szegény kivándorló hiába keresi. A földön se lát heverő dollárokat. A sokszor agyondicsért amerikai szabadságot sem találja olyan szívet-

lelket megindítónak, gyomrot táplálónak, mert bizony hamar rájön arra, hogy: *a mindennapi kenyérért Amerikában sokkal erősebben meg kell dolgozni, mint otthon.* Igen. Itt a szegény magyar igazán véres verejtékkal keresi a kenyerét. És ezer élet-veszedelem között. A halál mindenütt nyomában jár. Ahova csak tekintete esik: a pusztulás örvénye mereszi rá szemeit. Hamarosan meggyőződik arról, hogy Amerika nem az az Eldorádó, aminek hitte, hanem igazán a magyarság temetője.

Mert Amerika temetői telve vannak azokkal a magyarokkal, akiket korai sírba döntött a túlhosszú, megfeszített munka s maga a bánya, meg a gyár és a vasút. Az egyiket – munkája közben – a villany ütötte agyon, a másikat a „furnisz” izzó levegője ölte meg, a harmadikat elkapta a lendítőkerék és agyonlapította, a negyediknek, tizediknek, századiknak, ezrediknek a testét a bányalégrobbanás tépte foszlányokra s nem egyet, de sok-sok százat a daru, meg az izzó vas és vasút küldött a másvilágra. És hány és hány magyar testvérünket juttatta Amerika *koldusbotra?* És hány és hány özvegy és árva átkozza Amerikát, mert elrabolta tőlük a hűséges férjet, a jó apát, a derék, a szorgalmas kenyérkeresőt. Hány és hány szülő hullat fájó könyvet, siratván élete örömét, az oly korán jobb hazába költözőt fiút és hány és hány testvén, rokon szívébe lop fájdalmat a szerető testvérnek és rokonnak idegen földön való épp oly gyászos, mint amilyen borzalmas kimúlása . . .

Gondolkozzunk, hogy bizonyíthassunk.

Az elmúlt héten csak ami köztudomásra jutott és az amerikai lapokból összeállítani lehetett, meghalt 11 s súlyosan megsérült 8 magyar csak a bányákban.

Az elsorolt esetek s a többiek is minden szónál meggyőzőbben beszélnek. Akinek lelke és szíve van: az megéri és elfogja, hogy milyen is hát a sorsa a magyar munkásnak Amerikában, a pusztulás, veszedelem, a halál jár mindenütt nyomában. Magyar vértől ázott az amerikai föld és a magyar szívek ezreit zárják magukba az amerikai temetők. S népünk mégsem okul. A dollár hatalma nagy, a pénz ördöge erős. Legyűri a haláltól való félelem érzését is. Csak a bénák, a nyomorékok szálnalmas sorsát nem enyhíti, csak a zokogó szülők, özvegyek és árvák panaszos jajszavát nem hallja meg senki, de senki, soha, soha ...
y.”

Felelőssége ezért a vasútnak, sem a gyáraknak nincsen, mert nem azért vásárolták meg az államokban és az egész vonalon a hatalmat, a gazdagságot és az engedélyokmányt, hogy a vasútjaik által magukat elgázoltatott vagy a gyárakban dolgozó ügyetlen – de a felügyelők által hajszolt – emberekért még ők legyenek felelősek.

A vasút építése a drága munkabérek mellett ama milliányi mértföldeken nem elég szolid, a javításokat elhanyagolják, ezért

hamar megvan a kisiklás. Ama nagy sebesség mellett iszonyú egy kisiklott gyors- vagy expressz-vonatnak a rombolása és az utasokban okozott kár.

A vonatok érkezése egészen bizonytalan, éppen úgy indulása is. Étkező-állomások nincsenek, ezért az étkező-kocsi igen drága, a hálófülke hasonlóan. Ez busásan jövedelmez.

Nem kell ahhoz további magyarázat, hogy az ilyen hatalmaságoknak az ő gyáraikban dolgozó munkások érdekei és jobb megélhetése éppen ott, ahol a munkások a jobbnak a reményében és keresésében folyton változtatják munkahelyüket, még figyelmüket is alig kelti fel. Ők csak azt veszik tudomásul, hogy üzleti utasításaik az európai munkások beszerzésére bevágtak, mert napról-napra ezer és ezer új, illetve zöld munkás ácsorog a gyárak kapuja előtt, akik otthon, például mint nálunk is 3, 4, 6 koronát ha megkerestek, a dollárban náluk 6, 7, 8 koronát kereshetnek.

Akiknek szerencsájuk van s összehúzza tudnak élni, idővel már megtakarított pénzzel rendelkeznek; s ha elég üzleti érzékük is van, megtakarított pénzüket jó üzletbe fektetni vagy más reális spekulációba bocsátkozni, egyszerre önállóak lesznek. Az amerikai polgárjog ekkor válik nagy előnyükre s aki ezen az úton halad, az a munkásorból kilépve, egy jobb jövőt volt képes megteremteni. Az ilyen kivándorló azután már elveszett Magyarországra. Ezek többé nem tartoznak a munkások osztályába. Zerkowitz Emil szerint ezen átalakulási folyamat ez idő szerint szemmel láthatólag nagyobb arányokban folyik a magyarok között, akik nagyobb csomópontokon tömörülnek a munkahelyeken, mint azelőtt ez a németeknél történt.

Ez a fő csábító: a dollár túlbecsülése !

Itt van az egyenlege a munkáskérdésnek Gouldékra és a mi parasztunkra.

Csak azt nem lehet sehogysem biztosan megállapítani, hogy hányan és meddig maradnak munkanélkül.

Enélkül pedig az amerikai kivándorlás kérdését kellően megvilágítani alig lehet.

A vasútkirályok maguk éppen vasútjaik révén mindazon államokban, amelyekben vonalaik átfutnak, az ingyenterületeknek nemcsak birtokosai, hanem hogy ezen vadonoknak jövedelmezőségét elérjék, és azok értékesítését biztosítsák, az ipari telepeknek is kezdeményezői, alapítói, megindítói.

Amint már említve is volt, így keletkeznek egy-egy szerei, - és szén- vagy másféle ipartelepen hirtelenül a városok, s a népesség-szaporodás arányában fejlődik az iparteleppel tovább.

Amint a vidék megletepült, megnépesedett, azonképpen szaporodik a vasút forgalma, bevétele és jövedelme. A deszkabódékat a paloták váltják fel.

Ha tehát ugyanazon egy ember, vagy ugyanazon társaság adja a földbirtokot a farmokra, a telkeket a városiaknak, az ő kezében van a forgalom és a kereskedelem is csak általa fejlődhet, ugyanakkor előre gondoskodik arról is, hogy a község vagy a város adminisztrációja is kizárólag az ő kezében maradjon. Hiszen a legfőbb törvényhozás tagjai is az ő érdektársai; így uralma korlátlan.

A grófságokban pedig életkérdés minden egyes államban, hogy a gyártelepek úgy helyeztessenek el, a vágányok összeköttetése úgy legyen megoldva, hogy ott, közvetlenül a gyárnál lehessen az árut be- és kirakni, *úgy* amint azok hajórakományonként állítatnak össze a gyárban.

Elképzelhető így ama óriási befolyása egy ilyen vasútkirálynak, aki ura és éltetője óriási területek egész közgazdaságának, iparának és kereskedelmének. Ha az amerikai vasutak térképeit megnézzük, egyszerre szembeszökően látjuk, hogy a vasutak mentén fejlődtek ki a községek és városok feltűnő arányban.

Az amerikai választás demokratikus jellege ezen mérhetetlen hatalom mellett olyan, mint a cifra kendő az asszony fején; ami csinosít, de nem teszi az asszonyt.

Az amerikai munkás tehát sehogy sem független, sehogy sem önálló, így a bérharcok terén nem érhetnek el nagyobb és nevezetes eredményeket. Hol állanak ezektől a bevándorolt: zöld munkások.

Nálunk némelyek – és elég nagy számban – harcolnak a kötött birtokok és hitbizományok ellen. Amerikában pedig ezen iszonyú nagybirtokok urai által fejlődnek egész vidékek, grófságok, államok és maga egész Amerika üzleti alapításai révén.

A szabad területek benépesítése.

Ezen vasútkirályoknak tehát a legnagyobb érdeke, hogy a több államon keresztül menő vasútjai mentén heverő dús vagy parlag, kihasználatlan területei minél hamarabb benépesedve, feltárva, kultúrába vétessenek. Dacára annak, hogy Amerika mesés

fejlődéséről annyit hallunk, *mégis: kétharmadrésze még nincsen feltárva, nincsen gyömölcsözővé téve*, mert Amerikában mindig volt elegendő pénz a befektetésekre, másképpen nem fejlődhetett volna valóban csodálatos módon az egész világ fölé Amerika, hanem *mindig hiányzott: a kellő emberi erő*.

Azonban Dél-Amerikát, Afrikát, Ausztráliát és Ázsiát még csak ezután fogják behálózni igyekezni az amerikai minta szerint. Canada pedig ott a szomszédban épen olyan erős benépesítési eljárást indított meg, mint Amerika s mert a vasútkirályok tartanak tőle, hogy a törvényhozás a bevándorlást megszigoríthatja, ezért előrelátással otthon is megindították a betelepítési folyamatot; vagyis így most már az egyik állam a másik ellen is harcba megy a nélkülözhetetlen munkaerőért.

Az amerikai bevándorlás mély észjárású intézői erre előre gondoltak. Egyrészt tehát, hogy a más világrészben lévők versenyét és az ő példáikon felébredő versenytársakat megelőzzék, mert máris 63.781 amerikai vándorolt ki Canadába, így nem elégedtek meg azzal, hogy az európai államok népeinek mutogatják az új kor ígéretföldjét, hanem odahaza, már egypár éve, egy ismét igen életrevaló szervezetet léptettek életbe a betelepítésre, amelynek kizárólagos feladata, ahol csak lehet, a közérdek ügyeivel foglalkozni, így mindenfelé ösmeretséget kötni, a viszonyokat mindenütt megösmerni, amely úton azután a végtelen hosszú vasutak mentén fekvő vasúti birtokok s farmok eladása is nagyobb körben indul meg; vagyis a betelepítés gyorsabban halad.

A telepítési akció.

Ezen szervezet a gyakorlati élet tapasztalataiból kiindulva oda fejlődött, hogy ma már reklámszerűen – vetített képekkel – mint az „Uránia», terménymintákkal, az eladásra kerülő birtokok képeinek, fekvésének vagy terményeinek bemutatásával, sőt már a turistaforgalom emelése céljából – az egész vidék képének bemutatásával – városról-városra kelve keresik az üzleti alkalmat és felkeresik a települő, vállalkozni akaró embereket a messzi otthonukban. így vélik a Canadába való kivándorlást is megakasztani. Már 1904. évben csupán a „Great Northern Railroad”-on állandóan 34 ilyen utazó felolvasó volt az idény alatt alkalmazva, akik városról-városra hirdették: Washington elégtelen népességű, de annál kimeríthetlenebb kincseinek gazdagságát.

így ezen minta után rendezkedett be az „Erie Railroad” is, amely hat államra szervezett egy ilyen állást.

Bővebb feladata: a vasúti vonalak által átszelt területen a városok keletkezését továbbfejleszteni, a gyártelepek számát növelni, a természeti kincsek felszínrehozatalát előmozdítani, a terület forgalmát emelni, az utakat javítani, a közigazgatás javítását előmozdítani stb., hogy a vasúti vonal területe jobbra is, balra is benépesedve, teljesen termelés alá jusson, hogy mindezek által a társaság jövedelmeinek emelkedése és a kezükben fekvő kincsek elevénné tétele állandó legyen.

Így osztották fel a területeket szakaszokra, fejleszthetőségük, piacuk, ipari fejleszthetőségükre való tekintettel, és így egy lépéssel tovább menve, mindenféle jó tanácsot és tervet is adtak az iparosoknak a letelepülésre teljes szakszerűséggel az üzem kívánta gyakorlati követelményekre.

Ilyen módon érik el, hogy nagyobb forgalom fejlődik a vasút vonalán, hogy több iparvállalat telepszik le új vállalat vagy fióktelep létesítése végett, vagy pedig hogy a helyi vállalkozás is élénkebb lesz.

Az értékesítés előmozdítása.

A társaság ismét előremegy egy lépéssel s most már azzal támogatja tovább az ő vállalkozóit, hogy ezeknek terményeit és gyártmányait minden piacon ösmerteti, mert hiszen pl. csak a J. Gould-féle vasutak 15 államot szelnek át keresztül-kasul s több ezer várost érintenek. Mivel a vasúti vonalak a legkülönbözőbb vidékeket szelik át s minden vidéknek más jellege és más termelése van, így az ugyanazon vasút mentén fekvő legkülönbözőbb vidékek legkülönbözőbb terményei – mondhatni – a vasúton, illetve a vasút által hozatnak a piacokra, a csereforgalomba és kereskedelembé, amiből a vasútnak állandó nagytömegű szállítási üzlete keletkezik és táplálkozik. Ne csodáljuk tehát, ha Amerikában ilyen valóban bámulatos üzleti alapon halad a közélet s ha ezért új és új gyáripari vállalatok gomba módjára nőnek ki a földből. A magasabb kereskedelmi igények kielégítésére is a legnagyobb gondot fordítják, ami viszont a gyáripari vállalkozókat bírja arra, hogy minél jobban szervezett vasúti vonal mentén helyezkedjenek el. Ezek a valódi üzletvezetőségei ama vasutaknak.

Természetes, hogy az eredeti cél érdekében egy rakás felette

ügyesen összeállított körözüvény, térkép, látkép, geológiai ösmertetéssel, a munkabéerekről, árakról való kimutatással, a termelési és fogyasztási viszonyok ösmertetését terjesztik a legszélesebb körökben.

Ennek a hatását érezzük mi a mi kivándorlásunkban, csak hogy a titkos ügynökök tisztátalan munkájával beszennyezve.

Ezen igazán amerikai módon életrevaló vasúti üzletpolitikának az az eredménye, hogy a bányatermékek már is a teherforgalomnak mintegy felét képezik, mintegy egy nyolcad jut a gyári termékekre és már csupán egy kilencede a fatermékekre, míg a közönséges árúk teherforgalma már csupán egy tizenketted része az egésznek.

Ezen mesés fejlődésnek a vasútkirályoknak, a tröszt urainak a mostan bemutatott kiváló szervezőképességük és fáradhatatlan tevékenységük mellett mindig ott állottak rendelkezésükre a szintén ő általuk vezetett, ő általuk táplált amerikai börzék. Amit tehát nem tudtak megcsinálni a vasútjaik révén, amit nem tudtak megcsinálni a városok, az államok és a törvényhozás révén, ahol pedig mindenütt az övék volt a hatalom, azt végre megcsinálták a börzéken.

Természetes, hogy amidőn *három-négyszáz dúsgazdag milliárdos ember kezében így összpontosul minden, de minden hatalom*, amikor ezek az emberek nem is tudják már, hogy mennyi a vagyonuk, hogy ekkor azon örületes hajzában, amiben az egész amerikai társadalom él a vagyon után, kiszámíthatatlan fogások és visszaéléseknek látszó események kerülnek a felszínre és mintegy állandósulhatnak meg a társadalomban. Amerikában ez ezidőszerint mondhatnám a tetőpontra hágott.

Amerika elnöke ugyancsak amerikai éles szemmel ennek végzetes következményeit belátta s mint olyan ember, aki elég gazdag, de nem aranybornyúimádó és aki mint az amerikai Egyesült-Államoknak feje, más magasabb állami szempontoknak is tért enged, ezen vad, korlát nélküli spekulációkat azért kívánja korlátozni, mert a korrupció már túlhaladt minden; mértéket, minden határt.

Ezen két ellentétes áramlat összeütődéséből eredt ama villám, ami az amerikai üzleti életbe épen az ezidőszerinti börzesháborúban beütött s nagy pusztításokat vitt már eddig is végbe. Milliárdokra menő értékek semmisültek így meg a börzén papírookban, mert hiszen a börze mindig papírookban dolgozik. Börze-

szakértők állítják, hogy Amerikában csupán a múlt év augusztus havában három milliárd dollár, vagyis tizenöt milliárd koronával lettek szegényebb az illető papírértékek tulajdonosai és hogy ezrei az existenciáknak mentek volna tönkre.

Állítják, hogy csupán a newyorki börzén bevezetett száz értékpapírnak 6.790,936.300 dollár értékéből csupán augusztus hónapban több mint 916 millió dollár, vagyis 4580 millió korona volna az elvesztett értékek összege.

Azonban tömérdek olyan érték van, ami a tőzsdeileg bevett elsőrendű törzspapírosforgalomnak nem tárgya, mégis a tőzsdei rendes forgalmat képezik; ezekben a tőzsdei értékvesztéséget a másoknak kétszeresére számítják, mert azok tulajdonosai nem lévén olyan tőkeerősek, mint a milliárdosok, érdekeiket nem is tudták úgy megvédeni, mint ama száz kiváltságos papíros tulajdonosai, vagyis a milliárdosok. Egyszóval a tőzsde veszteségét három milliárdra számítják egy hónap alatt! Az 1900-ban megállapított hatvan milliárd dollár magánvagyonnak ez ugyan csak 5%-a, csak-hogy legnagyobb részét, amint láttuk, nem éppen a milliárdosok vesztették el, hanem a kisebb és kisemberek.

Tekintélyes rész azonban még mindig a részvénytársaságok vesztesége. Csupán szeptember hó elején az „Amalg. Copper” 150 millió névleges részvénytőkéjéből 43 milliót, a híres »Standard Oil” 100 millió dollárból 80 milliót, a „Great Northern” és a „Northerer Pacific” vasutak a 350 millió pari árfolyamból 92 milliót vesztek.

A végtelenségig lehetne ezt folytatni, de mert nem ez a céloom, csupán néhány vállalatnak augusztus havi áresését kell azért bemutatnom, hogy tanulmányom egész vonalán visszatükröződő, nem éppen a legvonzóbb képét Amerika kizsákmányolási törekvéseinek és a hihetetlennek látszó és valóban a mélyebbre hatolni akaró kutatók és gondolkodó fők előtt márt itt mindjárt ezen igazán szenzációs adatokkal igazoljam, melyek nélkül, megvallom, én sem tudtam volna az e műben is felmerülő ellentétes jelenségeknek eredendő okát adni.

Folytassuk tehát a szemlélődést.

A „Great Northern” 348 legmagasabb árfolyama augusztusban 114-re esett; a „Missouri Pacific” 106³ 4-ről 63-ra; a „N.-Y. Centrale” 156V4-ről 99V2-re; a „Northern Pacific” 232¹/₂-ről 113-ra; a „Pennsylvania R. R.” 147¹/₂ 114³/₄-re; a „South

Pacific« 97¹/₂-ről 79³/₄-re; a „St. Paul” 100⁶/₈-ről 117¹/₂-re; az „Union Pacific” 195³/₈-ról 120V2-re; továbbá az „Amalg. Copper” 121⁷/₈-ról 65-re; „American Smelting” 174-ről 90-re; „Amerikan Sugar” 157-ről 107-re; „U. S. Steel pr« 113V4-ről 91-re; „U. S. Steel Comp” 50³/₄-ről 29³/₄-re és az „Erie 1 pref” 83-ről 50-re. És azóta is két és fél hónap alatt állandóan hanyatlanak az értékek, amint nálunk mondani szokás: nyakló nélkül, mert a köztársaság elnöke és az államügyész purifikálni óhajtván a köztársaság mai üzleti szellemét, amiben nekik van igazuk, ha Amerika jövő fejlődését tartják szemük előtt, amiért a trösztmágnások némelyik szemenszedettjét el vannak tökélve a börtönbe juttatni. Az ezirányú pöröket meg is indították.

Roosevelt akciója.

Roosevelt ugyan nem nevezte meg híres proviencetowni augusztus 20-án elmondott beszédében, hogy egyénileg kik ellen kíván ilyen erélyesen eljárni, azt azonban mindenki tudja, hogy ezek az urak: Rockefeller, Harriman és a többi társaik, t. i. az amerikai trösztmágnások, a vasúti királyok. Hogy az amerikai börze a zavart növelje, nyomban a Roosevelt támadására beállott börzei árfolyamveszteségek után, a „bess-párt”, különösen pedig a „Standard-Oil” társaság, a Rockefeller-csoport, mert 30 millió birságra ítélték, tehát bosszúból céltudatosan növelte a pánikot, hogy ezzel is a nagy rombolás eredményét Rooseveltre háríthassa.

Néhány nappal a megindult harc után már 294 millió dollár, azaz 1470 millió korona hevert a porban, mint a törött cserép, amiből a „Standard Oil” 140 millió, az „Amalg. Copper” 80 millió, a „Chicagói vasút” 35, az „Anaconda rézbánya” 39 millió; vagyis a Rockefeller fenhatósága alatt álló vállalatok értéke így egymagában is 294 millió dollárral hanyatlottak, ami 1470 millió korona.

De mert arra számítottak, hogy a részvények így még inkább az ő kezükbe kerülnek, az reájuk egészen közönyös, hogy most milyen árfolyamuk van, mert a piacra dobott, eladásra kerülő részvényeket annál olcsóban szedik össze, amelyeknek értékét ők, a mindenhatók, az ő kezükben levő bankok és börzék segélyével, annak idején ismét fel fogják hajtani, vagyis amikor az árak jól

emelkednek, akkor azokat annál nagyobb nyereséggel adják el. Mindebből világosan állhat mindenki előtt, hogy Amerikában, ahol ilyen fordulatok állhatnak elő máról-holnapra, ottan állandóság és nyugodt fejlődéséről beszélni alig lehet. Ennek a visszahatása nyilvánul meg az ezen így érdekelt vasúti királyoknak a tulajdonában lévő iparvállalatok üzem-redukciójában, mert ahol a sokkal nagyobb érdekekből kell a millió részvényeknek a sárból való felszedésére áldozni a rendelkezésre álló tőkéket, *ottan az alkalmazásban állott* munkásoknak a sorsa nagyon is századrendű kérdés.

Így jövünk tehát ezen példából ismét rá, hogy miért zárulnak Amerikában olyan hirtelenül és váratlanul be a gyárak és ipartelepek kapui. Hova menjen tehát most az a millió és millió munkás és bevándorló, ha a legtöbb munkátadó milliárdosok szüntetik be gyáraikban a munkákat.

Erre szeretném a biztos választ megkapni azoktól, akik rendíthetetlenül állították és állítják, hogy Amerikában mindenki és mindenkor kaphat munkát.

Így tűnik ki, hogy miért képezi olyan nagy érdekét az amerikai üzletvilágnak az elnökválasztás, amely időben a tröszt urai gyáraikban is beszüntetik minden ebbeli érdekük mellett is a munkákat, amikor a munkások kereset nélkül maradnak, de legelőbben a zöld, idegen és új munkások. Ekkor indul meg a visszavándorlás nagyobb arányban. Most pedig még világosabban látjuk, hogy az elnök: gólyakirály is lehet.

Rockefeller.

Ezen kérdésnél azonban nem szabad egyszerűen megállani, hanem nyomon kell követni azon eseményeket is, amelyek ezeknek következményeként nagy tanulságunkra mondhatni az egész világon jelentkeznek.

Október közepén az amerikai krízisből kifolyólag New-Yorknak egyik legelőkelőbb letétbankja, a „Knickerbocker Trust”, melyet Vanderbilt 1.2 millió dollárral alapított, tartalékalapja hatodfél millió dollár, a letétkép kezelt összeg pedig 62 millió dollár volt, fizetéseképtelenné lett, mert a betéteket vasúti és ipari vállalatokba fektette.

Ennek nyomán egyelőre két kisebb amerikai bankház hat-hat millió dollárral, a nagy villanyos tröszt-társaság Amerikában, továbbá

a Trust Company of Amerika kerültek válságba vagy bukásba. Ezekben megszűnt a munka. A pittsburgi börzét is bezárták. Londonban is nagy veszteségek állottak be. A gyémánt ára leszállt.

Londonban a kamatlábat emelték, hogy az aranytakarékoskodik Amerikába való kiszivárgását meggátolják.

Amerikában a pénz kamatlába 60%-al emelkedett, de ezt is Rockefellerok tették zsebre. Az 1901. évi „Northern” krízis óta hasonló felfordulás Amerikában nem volt, amely természetesen egész Amerika gazdasági életében mély nyomokat vág, melynek hatása Európára is kiterjed.

Az árfolyamveszteségek tovább haladnak.

Legérdekesebb azonban, hogy amint már említettem is, ezen óriási pénzügyi háború vezéréként *Rockefeller* szerepel, akinek »Oil Comp.» társasága ellen az államügyészség a 30 millió dollár pénzbüntetés kiszabását hozta javaslatba. Vagyis a másik vasútkirály: Rockefeller, az amerikai pénzügyeknek és általában az amerikai politikának a vezére: a Dalai Lámája. Minden ő körülte forog, aki nem is egyszerű tröszt- és vasútkirály, hanem mondhatni az üzleti Amerika királya.

Amerikában minden érte, vagy ellene, de feltétlenül általa történik s kezdeményeztetik. Az ő esze – intése – a vezércsillag.

Egyetlen intésének engedelmessé válnak a legnagyobb ipartelepek s a legnagyobb vasúti társaságok. Ő volt Amerikának legerősebb gőzdarujja. Az ő karjain és kezein ment át Amerikának minden nagyobb vállalata. Csupán a petróleumüzletből percenként száz korona jövedelmet számítanak részére, akinek tehát huszonnégy óránként 144.000 korona jövedelme volna.

Az amerikai „Oil Comp.” üzemeltetése ma már Európára is káros hatással van s így hárult át Amerika és Rockefeller manipulációja – mondhatni – a világ összes népeire.

A réz-krachot is ő idézte fel. Ő pusztította ki s semmisítette meg a Hencze-csoportot, melynek embereit húsz bankból s iparvállalatból dobta ki s néhány newyorki bankot is megingatott. A „Knickerbocker Trust Comp.” hosszú ideig keményen ellentállt a Rockefeller-csoportnak, ami évenként egy millió dollárba került. Most ez is mint áldozat hever a porban. Most sül ki, hogy a rézspekuláció összeomlása minden statisztikai számok meghamisításával, egyedül Rockefellernek tulajdonítható.

Ezen gigászi küzdelemnek eredménye egyelőre is minden

amerikai értéknek a roppant árcsökkenése, mely tavasszal a Harri-man-féle pörrel kezdődött, a «Standard Oil» ellen folytatódott s ma jóformán minden tröszt, vasúti társaság s bankok ellen megindított ott az államhatalom, illetve az elnök részéről.

Ennek következtében az amerikai értékpapirtartó közönség papírjait minden áron piacra vetette s így jutott Amerika azon pontra, hogy minden a legnagyobb mértékben pang.

A pénz mind a piacra dobott milliárd és milliárd értékek felvevésére szükséges, ki gondol ilyen féktelen lázas időben a munkások millióira, vagy a gyárokra és ipartelepekre.

Így még világosabban domborodik ki, hogy éppen ezen óriási világraszóló krah, fordulópontot képez a kivándorlás történetében, mert a minden oldalról beálló munkabeszüntetések miatt tömegesen fognak a kivándorlók Amerikából kitakarodni s hazájukba visszavándorolni.

A helyzetet megvilágító amerikai levél.

Cleveland O., 1907 november 19.

Mióta leveledet megkaptam, óriási dolgok történtek Amerikában, oly dolgok, melyekre senki nem volt elkészülve; az esetet legjobban úgy lehet ecsetelni, mintha te, mint a legegészségesebb ember, este lefekszel az ágyba, éjjel felkelsz s keresed a vizet, véletlenül megfogod a villanydrótot s oly csapást kapsz, hogy hetek kellene, míg eszmélethez jutsz és kezdesz gondolkodni, hogy tulajdonképpen hol vagy; éppen úgy vagyunk mi most.

Minden simán ment eddig, a munka soha még nem ment jobban, mindenki annyit keresett, amennyit akart; a munkásnép örömmámorban úszott, a pénzt úgy osztogatta, mint a gyufát vagy a fogpiszkálót, soha ily jó idő nem volt Amerikában.

Egy hét alatt ez mind megszűnt, itt a nagy krach; mintha csak a varázsvessző parancsolata lett volna, a pénz egyszerre eltűnt, pénz többé nincs; a gyárak egy hét alatt lezárattak, itt-amott dolgoznak, de nagyon csekély erővel.

A nép ezrével vándorol vissza. Guszti naponta átlag 80 embert küld haza. Nékem a november 23-án induló Caronia hajón vagy 60 emberem lesz és pénz nincs, ezüsttel, arannyal vagy bankóval már nem fizetnek, mind csekk.

Ha a bankba megyünk, csak csekket adnak. Minden banknak meg vannak a maga saját speciel csekkjei, 1, 2, 5, 10 és 20 dollárokban. Ez két nap óta van csak.

A nép meg van bolondulva. Nálam legalább 100 ember fordul meg mindennap tudakozódni hajójegy végett. Munka után majdnem annyi tudakozódik.

Vége a jó világnak; eltűnt a pénz, eltűnt a munkai most ti örüljétek, mert megnépesedik az üres nagy (?) Magyarország és lesz cseléd bőven olcsón, amíg a munka itt újonnan meg nem indul; akkor aztán majd eladunk nekik Prepaid „siftskártyákat”. A decemberben összeülő kongresszustól várunk orvoslást. Az United States treasury ugyan a piacra dobott hitvány 50 millió dollárt, hogy könnyítsen a bajon, de ez csak egy szem eső a tengerben. A vén Európából is importáltunk csekély 71 milliót aranyban, de az is bliktri. Eddigi búzakivitelünk 100 milliócskát tesz ki, ez már segít valamit egy kis bajocskán, de kilátás van, hogy még 300 millió dollár árút fogunk exportálni búzáinkból tinektek egy hónap alatt; ez már jó lyukacsát fog bedugni, hát csak bízunk a jövőben.

Ennek a krachnak előzményei New-Yorkban kezdődtek a Stock-Exchange-en, ahol a nagy haramiák milliókkal játszanak a nép pénzével, egyik a másiktól rabol, de azért csak a nép pénzt lopja el, aki nyer.

A Knickerbocker bank (melynek 60 millió betétje volt) vezetői veszítettek csekély 150 milliócska körül a börzéken, be is adták a kulcsot; ezek maguk után vonták a kisebb bankokat s 24 óra alatt már 100 firma készen volt beadni a kulcsot.

New-Yorkban egy bankban egy nap alatt 23 milliót húztak ki a betevők s ennek oly hatása volt, hogy egy hét alatt egész Amerikában a nép elvesztette bizalmát a pénzüntézetekkel szemben és a betevők megrohanták a bankokat. A bankok látva a helyzetet, hogy veszélyben a haza, ragaszkodtak a 60 napi felmondáshoz s most legfeljebb 50 dollárt lehet naponta felvenni.

Semmiféle kölcsönt nem eszközölnek. Ami készpénz van, azt megtartják, míg a 60 napi felmondási idő le nem jár, akkor látni fogják, hogy a nép bizalma milyen. Ha a nép nyugodt lesz és nem húzza ki a pénzét, akkor all right lesz, a csekkek eltűnnek és visszajön a pénz, ellenkezőleg nagy baj lesz.

A nép ezrével marad vissza a hajókról. E héten a Pannóniáról 600-an maradtak le, nekem múlt szerdán az „Amerikáról” lemaradt 41 utasom. A 20-án induló Zeeland hajóra 56 utasom van; nem tudom, hányan fognak lemaradni; hát még a Caroniáról?

Gusztinak e héten 610 utasa volt egy nap. Speciálvonatok viszik a népet minden hajóra. Ilyet még nem pipált Amerika.

Elkeseredett harcunk volt Clevelandban. Burtont visszahívtuk Washingtonból, hogy lépjen fel Johnson (a cirkus clown) ellen polgármesternek. Burton elfogadta kérésünket Rooseveltné tanácsára, de 9000 szavazattal alaposan elbuktunk. Ez nagy surprise volt egész Amerikának. Küldök neked egy csekket, vagyis a mostani forgalmi bankók egyikét.

Kézszerítással

Joe Szepessy

Az állam közellenőrzésének szigorítása a magánspekulációval szemben.

November 20-ika táján már egy fél millió munkást bocsátottak el Amerikában. A továbbiak iránt biztosat nem tudhatunk. A hajók nem bírják visszazállítani az Amerikából menekülő európai munkásokat. Azonban december közepén a hamburgi és brémai hajók fél utas számmal érkeztek. Amerikában pedig rengeteg nép várakozik a kikötőben – de pénz nélkül – a megszabadításra.

Amilyen szédületes és bámulatos volt Amerika mesés fejlődése, éppen olyan szédületesen gyors a vakmerő és mérhetetlen hazugságon, szemfényvesztésen s hihetetlen korrupción felépült tröszt rablógazdálkodás összeomlása.

Hamburgi és brémai beavatottak a krízist csak négy hónapra teszik. Én erősen kételkedem eme nézet helyességében. Amerikában azonban minden kiszámíthatatlan. Hiába alakították meg a trösztkirályok a „Oranges” egyleteket kreatúráikból a törvényhozás befolyásolására, Amerika közhangulata látva a mérhetetlen kizsákmányolását az árak felhajtásában az egész társadalomnak, az élelmi cikkekben, ezeknek óriási hamisításában, azután a ruházatban, más mindenféle használati tárgyakban, a szén-, a vas- s más iparokban, amelyeknek ára mind eme vasúti trösztök által önkényesen kiszabott áráktól és a kizsákmányoló fuvardíjaitól függ, végre öntudatra ébredt, és éppen az ezidőszerinti óriási krah által okozott hihetetlen vagyoni veszteségek miatt a trösztkirályok uralma ellen fordul, amely mozgalomnak az élén Rooseveltné áll a szövetségi kormány nyal oldalán. Február vagy márciusban azonban már meg lesz az elnökválasztás próbaszavazása s ekkor egyúttal már el is dűlt az uralkodás nagy kérdése, amely után ismét megindul a termelés. Világosan áll előttünk, hogy Rooseveltné a vasutaknak nagyobb felügyeletében, a magánvasutaknak a vasúti törvények aláhelyezésében és a titkos könyvek vezetésének eltil-

tásában a szövetséges állam hatalmát megerősíteni és a trösztkirályok hatalmát megtörni szándékozik. Továbbá a blokkjelző készülékek felállítását és a vasúti munkások munkaidejének leszállítását kívánja. íme, csak egy lépés választja el Rooseveltet a vasutak államosításától. Ez még nagyobb ellentállásra, élet-halál harcra bírta a trösztkirályokat.

A demokraták, az agráriusok ezen reformokat sürgetik már csak azért is, hátha a republikánusok között szakadást idézhetnének fel. így gondolják a vasutakat is a párturalom alá hajtani, illetve államivá tenni. Mindezeknek azonban idáig a republikánus szenátorok útját állották. A pártok eme ádáz harca mutatja, hogy mit jelent Amerikában a párturalom.

A Panama-csatorna építése az elnök rendelkezése alatt folyik, tehát ez már állami művelet.

A hadihajókat maga építteti. A páncéllemezeket szintén maga az állam fogja gyártani, hogy magát az acéltrösztől függetlenítse. Az öntözés nagyszabású művei államilag fejlesztetnek. Tizenöt államra ez életkérdés, mert 75 millió acres föld vár öntözésre. A forrásvidékek védterületeknek nyilvánítottak, így ezek köztulajdont képeznek. A melioracionális alap 25 millió dollár, amely a nyilvános területek eladásából szaporíttatik. Ezért szüntették be ezen területeknek a vasútépítőknek való további ingyen átengedését. így szocializálódik Amerikában a vagyon és a közjólét elosztódása, ami mind a trösztkirályok hatalmának megtörésére vezet.

Amidőn tehát Amerikában ilyen élet-halál harc folyik, s a mai főmunkaadók, a tröszt urai, minden oldalról ilyen megtámadtatásban részesülnek, ekkor még inkább kitűnik azon hiány és mulasztás, a mi külképviseletünk mai elégtelenségéből, az Amerikában kint élő másfél vagy két millió magyarságnak minden védelem nélkül maradásából nemzetünk fiait érik. Ezen állapotok sürgősen követelik egyrészt *az amerikai konzulátusban a magyar érdekek különös képviseletét, másrészt több szaktudósítónak Amerikában való alkalmazását*, hogy hasonló pusztító események készületlenül ne találják az Amerikában élő honfiainkat; másként rajtuk segíteni nem lehet.

Annál is inkább elengedhetetlen mindkét irányban a legsürgősebb intézkedés, mert maguk az egyes amerikai államok is tűrhetetlennek tartották idáig is – a munkások kizsákmányolását, amiért némely államok törvényhozásaik útján tiltották el a mun-

kasok béreinek visszatartását, vagy a hiányos munkák miatti büntetéseket; sőt így kellett a heti bérfizetéseket is előírni, illetve a munkásokat modern rabszolgaságtól megmenteni és védeni.

A szénbányavidékeken az illető államok a munkások érdekében a szénmérlegelés ellenőrzését szigorítani tartották szükségesnek. Mások a munkásoknak a biztosítéki alaphoz való járulását tiltották el.

A tanulatlan, zöld munkások kizsákmányolása olyan nagy volt, hogy a legtöbb állam a minimális bért előírta, iparnemek szerint.

Mégis a legtöbb helyen minden csak a papíron maradt, mert minden a tröszt urainak az akaratán hajótörést szenvedett.

A munkásoknak befolyásolása a választásoknál több államban már büntetés terhe alatt tilos. Sőt az államok odáig mentek, hogy a trösztök kizsákmányolásai miatt a sztrájkot törvényesnek ismerték el, azonban szigorúan eltiltották a bojkottot. Egyes államok nem engedik meg a munkásügyekben a fegyveres erő alkalmazását.

A »Labor Unions» a munkás-szövetségeknek megadták a jogot az általuk előállított árúkat saját védjegyükkel ellátni.

Pennsylvaniában a ruhaneműeknek bérkaszányaszerű műhelyekben való készíttetése el van tiltva; más államokban pedig az ilyen helyeken készült árúknak eladása tilos.

A munkabékebíróóság legtöbb helyen szabályozva van. Mégis Washingtonban a szövetségi munkáshivatal csak statisztikát csinál.

Az erők és érdekek harca itten, amint beletekintünk a dolog mélyére, valóban a legszívósabb. A viszonyok egyenlősége sehol.

Általános azon törekvés, hogy a szervezett, tehát az amerikai és szakvizsgázott munkások kizárólagos alkalmazását törvény útján biztosítsák, amire most, midőn az európai bevándorlott munkások kitakarodnak Amerikából, valóban a gyakorlatban is reá tértek.

Az amerikai válság lezajlása szemünk előtt történik. Általában az 1907. év a drágulás éve volt, de még inkább a saját erőiknek mérhetlen túlbecsülése és ama vakhit vezetett, hogy az Amerikában lelkiismeretlenül a legnagyobb könnyűséggel gyakorlatba vett idegen tőkéknek a saját céljaikra való felhasználása ezentúl is zavartalanul történhet.

A túlspekuláció, a mérhetetlen merészség a meg nem engedett visszaélésekben és kizsákmányolásokban, a trösztök uralmába vetett bizalom végpontjához ért s mint a hömpölygő bösz hullám tört meg a bizalmatlanság óriás szirtjén. Csakhogy ezen, New-Yorkból

kiinduló romboló hullámok szétrobbanása mondhatni egész Európában is nagy károkat okoztak aszerint, amint az egyes államok szorosabb vagy gyengébb üzleti összeköttetésben állottak New-Yorkkal. Ezen krízist valójában New-York krízisének kell tekinteni, mert amint az események igazolják, a keleti államok példanélküli szédületes vállalkozásait, iparát és kereskedelmét érte leginkább, ahol a merész és nagyszabású, de egyúttal mérhetetlen és ellenőrizhetetlen spekulációknak határt szabni nem tudtak, másrészt feltétlenül bíztak a trösztöknek eddig kipróbált megdönthetetlen erejében.

A nyugati államok fejlődése lassúbb, elmaradottabb és mert saját erejükre támaszkodtak, a krízis rombolásától távolabb állanak.

New-York környékén egy nap alatt 78 vasolvasztó kemencének a tüzeit oltották el s az üzemet 45%-al csökkentették, ami a vele összefüggésben álló iparokra is hasonló bénító hatással volt, így szállott alá az olvasztott vas ára 30%-kal, ez bénította az általános keresetképeséget is az egész vonalon.

A börzéken az általános értékcsökkenést némelyek az 1906. és 1907. év végén 40%-ban 6 milliárdra becsülik, csakhogy az 1907. év nyarán a kurzusok jóval felül állottak az 1906. év végén szerepelt árfolyamokon.

A legtanulságosabb azonban, hogy most tűnt ki az, hogy a börzék *az egyes vámterületek lerombolói*, mert hiába védekezett Európa Amerika ipara ellen magas védvámokkal, a börzék mégis megtalálták az útját és módját annak, hogyan kell az ellenlábás államokat érdekkörükbe bevonni, amit a bankegyesülésekkel, az európai tőke igénybevételével, az amerikai értékeknek az európai piacokon való sűrű elhelyezésével tudtak elérni. A tandíja ennek az 1907. évi hihetetlen európai pénz és kamat drágasága.

Ez egyik legnagyobb nehézsége a visszatelepítés kérdésének. Azonban egyrészt a jólét, másrészt az üres gyomor sok mindent megemészt; *ezért a visszatelepítés nagy kérdésétől még sem szabad elidegenednünk, mert ez ma már sürgős nemzeti követelmény, ha e hazát még magyarnak megtartani akarjuk, másrészt pedig az amerikai felfordulás tolja ellenállhatatlanul az előtérbe.*

A pártellentétek Amerikában.

Mielőtt tovább mennék, még egy rébuszt kell megoldani az amerikai életből. Tudvalevőleg Amerika egyes államai pártok,

ipari és üzleti érdekeik szerint hol az amerikai védvám, hol a szabadkereskedelemnek hívei és vámpolitikájuk is ehhez irányul. És valóban Amerika művészileg kezeli ezen kérdést is, főleg Európával szemben, mert Amerika védvámjai a legmagasabbak az egész világon. Pennsylvania, Tennessee stb. védvámosak vasiparuknak érdekében, míg a déli államok, mint Georgia, viszont cukoriparuk stb. érdekében kívánják a vámvédelmi politikát; Chicago és sok más fejlett iparral bíró város és állam ellenben a gabonára, húsrá, fára stb. a legteljesebb szabadkereskedelmi politikát kívánják.

Republikánus alkotás Amerikának mai védvámos rendszere, az egész mai közgazdasági, külügyi és belügyi politika, amelynek hatása alatt fejlődött nagygyá a kelet-amerikai államok világra szóló ipara és gyárállalata.

A *demokraták* ellenben a szövetségi kormány hatalmának gyengítésével, főleg a nyugati államok fejletlenségével indokolt egyes államok nagyobb érvényesülését kívánják minden téren, holott ma is ezen államok önkormányzatukban egészen függetlenek. A republikánusoknak imperiális törekvéseket tulajdonítanak, amire a szövetségi hadsereg és a flotta szolgál.

A gazdasági és kulturális térről teljesen ki akarják szorítani a szövetségi kormány magasabb befolyását, szóval azt akarnák, hogy a szövetségi kormány csakis a külügyi politikára legyen utalva, ellenben az egyes államok belügyeibe, vagy az egész Amerikát is érdeklő nagy kérdésekben csakis a széttagolt és ellentétes érdekű államok döntsének. Európának ez volna ^előnyére. A trösztöknek is ez nagy érdeke, mert akkor a régi stílusban dominálhatják Amerika egész termelését.

Az uralkodó pártnak pedig mindkét érdeket egyformán kell kielégíteni, ami persze csak úgy történhet meg, hogy a pártjelszavak tekintetében a legóvatosabban járnak el és a pártok szellemi vezetői nem is a párt politikai programjára helyezik a fősúlyt a tömegek előtt, hanem a választások személyes oldalát és a helyi érdekeket tolják rendszerint előtérbe, mert mind üzletemberek lévén Amerikában, a hivatal vadászat az üzlet s a tulajdonképpeni legfőbb érdeke az amerikai választópolgároknak s még inkább a munkásoknak.

A választásoknál óriási nyomást gyakorolnak, persze mindig a milliárdosok, a választókra s míg az egyik államban a republikánusok győznek s ezeknek az emberei foglalják el az egész

vonalon a közhivatalokat, ugyanakkor a másik államban a demokraták vonulnak be s így egészében az állam végrehajtó hatalmát tulajdonképpen a két egymás ellen halálra küzdő ellenséges pártok gyakorolják a kisebb és egyes államoknak lokális fontosságú azon ügyeiben, melyeknek eldöntése nekik van fenntartva. A parlamentben azonban, megszűntnek látszik a párturalom, mert ott minden tag a saját maga meggyőződését követheti. *Csakhogy Amerika politikája a magánérdeknek, a magánüzletnek, vagy ezek egyesült összérdekeinek, vagyis a trösztöknek és kartelleknek főeredője.* Hogy tehát a parlamentben, az úgynevezett „fehérházban” ama nagy és óriási üzleti érdekeknek is meg legyen a képviseleti többsége, a nép s a munkások által választott elektorok által oda is megválasztott képviselőit a maguk módjuk szerint az érdekezazonosság révén alakítják többséggé. Kis pénzrel tehát Amerikában semmit sem lehet keresztül vinni. Milyen keresetének és szociális állásának kell tehát lenni az amerikai munkásélemnek, akik ezen folytonos és rengeteg párt- és választási költségeknek reájuk eső részét elbíriák. Vagy ha ez nincsen, micsoda lélekvásárlás folyik ottan?

Ez vezetett a modern rabszolgaságra.

A másik főelv: hallgatni és másnak a dolgába nem avatkozni.

Ez a szembekötődsi persze szörnyen tetszik az amerikai polgárnak, sőt büszkék alkotmányukra.

Pedig az államforma eme raffináltan csábító volta, mint példa is *lényegesen vonzza a mi éveken át kint élő parasztunkat amerikai polgárrá lenni.*

Ezen államforma világosíthat fel egyúttal arról is, hogy miért olyan kíméletlenül nevetlen, durva az amerikai a köz- és társadalmi életében és miért van ottan ama önzés és a keresztényekhez nem illő könyörtelenség.

Az amerikai munkás élete.

Az amerikai polgárnak, akik azonban még mindig nem római polgárok, életigénye, amint az imént elmondottakból látjuk, olyan nagy, amit pedig maga az amerikai meghonosodott szokás nevelt nagyra, hogy azt az alacsony, lenyomott, vagy az eddigi magasabb munkásbérekből felére sem volnának képesek kielégíteni, az amerikai magasabb bérekből pedig éppen hogy kitelik. Ezért keresik a hivatalt. Ez egyik legfontosabb körülmény. Ezért ezzel kissé behatóbban kell foglalkozni.

Már szintén említettem, hogy Amerikában csakis a povel s a munkásnak való handlé-árú igen olcsó; az amerikai finom ruha, a cipő, a gépek, a panamakalap, az ügetőló, főleg pedig a luxustárgyak, vagy csak a testhez szabott ruhaneműek is, nemcsak hogy nagyon drágák, hanem amint mondják is, a milliomos erszényéhez vannak szabva. Egy frakk például 360-400 korona. A szakácsném kivándorolt falusi leányának a kalapja, aki egy fél éve van kint, 12 dollár, vagyis 70 korona. így megérthető az amerikai drágaság és hogy miért adnak a munkások egy csoport-munkásvezérüknek egyik egyletben például 6000 dollárt, vagyis 30.000 koronát, ugyanannyit, mint amennyit egy kerületi bírónak. És ekkor ez a munkás, a vezér, illetve az elnök úr, napjára már majdnem 100 koronát kap. Csakhogy míg a készen vett férfiruha 15-20 dollár, vagyis 75 koronától 100 koronáig, ugyanakkor csak egy kis hivatalnoknak a testére mért és így készített ruhának az ára 25-50-75 dollár, vagyis 125 koronától 250 és 375 koronáig. A valódi amerikai urak ruhája pedig kétszer és négyszer akkora árú aszerint, hogy pl. New-Yorknak melyik „avenue”-jében, illetve utcájában van azon üzlet, amely ezen ruhát szállítja.

A luxustárgyak persze mesés drágák, mert ezer ama tucatember, azok a kis-milliomosok és nem-milliárdosok, akik ezeket szívesen megfizetik. Az asszonyok ruházata pedig már luxusszerű, így az megeszi a munkás kerését.

Az egyszerű amerikai polgár, a munkáspártelnök műveltségi fokánál fogva is, ezen luxusszerű magasabb életszükségletektől még igen-igen messze áll, mégis ezek és hasonlók képezik az amerikai középosztály zömét.

Az amerikai viszonyokat kutató – mint a boroszlói Werner Sombart – azt állítja, hogy az amerikai néptársadalomnak a fele úgy él és olyan jövedelemmel bír, mint az előttünk álló példának vett munkásegyleti elnök. Ez azonban tévedése Werner Sombartnak. De ezt igazolnia nem sikerült. Ezt azonban úgy kell érteni, hogy minden nagyobb ipar vagy gyártelep helyén hamarosan városok képződnek, ahol azután az oda telepedő angol vagy délamerikai munkásság szintén városi módon él, mert már előbbi települési helyén is így élt. A mi kivándorlóink ide nem sorozhatók. A változás, a hullámozás azonban épen itten a legnagyobb.

Amerika üzemének átalakulása.

A mezőgazdaságból élő népesség száma ama mérhetlen ipari fellendülés folytán 1880-ról 1900-ig Amerikában 44.3%-ról 357-ra csökkent, ellenben a kereskedelem és az ipar és üzleti foglalkozás 10.8%-ról 16.4%-ra emelkedett; az ipar 24%.

Sehol sem észlelhetjük tehát az üzleti világ nagy tőke csoportulását olyan arányokban, mint Amerikában és sehol sem ment át a nép vérébe úgy az üzleti nyereség vágya, mint ottan. A közszellem és közfelfogás nem ismer mást, mint csak az üzletet, a pénzcsinálást.

Ami Európában lehetetlen, az Amerikában mindennapi megszokott és nem is feltűnő esemény. így létesültek néhány év alatt a legnagyobb pusztaságokon a legélénkebb üzleti forgalommal bíró városok a vasutak mentén.

Az Egyesült-Államok keleti részei csudás fejlődésükben máris a városok országa, jobban mondva: a nagyvárosok országa, ahol a népélet az ipari s gyári foglalkozás mellett a városi szokásokat veszi fel. Ez épen veszedelme.

Amerika keleti államaiban már csak 31.8%-ka élt a népességnek falun, a farmokon, míg 35.8% a 100.000 lakossal bíró nagyvárosokban él, mert ahol a gyár vagy az ipartelep, ott a város s ahol a város, ott az üzleti élet s persze ott a nagytőke is; ahol azután a forgalom is nagy arányú. Az európai városok ezekhez képest üres, élettelen nagyfaluk, vagy csak házcsoportok, minden elevenebb üzleti élet nélkül. Ezekben tehát az élet csak tespedés, ahol nagy gondot okoz a folyton szaporodó állami adókat előteremteni.

Sehol sem nagyobb tehát az ellentét a mérhetlen gazdagság és mindannapi szegénység között, mint Amerikában, ahol az egyszerűen és valóban mérhetetlen. Ezt minden lépésnél tapasztaljuk.

Az 1900. évi census szerint a magánvagyon 60 milliárd dollárra, vagyis 300 milliárd koronára becsülték; amiből 33 milliárd dollár, illetve 165 milliárd korona 54.8%-ban *összesen csak 125.000 család tulajdonában volt*, a mivel szemben *hat egynegyed millió család, vagyis 50% vagyontalan volt.*

A gazdagságukra olyan sokat tartó németek is kénytelenek beismerni, hogy Amerikában több a milliárdos, mint náluk a milliókkal bírók.

Magyarországon pedig a felső tízezerről beszélnek a feudális gazdagokról, akiknek leggazdagabb új báró tagját Budapesten 12 millió koronára becsülik, míg Amerikában a felső 400-ról, a milliárdosokról. Ezen különbséget megérzi az egész Magyarország és vele színe-java magyarságának.

Ezen szegénység előtt menekszik a magyar Amerikába, a gazdagság országába.

Sok része azonban hamar csalódik és jobban éhezik, mint itthon. Ezt különösen a visszavándorlók igazolják, akik már őszintén bevallják az igazat.

Amerika szegényei.

Mentül nagyobb a fény, annál nagyobb annak az árnyéka! A városi nyomornál borzasztóbb nincsen. És Amerika városaiban valóban a nyomor még irtóztatóbb, mint az egész Európában leghírhedtebb Londonban, amelynél nagyobb városi nyomor sehol sincs.

Némely író az *Amerikában legszegényesebben élők számát, azokét, akik a legszükségesebbekkel sem bírnak, 80 millióból 10 millióra teszük – az általános jólét korszakában – akik közül azonban 4 millió koldus s csavargó.*

Newyorkban például 1897-ben ötszázezer embernél több élt közadakozásból, könyöradományokból, ami *14%-a az ottani lakosságnak*, amely számot a rosszabb üzleti években 20%-ra becsülik, amilyen például az 1897. év is volt. Ha pedig a szemérmes koldusokat is hozzávesszük, akkor ama nagyvárosoknak 25%-a – a hírhedt amerikai nagy kereset dacára – mégis teljesen vagyontalan. New-York egyik városrészéből, ahol éppen a szegények húzódnak meg, 1903-ban, tehát egy „jó” évben, 60.463 családot löktek ki a lakásukból, ami 14%. Minden tizedik halottat pedig mint a város szegényét temették el. Ez nagyon is érdemes a gondolkozásra.

És most képzeljük el, hogy *New-Yorkba*, ahol a kivándorlási hajók Európából kikötni s a magukkal hozott kivándorlókat kirakni kötelesek, az 1905. évben 788.219 utas és 1906. évben már 880.036 III. osztályú kivándorló érkezett; míg Bostonba 1905-ben 65.107, s 1906-ban 62.229; Baltimoreba 1905-ben 62.314 és 1906-ban 54.064; s Philadelphiába 1905-ben 23.824, 1906-ban 23.186. A többi amerikai nagyobb városokba már 1-9 ezerre rúg csupán a kivándorlók belépésének a száma.

Dacára annak, hogy a bevándorlók nem mind maradnak New-Yorkban, hanem lassanként a közelebb eső egyes bányá- és gyáripari államok telepei felé oszlanak szét, nagyrészüik mégis a nagyvárosokban és ipari központokban vagy azok környékén húzódnak meg, ami olyan arányokat ölt, hogy egyes városrészek valóságos idegen nemzeti jelleget nyernek.

Éppen ez nem tetszik az amerikaiaknak, mert ebben vélik azon veszedelmet felfedezni, hogy az ő testében idegen kolóniákat képezve, mint például Texasban a németek, vagy a tótok Clevelandban, az olaszok Argentiniában s külön telepednek le a chinaiak stb.; akik mind elkülönítve, saját csoportjukban élnek, amely különálló nemzeti testek nem olvadnak be s nem lesznek amerikaiakká. A másik ok pedig és talán a még nyomósabb, hogy a még fejletlen iparral bíró államok irigylik a többiektől ezen munkás-gazdagságot, ami nélkül ezek a mai fokra nem fejlődhettek volna.

Ezen szempontokból kívánják a bevándorlóknak olyan szétosztását a szenátustól, hogy azok szolgálat- és munkaképessége a lehető legjobban szétosztva, egyenlően kihasználható legyen és emellett a beolvasztási processzus is biztosíttassék, amit az új munkásoknak az amerikai életre való berendezésekkel vélnek a legcélszerűbben és leggyorsabban elérni.

Csakhogy itten már kilátszik a lóláb, mert azzal, hogy a bevándorló idegen fajokat s az új bevándorlókat is azonnal az amerikai életre kívánják berendezni, ez azt jelenti, hogy teljességgel nincsenek megelégedve a bevándorlóknak már nagy csoportokba verődött, szegényes – a búr-dors házakban dívó – csürhe életmódjukkal, hanem azt kívánják és várják, hogy a mi tótunk és szegényen kiment magyar parasztunk is fürdőszobás, úriasan bútorozott lakásban éljen, a luxusnak megfelelő jobb s drágább ruhában járjon stb., *szóval, ha keres Amerikában, akkor mint fogyasztó hagyja Amerikában a megkeresett dollárokat*; csakhogy nem adó, hanem az üzlet és forgalom révén.

Ez az amerikai főszempont, amiben a már említett és kiemelt amerikai önzés és államforma is a Monroe elmélettel igen világosan domborodik ki.

Az én szememben azonban a bevándorlóknak ama négy nagy városban való megrekedése nagy aggodalmakat idéz fel, mert az a nagy, sőt leírhatatlan nyomor, amit az amerikai ösmertetett statisztika is feltüntet, olyan züllött állapotokat terem-

tett egyes fővárosokban, különösen New-Yorkban, Chicagóban stb., hogy azokról, ha Amerikának viláгурalmát látjuk és fővárosának utolérhetetlen gazdagságát és fejlettségét, ha kétségtelen tények s maguk az amerikaiak nem bizonyítják, fogalmunk sem lehet, vagy pedig egyszerűen lehetetlennek és hihetetlennek tartanánk. Nagy tévedés, sőt a legnagyobb önámítás azt hinni, mert Amerikában a gazdagság olyan pompázóan rikító, mint pl. az ő gyönyörű paradicsommadaruk, vagy színes papagályaik, hogy azok húsa is olyan kitűnő, vagy jobb, mint a mi foglyunk vagy fácánunk húsa.

Nem mindenki boldogul Amerikában.

Nem mindenki boldogul ám Amerikában sem. Amint tudjuk, négy-négy évenként van Amerikában az elnökválasztás. Az elnökválasztás sokkal fontosabb állami esemény, mint sem azt sokan nálunk vélik, mert az uralkodó pártok tényleges uralma, a törvényhozás iránya az eddigi társadalmi és üzleti élet és forgalom lényege, szóval a jólét konyhája körül tömörült önző, pénzsóvár üzletét hajszoló az egész 80 millióból 15-20 millió családnak, a többségnek érdeke az, hogy berendezkedésében, *a kizsákmányolás sikeres mai berendezésében változás be ne állhasson.* Továbbá érdeke ama polgári és üzleti hadsereg minden tagjának, amely az előbbeni vagy legutóbbi elnökválasztásnál a párturalom révén a legkülönbélebb hivatalokban ülnek, akik végrehajtói saját pártjuk akaratának, hogy uralmuk és hivatalos funkciójuk, szóval hatalmas befolyásuk a közügyekben meg ne szűnjön, hanem tovább is ők maradjanak a nyeregben.

Mint a börzén, éppen úgy forog kockán a két ellentétes pártnak egész élete és jövője, ha az üzlet irányítása, illetve a párturalom nem marad vagy kiesik a kezéből.

Az erkölcsi alapnak mégis győzni és diadalmaskodni kell.

A 84 milliónyi amerikai lakosból bizonyára van néhány millió amerikai, aki vagy az ellenzékét képezte, akik tehát a győzelem reményében tömörültek párttá, legalább is azért, hogy az új elnökválasztásnál ők kerüljenek itt vagy ott a különféle államokban, grófságokban vagy városokban az uralomra, vagyis a közhatalmat eddigi koplaltató helyzetük javítása érdekében kezükbe kaparíthassák; pártembereket pedig, mint a törvények kezelőit és végrehajtóit, a helyi adminisztrációban ama számtalan

hivatalos állásokba helyezték, ami a párturalomnak Amerikában rendíthetetlen következménye.

Láttuk előbb, hogy csupán néhány milliárdosnak milyen befolyása van az amerikai közügyekre. Láttuk, hogy ama óriási trösztök minő gyilkos fegyverekkel küzdenek a legkíméletlenebb módon egymás ellen a nyereségért és a kincsekért, a hol párt párt ellen, testvér testvér ellen, fiú az apja ellen küzd valóságos amerikai szívóssággal, leleményességgel és változhatatlan kíméletlenséggel s a győzelem babérja: *a más vagyonának, jövedelmének és sikereinek az elhódítása és megszerzése reményében.*

Midőn tehát a hatalmasabb a gyengébbet leterítette, a földön marad az, mint a verekedő szarvas-király gyengébbje. „Help your self” az amerikai jelszava! De hiába e büszke, öntudatos jelszó, midőn rakásra hullanak az éhségtől.

Hány vagyonos ember válik az ottani nagy küzdelemben, melynek pedig egy pillanatig sincsen szünete, vagyontalanná. Hány üzlet és vállalkozás van így a tengődésre, a pangásra utalva. Ezt megállapítani, ezt feltüntetni lehetetlen. Elég azt tudni, hogy télen rendszeren alig van munka. Ekkor felemésztik a nyári keresetet.

Számtalan amerikai család tengődik, akik pedig már több évtizede élnek kint. Ezek pedig még hálát adhatnak sorsuknak, hogy még rosszabbra nem jutottak, hogy még a mindennapi életüket tengethetik. Az a sokmillió ember, aki a jobb utáni vágyból tömörült a kisebbségben párttá, nem juthatott sehoh sem az amerikai életet jellemző és áthatott üzleti pezsgő élethez, vagyis a sikeres pénzcsináláshoz. Ezért látjuk a legjobb úri családok szépséges „missjeit” a gyárakban vagy üzletekben mint napszámos- vagy akkord-munkásokat dolgozni. Így kell a még tegnap jómódú és vagyonos embernek hirtelenül új, nehéz munkát keresni, mert az üzleten kívül a munka egyedül az, ami azután keresetet és életet nyújt. Ha tehát a bukott párt milliói esnek el előbbeni szerencsés és sikeres üzleteiktől, a pénzcsinálásuktól, akkor millióknak a kenyere egyszerre hullik ki kezükből. Milliók juthatnak így négyévről-négyévre szegénységre vagy koldusbotra a választások révén.

Aki pedig nem bírt a lóra felkapni, az maga húzza tovább . eddigi nehéz terhét.

Már magában azért, mert a bevándorlók száma eddig is, eleitől fogva, 24 millió, az uralkodó párthoz ezek nagyrésze, amely amerikai polgárrá nem lett, alig tartozhat. Aki nem amerikai

polgár, az nem is szavazhat, csakis csalással s így párthoz nem is tartozhat. Ha tehát Amerikában még az ottani honos polgártársakat is könnyörtelenül gázolják el az élet kenyérharcában, mennyivel inkább hullanak a porba azok, akik nem amerikai polgárok és nem is sejtik, hogy honnan fenyegeti őket az elgázol -tatás nagy veszedelme. Olyan ez, mint mikor a villámsebességgel száguldó automobil vagy gyorsvonat elől a terhét vontató, elmélyedt vagy kifáradt, meglepett ember vagy állat kitérni nem tud, nem bír; amaz pedig örületes hajszájában az útjában álló akadályon keresztül folytatja vad útját, kíméletlenül, nem látva mást, csak a nagyobb akadályt.

New-York bevándorlóinak nyomora.

New-Yorkban, az 1900. évi census adatai szerint, az akkori 4.6 millió lakosságának 36% volt bevándorló. Ezek tehát, mint falusi szegény emberek, olyan városba jutnak az első lépésüknél is Amerikában, ahol közel egy félmillió ember a koldulásra van kárhóztatva. Csakhogy nem előregedett, mankón bicegő munkaképtelen, elaggott tehetetlen emberek, hanem a suhanctól kezdve a javakorában lévő, időszakos munka- és keresetnélküli férfi, nő és gyermek, akik mint kitanult csavargók is, már alaposan ösmerik az amerikai életet, akik tehát a legjobb szimattal lesik, az útjukba tévedő szerencsét és éles szemmel, amint a zsebmetszők is előre kiszemelik áldozatukat s jól tudják ama bambákat, vagy jóhiszeműeket kiválasztani, kiknél a zsebmetszésük feltétlenül biztos sikerrel jár.

A mi bamba, magát, nyelvét megértetni nemtudó, kívándorló-népünk tehát így jut egy olyan forgatagba, ahol teljesen tájékozatlanul, mással, t. i. amerikaival, angolul beszélni sem tud; aki pedig vele gyámoltalanságában az ő nyelvén szóbaáll, az: az az éhes pióca, aki legfélelmesebb ellensége, vagyis kifosztója. Ezek rendszerint avval igyekeznek hozzájuk férközni, hogy elsőbb is a feleslegessé vált útleveleiket veszik meg tőlük, a mit a kétes másfajta embereknek az ügynökségek útján hazaküldve, jól értékesítenek. Ezt lehetetlenné tenni elsőrendű állami feladat, ha a kívándorlást csökkenteni akarják.

Még egy rettentően nagy baj tetézi a mi kívándorlóink nehéz helyzetét Amerikában vagy New-Yorkban; *s ez a magával vitt szegénység, azon pénztelenség*, amelylyel itthon indul el a jövő élet nagy útjára, ami abból áll, hogy ha valakinek itthon 240

vagy 300 koronája van vagy azt megszerezte, az meg sem áll Amerikáig s amikor a partra kiteszik, alig van több az előirt 50 koronájánál.

Aki többet visz magával és nem vigyáz útközben, különösen a magyar kormány ellenőrzése alatt *nem álló kikötő-városokban, mint Hamburgban és Brémában stb., ezen üzletre berendezett kereskedők által, valósággal kifosztogatják* a tehetetlen és gyámoltalan, együgyű népet. Ez egy külön üzlet.

Annál inkább kell tehát azoknak magukra vigyázni, akik nagyobb pénzüsszeggel, mondjuk üzletnyitás szándékkal mennek Amerikába, aminőkkel többel találkoztam Fiúméban is. Ez már egy külön jelenség és jellemző, hogy például egy szép asszony feleségű ember nem Budapestre jön kifőző üzletet nyitni, hanem Amerikába.

A két heti, sőt 20 napi tengeri úton, ama rettentően nagy hajóknak mélyen fekvő gyomrában, a szokatlan avas, margarinos idegenszerű kosztól, azután az elképzelhetetlen hőségtől, a hajón való óriási bűztől, ahol t. i. másfélezer vagy kétezer ember van egy különben is levegő nélküli szűk, mély helyre, heringek módjára összezsúfolva, továbbá a tengeri viharok és a hajó hullámozásától beálló tengeri betegségtől elkínozva, lelkiileg megtörve, elgyengülve, jóformán szédülten és kábultan, inogva vánszorognak a kivándorlók Amerikában a partra.

Akiket áteresztenek az orvosi és bizottsági igen szigorú vizsgálatnál, azok azután, hogy kinyújtózkodhassanak és kipihenhessék magukat s azonnali munkahelyök nincsen, rendesen csapatostól néznek valami pihenőt nyújtó, de mindig a legolcsóbb szálló vagy tanya felé, mert már alig maradt a hazulról vett 240-300 koronából valami.

A hajókon az ivóvíz nyáron élvezhetetlenül meleg, főleg ha az csak néhány napig is állott. Pedig 14, sőt 16 és 20 napig is kell a hajón a nagy tengervizeken áthajózni, amely két-három heti idő alatt az állott meleg vízben az ázalagok úgy megszaporodnak, mint a hordóban az udvarunkon is; a víz úgy megposhad, hogy az ihatatlan. Ha tehát valaki friss vizet akar, azt csakis jéggel hűtött víz lehet, amit pedig ingyen nem adnak a hajókon.

Azután csak látni kell az ugyanegy hajón összeverődött kivándorlókat. Mind vad idegen az egymáshoz, mert ahányan vannak, kivéve, ha csoportosan kerekednek fel egy-egy faluból, azok soha-

sem látták egymást. Nincsen tehát, aki segítsen, még ha segíteni tudna is.

Zerkovitz Emil könyvében, az intelligens s képzett kereskedőkről a következőket írja: „Megdöbbentő az állástkereső kereskedelmi alkalmazottak száma Amerikában, akik a nélkülözésekben hamar kimerülve, már testi erejével sem bírnák el a bányavagy más nehéz nyers munkát. Mert ami jót és utánzásra méltót ott kint találunk, azt túlnyomólag csak a már régebben megtelepedettek üzleteiben és irodáiban találjuk”. „Az amerikai ma már gyűlölettel nézi éppen az olaszországi és magyarországi bevándorlókat, akik közül legtöbben az amerikai szaktudás és nyelvismeret nélkül, egyedül a vak szerencséében bízva jönnek az új világba, ahol azután az éhenhalás miatt bármely munkára és bármely árért vállalkoznak. *Lelketlen munkauzsorások* kihasználják a testi, lelki erejéből kivetkőztetett éhséggel küzdőket. Akik pedig itthon is elzüllettek, ottan ott folytatják, ahol itthon elhagyták. Ezek azután minden aljas dologra, még a legembertelenebb piszkos dologra is kaphatók pénzért, mert hiszen az éhenhaláltól menti így meg magát. Ezek lesik tehát a bamba, a zöld, tehetetlen és buta, tájékozatlan honfiakat. *Egy évig mindenki zöld Amerikában*, mert addig alig képes magát az új viszonyokba beletalálni. Némelyek sohasem szűnnek meg zöldeknek lenni. Ezt azonnal felismerik. New-Yorkban például ezer és ezer embert, fiatalt, öreget láthatunk éjszakánként a nyilvános helyeken, a szobor talapzatának lépcsőin vagy a kertek zöld pázsitjain, padjain és székein aludni, mert másutt háltniok nincsen hol”. Nyári meleg éjszakákon a lakások olyan túrhetetlen fülledtek, hogy még az amerikai ember is kimenekszik a melegből a szabadba. Ezért nem lanknak ott a városokban, hanem az angolkertes nyaraló villákban. Ez lehet egyedüli vigasza azoknak, akiknek még egy ágy sem jut éjszakára ott a mesés gazdagság honában; hogy mások is a szabadba menekülnek aludni. „Gondtól, éhségtől összetörve a hideg éjjeleken is kint a deres vagy fagyos földön háltni, elfakult arcukat látni, a szív összeszorul. Egy-egy nagy amerikai eldobott újsággal takarják didergő testüket.”

„A „Tompkin Square”, a „fehér park”, a „kopláló park” a magyar negyed nyomorultjainak csillagos, végtelen hálószalónja; ahol csikorog a hideg.” A kiment kereskedősegedeinket még sem lehet a buta, írni és olvasni nem tudó tótjainkhoz, románaink-

hoz, a ruténekhez, vagy a felvidékek oroszaihoz hasonlítani, amely segédek pedig itthon legnagyobb részt a mi zsidóink élelmes, eszes munkás fajából kerültek ki.

És Amerikában még ezek sem boldogulnak, ezek is éheznek, a főgócponctokon, ama nagyvárosokban, az üzleti világ forgatagában. Mennyivel rosszabb esélye lehet és van a semmi intelligenciával sem bíró tanulatlan, paraszt, zöld és szegény, pénz nélküli kivándorlónak, aki magát az amerikai üzlet millió fortélyáival szemben, az angol nyelvet nem értve, megvédeni sehoggy sem képes. Ezzel nincsen az mondva, hogy mások viszont a vidékeken ne boldogulnának, akik biztos helyre mennek, kész munkába.

Mi lehet ennek más a szomorú következése, mint az, hogy az ilyen nép seregestül pusztul el. Ez tehát nagy veszteség Magyarországra, ahol a népesség és főleg a magyarság ügyis gyér és elégtelen. Elsőben ezért kell e kérdéssel behatóan foglalkozni.

A védelem szüksége.

Úgy gondolom, a magyar államnak, a magyar kormányának, a magyar államférfiaknak a legelső feladatuk, amidőn a mai kivándorlást többé megakasztani már alig lehet, *védő karját odaát Amerikában is, a még amerikai polgárrá nem lett honosai felett kiterjeszteni* és a konzulátusi intézményt úgy reformálni, hogy a tengeren túlra érkezett magyarok ne veszítsék el odaát lábuk alól a talajt, ne válhassanak rövid idő alatt földönfutókká, vagy éhenhaló nyomorultakká s ne váljanak ott tolvajokká, anarchistákká, erőszakos hajlamuknál fogva.

Ott ama központokon a konzul uraknak a magyar államtól húzott szép javadalmazásaikért ne derogáljon közismert dologtalanságukban a még mindig magyar állampolgár ügyeivel és bajaival foglalkozni és a megmentésre szoruló a magyar államnak megmenteni. Ezek nemtörődömsége, de éppen úgy közönye közpanasz tárgya.

Hihetetlen, hogy amikor évente százezrekben vándorolnak ki a mi véreink Amerikába, a „szabadelvűségére” támaszkodott kormányok nem voltak eléggé szabadelvűek és kötelességtudók, ezekről a konzulátusok útján a tengeren túl kellően gondoskodni.

Bezzeg Kazablankában csupán hét európai ember elvesztéseért Franciaország sorra bombázza a városokat s háborút indított. Az angol egyetlen angolt sem hagy megtorlatlanul elpusztítani.

A mi véreinket pedig New-Yorkban s általában a többi városok hírhedt negyedeiben és a gyárakban s ipartelegeken nagy tömegekben pusztítják el felelősség nélkül és ezt az emberi jogok mai korszakában némán, tehetetlenül tűrjük. Hogy ez irányban végre is tenni és megfelelően és sürgősen intézkedni kell, annyi bizonyos; másként egyszerűen elveszítjük véreinket s ragaszkodásukat teljesen a házára nézve s a mindenféle nemzetiségekkel körülvelt magyarság állami hegemóniája utóvégre egy ködfátyolban oszolhat el. Ausztria hatalmáért az egész nemzet kénytelen vérét és vagyonát áldozni, azonban a *magyar állam hatalmáért* egy szalmaszálat sem mozgattunk meg.

Egyoldalú jogászai és nem nemzetgazdasági tudással intézték idáig az országra nagy csapásként nehezedő kivándorlás ügyét, botlást botlásra halmozva. Most már jajgat az egész társadalom, olyan mély sebeket ütött a kivándorlás a nemzet testén.

A bevándorlók elosztódása.

Az előbb közlött bevándorlási számok New-Yorkba, Bostonba, Baltimore és Philadelphiába az 1906. évi bevándorlási jelentésből vétettek, amelyek tehát az 1900. évi amerikai census felvételei és becsléseivel nem egyezhetnek. De mert a census eredményeire támaszkodva nyerünk, az amerikai statisztika adatai szerint, áttekinthető képet a bevándorlók elosztódásáról az akkori városi lakosság arányában és mert az egyes városok hirtelenül felszaporodó népességéről megbízható újabb hivatalos adataink nincsenek, ezért csak az 1900. évi amerikai hivatalos statisztikához kell magamat tartani. Pedig jól tudjuk, hogy ott, ahol az 1905. és 1906. évben a bevándorlók száma az egy s egyes félmilliót meghaladta, hogy ott az egyes városok népességének szaporodásánál ez igen nagy változásokat okozhat.

New-Yorkba tehát már 1900-ban, úgyis mint tengeri kikötővárosba 1,270.080 idegen vándorolt be, ami 36-9%-nak felelt meg, Chicagóba 587.112, vagyis 34-5% volt, Bostonban 357.1%, San-Franciscóban 34-1%, Detroitban 33-8%, Clevelandban 327.6%, Milwanneban 31.2%, Minneapolisban 30.1% és Pittsburgban 26-4%. Newyorknak 1906-ban már 4.686 millió, Chicagónak 2 millió, Philadelphíának 1.441, St. Louisnak 0.649 és Bostonnak 0.602 millió lakossága volt.

A bevándorlók egyenetlen elosztódását legjobban jellemzi,

hogy például 1900-ban az északi államok népességének 51.1%-a bevándorló volt, ami azóta is még jobban emelkedett,

Rhode Island, a New-York mellett fekvő kis állam népességének 64.2%-ka volt 1900-ban bevándorló, Massachusettsé 62.3%,^{”<v} a Newyork államé 59.4%, Connecticuté 57%, amelyek New-Yorkhoz mind a legközelebb fekszenek. E négy államnál beljebb fekvő Michigan és Illinois államokban is a bevándorlók a népességnek a felét meghaladták.

Némely városokban pedig, mint Fall. River (Mass) Milwaueban, Hobokenban már a háromnegyedére rúg, sőt négyötödére is. New-York Cityben, a városban, 76.9, Chicagóban 77.4, Bostonban 72.2, St. Louisban 61%-ka volt 1900-ban csupa idegen bevándorló. 1900-ban, a még akkor csak 10 millióra felvett bevándorlónak 48.8%-a volt 20 éven felüli férfi, akik tehát már szavazati jogosultsággal bírhattak volna, ezek közül azonban csak 56.1% bírt amerikai polgárjoggal. Ha tehát a 24 millió bevándorlóra vonatkoztatjuk ezen arányszámot, akkor is 10-14 millió bevándorlott nem vehetett részt a választásokban, vagyis nem tartozhatott a szervezett munkásegyletekhez s így anyagi helyzetük és mindennapi kenyerük megkeresése annál bizonytalanabbnak tűnik fel. Vagyis, amíg megfeszített munkájukkal az amerikai polgárokkal egyenlően működtek Amerika felvirágzásán, ugyanakkor további helyzetük javítása tekintetében teljesen rabszolgák voltak, csak azért, mert nem volt elég képzettségük s angolul nem tudtak. Midőn azonban most Fiúmében töltött, több havi tanulmányozásom ideje alatt négy Cunard-hajón elszállított, több ezernyi emberanyag ügyeibe betekinthessem, arról győződtem meg, hogy a legtöbb kivándorlónak megvolt azon rokon, családtag vagy ösmerősnek parasztkézzel írott címe, akihez Amerikába ment. Enélkül fel sem vette az Adria az utasok sorába, nehogy a felelősség és vád őt érje a kivándorlásért.

A mai kivándorlók az előbb kiment embereink után mennek, de hogy ezek hogyan torlódtak egy-egy nagyobb gyári vagy ipari nagyvárosban össze, azt éppen az előbb láttuk.

A megérkezők fogadása.

Előbb a New-Yorkba bevándorlók számát 1906. fiskális évre – vagyis 1906 július 1-ig – mint törvényesen bevándoroltakat 880.036-ban tüntettem ki; ezen számhoz azonban csatlakozik: az

időleges tartózkodásúaknak 44.975 embere, az amerikai polgárok száma 135.957-ben, a kontumáciában tartottaké 7877, vagyis összesen bevándorolt New-Yorkon keresztül az 1906. évben: 1,068.847 ember.

Az ellenőrzés szempontjából, főleg mert láttam, hogy az amerikai statisztika mennyire megbízhatatlan, összeállítottam a világ hajóforgalmának jelzett napi érkezési kimutatásaiból a New-Yorkba érkezett utasok számát az I-ső, II-od és III-ad osztályon, amely kimutatások szerint: 1906. január 5-től december 28-ig, tehát nem a fiskális, hanem a kalendáriumi évben, Newyorkba érkezett 1905-ben: I-ső osztályú utas 89.222, II-od osztályú 145.288, és III-ad osztályú 993.560, vagyis összesen: 1,228.010, míg 1906. évben érkezett I-ső osztályú utas 97.471, II-od osztályú 189,035 és III-ad osztályú 1,210.162 utas, vagyis. összesen 1,496.668 utas kivándorló. Egy év alatt tehát a New-York város bevándorlása 268.658 emberrel emelkedett.

Egy 4.6 milliónyi emberáradatba, ilyen hihetetlen forgatagba kerül bele a magyar kivándorló, vagyis azon szegény és tudatlan, csupán magyarul írni és olvasni nagyrészből alig, vagy csak rosszul tudó ember, aki pennát csak a keze keresztvonására fogott itthon, aki tehát az angol nyelvet sehogy sem érti.

Százhatvanötezer ember, az is más és más megyéből és még inkább 2-en, 4-en, 5-en egyugyanazon faluból, a legtarkább faji és nyelvi keveredésben úgy elvész, hogy jóformán eltűnnek New-Yorkban. De mert ottan, ha kiléptek a partra, a szélnek bocsátja őket a hatóság és a magyar államnak nincsen semmiféle hatósági saját berendezése ezen reánk nézve óriási számú, tudatlan, a helyi viszonyokkal is teljesen ismeretlen embertömeg továbbirányítására vagy első elhelyezésére és a New-Yorkban reájuk leselkedő vakmerő és szemtelen fosztogatóktól való megvédésére, így már a megérkezés pillanatában a mi kivándorlóink nagy része lehetetlen helyzetekbe jutnak, különösen a gyengék, a pénznélküliek, a fiatalok és a tapasztalatlanok, ami azután ezer más bajnak a kútforrása.

A chicagói vicekonzul, dr. H. Schwegel, New-Yorkba illetve „Ellis Island” szigetén megejtett vallasát és vizsgálatát a kitóduló népvándorlási rajoknak elijesztőknek mondja, mert az egész műveletnél hiányzik az emberszeretet legparányibb szikrája, hanem minden csakis a rideg üzleti szellemtől lesz elbírálva és kezelve könyörület nélkül az új versenytársakkal

szemben, amidőn az egész úton sem tapasztalhattak mást. Szívet facsaró családi jelenetek ott mindennapiak, a midőn pl. az anyát, vagy egyik gyermekét a családnak, vagy az öreg embert, vagy a gyengének minősítettet, a trachomást, a hülyének látszót, a görvélyest, a beteget, a ragályos betegségbe esettet, vagy akinek nincsen elegendő pénze a partraszállásnál, amit ott fel kell mutatni, vagy akinek hozzátartozója nincsen, vagy akiről kisütik nagyon begyakorolt ügyes keresztkérdésű faggatások útján, hogy valahol munkája s keresete már biztosítva van, amiből az előre való elszerződöttségét látják fenntartani vagy a szökésben levők stb. stb., amely esetek bármelyikében könyörtelenül visszatartják, elszakítják családjától és visszaküldik ugyanazon a rettenetesen nehéz és tűrhetetlenül hosszú tengeri útra, amelynek borzalmaitól éppen a szárazföldre való lépésnél vélt végre szabadulhatni a kivándorló.

Akik azután a vizsgálaton keresztül estek s New-Yorkban maradni kénytelenek, azok szabadon mehetnek ismerőseik vagy rokonaikhoz. Azok pedig, akiknek nincsen senkijük a hajónál, azok ekkor azonnal az élelmes amerikai munkaközvetítőknek, a „burdosoknak”, a szállástadó csárdásoknak, a magán zugbankároknak, ágenseknak, csábítóknak s a reájuk leselkedő fosztogatóknak esnek martalékul, amikor a livrés, magyarul beszélő házi szolgák, pincérek, munkaszerzők stb. fogdossák össze a szavára hajló, benne bizó tájékozatlan balekokat. Ezeket mihamar modernül kifosztják kevés pénzükből s ekkor áll be a kétségbeesés első pillanata, amikor elátkozza azt, aki valaha az amerikai szép és gyöngyéletről neki írt, mesélt és a kivándorlásra csábította vagy biztatta. Azok pedig, akik más, messzebb fekvő államokba, vagy az azokban működő ipartelepekre vagy gyárakba igyekeznek, a különféle vasúti társaságok vonalain szállítatnak széjjel, ahol azután más különféle csábítók és fosztogatók, előre értesítve, leselkednek reájuk s mint az ölyvök és hiénák csapnak le a mitsem sejtő áldozataikra.

A kifosztását a mi kivándorlóinknak a következően üzik: *Mindenekelőtt az amerikaiak szentírása: A pénzt ott vedd el; ahol látod. Ott ne hagyj!* Mihelyt a hajóról, illetve Ellis Island szigetéről a kivándorló megszabadul, tájékozatlanságában rájuk a kikötőben várakozó ágensek sorfalán kell magukat áttörni. Ekkor kezdődik meg a munka. Ezek az élesszemű begyakorolt ágensek

egyszerre megrohanják az érkező csoportokat és nagy hangon ajánlják fel itt vagy ott, ebben vagy abban a bányában, pl. egy pennsylvaniai szénbányában a napi 6 dollár, azaz napi 30 korona keresethez való juttatást. A magyar parasztnak eláll a szája, eláll a lélekezete, amikor neki a tengerpartra való érkezés pillanatában nem is 1 dollárt, nem 1.25 dollárt, nem is 3 dollárt, hanem 6 dollárt ígér egy igen elegáns amerikai úr. Gondolkodóba esik a mi parasztunk és felcsap. Ekkor már fogva van; de már ki is van fosztva pénzétől. Az elegáns úr, az ágens, elsőben is beviszi a munkásokat az ő tanyáján levő „bar”-ba, a vendéglőbe. Áldomásra literje egy dolláros whisky-vel traktálja. Megmagyarázza az embereknek, hogy nem holmi rongyos olcsó bűdös pálinka járja Amerikában, és ő az új ismeretségért szívesen fizeti a drága italt. De ott az a szokás, hogy egyszer én, máskor te fizetsz polgártárs. A jó paraszt felmelegedve, persze az otthoni szokás szerinti virtussal szívesen fizet az új pártfogó barátának, aki neki máris 6 dollárt biztosít naponta. Ekkor előkerül a rejtett pénz a ruha belsejéből. Ekkor azután érti az élelmes amerikai ágens a módját megtudni, hogy mennyi is a magyar pénze. Bizalmasan be is vallják. Ekkor minden új bevándorló egy bárcát, egy cédulát kap a kabátjára feltűzve, ahol neve, a leendő munkaadó-bányatelep helye s pénze fel van tüntetve. Így pakkolják fel őket a vasutakra. De már előre értesítik a Pennsylvaniában lévő cinkos ágenstársaikat, hogy hány báránykát küldenek, akik azután a többi végezik el.

A szállodákban kit leitatnak, kit álmában fosztanak ki, aszerint, amennyi pénzt tőle elrabolni akarnak, s azután jön a vendéglői nagy kontó és a munkahelyszerzés jutaléka. Mikor a munkás Pennsylvaniába megérkezik, alig maradt annyi, hogy az üzlettársnak is maradjon valami.

Az olaszok azonban bizalmatlanok és elővigyázók. A kés és tör mindig kezükben van. Ezeket nem fosztják ki. Sőt ilyen módon történhetik meg az is, hogy a zöld kivándorlókat egészen más vidékre viszik, pl. a déli államokba, ahol azután mint valódi rab-szolgákat kezelik.

Miután nem csupán Európából, hanem legújabbán mondhatni a világ minden részéből megindult a kivándorlás Amerikába, igen természetes, hogy hetenként is 36-47.000 ember érkezik New-York kikötőjébe, ami havonként, pl. 1906. évben márciusban

128.027 és áprilisban 158.667 számra rúgott. Ilyen tömegekben érkező új zöld, az amerikai viszonyokat nem ismerő, az angol nyelvet nem értő, az amerikai munkát, főleg az ipari munkát nem ismerő, a mezőgazdaságból toborzott ügyetlen és még betanítandó munkástömegeket, tehát egy évben is 1,500.000 új zöldembernek állandó ipari munkát adni, még Amerikában sem teszik, nem tehetik és nem lehet; pedig ezek mind egyszerre és azonnal várnak és remélnék jól fizetett munkát kapni.

Ezek a bevándorlók pedig folyton egy irányba haladnak, tehát az utóbb érkezettek még mindenütt maguk előtt találják az előbb érkezetteket elhelyezés nélkül. Hasonló ez a jeruzsálemi zarándokláshoz, amely szinte folytonos, ahol a zarándoklókat alaposan kifosztják, s aki az utat megjárva visszatért, nem üdvözült.

Az ügynököknek tehát fosztogató munkája mindennapos, rendszeressé lesz, vagyis: állandó üzletüket képezi.

Amerikában egy acélgyárat felállítani 20-30 millióba kerül. Ezt azután nem lehet tetszés szerint kibővíteni máról holnapra.

Gondoljuk csak el itthon magunkat, hogy még egy nagy gazdaságban vagy egy uradalomban, annál inkább a vasúton vagy bármely gyárban Amerikában sehol sincsenek úgy berendezve, hogy bármelyik pillanatban egyszerre ezreit az új és nem tanult, angolul nem értő, sem a gyári üzemet vagy a bányászatot eddig soha nem próbált, a munkára jelentkező új, ügyetlen, zöld munkásnak munkát adhassanak, mert sem a gép berendezése, sem szállító eszközei, sem üzleti berendezése, sem a gyárakhoz mért munkáslakások száma, sem a szükséges pénz, eszközök ezt meg nem engedik, de nem is tanácsos ügyetlen és tanulatlan, új és ki nem próbált emberekre bízni a drága gépberendezéseket. Mi történik tehát ezekkel? Semmi egyéb, mint hogy *annak a havi középszám szerinti 150.000 új embernek a szó teljes értelmében ki kell koplalni, amíg valahol munkát kaphatnak egy vagy több hónapon belül.* Csakhogy a régi és alkalmazásban álló, már Amerikában régebben a helyén dolgozó munkás sem bolond ám, hogy a vadonat újonnan érkezett „slovák” vagy „sváb” kedvéért vagy a „hungarian”-ért hagyja el a kivívott, begyakorolt s általa megszokott munkáját. Világosan áll tehát előttünk, hogyha 1906. évben 1,400.000 munkás jelentkezett Amerikában, azoknak valamennyinek egyszerre munkát adni alig lehetett, annyival inkább, mert egy vas- vagy acélgyárban egyszerre ama 1,400.000 új mun-

kásból elosztódva 2000-3000 is jelentkezik munkára, mint új, zöld munkás. így fogjuk megérteni a hazajött munkásoktól is, hogy miképpen lehetséges az, hogy tényleg a gyárak előtt vagy más iparágaknál ezerszámra is álldogálnak a kicsalt munkanélküli új vagy a folyton csatangoló régiebb munkások, akik lesik és keresik az alkalmat, hogy végre valamiképpen bejussanak a gyárba, a munkába.

Amerikában élt munkások sora.

Érdekes és tanulságos lesz néhány Amerikából visszajött vagy az ismételten Amerikába kimentek őszinte vallomásait megösmerni, akikkel Fiúmében személyesen beszéltem és az amerikaiak életére vonatkozóknak őszintén való elmondására kértem, mindig hangoztatva, hogy csak az igazat mondják. így *Tamás István* Gagybátorból, Abaúj megyében, már harmadszor volt kint Amerikában. 1898-ban egy évig vasgyárban dolgozott, 15 napig egy szénbányában, Pittsburgban pedig egy pléhgyárban, de a gyár bezakadt s így munkanélkül maradt, így jött haza 1903-ban, amely öt év alatt összesen mégis 2000 koronát keresett vagyis egy év alatt átlagban 400 koronát. 1905-ben újra kiment, február 10-én Jonkersben egy szurokgyárban kapott munkát, de csak két hétig bírta ki ott a nehéz munkát a rettentő nagy melegben, innen egy műtrágyagyárba ment, ottan pedig a bűdösség miatt nem bírt megmaradni, mégis 7 hónapig dolgozott, ahonnan Sout-Bethlehenbe ment egy vasgyárba, ahol szintén 7 hónapig dolgozott, csak hogy nem volt állandóan munkája a gyárnak, innen Perth-Amboyba ment a téglagyárba, ahol olyan nehéz volt a munka, hogy a keze kigyúlt, pedig csak hat hétig dolgozott itten. Innen egy ólomgyárban kapott munkát, de csak két hétig bírta ki, ahonnan ismét South-Bethlehenbe ment az acélgyárba, ahol egy évig dolgozott, majd egy kőbányába ment, ahol végre hét évig dolgozott. Tehát hét különböző munkát kellett vállalnia, míg végre állandó munkát tudott elérni.

Keresete volt 1898-ban a vasbányában 1 dollár 75 cent, a szénbányában nem keresett, sőt még 60 dollárt ráfizetett, vagyis vesztesége volt.

A pléhgyárban keresett 1 dollár 95 centet, a szurokgyárban 175, a vasgyárban 1-25, a téglagyárban 1 dollár 80 centet, de még keléseket is kapott, az ólomgyárban 2 dollár 10 centet s az acélgyárban változóan hol 25 centet, hol 3 dollárt a munka minő-

sége, vagyis veszélyessége és nehézsége szerint. S.-Bethlehenben azonban 1896-ban *erősen éhezett, mert nem akadt munkája teljes három évig, úgy hogy az ételmaradékokat a kitett kosarából volt kénytelen kiszedni, hogy éhen ne haljon Amerikában*, ama gazdagságtól ragyogó paradicsomban s csakis úgy volt képes magát mégis valahogy fenntartani, hogy a gyáros a családos embernek, de csakis a volt munkásainak, minden hétre 1 dollár és 25 centet adott, így élőködtek a szegényházban, amikor 5 korona 25 fillér jutott *egy hétre*, vagyis egy napra csupán *31 kr. egy családnak*.

A három munkaév alatt elfogyott mindene, minden eddigi keresete és még 90 dollár adósságot is kénytelen volt csinálni a boltosnál, aki 300 házat tartott így, aki azonban szintén a gyárostól kapott szubvenciót, de végre ő is megbukott.

Lakása került a burdon havonta 11-12 dollárba, azaz 55-60 koronába, vagyis egy évre 660 koronától 700 koronába. Az élleme került, a burdon, a szállás adónál 14-15 dollárba, vagyis havonként 70 koronától 75 koronáig, azaz egy évre 840 koronától 900 koronáig.

Tehát a munkás lakása és élleme nem olyan „potya”, amint azt némelyek hirdetik, sőt egészen az amerikai keresethez van szabva. Ez egy igen fontos körülmény.

Ezen: adatokat ajánlom a mű későbbi részében található amerikai családok szükségleteinek egyes tételeivel összehasonlítani, mert e kettő kiegészíti egymást. Azonban ezeken kívül szén egy tonna kellett egy hóra és fa két dollár ára fogyott el. Lakásokat azonban a városokban nem adnak ki a „hunoknak”. A kövezeti-adót, az iskola-adót az állam részére a gyárban a munkástól mindjárt a keresetből foglalják le. Egyházi, felekezeti és klubcélokra adományokat szakadatlanul gyűjtenek. Mindezekre sok megy fel a rendes keresetből. A munkakeresés és a vasutakon egyik városból a másikba való vasúti utazások hihetetlen sok pénzt emésztenek meg, ott azután már nincsen se koma, sem sógor. Sok szerencsétlenség volt a bányákban. Odahaza 13 hold földje van, amiért 16 forint bért kapott, mert földjeit sógorának adta bérbe, amíg megint kint lesz Amerikában. Jöttek azután jobb esztendők, amikor állandóan volt munkája. *Tizenkét év alatt* mégis, bár nehéz, megerőltető munkával, 7000 forintot keresett, vagyis egy év alatt összesen 586 forintot. Felényi bajjal és munkával ezt itthon is megkeresik bárhol. *Egy hazajött szabó* 4-6-8-10 dollárt keresett hetenkint; lehet ugyan 20-25 dollárt is keresni kivételesen,

aszerint, hogy milyen utcában és milyen üzletbe kerül; azonban csak kis fizetés mellett van munka. A nagy kereset „stoppol”, azaz szünetel hónapokig. Ezért jött haza most is. *Mandl Sámuel*, öreg, ősz ember Halmiból, megvetőleg emlékezett meg Amerikáról s hallva előadásomat, azonnal hangosan mondta meg, hogy ha a nép itthon támogatást kapna s az akció a visszavándorlásra nézve köztudomásúvá lenne, szívesen jönne haza nagyrésze. Ekkor azután kifakadt: hogy New-Yorkban, ama koplalónegyedben, a suhanc- és siheder-gyermekek, akik úgy kóborolnak az utcákon mint Konstantinápolyban a kutyák, féktelenül garázdálkodnak s bárkit, főleg az idegent, aki közelükbe ér, kövel és kavicscsal dobálják, kivált ha tisztességes vagy nem amerikai ruhában van. Jaj annak, aki például pofaszakállal jelenik meg, vagy bármilyen, tőlük elütő külsővel bír, azt azonnal megdobálják. Ha pedig a megtámadott szólni mer, verekedést kezdenek, amikor már férfiak is beleavatkoznak s az idegent alaposan elpáholják. A mellette álló egyik magyar ember is megerősítette ezeket a tényeket s arra a kérdésemre, hogy ilyen derék és bátor magyar ember, mint ő, mit csinált ilyen esetben, azt a választ kaptam, hogy: futottam, uram, ahogy csak tudtam, másként nagyobb baj is lett volna, mert a newyorki rendőrség egykedvűen nézi az ilyen dolgokat.

Ugyanezzel a „Kárpáthiával” visszaérkezett amerikaiak egyhangúlag állították, hogy az angol, illetve az amerikai, Amerikában egészen különálló osztály, amely bárha munkás, a többi munkástól teljesen elkülönítve él és ők is bizonyítják, hogy a bevándorolt munkás csak a kizsákmányolás tárgya.

Fogel János, kötélverőmester Bruckenauból, Amerikában nem tudta mesterségét folytatni, mert ottan mindent a gyárban dolgoznak fel s neki nem sikerült csak 6 dollárt keresni hetenkint, pedig fiánál volt kint. 1906-ban igen nagy volt a kivándorlás, ezért nem kapott munkát, azután lakkírozást vállalt s ekkor 13^{1/2} dollárt keresett meg hetenkint, úgy hogy mégis 1000 frtot keresett.

Szálai Sándor, szatmári zsidó kereskedő, még itthon előre készült az amerikai életre s tud angolul, mégis, amikor kiment: egy félévig nem kapott munkát. Rendkívül érdekes Szálai élete és viszontagsága, amiért elengedhetetlennek tartom, hogy az aláírásával megerősített, a többi visszajött útítársai előtt csoportban elmondottakat is hűen közöljem. Megjegyzem azonban, hogy

beszélgetésünkre igen kevés idő állott rendelkezésre, mert a hajóról a nép már megindult a kikötőbe, ahonnan minden késedelem nélkül a rögtön induló vonatra siettek, miközben még podgyászuk átszállításáról is gondoskodni kellett. Szálai aranyneműekkel kezdte meg üzletét Amerikában, de nem boldogult; így ment el a vasgyárba, ahol múlakatosnak adta ki magát, ahol 1.50 dollárt kapott, azonban mindent elrontott s így hamarosan kitették a szűrét; ekkor egy fafestőgyárba ment, ahol 7 dollárt kapott egy hétre, de csak egy hétig bírta ki az ottani munkát; innen, nem volt mást mit tennie, egy kőszénbányába ment Ohióba, ahol két hétig volt, de egy hét alatt 18-an pusztultak el és csakis a számot tudták, hogy melyik számú munkás pusztult el s hogy ez és ez a szám hiányzik, de hogy kik voltak, nem lehetett sehogy sem megtudni. Nem is kérdezte senki, mert rögtön kidobták volna. Iparfelügyelő vagy ellenőrző-hatóság ott nincsen. Nem törődik ott az emberrel senki, ha ilyen baja van. Két hó alatt felrobbant egy tárna, ahol 280-300 ember veszett oda, de hogy kik, tudni nem lehetett soha. Clevelandba jött ezután vissza s *3 hétig nem kapott munkát*, amiért innen Pittsburgba ment tanulni, ahol 30 dollárt fizetett a litografrozás tanulásaért s itt is 7 dollárt kapott hetenként – $4\frac{1}{2}$ hónapig. Ekkor kiűtött a sztrájk, amikor a már 11 dollár keresettől is elesett, mert nem volt munka; mikor pedig vége volt a sztrájknak, akkor már csak 7 dollárért vették vissza, ahol 2 hónapig dolgozott s így jött Newyorkba, ahol egy ceruzagyárban kapott munkát s $7\frac{1}{2}$ -8 dollárt kapott hetenkint, de zsákokat kellett hordani, amit alig bírt s ha a felesége is nem keresett volna, nem tudott volna megélni. Feleségén is meglátszott a kimerítő, nehéz munka nyoma. Sápadt, lesoványodott, bánatos arcában mélyen ültek szemei s pilláin a köny rezgett a kiállott szenvedésektől.

Elmondták azt is, hogy ilyen kereseti viszonyok mellett az élelem Amerikában nagyon drága, mert két embernek 1 dollár nem elég egy napra.

A sertéshús fontja 12-14-18 cent, vagyis 60 fillértől 90 fillérig, a marhahús 15-20 cent, vagyis 75 fillértől 100 fillérig New-Yorkban; csakhogy a 15 centes hús nem ehető, mert ez 9 hónapos, amit a húströszt bocsát a raktárakból a piacra, amiben jó tápanyag már nincsen, úgy hogy jó levest csak csontokból lehet főzni.

A bevándorlott munkás nem bírja ki azon szakadatlanul meg-erőltető munkát, amit neki ottan végeznie kell, az amerikai pedig azt nem vállalja.

Juhász Mihály Szendrőről ugyanazon csoportból a következőket mondta: Itthon a nép húst nem lát, de Amerikában nem tudják, nem látják, mit kapnak, mert sem az amerikai húsban, sem a főzelékben nincsen erő és mégis méregdrága. Felesége sokat szenvedett Amerikában.

A munkaviszonyok *nagyban változtak* s míg a múlt évben, mint asztalos hetenként 6 és 18 dollár között keresett a legelsőrendű munkás, a többi csak 9 dollárig vihette családos létére, ha nem tudott angolul s az idén csak 8 dollárt kereshettek hetenként s hozzá a szervezett munkások 8 órát dolgoztak, ellenben a nem szervezettek 9-10-12 órát. Csakhogy még más baj is volt s ez az, hogy *a szervezett munkások is csak 5 hónapot dolgozhattak egy évben a tröszt miatt*, pedig a szervezetben 35 éves korig 3.50 dollárt s az 50 éven túl 5.50 dollárt kellett tagdíjat fizetni s minden hónapban még 50 centet. Ha tehát a 8 és 9 dollár heti keresetet eszerint osztjuk el az egész évre, ekkor tűnik ki, hogy tulajdonképpen egy hétre átlagban csupán 3.3 dollár jutott vagyis 8 fjt 25 kr., vagyis a 6 munkanapra esett napjára 1 fjt 37 kr.; hét napra pedig már csupán 1 fjt 25 kr. Ennél többet keres meg itthon nem egy világlátott, hanem bármely felszabadult kezdő asztaloslegény, sőt Fiúmében a dohánygyárban egy leány is keres naponta 1 fjt 10 kr.-t, ahol pedig 2000-en dolgoznak. Ezen közvetlenül nyert, a csoport tagjai által is megerősített kereseti viszonyok világosan igazolják, hogy az amerikai keresetekről szállongó hírek nem felelnek meg mindig a valóságnak, de az itthon elégedetlen, vagy a jobb után sóvárgók minden hazug hírt szentírásnak vesznek, s vakon rohannak Amerikába, hogy ottan véres fejjel győződjenek meg arról, hogy miképpen ültek fel a túlzott és képzelt híreszteléseknek, vagy némely újságok valótlan, koholt, megfizetett híreinek, vagy éppen az amerikai ágensek által pénzért íratott s hazaküldött leveleknek. „*Ott kint nem úgy van mint itthon*” – mondja Juhász és Szalai – mert a rebuplikánusok összes szavazattal bíró munkásaikat kényszerítik a maguk melletti szavazásra, másként bezárják a gyárat hónapokra, s ekkor nincsen több munka és több kereset, mert kint Amerikában az ő tudtukkal is millió munkás van kereset nélkül!

Amit tehát én a bevándorlottak nagyarányú emelkedéséből az amerikai statisztika alapján megállapítottam, azt a hazajött munkásaink, mint intelligens emberek, akik maguk átérték az amerikai viszonyokat, szórói-szóra megerősítették 1906. év nyarán. Éppen úgy elmondták, hogy New-Yorkban nagy a szegénység, de a gazság is s hogy újságilag hirdetik a munkás-szükségletet, de ha a munkás jelentkezik, levonják az útiköltséget és más béreket adnak, mint hirdettek. Ez ellen nincsen védelem, nincsen oltalom. Ők is megerősítették, hogy az oldal szakállért az úton menőt megdobálják a suhancok s ha zöld, meg is verik.

Aki pedig csak magyarul beszél, az nehezen boldogul; azt csak lökik, ütik, hajszojják.

New-Yorkban egy font csirke a hordóból, ahol beleivel áll levágva 20 cent vagyis 1 K. Ohióban a hús olcsóbb, mint New-Yorkban. Nem vonom azonban kétségbe, hogy más államokban, ahol a bevándorlók nem lepik el tömegesen az egyes városokat és ipari telepeket, mint ez New-Yorkban és közeli környékén történik, a viszonyok jobbák és egészségesebbek s hogy ottan jobb kereseti és megélhetési viszonyok is vannak. Általában ezen vallomásokból megállapíthatónak látszott, hogy Amerikában, főleg mert a bevándorlottakkal azon nehéz és különleges munkákat végeztetik emberi erővel, amire az amerikai munkás semmi áron nem vállalkozik s amire még a gyárban gépberendezésük nincsen, 'elsősorban az óriás erejű, mondjuk, atléta embereknek adnak munkát, de ezen munka azután olyan nehéz és megerőltető, hogy a gyengébb, véznább munkás azt csak teljes erőmefeszítésével bírja elvégezni, minő például 50-75-100 kgros vasdaraboknak, húsnak, zsákoknak stb. a vállon való felvitele a magasabb gyári helyekre, vagy a műtrágyás, nehéz, maró és bűdös zsákok cipelése, átrakása s más ezerféle hasonló nehéz és feltörő munka, ahol az izzadás a rogyásig megy a nagyon nagy melegekben. Ezeknek a bérét azonban nem kapja a gyengébb munkás, aki könnyebb munkákat végez, hanem csakis kisebb béreket kapnak és ezért *nem szabad arra építeni, hogy János is kapott 150 dollárt, Pál pedig 2 dollárt vagy többet is, Pista pedig csak 75 centet;* s így az, aki még nem próbálta és tapasztalta ki a munkát, hogy az is ugyanannyit kapjon, mint a másik munkás kapott.

Fiumében a kivándorlási irodában heteken át együtt dolgoztam a tisztviselőkkel és így az ő szívességük révén is több visszatért

és ismét Amerikába kivándorlóval volt a tanyán, a pénztárnál alkalmam beszélhetni, hogy a valót az amerikai viszonyokról tőlük, saját szájukból is halljam.

Funk Kanetné, szatmármegyei Sájából, öt évig volt kint New-Yorkban, ahol nem mint munkás, hanem mint vállalkozó varrónő és üzlettulajdonos három leánnyal dolgozott női ruhákat s így hetenként 15-16-20 dollárt keresett. A leányoknak 6-8 dollárt fizetett hetenként. A jobb kereseteket is hüen közlöm.

Possert József Bács megyéből mint műszerész-munkás dolgozott kint Philadelphiában, ahol állítása szerint, ami majdnem lehetetlen 50-55 dollárt keresett hetenként, ahol egy és fél év alatt mégis, csak 2500 forintot, vagyis 5000 koronát tett félre. Ez óriási nagy és igen kecsesítő keresetnek tűnik fel. Egy évben tehát átlagban 52.5 dollár szorozva tizenkettővel, kitesz 2730 dollárt, ezt 5 koronájával számítva, tesz egyévi keresetképpen 13.650 koronát, amihez hozzáadva a másik félévi keresetet 6825 koronában, tesz a másfélévi kereset 20.475 koronát, ha ebből mégis csupán csak 5000 koronát tehetett félre, akkor a másfél év alatt került az ő ellátása és élelme s a többi kiadása 15.475 koronába, vagyis egy évre 10.000 koronába. Nálunk egy miniszteri osztálytanácsos kénytelen 5000 forintból megélni családostul. Ezen bemondás sehogy sem érdemel hitelt, mert hiszen lehetetlen eredményekre vezetne.

A mi Possert Józsefünk azonban ma is csak a régi bácskai, egyszerű sváb, akin ugyan nem látszik meg, hogy olyan gavallér, ügyes legény és kitűnő szakmunkás legyen és hogy olyan urasan élt volna. És mostan jön a csattanója: hogy ezen sváb legénynek már 500.000 forintot ajánlottak itthon egy műszerész-gyár felállítására, ő azonban egymillió forinttal, vagyis két millió koronával akarja a gyárat felállítani és ezért ment újra ki Amerikába. Possert ezen adatait sem tarthatom elfogadhatóknak. Itt látjuk az amerikai vállalkozási szellemet, ahol csak gondolni kell egyet s megvan az elérhetetlen ábránd és képzelem, amely azután magával ragadja az ő hősét s fut mint a gyermek a pillangó után, míg végre a gödörbe esik. Más néven ez azon amerikai „svindli”, ami az embereket a mai időben annyira lázba hozza, vagy pedig ez is egy fizetett, titkos ügynök. Délibáb-képek ezek nagyrésztben s amikor meg akarják fogni, akkor látják csak, hogy messze állanak a valótól s a nép, a könnyenhívő nép még

sem ábrándul ki, hanem hisz vakon és fut a kósza hír után. Az államnak, a kormánynak a legelső feladata polgárait az ilyen csalódásoktól, az ilyen ábrándok után való futástól s annak veszedelmeitől megóvni, megmenteni, mert hiszen összesen másfél millió kivándorlottról kell már beszélnünk és gondoskodnunk. Hallgassuk végig a többiek vallomását is.

Rátz Péter Ó-Pécskáról Cincinnatiban a kőművesek mellett dolgozott 6 hónapig 1.75 dollárért 9 órát naponta, azután a vasúton dolgozott szintén 1.75 dollárért ősszel, mert nem volt már munka; azután az áruátrakásnál dolgozott 1.50 dollárért 3 hónapig és tavasszal ismét a kőművesekhez ment 1.75 dollárért. Egy év alatt összesen 600 frtot takarított meg, amidőn élelve nem került havonként csak 60 koronába, vagyis naponta egy forintba, de ebéd nem volt sohasem, hanem csak hideg étel a tarisznyából és csak a vacsora volt meleg úgy mint a bányászoknál.

Virág Mihály Debrecenből *Ohio* államban 7 évig volt kint a szénbányákban, ahol ha jól ment, 10 métermázsát tudott kidolgozni, amiért 4 dollár 50 centet keresett. *Ohio*ban van ma a legmagasabb bér a szénbányákban, mert a legtisztább szénben dolgoznak. Annyira vitte, hogy *Ohio*ban 86 acre nagyságú birtokot, farmot vehetett, 2 angol mértföldre a vasúttól, amiért 1000 dollárt fizetett, amiből 50 acre szántó, 22 acre legelő és 14 acre erdő. Az egész birtok hegyes, de a földek fensíkon fekszenek. A földeket már trágyázni kell, a legelőt minden ötödik évben fűmaggal kell bevetni. Leginkább csak tengerit termel, amiből egy acre 20 métermázsát terem, de nem úgy művelik mint nálunk, hanem fél-éretten vágják le szárástól s úgy rakják gúlákba s ha etetésre kerül a szár, akkor szedik le a csövet. A rövid, lófogú tengerit termelik s lókapával művelik meg, de három-négy szál van egy fészekben. A birtokot ősszel veszi át s ma 75 dollár a birtok bére, vagyis a befektetett tőke a földbirtoknál így 7.5%-ot hoz. Az erdő fáját felében dolgozzák fel a fűrészgyárban, ahol még mintegy 550 darab derékvastagságú amerikai diófa és tölgyfa van, melynek darabja megér szerinte 5 dollárt, amikor maga ezen 550 darab fa értéke már 2750 dollár volna, ami a vételért már 1750 dollárral haladna meg. Úgy látszik, *Virág Mihály* túlbecsülte az ő fáinak az értékét, vagy pedig annyira nincsen vevő a farmra, hogy ilyen vételeket lehet tenni. Az erdő fiatal fáját meghagyja s egyébként az erdőt a jószág járja. A birtok talaja sárgás, homokos

nyirok, 1-5 méter mély termőréteggel. Két lóval 50 holdat bemunkál. A jó ló ára 100 dollár darabja, a tehén, yersey faj, szarvatlan, jó tejelő 25-50 dollár, a sertés, polland fajú 13-14 dollár, a juh darabja 2 dollár. 400 dollár kell az állatállományra. A birtok adója 6 dollár. Az ügyvéd került két nap 6 dollárba s a többi költség volt 2.5 dollár a birtok vételénél. Van 30 darab alma- és cseresznyefája. Háza megér ma 300 dollárt, ha új tetőt kap. Egy új ház 400-450 dollárba kerül, 2 szobával s konyhával.

íme mindjárt egy példa, hogy nem csupán az amerikai, hanem a kivándorolt munkás is átmegy a farm-életre, bárha az üzletileg nem olyan jövedelmező.

Ténai Ferenc Veres martról, Szabolcs megyéből 1904-ben ment ki s $2\frac{1}{2}$ évig volt Amerikában s Pennsilvániában 15 hóig a vasolvasztásnál, ahol 175 dollárt kapott csupán a rettentően meleg, és sok vigyázatot igénylő nehéz munkájáért. Innen Pittsburgba ment szintén a vasolvasztóba, ott is csak 175 dollárt kapott, ahol $2\frac{1}{2}$ hónapig dolgozott s innen jött haza, míg azelőtt már dolgozott itten 9 hónapig s *csak úgy kaphatott újonnan munkát. Carteretben 3 hónapig nem dolgozhatott, mert nem tudott munkát kapni*, pedig egy herkules termetű, szálas, erős ember. Bevallása szerint is nagy erő keli az amerikai munkára, hogy általában mindig bírja a munkát, mert ha egy hétig nem dolgozik, egy havi kenyere hiányzik, amit azután *a dologtalan időben* keservesen érez meg. Nagy erő kell pedig a különösen nehéz munkákhoz. Ő ugyan 1000 frtot küldött haza a családjának, de 6 gyermeke van itthon s most, hogy mennyi maradt belőle, attól függ, hogy hogy gazdálkodtak vele. A hajón most 150 frtot hoz magával. Amint reá nézek, azt mondom neki: „Ferenc, mikor öszült meg maga?” «Hát bizony mostanában”, volt beismerő válasza. Szeme is meggyengült a tüzes forróságban, amikor folyton a szikrázó vastömböket kellett nézegetni és azokra vigyázni. Ő is megerősítette, hogy a gyenge erejű ember 1.20-1.25 dollárt kap, de az is megeszik minden nap 32 cent ára húst, ha telik; ruhára kell 3-4 dollár, de az is csak hitvány amerikai pamut munkásruha, amilyent az amerikai nem, hanem csak a mieink és a kulik viselnek, cipőre is *kell 2 dollár és italtra abban a rettenetes hőségben 4 dollár*. Ez 20 dollár havonta; a lakás 12 dollár; ez már 32 dollár s 25 napon át megkeres 35 dollárt, marad neki 3 dollárja havonkint. De ennek is van ezer helye.

Tehát ha 3 dollárt, 15 koronát takaríthat meg havonta, 12 óra az csupán 180 korona. Nyíltan beismerte, hogy Amerikában senkire sem lehet támaszkodni, mert még a testvér sem ad a testvérnek pénz nélkül egy falatot sem, sőt még az apa is burdot fizet a fiának. Ebből a vallomásból és tényből is világosan megállapítható az Amerikában élő kivándorlók üzleti szelleme, ahol a „burd” vagyis szállásadás és ellátás egy külön üzletág s így ez is közrejátszik, hogy annyi amerikai koma, sógor, unokatestvér, vő, meny, após s mostohatestvér szerepel a kivándorlóknál, akik ezektől kapják a kihívó leveleket s ezeknek a címére utaznak és ezeknek címével vannak ellátva, másként New-Yorkban sem eresztenék be, de itthon sem veszik fel a hajóra, akik így szereznek maguknak kvártélyost és kosztost, akik nekik a lakásért 9-12 dollárt, a havi ellátásért 12-14 dollárt fizetnek, összesen 21-26 dollárt, ami 105-130 korona. Ha pedig egy család 6--10 ilyen komát láthat el, már a saját háztartása és ellátása biztosítva és ingyenben van. A kinek így sikerül magát megszédni, az azután üzlet után néz, de akkor már Amerika az ő hazája. Ezek azután többé nem küldenek haza pénzt.

A szállásadás tehát mint a kivándorlást legjobban előmozdító okok egyike szerepel, s főleg a haza írott levelekkel ezt célozzák.

így érthető meg, hogy a komához és sógorhoz írott leveleknek mi egyik legfőbb indító oka, amit a mi parasztunk itthonról persze megítélni nem tud és nem bír, mert őbenne is él a vágy épp úgy nagy keresetre tenni szert, mint amiképpen az ő komája, sógora vagy ismerősének ellenőrizhetetlen vagy megfizetett leveléből látja, hogy az naponta 1.25 dollárt vagyis 6 korona 25 fillért, vagy 2 dollárt azaz 10 koronát, vagy 5 dollárt, azaz 25 koronát keres, amitől azután úgy a fejébe száll a vér, hogy nincsen hatalom többé, amely őt a kivándorlástól visszatarthatná. A levelekben persze szó sincsen a munkanélküliségekről, a nélkülözésekről vagy a hihetetlenül megerőltető munkáról. Ámbár épen szept. hónapban már hallottam, hogy Somogyba hasonló rossz híradású levelek érkeznek.

Csakhogy erre mondta a somogyi ember: „próba-szerencse” *uram!* Vagyis hiába minden szó, hiába minden beszéd, ő próbálni akarja a szerencsáját; pedig egyik Széchenyi grófi birtokon dolgozott eddig, ott élt és szaporodott családjával, de még az

apja is. Ki kell emelnem, hogy magam előtt láttam mintegy 5000 kivándorlót, vegyesen az ország minden részéből, magyart, svábot, tótokat a különféle vármegyékből, oláhokat, ruténeket, horvátokat, rácokat, zsidókat, de igen kevés volt közöttük olyan, akihez bizalmasan szólhattam volna és még kevesebbnél láttam azon intelligenciát, amely nélkül hiába intéztem hozzá bármilyen kérdést, mert legtöbbször a pénz beváltásánál azt sem tudta, hogy mennyi pénzt tett le az asztalra a hajójegyért s mennyiért kell neki dollárokat kapni, amivel Amerikában kiszállhat.

Aránylag így – a legélesebb szemmel is – kevés visszatérőtől vagy egyszer már Amerikában volt s újra kivándorlótól lehetett értelmes feleleteket várni és kapni, pedig a kivándorlási iroda derék tisztviselői mindenben segítségemre voltak és ők is igyekeztek, úgy mint én, hogy egy-egy megfelelő kivándorló kerüljön elembe. Máskor pedig a visszatérő hajóknál, az utcán a hajóra várakozás ideje alatt vagy az ő laktanyájukban kerestem ki az okmányok kiállítására alkalmasaival a megfelelőnek látszó értelmesebb embereket. Mégis kevés értékes vallomást nyertem; de amiket nyertem, azok beigazoltan őszinte, igaz vallomások, mert egyrészt a kivándorlási házban már ösmertek az emberek, amint oda beléptem, s bizalmas mindenféle kérdésekkel vettek körül s csoportosan hallgatták az illetőnek a bemondásait, amit vagy helyeseltek, vagy módosítottak, kiki saját felfogása vagy tudása és tapasztalata szerint. Másrészt pedig mindezen közvetlenül nyert adatok a többi amerikai adatokkal, melyeket később közlök, teljesen fedve vannak.

Legtöbb kivándorlónál azzal nyertem meg bizalmát, hogy ösmerve jóformán az egész országot, mihelyt lakóhelyét említette, elmondtam neki vagy kérdeztem, hogy mi van otthon, hogyan van ez vagy amaz a dolog vagy úr stb. s így azonnal teljesen, bizalmas lett irányomban, aki az ő faluját, az ottani viszonyokat vagy azokat ösmerelem, akikkel ő odahaza élt.

Nézzük most *Kiszely Józsefet*, a rimabányai tót embert, aki elég jól beszél magyarul, aki mint amerikai polgár jött haza családi ügyeit rendezni, akinek felesége Amerikában csendes örült lett, akit most haza hozott, s vele jött 11 éves és már magát amerikainak mondó ügyes, élelmes fia. Kiszely József csodálkozott azon, hogy neki, mint amerikai polgárnak, magyar útlevelet adott a jegyző, holott megvannak az Amerika polgári honossági iratai. *Kiszely József*

15 évig volt kint Amerikában; 8 évig Pennsylvaniában, és 7 évig W. Washingtonban. Pensylvaniában 8 évig kőszénbányában dolgozott

naponta 1-25 dollárért. Ő is belátta, hogy burdot tartani milyen előnyös, így ebből havonta 31-40 dollárt vett be s így lassan-lassan mégis odáig vitte, hogy két házat, illetve házhelyet per 125 □-láb veti, az egyiket 1856-ban 220, míg a másikat ő építette s megér 500 és 600 dollárt vagyis 2500 és 3000 K-t. Nyolc év múlva Washigtonba ment, ahol, mint régi mészároslegény, mint mészáros, kész húst árult s az üzlet jól ment, mert naponta 10-2 dollárt is keresett, mert a hús fontját 5¹/₂ centért vette, 13 kr.-ért, illetve 26 fillérért és eladta 15-18 centért vagyis 37 kr.-tól 45 kr.-ig vagyis 75 fillértől 90 filérig fontját, ami igazolja, hogy a hús Amerikában sem kerül olyan olcsón a munkás asztalára, mint azt általában vaktában híresztelik, mert az árban nem nagy a különbség vagy alig valami az amerikai és a mi vidéki áraink között, mert az amerikai font 28 lat. Csakhogy a konkurrense, a másik mészáros, nem nézte ám tétlenül, hogy neki a húsüzlete ilyen jól megy s hogy naponta 10-12 dollárt keresett, ezért felgyújtotta az ő házat és üzletét. Kétezer koronát vesztett így el, annyi volt a kára. A tűz után nem folytatta a húsárulást, hanem teheneket vett, 5 – 6 darabot és tejet adott el, ahol literje 15 kr W. Washigtonban. Szénát vennie kellett, mert magának nem volt s 20 métermázsa 10-12 dollárba került vagyis 50-60 koronába, amiből megint azt látjuk, hogy a széna ottan olyan drága, mint nálunk a piacon. A tehenek kijártak a legelőre is, így egy télen 40 métermázsa elég volt, mert főleg kukoricaliszttal s darával tartotta a fejesnél a teheneket.

Az időjárásra nézve azt mondta, hogy *télen* esik folyton az eső és ködös idő van, ellenben nyáron kevés az eső és nagy a meleg. A két házat eladta 4000 írtért, tehát 10 év alatt a 7500 koronáért épített házak értéke a telekkel együtt tetemesen emelkedett. Van még egy háza, ami 20C0 dollárt ér s pénze is van mintegy 1660 dollár, részben a takarékpénztárban, részben Amerikában és magánál.

A fia miatt megy vissza, aki nem akar itthon maradni. Itthon az erdőkerülőnél a faiskolában kapott két napra a fiú egy koronát s ez okozta, hogy semmi áron itthon maradni nem akar, aki Amerikában, a városban, egy szekér aprófa lerakásnál a kamarába egy óra alatt keresett egy koronát s rendszeren 75 centet keresett

és egy restaurációban azonfelül 5-6 dollárt egy hétre. A fiún az amerikai iskola nevelőhatása nagyon meglátszik. Igazi élénk felfogású, máris erős önállósággal bíró, nem rossz, vásott kölyök, hanem igaz amerikai élénk gyerek, akiben már mostan is ki van fejlődve, az üzleti szellem és az életrealitás, aki Amerikában újságáros boy (fiú) akar lenni, de apja vegyen neki biciklit, hogy azon járjon.

A fiú beszél angolul, ez a fő nyelve, de beszél magyarul és tótul is. Itthon mezítláb járt. Az apja most *Harrisburgba* megy, Pennsylvaniába, ahol mészárszékét akar ismét nyitni. Idehaza suszter volt s ha *minden szakad*, akkor Amerikában a végső esetben suszter is lesz. Szerinte, aki nyolc évig dolgozott a bányában: „*Isten mentsen, bányába menni!*” Pedig most már ő felügyelő lehetne, mert minden az ott kívánt nyelvet beszéli. Íme, ismét egy bányamunkás, aki a bányából a szabad életbe menekül, aki azonban nem lesz farmer, hanem üzletember, iparos vagy ami éppen útjába akad. De vakon ő sem bizakodik. Ez tehát a jellemző.

Bervanger János Newyorkban lóápoló volt egy vállalatnál, ahol hetenkint 12 dollár fizetése volt – a kocsisoktól kapott borralalókkal, – míg a kocsisok 15-16 és 20 dollárt is kaptak, ami 100 korona. Csakhogy Newyorkban kocsisnak lenni, s abban a szédítő nagy forgalomban felelni a lovakért, a szekerekért s a szállítmányokért, igen nagy dolog és a munka is igen nehéz és fárasztó. Aki kibírja, az azután jól boldogul, mert ha megkeres 5000 K-át és kiad 3000 K-át, mégis megtakaríthat 2000 koronát.

Nemesik Mihály Tófaluból, Heves megyében, két évig volt kint szénbányában, *rendesen 125-150 dollárral*, néha, ritkán 2, sőt 3 dollárt is kapott, aszerint, amint a szén elszállításra a „kutyákat” – a kis vagonokat – elegendő számban kapták. Ha tehát a kereseteket 1.25-1.50-2 vagy 3 dollár arányában számítjuk, a legellentétesebb és majdnem hihetetlen magas keresetek állanak előttünk. A szénbányamunkások bérénel későbbben részletesen kitérek erre. *Ez az eset is igazolja, hogy a szénbányák nincsenek úgy felszerelve, hogy a meglévő munkásoknak is elegendő eszközöket tudnának adni, annál kevésbbé vannak úgy ellátva felszerelési és szállítási eszközökkel, hogy bármely pillanatban több ezer újjonnan jelentkező munkást tudjanak foglalkoztatni, vagy új munkába beállítani.* Burdért fizetett 14 dollárt havonként, vagyis naponta közel egy fél dollárt, azaz 2 korona 50 fillért, világításért

1 dollárt a bányában egy óra, italért 4-5 dollárt egy óra, cipőért 2 dollárt, nadrágért 1 dollárt, az egyletbe 50 centet, egyházra és szegényeknek – amennyi tellett és adni akart; vagyis ezen havi kiadásai, az egyház és szegényeken kívül, felmentek mintegy 9-10 dollárra, hozzáadva ezt a burdon fizetett 14 dollárhoz, tehát e két tétel már 23-24 dollárra rug, keresett pedig 24 nap 1.25 dollárt, összesen 30 dollárt, ez = 150 K, amiből kiadása volt csak az elsoroltakra 23-24 dollár, vagyis 100 korona. A legnehezebb munkája mellett tehát tett a tiszta keresete egy hónapra 6-7 dollárt, vagyis 30 koronától 35 koronáig, amiből egy napra átlag 100 fillér, vagy 112 fillér esik. Csakhogy az orvosnak és kórházra minden dollár után 1%-ot vonnak le; amiből viszont az tűnik ki, hogy a kórházat a munkások tartják fenn; s az orvost sem a bányatulajdonosok, hanem a munkások tartják.

Két év alatt 1000 koronát takarított meg s így egy évben 500 koronát. Ha most ezekkel szemben valaki nem 1.25 dollárt, hanem például 1.75 dollárt kereshet, az már 50 centet tesz naponta, amit 200 napra számítva egy évre 500 koronával nagyobb keresetet mutat s ha pláne 2 dollár 50 centet tud keresni, akkor már hasonló életmód mellett még további 1250 koronát kereshet, amit szintén megtakaríthat s ekkor már 1750 korona megtakarítás állana ellöttünk. Mégis, aki többet keres, többet költ s így az ilyen magas 2-2⁵⁰ dolláros kereset mellett az átlagos megtakarítás 1000-1200 korona, míg a kisebb napibér és kereset mellett, amint látjuk, csak 500-800 korona. A mi mezőgazdasági munkabéreink mellett ez óriási eredmény, ezért nem lehet a kivándorlást ezen szempontból meggátolni és ezért terjed az futótűzként az egész országon végig. Itt a láznak magától kell csillapodni, amire a jelenlegi amerikai krízis és a tömeges visszavándorlás a legjobb orvosság. *Azonban a munkások még nagyobb munkabért követeltek, sztrájk ütött ki, ami 4 hónapig tartott. Íme tehát, itt is mindjárt jelentkezik a jólétre a munkanélküliség ideje, ami azután az 1.25 dolláros keresetnek az egynegyedét eszi meg, ami naponta 72½ fillért vagy 155 fillért tesz. Ezt persze a koma, meg a sógor soha sem írja meg haza igazában, hanem csak azt írja, hogy ő 1.25 dollárt, vagyis 6 korona 25 fillért kap napjára, vagy többet, ami azután az itthon 2-3-4-6 koronáért dolgozó mezei és ipari munkásainkat teljesen elkápráztatja és megbolondítja s így*

nő lavinaszerűen, előttünk eddig talányt képezett módon a kivándorlás.

Ma már minden faluba érkeztek számtalan hasonló tartalmú levelek Amerikából s ezen adatokat mindnyájan ismerik s a nép már nem csinál titkot kivándorlási szándékából, mert hiszen világosan tudja mindenki, hogy aki ki akar menni Amerikába, annak csak az útlevelét kell megszerezni, amit pedig kiadnak boldog-boldogtalannak, dacára, hogy a törvény ezt nem engedi. De azt is tudják, hogy útlevél nélkül is ki lehet menni. Erre azonban másutt térek vissza. Csakhogy a szén, amiben dolgozott csupán 4-5 láb rétegű, amiért igen hosszú bányameneteket kellett vájniok s nem dolgozhattak úgy, mint mikor például kőbányákban egy helyben dolgoznak nagy tömbökből. Ezzel is csökken az élőkben i kereset. Ezenkívül 200 méterre mélyen volt a szén a föld alatt, ahol a hőség igen nagy a bányákban, mégis szerencsére széngáz nem volt, így robbanás sem, míg ellenben ahol vastagabban fordul elő a szén, ott több a robbanás és a szerencsétlenség a szálló szénpor miatt.

Juhász György Mislyéről, Abauj megyéből, egy néger kinézésű, fekete göndörhajú barna erős ember herkulestermettel, akinek otthon 3 hold földje van, ahol a káposztából Kassa mellett igen nagy jövedelmet vesznek be egy-egy hold földről, hét évig volt Pennsylvaniában, ahol kokszot égetett s egy kemencéért 85 centet kapott s mert három kemencét bírt naponta kihúzni, így naponta ezen nehéz tűzmunkával 2.50-3 dollárt vagyis 12.50-15 K-át keresett abban a nagy melegben és örökös füstben. A 7 év alatt mégis csak 1200 frtot takarított meg vagyis egy-egy évben csupán 171 frtot, *mert sokat utazott és élt el a folytonos munka utáni keresésben*, úgy hogy Pennsylvaniából egész Washingtonba, tehát az Atlanti-tengertől a Csendes-óceánig utazott keresztül, ami több ezer kilométer s mintegy 400 K-ba került. *Tehát ezen herkulestermetű embernek is több ezer kilométert kellett Amerikában bevándorolni, hogy a 7 év alatt munkája legyen.* Ez újabban is igazolja, hogy sem Werner Sombart német közgazdasági írónak, sem Schwegel newyorki vicekonzul úrnak nincsen egészen igaza abban, hogy Amerikában mindenki és mindenkor kaphat munkát.

Íme a Juhász György és a többi haza- vagy újra kivándorló embereink vallomásai ezt többszörösen beigazolják. Az általam

különböző időkben kihallgatott emberek pedig nem beszélhettek össze, hogy talán nekem ezeket egybehangzóan fogják vallani, mert nem is ösmerték egymást s nem is sejtették, hogy valaki Fiúmében velők szóba áll; azután mind más és más időben érkeztek Fiúméba, így egyiknek a másikáról, sem vallomásáról tudomása sincsen. Vannak nálunk olyanok bőven, akik azt hiszik, hogy amit például egyetlenegy esetben véletlenül hallottak vagy tapasztaltak, azt minden körülmények között változhatatlan általános tényeknek és igazságoknak kell tartani. Hány esetet ösmer tettem már eddig is s mindegyik más és más körülményeket derít fel. Egyszóval Amerika valóban a határtalan lehetőségek hazája.

Juhász György fizetett lakás és egész ellátásért a bárdon 22 dollárt egy óra. A munkás-egyesületnek tagja volt s 25 centet fizetett havonta, míg a beteg 1 dollárt kapott naponta.

Kis József Kanyarról, Szabolcs megyében. Phoenixvilleben, Pennsylvaniában volt a vasgyárban $3\frac{1}{2}$ évig, ahol naponta 1 dollárt kapott $1\frac{1}{2}$ évig, A $3\frac{1}{2}$ év alatt 900 frtot takarított meg vagyis 1 évben 256 frtot. Mások a vasgyárban 1.50, sőt 2 dollárt is kaptak. Ha tehát Kis József a $3\frac{1}{2}$ év alatt minden munkanapra vagyis évente csak 300 napon át kapta az ő 1 dollárját és azt 5 koronájával számítjuk, így a $3\frac{1}{2}$ év alatt neki 1050 munka nap alatt 5 koronájával 5250 koronát, míg évi 200 munkanappal 700 napra per 5 koronával 3500 koronát kellett kapnia. De mert csak 1800 K-át hozott haza, a három és fél évi kintléte 1700 vagy 3450 koronát emésztett fel, vagyis Amerikának és a bányavállalatnak rajta ilyen tetemes keresete volt; *vagy pedig munkája nem volt 300 nap egy évben és nem volt állandó.* Egy éve került tehát Kis Józsefnek közel 1000 koronájába, mint egyszerűen, silányan élő szénbányamunkásnak.

Csakhogy csupán $1\frac{1}{2}$ évig kapott 1 dollárt, azután 2 évig, egy másik vasgyárban Duquesneben már 1.85 dollárt, ahol már 2 centet vontak le a kórházra. A 85 cent keresetöbbllet 4 korona 25 fillért tesz, ha tehát két éven át naponta még 4 K 25 fillérrel többet keresett, mint az első félévben, akkor 400 napra esik 1700 korona, esetleg 500 munkanapra még 2125 korona, amiből egy évre 850 kor.-tól 1062 korona esik *vagyis így kerülhetett egy év és Józsefnek a fentebbi első 1000 koronával összesen 1850 kor.-tól 2060 koronába, amiből Magyarországon bármely gazda-*

ember egész családjával urasán megél és gyermekeit is nevelteti. Ez, azt gondolom, teljes világot vet az amerikai élet vélt olcsóságára, jobban mondva nagy drágaságára és a kereset és életmód nagy, igazán változó hullámzására. Minden lépésnél meg lehet állapítani, hogy a kereset és a megtakarítás teljesen egyéni dolog.

Nyitott szemmel és elfogulatlanul vizsgálva a dolgot, feltűnőek ezen eredmények. Semmiféle oka sem volt azonban Kissnek, hogy ne mondja meg a valót, amely esetben azután azon következtetés áll előttünk, hogy Amerikában az üzleti vállalkozás méltán sorakozhatik a gyári és ipari vállalkozás mellé, sőt éppen az üzleti vállalkozás révén tudtak némely kivándorlóink olyan nagyobb tőkemegtakarításokra szert tenni, amelyek méltán figyelemreméltók, amelyeket amidőn a nép látta, elfogta a vak hit, hogy ezt mind mint kezdő bánya- vagy kezdő gyári munkások szerezték és takaríthatták meg. A kérdés ezen oldalát nem tanulmányozta eddig senki, így nem is volt, aki ezekre felvilágosítást adhatott volna, amiért a közvélemény és a nép is erre nézve tévhitben él. De az is áll előttünk, hogy a *dollárnak Amerikában nincsen azon vásárlási értéke, mint amidőn azt a mi értékiinkre számítjuk át.* Erről a trösztkirályok nagyon is éberem gondoskodnak.

A szénbányász élete.

Mindezek után egyik legelső és legnagyobb feladat: a mi kivándorlóinknak Amerikában való életmódját közelebbről megismerni. Ezen kérdés megoldásánál abból kell kiindulni, hogy kivándorlóink, amint azt néhány lappal hátrább látni fogjuk, a magukkal vitt kicsi, minimális és elégtelen pénzüsszegeik miatt is mert az angol nyelvet nem értik és angolul beszélni nem tudnak, a newyorki kikötőhöz legközelebb eső azon szén- s vasbányákban és az ezek nyers anyagait feldolgozó gyárakban és ipartelepeken keresnek, ott ahol ismerőseik is dolgoznak, munkát, ahol a többi magyarországi kivándorlók is csoportosan, azaz nagyobb tömegekben összeverődve, dolgoznak. Ezek a telepek leginkább a New-York közvetlen közelében kezdődő Pennsylvania s a többi szomszédos államban vannak.

Majd minden esetben megállapítható, hogy az Amerikából hazairótt, vagy haza íratott leveleknek a való helyzetet fel nem táró, sőt eltitkoló iránya és csupán a napi kereseti béreknek színe-

zett kiemelése és ezeknek a dollárokból kifejezett értékének a mi itthoni koronához viszonyított nagy értéke képezi azon csábingeret, ami népünket olyan hirtelenül a kivándorlás elhatározására s az amerikai útra reá bírja.

Ezen leveleket sokszor az amerikai ügynökök, az Amerikában élő papjaink, a pénzváltók s azok a hírhedt közjegyzők, sőt az egyes vállalatok és az amerikai munkásközvetítő hivatalok, mint az írni és olvasni nem tudó kivándorlók leveleinek megírói, saját üzletük érdekében, nem ritkán a levelét hazairató fél tudta nélkül, úgy írják meg, hogy azokból a való helyzet kellemetlen képe nem tűnik ki, hanem éppen ellenkezően, csakis a helyzet kedvező kiszínezése tükröződik vissza. Ezen levelekben az Amerikában szokásos napontai kétszeri húsétel, azután az olcsó sör, az amerikai étrendben a hazaihoz viszonyított, az ételekben dúskáló módon való ellátása, mondhatni, ezekben a jólét egyoldalú, de hazug kiszínezése az ottani aránylagosan olcsónak látszó a burdon való ellátással úgy tünteti fel az amerikai életet, hogy az olyan úri és csábító, s hogy itthon a földesúr sem élhet különbül. Azt azonban nem említik a levelek, hogy az a napontai kétszeri hús-élet nem élvezet, mert az a 5-9 hónapig jégben vagy a hűtőkben eltartott, kiszikkadt, kiszáradt, kemény és nem ritkán kétes származású, hitványabb minőségű, különben is szállós, rostos, inas húst megenni és megemészteni alig lehet. Ebben a friss hús tápláló ereje nincsen. Ezért mondta tehát Szálai, hogy ha jó levest akartak enni, akkor friss csontot kellett venni és abból levest főzni. Ezek a húsok csak megülik, megfekszik a gyomrot, s így ezért sok kivándorló lesz gyomorbeteg, amihez az amerikai bányavidéken lévő víznek ihatatlansága is járul. A friss hús pedig már drágább, semhogy a burdos-asszony az olcsóbbani bérért friss húst adhasson. Mit ér tehát a kétszeri salétromos húsétel, ha attól beteg lesz az ember.

A lakás tekintetében az amerikai munkás tiszta, úri, függönyös, 3-4 szobás lakásban lakik. A mi kivándorlóink, főleg a szénbányavidékeken, rendesen piszkos, tűrhetetlenül férges, patkányjárta ócska, egészségtelen faházakban húzódnak meg, ahol a szobák rendesen 2 öl hosszúak s 2 öl 1-2 láb szélesek, vagyis igen kicsinyek. Ilyen szobában azután a szállásadó annyi embert zsúfol be, amennyit csak bír, úgy hogy 10-12, sőt 18 ember is jut egy-egy ilyen kis szobára. Az is rendes szokás, hogy az egymást a bányában

felváltó munkások ugyanegy padon és még nem is ágyban hálnak. Az egyik nappal, a másik éjjel dolgozik, így az ágnak szolgáló pad, szalmazsák vagy elnyűtt matrac azután a nap minden órájában ki van használva; tehát rettenetesen piszkosak. A burdosok ilyen lakásokat vesznek ki s egy szobát 7-12 dollárért adnak ki havonta, amiért így 35 K-tól 60 koronáig kapnak. Ezekben a házakban heti 2-3 s havi 8-10-12 dollárért kap egy ember a fent ösmertetett ellátást; ami tehát 40-50-60 korona. Ez megegyezik a visszavándorlók által vallott adatokkal. A szénbányamunkás azonban a szálláson, a burdon, csupán vacsorát kap; az ebédet a főzőasszony által kisütött, de ő maga által külön vett húsféléből viszi magával a bányába. A vacsora áll leves, hús főzelékkel s tésztából, vajaskenyérrel. Ma már a kivándorlók a burdos gazdálkodás hasznát látva, feleségestől mennek ki, vagy pedig az asszonyokat s leányokat maguk után vitetik. Az ilyenek, ha némi megtakarított pénzük van, maguk vesznek ki egy-egy munkás-bérlakást s abba munkásokat fogadnak a burdra.

Elképzelhetetlen ott a szénbánya környékén az évtized óta leülepedett szénpor s más egyéb felhalmozódott piszok, ahol a férgek és patkányok hemzsegnék s ott szaladgálnak ama rozoga ágy s padokon kimerülten fekvő emberek testén. A magyar ember, különösen az asszony, ezekbe a viszonyokba igazán nehezen tud beletörődni. A kényszer azonban belesodorta s túrni kénytelen. A tágas, tiszta, falusi, virágos otthon után ez a piszok és fürtelem keserves, de ezen változtatni nem igen lehet, mert a dollár megszerzése tartja őket fogva és lekötve a szénbányához. A kvártélykeresők egyrésze régebben kint élő, kitanult, elrészegesedett, bitang csatangoló, akik nagy fortélylyal csapják be a burdosokat, főleg a zöldeket. Pénzük, megtakarított keresetük nincsen, nincsen tehát rajtuk mit venni, de még nem is lehet őket ellenőrizni s akkor állanak odébb, amikor jónak látják. Az asszonyoknak nem tetszik, hogy férjeik s a burdosok a nehéz, földalatti munkában, abban a levegőtlen, meleg, fulladt, poros aknában elcsigázva, többet isznak s a bányából feljőve, mohón esnek az itálnak, ami az üres gyomornál hirtelen megárt, úgy hogy a bányától a lakásig a munkások már részegen jutnak haza.

Most kezdődik az asszony igazi keserve. A burdos-asszony kötelessége a szénbányából hazajött kvártélyosokat, a kormos, poros, piszkos, olajos alakokat sorban, testét, hátát, a csípőig

szappanozni s lemosni, amikor a rendszeren becsípett munkások durva viccei járnak, melyek bizony rendszeren féktelenek. Ez sem elég, hanem az a durva, részeg ember még szitkozódik is, főleg ha a körülötte járó asszony rátartósabb. Így utálja meg a valamire való asszony Amerikát s az amerikai szabadságot s már egy fél év múlva is boldog volna, ha megszabadulhatna ettől a nehéz ettől. Másfajta asszonyok pedig élnek az alkalommal és a bűn és fertő posványába süllyednek örökre, amiből azután nem ritkán ama borzalmas, véres családi jelenetek fejlődnek, amiről az újságok mindennap hasábotat közölnek Amerikában.

A hajóralépésnél kellene ügyesen megszerkesztett kis füzetekben a nép nyelvén velük tudatni és őket kioktatni, hogy mit és hogy csináljanak s kihez forduljanak kint, ha elégedetlenek lesznek az amerikai helyzettel, vagy ha megelégtették az amerikai életet és haza szándékoznak jönni. Zerkowitz Emil a P. Ll.-ban megjelent cikkei szerint is azt tapasztalta, hogy a mi kivándorlóink nem is sejtik, hogy bajukban kihez forduljanak, mert Amerikában – az üzlet hazájában – tanácsadóik, bankárjuk stb. mind lebeszéli a hazavándorlást, mind saját üzleti érdekében, mert mindannyian a kivándorlóktól nyert dollárokból élnek. Itthon pedig, mivel a népháromnegyed része szökve menekszik a német kikötőkön át Amerikába s a német hajótársaságok titkos ügynökei lopva csempészik ki őket, nincsen, aki mindezekre előre figyelmeztetné vagy kitanítaná; de ez üzleti érdekük ellen is van, tehát nem is teszik.

A pánszláv papok.

Egy rettenetes és állami szempontból túrhetetlen állapot, hogy az Amerikába kiküldött vagy kivitt pánszláv papok, amint arról minden oldalról meggyőződést nyerünk, féktelen gyűlölettel lázítják a kint élőket a magyar haza ellen, nehogy a visszavándorlás gondolata ébredjen fel lelkükben s ők, ezen kötelezettségükről megfélelkezett papok, üzleteiktől elessenek.

Rovnianek azonban üzletileg szervezte a tótokat s most már mint orosz főkonzul tartja őket össze, s idegeníti el hazájától.

Ilyen fellépés okozza azt, hogy a nép jobb része azután elfordul az ilyen paptól s így süllyed a papi tekintély s így vész el ama bizalom is iránta, amelylyel mint újonnan kijött lelkész iránt a nép vele szemben viseltetett. Egy része azonban követi e tanokat.

Ezt most a visszavándorlásnál különösen észlelik a határrendőrkapitányok.

Több év óta tart már ezen förtelmes állapot; ezért a *belügyi s vallásügyi minisztereknek az illető felekezet püspökeivel egyetértően kellene az ilyen hűtelen papokat állásukból sürgősen visszahívni és itthon felelősségre vonni.* Így vethetnének véget ama áldatlan viszálykodásoknak, amiről napról-napra értesülünk az Amerikában élő papjaink köréből. Lehetetlen állapot, hogy a papi állás Amerikában iparnak vagy üzletnek tekintessék s hogy csupán a dollármegszerzés ördöge szállja meg azokat is, akiknek az erkölcsöt, a lelki üdvösséget, a vallásosságot és felebaráti szeretetet kellene hirdetni és jó példával előljárva bemutatni. Ezen tarthatatlan állapotnak a következménye az is, hogy a nép Amerikában látva a tekintély lesülyedését, a papjába vetett hitének meg-ingását, még durvább, még féktelenebb s követelőbb lesz, mint itthon volt, ami azután a gyermekekre is átragad s ezeknek erkölcsseinél bosszulja meg magát egyszerre egész nemzedékben.

A gyermekek.

Amidőn a szülők gyermekeikkel kimennek Amerikába, vagy a kint születettek, vagy felnőtt gyermekek az amerikai ingyen iskolákban tanulnak, egy-kettőre megtanulnak angolul, mert az amerikai iskolában a bevándoroltak gyermekei is ingyen tanulhatnak, ami által egyszerre tagjává válnak az amerikai gyermek-társadalomnak.

A gyermekek angolul tudása a bevándorlóknak, a szülőknek nagy hasznára van, mert általuk képesek a többi amerikaiakkal érintkezni s csak ha így a gyermekektől ők is megtanultak valamit angolul, akkor szabadulnak fel ama megvetéstől és gyűlölettől s más egyéb mindenféle durva sértésektől, sőt a megverés és megfenyítésektől, aminek az angolul nem tudó kivándorlók, Amerikában az amerikai munkások részéről kivannak folytonosan téve. Ez az elamerikaiasodás legnagyobb kényszere. Ez előtt meg kell hajolni minden kivándorlónak. Ez azután Magyarország legnagyobb hátránya.

Az elamerikaiasodást még azon körülmény is igen nagy mértékben okozza, hogy Amerikában a gyermekek féktelen szabadságot élveznek s a köztereken csoportokban játszva, a demokratikus egyenlőség a gyermekeknél kezdődik, ahol az egyszerű

bányamunkás gyermeke együtt játszik a gyárvezető, a mérnök, a felügyelő, a munkavezető és a többi amerikaiak gyermekeivel. Ez tetszik nagyon a mi legnyomorultabbul, piszokban élő tót bányamunkásunknak. Lelki világát kell megfigyelni, amidőn például a „bar”-ban a különben megvetett tót egyszerre egyforma a többivel. Ámde tudni kell itt is, hogy az olyas féktelenségek, hogy az utcán, a lakásokból kicipelt ócska, rozoga, férges bútorokból, ládákából s más mindenféle ócska anyagokból olyan tüzeket raknak a gyerekek, hogy azt hinné az ember, hogy az egész utcasor burdosházai lángban állanak. Az ilyen vad erkölcsök mellett azután kifejlődik a többi vele járó brutális skandalum és a szemérmert sértő hihetetlen erkölcstelenség is. A bányamunkás főleg eleinte megerőltetéssel is, úgy öltözteti a gyermekét, mint a többi angol munkás s ebben gyönyörködnek. Ez büszkeségük. Midőn azonban az apa a bányában dolgozik, ha pedig feljön, aludni, pihenni kénytelen, hogy a holnapra új erőt gyűjtsön, az anya pedig a kvártélyosokkal van lekötve, nincs aki a gyermekek után nézne.

Az ilyen viszonyok között felnőtt serdülő leányok a nagyobb fiukkal együtt dandároznak, azután cifrálnak s végül minden felügyelet nélkül fiatal pajtásaikkal elzültenek, mert hiszen otthon a szülői házban sem látnak jobb erkölcsöket. A magzat elhajtása népszokássá lett, melynek díja 10 dollár. Az úri lény, az úri külső, az úri látszat, megfelelő anyai nevelés és erkölcsi alap nélkül végromlása az amerikai ifjúságnak, mert a családi érzés eldurvulása, az erkölcsöknek lazulása mihamar a szülők első örömet lerontja s csak rendesen későn veszik észre, hogy gyermekük reájuk nézve elveszett.

Ez egy olyan jelenség, amely csakis az amerikai társadalomban fejlődhetett ki. Ez az ottani társadalom elfajulásának a képe. Amerikában a női kultusz, a nők előjogai, a nő feltétlen uralkodása a férfi felett, elkényeztetettsége, hogy például a bányába menő munkás az ágyba viszi a nőnek a kávéját, a nők sérthetlensége, sőt érinthetlensége annyira biztosítva van, hogy aki ez ellen vét, a legnagyobb kellemetlenségeknek teszi ki magát s a rendőrségi beavatkozást, a bekísértetést, a bíróság elébe való állítatást s igen érzékeny pénzbüntetést, sőt a kényszernősülést vonja maga után. Ha azonban a férfi más városba költözik, a házassági kényszer megszűnt. Egy négert ha efajta merényleten rajtakapnak vagy

ha panasz merül fel ellene, a tömeg meglincseli. Az efajta vigyázatatlanságnak, mit Európában észre sem vesznek, például ha egy férfi egy nőnek szerelmi ajánlatot tesz s a nő azzal visszaél – amint az Amerikában már általában szokássá vált – vagy ha csak egy szó is esik a házasságról, amit ígéretnek tekintenek, a nő kívánságára, vagy panaszára a bíróság a nő javára ítélt, szomorú következményei vannak. Itt tehát a női kérdésben ismét olyan elentétekkel találkozunk az amerikai életben, amilyen ellentéteket a többi életviszonyoknál is megállapítani és bemutatni többször lehet. Az iskolákban angolul megtanult gyermekek részére a munkaalkalom nagyon sok, dacára annak, hogy a törvény a 16 éven aluliaknak a munkába való alkalmazását eltiltja, mégis több államban a 8-9 éves gyermekek általában dolgoznak, még a zúzóknak is s szépen keresnek, mert egyrészt a családok s a szülők erre reá vannak szorulva, másrészt az amerikai kapzsiság az olcsóbb gyermekmunkával nagyobb megtakarításokat tud elérni. Ilyen kétoldalú érdek miatt azután a törvényt nem tartják be. Tehetik is ezt, mert a bíróság, a rendőrség s az egész közigazgatás ugyanazok kezében van, akiknek a törvény végrehajtása. Ahol tehát a törvény tisztelete és a családi érzés, a családi kötelék annyira laza, ottan a felnőtt, még a 16 éves kort el nem ért gyermek is, ha munkába állott s elegendő keresete van, egyszerre önállósítja magát a családi otthontól, a családtól s a szülőktől és ekkor azután korlátlanul – de még éretlenül – dobja oda magát a szabad életnek, vagy fiatalkori, elégtelen nevelésével magával hozott hajlamainak.

A gyermekbíróság.

Az egyes államok, látva egyrészt a gyermekeknek vad, féktelen és erkölcstelen elfajulását, ami a közállapotnak, a köznyugalomnak megzavarására vezetett; másrészt pedig látva azt is, hogy a törvény tilalma ellen a szülők és gyárosok egyformán vétenek, mert a tizenhatéves korúak helyett már a 8-9 éves gyermekeket is a gyári munkáknál alkalmazzák, gyakorlati szempontból máris bevált azon intézkedést honosították meg, hogy a csatangoló, az iskolába nem járó, az iskolától elmaradó, züllő gyermekeket a legnagyobb szigorral nyilvántartják s ellenőrzik. A fiatal csavargót, az iskolakerülőt, ha bármilyen csínyen rajtaérik, nem kezelik a büntető-törvény szerinti büntetésekkel, hanem a gyermekmenházaiba kerül s onnan egy külön bíróság elé állítják

a gyermekbíróóság elé. A külön ezen osztály vezetésével megbízott rendőrtisztviselő vagy egy más bizalmiférfi azonnal utánanéző a gyermek otthoni viszonyainak s erről haladéktalanul a gyermekbíróónak jelentést tesz, aki mindennap öt órákor ül bírói széket. Itt azonban nincsen államügyész, nincsen vádló, nincsenek taláros szavazóbírák, hanem maga a bíró fogadja a fiatal bűnöst a lehető bizalomkeltő, atyai szerető modorban. A bűntény részletei felől a gyermeket körülményesen, alaposan kikérdezi s a körülményekhez képest megfelelő módon megmagyarázza a szívére és kedélyére hatva a gyermeknek vagy a fiatal nemzedéknek, hogy a törvény ellen vétettek s bennük a becsületérvést igyekszik felébreszteni s ezen a módon a jobb útra terelni érzelmeiben. Csupán azon gyermekek jutnak így a javítóintézetbe vagy a fogházba, akiknek szülői vagy kenyéradóinak a mulasztása a gyermekek bűnössége.

A többi gyermeket minden büntetés nélkül eresztik haza.

A tanítót azonban azonnal értesítik az esetről, azon utasítással, hogy az illető gyermeket különösen kísérje figyelemmel s a hetenként kiállított bizonylattal a gyermek a bírónál jelentkezni köteles mindaddig, amíg a bíró – a gyermekkel való állandó érintkezése folytán – annak lelki állapota megjavulásáról meggyőződést nem szerzett. Akik pedig már fiatal koruk dacára az erkölcstelenség bűnébe estek, különösen pedig ha minden tanítás és intés dacára sem javulnak és visszaesésben vannak azok a javítóiskolákba kerülnek, ahol szeretettel de szigorúan kezeltetnek. Itt természetesen becsületérvésük emelésére igyekeznek legfőképpen hatni s aszerint részesül több és több szabadságban, aminő a magaviselete. Végül kibocsájtják, azonban otthon is egy bizalmiférfi vagy nő felügyelete alatt áll, akiknél időről-időre jelentkezni is kell. A legtöbb esetben ezen bizalmifelügyelők és védencük között a legjobb barátság fejlődik s így vezetetik át az élet becsületes útjaira. Makacs vagy visszaeső olyan fiatalok, akik nem javulnak, a javító-munkaiskolába kerülnek, de mindig a gyermekbíró befolyásával. Csakis a hanyag és bűnös szülők kerülnek büntetés alá s ez néha 5000 koronáig, sőt egyévi börtönre is terjed.

A fiatal bűnösöknek máris tekintélyes részét mentették meg az amerikai rettenetes posványból, ami valóban nagy érdem és követésre méltó példa Európa számára is.

Addig tehát, míg a gyermek a szülőkre van utalva, a sok

gyermek a munkaalkalmak sokaságánál fogva valóságos áldás a szülőkre, ha keresethez jutnak. Annál érzékenyebben esik azután, amint a gyermekek felserdültek s csábítatva más élvezetektől a szülői otthont elhagyják s mint még mindig suhancok állandósítják magukat s ők is burdra mennek, ahol olyanná válnak, mint a többiek. Ekkor már a suhancz, a legény minden rossz amerikai szokást elsajátított s így jutnak általában érvényre mind szélesebben a szilaj és féktelen kitörések.

Az úri lény, az úri külső megszokása így a legnagyobb ellentétben áll durva lelki világával. Másoldalról a „bar”-ban, a korcsmában, egyforma a bányamunkás a többi amerikai munkással, sőt a mérnök, a felügyelő, a rajzoló, könyvelő a munkavezetővel s a többi urakkal, ahol egy ugyanazon fényes nagy tükrös teremben iszik egymást vendégelve egy csoportban azokkal, amiben az amerikai demokratizmust kedveli meg, épp úgy, mint a vasutakon, ahol egy közös nagy termes kocsiban utaznak mindannyian. Amidőn azután a leányok nevelésére olyan kevés befolyásuk van, hogy azok fiatal pajtásaikkal egészen szabadjára vannak eresztve, akkor az amerikai életről nem éppen kedvező fogalmaink lesznek.

Az így a jobbak társaságában felnőtt bányamunkás gyermekei s fiai már nem hajlandók a bányamunkára, hanem üzleti foglalkozást sajátítanak el és más alkalmazást keresnek vagy az ipari munkára mennek. Ilyen elszakadt honosaink azután teljesen elvesztek Magyarországra s néhány év múlva már azt is elfelejtik, hogy valaha Magyarország volt hazájuk.

A polgári levél.

Ha azonban a gyermeki kötelék nem szakad meg teljesen a szülő és a gyermek, illetve gyermekek között, a szülők így lassanként megszokva az amerikai polgáréletet, maguk is az amerikai polgárlevél megszerzésére törekednek, mert csak így meneksenek meg végre ama lenézéstől és gyűlölettől, amelyben idáig olyan bő részük volt. Ennek azután a további természetes következménye, hogy ezen arányban szűnik meg hovatovább az Amerikában megkeresett pénznek a hazaküldözgetése s ehelyett Amerikában bocsátkozik a legelsőül kínálkozó üzletbe vagy telekspekulációba.

Amint a folyton fejlődő városokban, ipartelepeken vagy egy új ércelet helyén telket vett, az amerikai építő-társulatok által

hitelre épített reá egy favázás amerikai házat, azt a burdosnak kiadja s ekkor már nem hagyja el Amerikát. Az építő-vállalkozók nagymesterek és jól értik a nyújtott hitel révén az építetöket alaposan kizsákmányolni, amiből különösen a tapasztalatlan zöldredeknek nagyon is kijut. Ekkor pedig azt várja, azt lesi a becsapott háznak, illetve burdnak az ura, hogy még is letörleszti a vállalt adósságot, mert az így megterhelt házat a gyakorlott amerikai csakis nagyobb árveszteséggel venné meg. A kivándorlóit tehát a hazatéréstől ezen körülmények által mindjobban eltávolodik és távolabb esik. Nagyon megfontolandó csupán ezen szempontból is, hogy a haza- és visszatelepítés milyen módon és milyen eszközökkel indíttassák meg, hogy csalódásokat ne okozzon. Nem szabad feledni, hogy a sok szédelő zugbankár, közjegyző s mindazok, akik a kivándorlókból hasznot húznak s belőlük élnek, mind a legerősebb ellenségei a visszavándorlásnak. Ha azonban meggondoljuk és tudjuk is, hogy kivándorlottaink egy része megszakad a nehéz szokatlan munkában, a másik része nyomorékká lesz, a harmadik munkaképtelen, mások pedig megcsömörlöttek, sőt megőrültek az amerikai élettől; sokan pedig mint szegényen maradtak vagy kifosztattak, nem bírnak saját emberségükből haza jutni; azokra nézve áldás leend, ha ismét az övéihez juthat és kimenekedhet ama pokoli amerikai életből.

A chicagói vágóhíd.

Még egy második és felette érdekes típusát mutatjuk be az olvasónak; bárha némelyek a hírhedtté vállt „Beef-tröszt” üzleimeiről, főleg a spanyol-amerikai háború idejében, a sajtó útján egyről-másról értesültek is Upton Sinclair világhírű regényéből. A „Beef-trösztnek” feje s tagja Durham philadelphiai híres „boss”, aki egyúttal kincstárnok is volt, akit azonban türhetetlen korrupciója miatt megbuktattak, ami egész Amerikában nagy feltűnést keltett. A chicagói húsvágó-telepen 25.000 nagy istálló áll s 250 mérföld sínje van, a Texasból s más vidékekről felhajtott napi 10.000 drb szarvasmarha, 10.000 drb sertés és 5000 drb juh befogadására. Texas, Dakota, Illionis, Ohio Michigan legelőiről, prairieiről és tengeriföldjeiről csapatokban, vagy^ vonatokon érkeznek az állatok a vágóhídra, ahol a megfelelő karámokba tereltetnek s onnan hajtatnak korlátok között fel a négy-hatemeletes magasságú vágóhelyiségekbe.

A chicagói Stock-Yards tulajdonképpen azon telep, ahol az állatvásárok lefolynak, ahol a nagy vágóhidak vannak, míg a Packing Housokban az állatoknak rövid idő alatt minden legkisebb porcikáját apróra feldolgozzák és innen történik az értékesítés és a készítmények szétküldése jóformán Amerika minden részébe. A bevásárlás is lóhátról történik, másképp nem győznék s a marha 1000 mázsás mázsán mérlegeltetik. Az egy nap érkezett állattranszportnak a másik napra fel kell dolgozva lenni, mert a másik napon már az új transzportok érkeznek. Az egész üzlet, a levágás és feldolgozás ezért bámulatosan ügyes sorrendben, másodpernyi kiszabott pontossággal történik. Sehol a világon nem értik a munkásokat a hihetlenségig menő gyors és szakadatlan munkába behajtani, mint Amerikában. A munkások mindegyikének művésznak kell lenni feladatában. Mindegyik munkás egész nap és szakadatlanul ugyanazon egyetlen fogást, vágást vagy szúrást végezi, de minderre csak egyetlen pillanata van, mert a gépberendezés már a másik pillanatban tovább viszi a csigákon guruló állatokat vagy azok testrészeit. Megállás a munkában tehát lehetetlen s így kell a munkásoknak reggeltől estig szakadatlanul a legéberebb figyelemmel dolgozni, ami a legnagyobb elővigyázatot és ügyességet tételezi fel, de egyúttal a legnagyobb éberséget és nyugodtságot követeli meg, másként a munkás a nagy gőzben, tehát a homályban vagy télen a hidegben megdermedve vagy önmagában vagy munkástársában tehet halálos kárt, főleg ott, ahol a hullaméreg olyan gyorsan hat abban a melegekben s ahol nem ritkán beteg és ragályos állatok, tuberkulózisosak, tüdővészesekek, kolerások, lépfenések, sömörös stb. is sorra kerülhetnek; vagy könnyen az olvasztókba és a forró kádba eshetik. Több ilyen „Packing House” van Chicagóban. Ott van az Armour & Comp., Swift & Comp., Brown, Durham-cég, mely mindegyik a maga nevével ellátott göngyölegbe csomagolva küldi szét kész gyártmányait harminc millió embernek.

A Durham telepén pl. óránként 400-500 drb szarvasmarhát vágnak le. Külön van a szarvasmarha, külön a sertés és külön a juhokat feldolgozó telep, ahol automatikusan vándorol egyik emeletről a másikra az állati test része a különféle elkészítés stádiumában. Minden sertés, amíg feldolgozzák, száz ember kezén megy keresztül. Itt nincsen tétovázás, habozás, pipára gyújtás, mert a munkafelügyelő felelős az ő csoportjának a munkájáért, a

pontosságért s ha bárki egy pillanatnyi mulasztást követ is el, az rendszeren már holnap nem kap munkát.

Egyetlenegy embernek vagy munkásnak a késedelme, csak a sertéseknél, száz ember késedelmét jelenti, aminek azután valamennyi munkás megérzi a hátrányát, mert amidőn a mindennapi transzportnak ugyanazon a napon el kell készülni, akkor az ilyen idővesztéseket, minden fizetés nélkül, a munkaidőn túl kell helyreépíteni, amikor pedig a munkások 10-14 órai megfeszített munka után már nagyon is kimerültek. Amerikában tehát nem lehet a munkánál henyélni. Az állatok minden része feldolgoztatik. A szarvakból fésűket, gombokat, hajtűket, imitált elefántcsontot, késnyelet stb. készítenek; a vért, a beleket s enyves részeket pepszinné, albuminná stb. s a már semmire sem használható anyagokat műtrágyává dolgozzák fel. Ezen egyetlen telepen tehát 30.000 férfi dolgozik s 250.000 embernek ad a különféle vele kapcsolatban levő gyárakban foglalkozást. Ahol tehát három-négy ilyen gyártelep van, hány munkáskéz reménykedik ott szintén munkát találni, mert jól tudják, hogy akik a gyárban bent dolgoznak, vagy nem bírják ki a folytonos gyors tempót, vagy ebben szerencsétlenül járnak, mert bizony az ital ottan vagy egy-két ujjba, vagy a kézfejbe, egy bordába, vagy más csonttörésbe és teménytelen zúzódásba kerül, akik egyszerre munkaképtelenné válnak, akik helyett aztán hirtelen új munkásokat kell a sorba beállítani. Csakhogy a gyárkaput ostromló több ezer kínálkozó munkás közül ritkán akad, aki a kidőlt helyére állítható volna, ezek tehát más kezdetleges munkába állíttatnak s a csoportbeli munkások megfelelő ügyességű tagja kapja meg, ha a felügyelőt megnyeri, persze csak dollárral, a megüresedett helyet, illetve állíttatik a másiknak a helyére, de rendszeren már kisebb fizetéssel, mert egy részén a fizetésének munkahelyét vette meg. Ezt sem lehet nyilvánosan tenni. A munkabérek ilyen helyeken nem egyformák, hanem a munkanem és a kívánt ügyesség s a munkafelügyelő szeszélye szerint változó. Minden munkás tehát más és más munkabérral lesz felvéve. Alku a felügyelő részéről nincsen, csak ha titokban a bérből a felügyelő is részesül, mert nyomban más száz és száz könyörgő van helyette. Egységes munkabér ezért nincsen sem itten, sem Amerikában. A legtöbbször csakis az elérendő munkabér egy harmadának átengedése jussán lehet munkát kapni, vagy pedig: tíz dollárt a felügyelőnek. A munka-

csoportfelügyelőket a gyárfelügyelők szorítják, tehát a munkás a leggyorsabb forgású gépnek csak egyetlen parányi része, melynek vele együtt kell szakadatlanul dolgozni. Néhol már négy emberre is van egy felügyelő. A dobozolásnál a leányok és nők 14 kilós dobozokkal dolgoznak folytonosan; nagy részük, aki nem bírja, bizony hamar megszakad, de dolgozik szakadásával is, mert más kereset, más munka, más megélhetés nincsen. Így vész, így pusztul ott a munkás nép. Így érthetjük meg, hogy idős, vézna vagy gyenge ember miért nem kaphat még ilyen gyárban sem munkát. Hatvan darab sonkát tolnak egy targoncán a sülyesztőkhöz vagy füstölőkhöz, aki tehát nem elég erős, vagy nem vigyáz, vagy a síkos, nedves padlón megsiklik, vagy megcsúszik, a két és fél mázsás teherrel megrakott vaskocsi úgy odalapítja a lift vaskorlátjához, hogy arról koldul.

Mivel pedig ekkor a csoportfelügyelőnek gyűlik meg a baja, de nem a szerencsétlenség miatt, amivel senki sem gondol, senki sem törődik, hanem a munkában beállott zavar miatt, így a felügyelők az ilyen szerencsétlen, ügyetlen vagy vigyázatlan munkást, főleg ha tót vagy idegen és zöld, mint a kutyát lökdösik és verik ráadásul. A munkafelügyelők így valósággal kizsarolják a munkásokat. De tudják jól, hogy ezerén és ezerén hetek és hónapokon át váraкоznak a munka és kereset után. Amint a gyáros kergeti a legszigorúbban kiszabott és előírt, a munkafelügyelők által kíméletlenül hajszolt munkában a dollárt, hogy az előállítás költsége minél kisebb legyen, hogy a versenytárssal szemben jobban megállhassa helyét, éppen úgy hajszolja a felügyelő az egész csoportot, úgy hogy a munka szédületes gyorsasággal megy és jut egyik darab a másik után kézről-kézre. A legtöbb ember szeme, figyelme és ereje kimerül, kifárad, végre közömbös lesz s így utálja meg munkáját s meggyűlöli a munkát magát, ami pedig neki megélhetését adja meg; meggyűlöli a felügyelőt, meggyűlöli a munkaadót s az egész gyárat, melyben csak elnyomóját és kizsarolóját, a rabszolgotartót látja végül. Mégis, amikor választásra kerül a dolog, a munkásság az ő soraiból vett felügyelők mellé sorakozik, azon reményben, hogy ezek révén sorsuk javulhat. Csakhogy ama munkafelügyelők a „boss”-nak titkos legbizalmasabb emberei s a jövőre is feltétlen engedelmes párthívei. Chicagóban például 1904-ben 30 munkásvezért vagy felügyelőt választottak a különféle hivatalokba.

Az előjárók és felügyelők között is a féltékenység és a gyűlölet és bizalmatlanság van meghonosodva, ezért nincsen ottan emberi becsület s hozzá a jutalmazott spiónszellem tetőzi be az egészet s az, aki a munkások kéme vagy vezére, az előre megy, boldogul, míg a munkáját becsületesen legjobb igyekezetével végező munkást letörik s azután kíméletlenül kidobják. A fegyverházasból lett előmunkásnál vagy felügyelőnél nincsen pardon, íme itt van az egyik képe annak, hogy az amerikai munkások miért kénytelenek – úgy amint azt Tamási is vallotta – folytonosan új és újabb és más munka után nézni s városról-városra, illetve államról-államra, gyárból-gyárba vagy ipartelepről-ipartelepre vándorolni, a neki megfelelőbb, jobb, biztosabb és kevesebb veszedelemmel járó munka után. Az amerikai munkásegyletek egyik célja ezen munkaállapotok korlátozása. Ezek után mindenki világosan megértheti, hogy az angolul beszélő munkafelügyelők az angolul beszélő, őt mindenben megértő saját munkását alkalmazza elsősorban s a zöld vagy az angolul nem beszélő munkásra csak akkor kerülhet a sor, ha más megfelelő munkás már nincsen. Csakhogy aki régebben kivándorolt Amerikába, az hamarabb megtanult angolul, azok tehát, akik az utolsó években százezerszámra rohantak ki Amerikába, vagy alig kaphatnak munkát, vagy csak a legalját, a legnehezebbet.

Egy olyan óriási munkástelepen, mint pl. a chicagói Packing-Hoouse-n, ahol annyi a letelepedett és majdnem ugyanannyi a vándorló, a repülő munkás, ottan természetesen nagyon sok a gyermek is.

A gyermekek munkája aránylag olcsóbb, mint a felnőtteké, mert azok 0'5 dollárt kapnak, illetve öt centet egy órára s ha azt is tudjuk, hogy Amerikában két millió gyermeknek ilyen keresete van, egyúttal azt is látjuk, hogy miattuk, illetve az ő olcsóbb munkájuk miatt a felnőtt munkások munkája és munkaalkalma apad meg.

Itt is látjuk, hogy hiába tiltja el a törvény a tizenhat éveseknél fiatalabbakat a munkától, ezen tilalmat senki sem tartja be. Mint jellemző esetet kell felemlítenem azt, amidőn Durham a négy-öt mérföldre fekvő tenger szélén a jégvágáshoz 200 jégvágó részére hirdetett munkát, a hírlapi hirdetés nyomán 3000-en jelentkeztek, de neki csupán 20 munkásra volt szüksége s állítólag a hirdetett 200 szám sajtóhiba volt.

A bevándorló munkások állandó és szakadatlan beözönlése folytán a munkások felkínálása és ajánlkozása olyan elképzelhetetlen, hogy a legtöbb városban vagy ipar- és gyártelepen a közbiztonságot veszélyeztetik. A gyárosok ekkor a nehéz munkát megosztják, csakhogy az addig is hullámzó munkabéreket megfelelően leszállítják. *Két év alatt a leányok bére egyharmaddal csökkent* s aki a veres zászlót feltűzte, vagy nem kapott munkát, amikor pedig a munkások tömegesen mentek át a szocialisták táborába, *csak nagy nehezen kaptak hetenkint 2¹/₂ dollárt*. Ha pedig a legügyesebb a munkában elhasznált, kizsarolt, elkoptatott munkás kimerült vagy megbénult, ha ügyességét, gyorsaságát rugalmasságát elvesztette, mint nálunk az énekesnők helyett, újat hoznak s a fiatalabb, frissebb munkaerő miatt helyéről, állomásáról eltávolíttatik. Az üzleti pangás, vagy a megrendelések megcsökkenése idejében, vagy *ha a raktárak és készletek úgy felszaporodnak*, hogy miattuk az üzem nem folytatható, a munkások egyik részét egyszerre elbocsátják, még pedig minden csoportból annyit, amennyivel az üzlet beszüntette munkáját.

Nem tudhatja tehát senki, nem sejtheti senki, hogy melyik pillanatban lesz munkanélkülivé. Ez azután a munkásokat a további nyomorba kergeti, mert nem is mer eltávozni más munkahelyre, mert élteti a remény, hogy rövid idő alatt ismét megnyílik a munka s akkor régi helyére juthat ismét vissza. Ha pedig hosszabb ideig tart a munkaszünet, mint éppen most is az általános amerikai pénzügyi krízisben, akkor a munkások milliói vagy egy-egy gyár- és ipartelep ezer és ezer munkásai heteken s hónapokon át maradnak minden kereset nélkül; s ilyenkor elfogy minden addig megtakaríthatott kis tőkéje s azután úgy keresi kenyerét, ahogy tudja. így terjedt a prostitúció hihetetlen módon, így lett a személy- és vagyonbiztonság a legbizonytalanabb pl. Newyorkban.

Amidőn pedig a munkabeszüntetések beállanak, a még munkában maradt amerikai szakképzett munkások munkaidejét is leszállítják s így ezek is csak egy részét keresik meg előbbeni keresetüknek. Pedig minden munkáscsalád igyekezett magát úgy ahogy berendezni, ami nagyobb tőkebefektetéssel járt, de mert ahhoz elegendő tőkéje nem volt, az Amerikában szokásos részletfizetésre ment, vagyis a hitelt vette igénybe. Ekkor pedig beáll a munkások nehéz fizetőképessége, mit ha millió, vagy csak

néhány százezer munkásra is elgondolunk egy munkatelepen, ennek hatása azután szélesebb köröket érint és végre egy-egy város egész forgalmára bénítólag hathat. A munkásegyletek mindezekén okulva, a gyárosokkal egyezséget igyekeznek kötni, hogy bizonyos munkáknál, leginkább ahol *a tanult angolul beszélő egyleti munkások vannak alkalmazva*, óránként például 18.5 centet kapjanak, mások pedig másféle bért. Ezen egyezés lejártával a gyárosok Chicagóban a munkabért 15.6 centre szállították le több ezer embernél, dacára annak, hogy a marha ára a tröszt nyomása alatt csökkent, a pléhdoboz-hús ára pedig például 1904 óta 50%-kal emelkedett; sőt újabban azt híresztelték, hogy 15 centre fogják leszállítani, kisült végre, hogy ennek dacára a könyvekben a legmagasabb bér 14 cent volt, úgy hogy a heti, kereset 6.16 dollárt tett ki némelyeknél, ami alig elég arra, hogy egy férfit és egy nőt eltartson; sőt néhol egy embernek a napi költsége egy dollár. És még ezen a leszállított áron is tele volna a vágóhíd munkással, mert magában Chicagóban százezer ember és Amerikában másfél millió ember állott 1904-ben munka nélkül. 1904-ben egy millió, 1905-ben egymilliókétszázezer, 1906-ban egymillióöttszázezer vándorolt be Amerikába, vagyis csak e három évben egyszerre hárommillióhétsháromezer zöld munkással szaporodott a munkanélküliek száma s ha ezekhez az 1904. évben munkanélkülieket a másfél millió emberhez hozzászámítjuk, máris 5.2 millió embert látunk magunk előtt, akik egyszerre mind nem kaphattak sehogysem megfelelő munkát. Így tört magának előbb a sztrájk gondolata utat; amikor az újságok a húsínséget kezdték a közönség elé festeni, amely ettől megijedt, amidőn 60.000 ember munkabeszüntetésével a „beef-sztrájk” kitört. De még ekkor is 20.000 ember dolgozott a Durham gyárában; csak hogy a béreket rögtön egy negyedével leszállították. Hat hétig tartott a sztrájk s már újabb 100.000 munkásember nélkülözött. A béres munkásmozgalmakra az vethet csak kellő világosságot, ha azt is tudjuk, hogy a packingstowni első munkások németek voltak, de amint az amerikai rendszer szerint a munkabéreket csökkentették, az írek jöttek. Hat vagy hét évig voltak itten, úgy hogy a telep ír kolónia volt. A nagy sztrájk után legnagyobb részük elment, utánuk a csehek jöttek s ezek után a lengyelek s ezek után a lithvánok. Ezek helyén vannak most a tótok s magyarok. Bebizonyított tény, hogy Durham ágenseit Európa minden államába,

azoknak minden vidékére szétküldte, hogy a legcsábítóbb kereket hirdessék az ő vágóhídján és telepén. Tömegesen sereglettek, csoportokban nemzetiségek szerint az új „zöld” munkások. Eleinte magasaknak látszottak a munkabérek, csak hogy az élelem, az ital s minden szükséges, a lakás stb. minden aránytalan drága volt, de ekkor már késő volt s a munkások ezrei így jutottak egymásután a nyomorúságba.

Ezen brutális hatalom, a dollárhajszolás rettenetes, kegyetlen önzése révén zsarnoka lesz a szegénységnek. Így születik a modern rabszolgaság. Werner Sombart egy egész könyvet írt arról, hogy miért nincsen Amerikában szocializmus. Pedig maga említi, hogy már 1904-ben is 453.000 szavazattal rendelkeztek, amikor a farmerek pártja, a „Populist”-eknek 564.318 szavazatuk s a szervezett munkáspártnak 1,676.200 szavazatuk volt. A munkások vezéreit a hivatalbaültetéssel lehet a gyárosoknak és a tröszt urainak megnyerni, ami kettős haszon és mindig célra vezet, mert a munkáselem így nem tér át a szocializmusra vagy a forradalmi térre, minden hallatlan kizsákmányolása dacára sem. „Packingtownnak” 1904-ben 250.000 nyomorban élő lakosa volt, amint azt Upton Sinclair kipuhatólva megírta.

Az amerikai gyári munkás élete ottani kényszerhelyzeténél fogva a trösztök kegyetlen kizsákmányolásai miatt a korcsmában, „barban”, az ivásban végződik s végül az ópiumba fullad bele. Ezért alakult az angol egyházak vezetése alatt az antialkoholista liga meg, mely feladatául tekinti az amerikai munkásságot ezen végveszedelméből kimenteni. Csak hogy az amerikai korcsmák, a bárók azok korcsmárosai rendesen cinkostársai és legfőbb segítői a „bossoknak” és a bossrendszernek, ezért a küzdelemnek roppant nehézségekkel kell megbirkózni. Elképzelni is szörnyű, hogy Packingtownban, egy enyvgyárra száz szalon esett. A munkás nem kap csak hetenkint fizetést s így teljesen a drága hitelre van szorulva. A vágóhídon például az ebédet megenni sincsen hol, s azon véresen, enyvesen, piszkosan kellett vagy a folyóson, nyáron a nagy hőségben is egy kiss friss levegő nélkül, télen pedig a hidegben fagyosan a vele hozott ételt megenni vagy arra a déli szabad fél vagy egy órára is a korcsmába menni.

A sör hordószámra olcsó, de kimérve drága s rendszerint a kimerült, kicsigázott, elállott munkást az erős wiskiital hamar elkábítja.

Akinek nincsen munkája és nincsen keresete, a bar-ban csak addig ülhet, míg iszik. A kiszabott idő leteltével hirtelenül oda szól a korcsmáros, hogy: „jó volna már másnak is helyet adni, az idő úgyis letellett”. A magyar és zsidó korcsmárosok azonban honi szokás szerint asztalt s padokat tesznek be. Az a munkás tehát, aki egész napon át minden világosság és napsugár nélkül a föld alatt, a fojtott levegőben izzadva dolgozik, ott elhagyatva s mondhatni elzártan él, ha este feljön vagy a fojtott levegőjű gyárból kiszabadul, nincsen sürgősebb dolga, mint a szalonba, a bar-ba rohanni, ott azután kiéhezve, kiizzadva, nem győzi magát itallal, amitől féktelen és vad lesz s ott tör ki az emberi vad természet belőle, főleg az Amerikában elzüllött, ezeryi keserves csalódáson keresztülment, mindenütt megcsalt, kizsákmányolt munkás, aki a korcsmában összeverődött többi elégedetlen és szintén hirtelenül berúgott csöcselék között s féktelen érzelmeinek, szabadon, amerikai szabadsággal adhat kifejezést.

A korcsma az ilyen embernek a temploma, ahol mégis csak addig maradhat, amíg iszik.

Láttuk a szénbánya-munkásoknál, hogy az ilyen ittas, részeg emberek hogy kerülnek haza a burdra s minő ocsmányul viselkednek. Ha pedig becsípve dolgozik az ilyen munkás a kijelölt helyén, ott az hamarosan kárt tesz magában vagy a szomszéd munkásban vagy a gépezetben vagy az elvégzendő munkánál, amit ha az ő érte és a munkaeredményért felelős felügyelő észre vesz, vége a munkájának.

Az ivás azonban csupán rövid időre veheti el a munkás ezerféle gondját, de neki ez is megkönnyebülés.

Némely munkás azzal vigasztalja magát, amidőn a gyárból kiesett, hogy majd megbosszulja magát, ha a gyárba tapasztalt hamisításokat napfényre hozza. De ezen erőlködése is kárba vész, mert a korcsmáros, aki a „boss”-tól függ és annak pártembere, reá sem hederít. Egyébként Amerikában az élelmiszerek hamisítása köztudomású s a beavatottak szerint egyetlenegy évben mintegy PA billió dollár kárt okoznak a köznek és egy-két millió üzlet foglalkozik a hamisítással. Különösen a konzerv-húsféléknél, az élelmicikkeknél, a gyógy- és a droguista-árúknál hihetetlen mérvet öltött a hamisítás s állandó. A rovarport 25 centért adják, de kettőt sem ér. A lakások tele vannak a legundokabb férgekkel, hogy azokban meglenni lehetetlen annak, aki ezt

is meg nem szokta. A vágóhidakon milliárd és milliárd légy rajzik, mely a lakásokat is ellepi. Hozzá jönnek a patkányok, melyek seregestől vándorolnak a vágóhíd és az azt környékező favásas, laza építésű munkáslakóházak között, melynek hevenyészten összetákolt vékony falait össze-vissza fúrva szabadon járnak-kelelnek, mert a teménytelen állatot kifogni vagy megölni lehetetlen. Hiába tér tehát a munkájában kicsigázott, kifáradt munkás éjjelre nyugvóhelyére, ott sincsen egy pillanatig sem nyugta, míg a pihenés helyett végre teljesen kimerülve nem vesz az álom rajta erőt.

A vágóhidakon rendszeresen maró, éles savakkal dolgoznak, salétrommal s más savakkal, ezek nemcsak a lábbelit és a ruházatot támadják meg, hanem a testet is s a kezét, úgy hogy akik huzamos ideig vagy a bőrlehzúzásnál és cserzésnél egy helyen dolgoznak, nemcsak kelések, sömörögök és mérges kelevényektől szenvednek, hanem a körmük is leesik sorban s végre az ilyen nyílt sebek által vérmérgezésbe esnek. Elég, ha csak a kütég lepi el, de a tuberkulózis is reájuk ragad s a vérmérgezés veszélye a beteg állatok beleivel való folytonos érintkezésével állandó.

Az amerikai önzés olyan rettenetes, hogy a malátasömörös, a beteg tuberkulózisos, a felfakadó sebekkel bíró, a kullancs és legyek által felmárt genyes állatokat olcsón szedik össze, valósággal felhajszojják és rendszerint feldolgozzák. Ezekről hullottak az amerikai katonák Cubában halomra, jobban mint a spanyol golyóktól. Aki azután az ilyen betegségek bármelyikében megbetegszik, otthon, lakásán nincsen pihenése, nincsen gyógyulása.

Nem szabad arról sem megfeledkezni, hogy Amerikában is késnek a vonatok, néha pedig, ahol több kocsit kell a vad állatokkal megrakni, reggel helyett este, este helyett reggel érkeznek, ami azután a gyári munkások munkarendjét egyszerre megzavarja.

Ilyenkor a rendes munkaidőn kívül kényszerülnek dolgozni. Ezt télen elképzelni, amidőn a rettenetes nagy hidegben, hózivatban, fagyban, sötétben vagy kimerülten dolgoznak, kellő fogalmat nyerünk a munkás helyzetéről. Az „*eklézsia munkája*” pedig az, amidőn ha egy percet is elkésett, egy órát ingyen kell dolgozni, vagy pedig ha több a munka és az órán túl esik, 50 perc

a záróra után sem lesz fizetve. Elképzelhető tehát, hogy miképpen lesznek a munkások az ilyen órában különösen hajszolva. Ekkor történik a legtöbb szerencsétlenség, amiért azonban a munkaadó nem felelős. Ilyen megerőltető, veszélyes munka mellett, aki Amerikában hetenkint 10-11 dollárt keres, amiből egy hétre s napjára 1.45 dollár vagyis a mi pénzünkben 7.25 koronától 7.95 koronáig esik, az amerikai ellenállhatatlan viszonyok között tehát vagy kétharmadát is nem a rendes élelmezésére és a jó ruházatra költi, hanem az italra, a korcsmára és az eddig nélkülözött' kétes gyönyörök, élvezetek pótlására, ahol azután ezen kereset egyszerre édes-kevés. Chicagóban tízezer szabadleány van a kétes házakban elzárva. Egy leányért 40 dollárt fizetnek a kerítők. Ezek örökös rabszolgák. Mindegyiknek akad egy leány vagy kétes személy barátnője – máról holnapra – akik jól értik a keserves keresetet fogyasztani, mert őket is rettenetesen kizsákmányolják asszonyaik.

A ház- és lakásuzsora azonban határtalan. A lakásokat a gyáros vagy egy házépítő társaság építi, amerikai sablon szerint négy kis szobával, nem ritkán már ócska, férges faanyagból. A munkások vándorlásával minduntalan megüresedik egy-egy ilyen lakás. A gyárkérmények folytonosan ontják a fekete, kormos kőszénfüstöt, mely évek óta úgy belepi az egész környéket korommal, hogy a fű sem marad zölden s a lakás belseje is csupa korom, sőt a levegő is teljesen megfertőzött. Egy-egy kiürült lakást ilyenkor átmeszelnek, a farészeket újra festik, a hiányokat nagyjából helyrehozzák s a házat az újonnan jött családnak mint új épületet adják el, úgy hogy az eredetileg 500 dollárba került – de előcskult – csak külsőleg felújított házat rendszerint amerikai reklámmal, furfanggal és rábeszéléssel 1500 dollárért adják el, úgy hogy 300 dollárt azonnal készpénzben kifizetnek, a többit pedig havi 12 dollár, vagy negyedévi részletekben kötelezik 8 éven át fizetni ama burkolt ügynöki kikötéssel, hogy amíg a ház teljes vételára kifizetve nincsen, a ház a vevő nevére nem iratható s addig a teljesített fizetések csakis mint berrészletek tekintetnek, rendszeren 7-8-as kamattal. Mivel az ágens már jól tudja, hogy a munkások hogy változnak időről-időre, biztos benne, hogy az így eladott ház sohasem kerül a vevő nevére. Egy valóságos házcseresvindli folyik itten állandóan.

Egy házban egy kis szoba havonként 9-12 dollár.

A ház már többszörösen kifizette magát, mégis minduntalan új vevőnek adják el. A munkáscsalád meg vagy kivesz egy ilyen házat, maga elfoglal egy szobát s a többit kiadja más családnélküli munkásoknak. Rendesen hat embert számítanak egy ilyen kis szobára, de itten is, úgy mint Pittsburgban, amerikai szokás szerint 13-an és 14-en is összezsúfolódnak, úgyhogy egy szalmazsák vagy ócska elnyútt férges matrac az összes kényelme a kifáradt munkáslakónak, azonban rendesen itt is két ember használ egy fekhelyet, sőt még ezeket is bizonyos órákra albérbe adják. Hogy ilyen helyen tisztaságról beszélni sem lehet, magától értetődik. A házakat rendesen egy nagy gödörből építették, nyáron s télen ebben gyűl össze a környék szennyese, amely ottan poshad meg meg s a zöld békanyál képezi bűzös tartalmának takaróját.

Télen, ha a gödör befagy, ennek jegét hordják a jégházakba és ezen állanak a húsfélék. Ezen jeget használják és árulják nyáron. Nálunk is hányszor keletkezik az ilyen jéghűtésnél tífusz-mérgezés, mert a jégverem nyirkos levegőjében a bacillus gyorsan fejlődik. Hát ottan, ahol a legyek milliárdjai fertőztetik meg a húst, vizet s mindent, ama rothadó dögleletes levegőben, ahol a lépfene s más beteg állatok s azok hulladéka ezerszámra terjesztik a bacillusok mindenféléjét. A trágyagyár, a hullatér ott van mind a szomszédságban. Az ilyen helyeken azután a ragályos betegségek hihetetlenül terjednek. Rendesen az ócska farészek s az egész épület inficiálva van az ott nagy mértékben elterjedt tuberkulózis bacilusaitól s a sorvadást ott kapja meg, abban az inficiált lakásban, ahol a különben szélsőségesen váltakozó klíma és a kimerítően megerőltető munka, minden friss és üde levegő hiányában, jóformán kezére jár a halál kaszájának.

Amidőn mindezt végig megösmérjük, el kell hinnünk a világhírűvé lett Upton Sinclairnak, aki Newyorkban él s maga is, mint munkás dolgozott, hogy végeredményében egy munkásférfi még 300 dollárt sem keres meg rendesen Amerikában, ami koronára átszámítva, csak 1500 koronát tenne, de ezt sem keresik meg rendesen, mégha egyfolytában dolgoznak is, mert Amerikában, az évi munkanapok száma 170, 200 210, legfeljebb 220. Ha pedig egy munkás kiesik a munkából, akkor néha naponta mérföldet kell gyalogolnia vagy vasúton menni, ha egyáltalán oda

vasúti vezet, míg az új alkalmi munkahelyre ér, ha nem bír egy robogó vonatra felkapni, hogy ingyen utazzék. Vagy a végső menedék a műtrágyagyár, de ez a pokol feneke reája nézve, mert onnan más tisztességes emberek közé sem mehet a magával vitt bűz miatt; ottan hozzá még a foszforsavas mérges gázok is megtámadják szervezetét.

A munkásegyleti életben pedig, hogy egzisztenciáját megjavítsa, angolul kell megtanulni, ami aztán az elamerikaiasodásra vezet. Ezen rendszernek a feje, a lelke a „boss”. Durhamnak Mike Skully volt a boss-ja. Ez az úr téglavetőjét, jégvermét a város pénzén építette fel, jó üzletet csinált. A téglát, jeget privilegizált áron adta. Ha egyéb turpisságai napfényre kerültek, stromannokat állított. Munkásait ő jól fizette, hogy népszerű legyen. A választásoknál egy-egy szavazatért két dollárt fizetett, aki háromszor szavazott le, az négy dollárt kapott. Ezek után nem lehet csudálni, ha a munkás Amerikában még sem boldogul úgy, amint hiszszük.

A bevándorló munkások elosztódása.

Ha az összbevándorlók 24 milliójából csupán az ujabbkori bevándorlóknak 10,356.644 ember elosztódását tekintjük, mert a többire pontosabb amerikai statisztika nem áll rendelkezésre, valószínűleg, mert ezeket már mint beolvadt amerikai polgárokat tekintik, azt látjuk, hogy ezek közül az 1900. évben felvett census adatai szerint 4,762.796 ember Amerikának északi atlanti részébe vagyis a Newyork kikötőhöz legközelebb fekvő államokban helyezkedett el, míg a másik 4,158.474 ember az északi középállamokban szóródott széjjel, mint Ohio, Indiana, Illinois, Michigan, Wisconsin, Minnesota, Jova, Missouri, N.-Dakota, S.-Dakota, Nebraska és Kansasban széledtek széjjel. Vagyis 8,921.000 ember húzódott Amerika ama keleti és középrészébe, ahol a bányászati s gyáripari területek fekszenek, ahol mégis csupán mintegy hatmillió ember dolgozik az összes iparban. Tehát itt is igazolva látjuk, hogy a többiekkel mintegy 6-8 millió ember a gyáron kívül kell hogy foglalkozzék.

A visszavándorlás megindítása szempontjából szükséges tudni, hogy a mi kivándorlónk hol vannak Amerikában. Az 1900. évi adatok szerint, a magyarországi kivándorlók közül – a hibásan vezetett amerikai statisztika szerint – csupán 23% ment a nyugati

közép államokba, s 73% a Kelet iparúzó államaiba; η íg csakis 3.9° o élt a lengyelek közül és 4.4% a magyarok közül a déli fekvésű és forró klímájú államokban, minők: Montana, Wyoming Koloradó, New-Mexikó, Arizona, Utah, Nevada, Idaho és Kalifornia, amely államok a pusztá és kopár sziklás területeket és a Csendes-tenger partvidékét képezik. Újabban Koloradó, California és Texasba is megindult a magyarországi kivándorlás.

A többi nemzetekkel összehasonlítva, a bevándorlók elosztódása 1900-ban a következő képet mutatta:

	Az elosztódás államesoport és éghajlat szerint				
	North Atlantic	North Central	South Atlantic	South Central	Western
	százalékokban				
Magyarországiak	73·0	22·6	1·4	1·3	1·7
Olaszországiak	72·7	11·4	2·2	5·4	8·3
Oroszok	65·9	25·4	3·9	2·1	2·7
Ausztria (Galicía nélkül)	62·0	25·5	1·4	3·7	7·4
Nagy-Britannia	61·6	25·6	2·3	2·2	8·1
Lengyelek	51·2	44·9	1·7	1·4	0·8
Franciaországiak	40·6	29·4	2·3	11·2	16·5
Németbirodalom	33·2	54·9	2·7	4·1	5·1
Skót, svéd, norvég és dán	16·6	70·9	0·4	1·1	10·9
Csehek	14·1	75·8	2·0	6·9	1·2

Vagyis a bevándorlás Amerika keleti államaiba nem a mezőgazdasági területekre terjed, hanem a bányavidékekre és az ipari központokat képező városokba, ahol, amint említettem, az egyes városrészek határozottan kifejeződő nemzeti jelleget öltenek.

Itt tehát csupán egyes államok fejlődése van első sorban ezáltal érintve, ami az amerikaiaknak nem éppen kis gondot okoz.

Sőt az amerikai bevándorlási iroda főnöke már egyenesen reámutat a szenátushoz terjesztett 1906. évi jelentésében, hogy:

Délkelet jövője attól függ, vajjon az ottani munkáshiányt meg tudják-e szüntetni, mert csak Mexikóból nyernek munkást, akik azonban nem elég tanultak, gyakorlottak és fegyelmezettek az amerikai gyári munkákban s mégis túlkövetelők. Mexikó pedig maga is néptelen és bevándorlásra szorul. Ezen a bajon a bevándorlási törvény enyhítésével ajánlja segíteni.

A kivándorlás azonban nemcsak Amerikába történik, mert az 1902. évi osztrák és hiányosan vezetett magyar-statisztika XX. táblázatából az tűnik ki, hogy 1902. évben az összes kivándorlás volt 179.124, amiből északamerikai államokba ment 185.659 ember. Ezenkívül azonban 1902-ben Argentiniába mentek 2133, más államokba 1331 s végeredményében az amerikai statisztika mégis 11.779-el tüntet ki nagyobb kivándorlást és ebből is látjuk, hogy a tulajdonképpen Északamerikába kivándoroltak száma sem egyezik a két kimutatás szerint. Ugyanezen kimutatás szerint Braziliába 1900-ban 1364 és Kanadába 6066 kivándorlás történt. 1906. évben a magyarországi kivándorlóknak az északamerikai Egyesült-Államokban való elosztódása a következő volt:

a keleti államokba kivándorolt összesen	126.180	=	70·5 ⁰ / ₀
a közép északi	"	"	46.570 = 26·0 ⁰ / ₀
a déli atlanti	"	"	4.214 = 2·4 ⁰ / ₀
a déli közép	"	"	869 = 0·6 ⁰ / ₀
a nyugati	"	"	829 = 0·5 ⁰ / ₀
a másfelé való elvándorlás tett	"		7.200

Ebből láthatjuk legjobban, hogy miképpen torlódnak össze a mi kivándorlóink is a keleti államokban, vagyis New-York közelében, ahol az egész világról beözönlő másfél millió munkás legnagyobb része hasonlóan megreked, mert nincsen pénzzel úgy ellátva, hogy azonnal ama távolabbi munkahelyekre mehetne, ahol kevesebb a munkaerő, a fizetés is jobb és a munka állandóbb, de egyúttal hamarabb is kaphat munkát.

Amerika államainak területe, népessége, ipara s a magyar
kivándorlók megtelepedése.

Az amerikai Egyesült-Államok kiterjedése és népessége az 1900. évi népszámlálás idejében, iparüzemeinek és az azokban való kivándorlók elosztódásával.

Az amerikai Egyesült-Államok területe – Alaska és Hawai-szigetén kívül¹ - 2,970.170 amerikai (angol) négyszögmérföld. – Egy □ mf. = 2.58 D kim.
Vagyis nagyobb Európa lakott területeinél.

Folyó szám	Állam és országrész	Terület am. □ mf. 1 am. □ mérték. = 2.58 □ kim.	Népesség	És lakos 1 am. □ mfre = 2.58 kimre	Iparüzemeinek száma összesen	Munkásai száma összesen	Szénbányákban al- kalmazott munká- sok összesen	Vasérc termelése milió tonna	A magyarországi kivándorlók lét- száma 1900-ban	
1	I. Észak-Atlanti államok	Newyork	47.620	7,268.894	152.6	78.658	849.056	—	1.1	36,058
2		Connecticut	4.845	908.420	187	928	176.694	—		
3		Massachusetts	8.010	2,805.246	354	29.180	497.448	—	0.02	8.065
4		Vermont	9.135	343.641	46.2	4.071	29.455	—		
5		New-Lampshire	9.005	411.588	45.7	4.671	74.119	—	—	512
6		Maine	29.895	694.466	23	6.702	74.816	—	—	203
7		Rhode-Island	1.053	428.556	403	4.189	98.813	—	—	794
8		Pennsylvania	44.985	6,502.115	141	52.185	731.834	143.629	0.8	54,374
9		New-Yersey	7.525	1,883.660	250	15.481	241.582	—	0.5	18,497
10	II. Észak-Közép államok	Michigan	57.430	2,420.982	42	16.807	162.255	3.696	10.9	5.625
11		Ohio	40.760	4,157.545	102	32.398	945.869	43.899	—	12,555
12		Indiana	35.910	2,516.462	71	18.015	155.966	25.523	—	2,016
13		Illinois	56.000	4,821.550	86	38.500	395.110	58.053	—	19,945
14		Wisconsin	54.450	2,039.042	38	16.187	142.076	—	0.8	3,030
15		Minnesota	79.205	1,751.964	22	11.114	77.284	—	21.7	870
16		Iowa	55.475	2,231.863	41	14.819	58.550	15.113	—	116
17		Missouri	68.735	3,106.665	45	18.754	194.975	8.962	0.1	1,787
18	Kansas	81.700	1,470.495	18	7.830	35.193	—	—	134	
19	Nebraska	76.840	1,096.300	13.8	5.414	24.461	11.925	—	198	
20	South-Dakota	76.860	410.570	5.3	1.639	3.121	—	—	18	
21	North-Dakota	70.195	319.616	45	1.130	2.398	626	—	246	

Folyó száma	Állam és országrész	Terület am. □ mf. □ I am. □ mértl. □ 2:58 □ km.	Népesség	Ésik lakos 1 am. □ néf. = 2:58 kilomre	Iparüzemeinek száma összesen	Munkásai száma összesen	Szénbányákban al- kalmazott munkás- ok összesen	Vasérc termelése millió tonna	A magyarországi kivándorlók jel- száma 1906-b-an	
23	III. Dél-Atlanti államok	Delaware	1.960	184.785	94	1.417	22.303	—	599	
24		Maryland	9.860	1.188.041	122:5	9.879	108.325	5.948	1.600	
25		Virginia	40.125	1.854.148	37:6	8.248	72.702	5.780	268	
26		Westvirginia	24.645	958.800	46:2	4.418	38.272	48.389	} 0:7	1.725
27		Distr. of Columbia	60	278.718	4:645	2.754	24.693	—		—
28		North-Carolina	48.580	1.893.810	39:8	7.226	70.570	—	—	14
29		South-Carolina...	30.170	1.340.316	44:4	3.762	48.185	—	—	1
30		Georgia	58.980	2.216.331	37:5	7.504	89.842	816	0:2	5
31		Florida	54.240	528.542	9:4	2.056	34.290	—	—	2
32	IV. Dél központi államok	Kentucky	40.000	2.147.174	53:5	9.560	62.962	14.635	—	26
33		Tennessee	41.750	2.020.616	48:4	8.016	50.504	12.198	0:7	30
34		Alabama	51.540	1.828.097	35:5	5.002	52.902	19.595	3:8	45
35		Mississippi	46.340	1.551.270	34	4.772	26.418	—	—	6
36		Louisiana	45.430	1.981.625	30:4	4.350	42.210	—	—	20
37		Arkansas	53.045	1.311.546	25	4.794	26.501	4.192	—	15
38		Oklahoma	69.830	790.391	11:3	870	2.504	—	—	6
39		Indian territory				789	1.714	7.712	—	—
40	Texas	292.900	3.048.710	11:7	12.289	48.158	3.008	0:7	698	
41	V. Nyugati államok	Montana	145.510	248.939	1:7	1.080	10.117	2.181	0:7	71
42		Wyoming	97.575	92.581	0:9	3:34	2.241	5.977	0:7	71
43		Colorado	103.645	639.700	6	3.570	24.725	11.020	0:1	219
44		Arizona	235.580	318.241	1:4	314	3.366	—	—	7
45		New-Mexiko				420	2.000	2.108	—	—
46		Utah	82.190	276.749	3:3	1.400	6.615	1.361	—	11
47		Oregon	94.500	413.596	4:3	3.088	17.236	316	—	59
48		Idaho	84.290	161.772	1:9	591	1.477	37	—	10
49	Newada	103.740	42.385	0:4	228	601	—	—	—	
50	Washington	164.420	164.696	—	3.631	33.806	4.765	—	256	
51	California	158.172	1.485.053	9:4	12.582	91.047	144	—	113	
52	Alaska	—	—	—	63	2.263	—	—	—	
53	Hawai	—	—	—	395	4.587	—	—	—	
Összesen		2.970.170	76.901.987	8:22	512.734	5.321.389	485.544	—	178.638	

Ezen kimutatás különös figyelmet érdemel. Ebből az egész kivándorlás kérdése áttekinthető.

A helyes kivándorlási politika alapozása és a visszavándorlás.

Állami, kormányzati és nemzeti szempontból ezen alapról kell a kivándorlás kérdését elsősorban is figyelemre méltatni. Ha mindezeket nem ismerjük és az egész kivándorlási kérdést hasonló módon össze nem állítjuk és azután elemeire szét nem bontjuk s mélyére nem tekintünk, lehetetlen egy egységes és helyes kivándorlási politikát kitűzni vagy megállapítani; valamint lehetetlen az így felszínre verődött hiányokon és bajokon segíteni, lehetetlen az itthon elégedetlenül élt véreinkkel éreztetni, hogy a dicső ezredéves magyar állam oltalma a tengeren túl nem hagyja magára, hanem hóna alá nyúl, ha annyi hányattatás és megpróbáltatások közepette, hol itt, hol ott ama óriási világrészben idegenek között elbukik, megtántorodik vagy kimerülve rogy össze; lehetetlen végre a kettős irányú visszavándorlást eredményesen megindítani és sikerre vezetni, mert a visszatelepítésnek két irányban kell haladni. Az egyik, hogy az Amerikában célt ért, szerencsésebb, vagyont szerzett véreinket itthon, szülőhazájában az általa óhajtott megalégedettségbe és helyzetbe juttassuk, hogy végső erőmegfeszítésével szerzett keresményével olyan anyagi helyzetet teremthessen itthon, ami őtet és családját hazájához örökre leköti, hogy e hazának és az egész világon egyedül álló magyar nemzetnek kis törzsét minden egyes honfiunkkal megerősíthessük és gyarapíthassuk. Ezekre, a vagyont és amerikai üzleti felfogást magukkal hozó véreinkre, vár éppen szerzett vagyonukkal és pénzükkel a vidéken, a falvakon a kereskedést magukhoz vonzani és az amerikai eltanult leleményességgel falvaink kereskedelmét, árúforgalmát, de főleg termelését amerikai mintára élénkebbé tenni, illetve ezen irányt megvalósítani, szép és nagy feladat, amiért még Amerikában is küzdeni és ezen mesterséget megtanulni hasznos és jutalmazó lehet. Erre idáig kevesen gondoltak. Pedig nem elérhetetlen, főleg ha hitel- és fogyasztási szövetkezeteink mellett a termelő és értékesítő szövetkezetek is meghonosodnának.

Ezek leginkább az arra való elemek hiánya miatt nem fejlődtek. Az Amerikában megjárt véreinkben vélem ezen keresett elemet meglelhetni s ha az valóra válhat a helyes és céltudatos,

gondos felsőbb vezetéssel, egy igen nagy hézagot hidalnánk át. A másik visszatelepítési irány: azoknak a szerencsétleneknek a hazasegítése, akik az amerikai óriás forgatagban önhibájuk nélkül boldogulni nem tudtak s mint bolyongó szegény emberek, mondhatnám magyar koldusok, kénytelenek életüket kint Amerikában, az idegenben máról-holnapra tengetni mert a többi amerikai millióval ők sem kaphatták a várt és remélt munkát és áhítozott kecsesítő keresetet.

Ezek a megtört emberek kétszeresen fognak ezentúl a hazához ragaszkodni és áldani fogják a nemzetet, hogy őket az éhhaláltól megmentette s kebelébe visszacsatolta.

Ha tehát azt is látjuk már, hogy az itt kitüntetett államokban melyik állam bányáiban, gyáraiban vagy ipartelepein dolgoznak a mi hazánk fiai, akkor azután könnyű társadalmi alapon szervezett országos munkaközvetítő-intézet által módját találni, hogy állandó megbízottaink s a kint levő egyletek s megbízottunk útján a hön óhajtott hazatérését kivándorlottainknál rendszeressé téve, minden jogi és diplomáciai kellemetlenségek elkerülésével sikeresen megoldjuk. Ha tehát az Amerikába bevándoroltak ezen elosztódását mélyebben érdemesítjük figyelmünkre kétségtelenül igazat kell adni az amerikai kormánynak és az amerikai gyári és ipartelepek tulajdonosainak, ha ők is a bevándoroltaknak egyenletesebb elosztódását kívánják. Erre ugyan van egy ezirányú szervezetük az amerikai államok munkasközvetítőiben, csakhogy ezeknek megbízhatlansága, versengése és önzése épen az a szirt, melyen e nagy kérdés hajótörést szenved, mert szervezetlenül dolgoznak. Hogy ezen szervezet feladatához még nem jutott el, mutatja az a körülmény, hogy az 1906 évi amerikai kivándorlásnak az egész harmada, vagyis mintegy 330.000 ember New-York államban telepedett meg munkára, míg egyhatoda, 66.000 ember, Pennsylvaniába vonult; egytizenkettede, vagyis 33.000 ember, Illinois államba és egy tizennegyedé, vagyis 7000 ember Massachusetsbe és egyhuszada, vagyis 5500, New-Yersey államban széledt el. Az európai kivándorlóknak hétézede tehát az úgyis népes tengerparti területeken telepedtek le s így ezen államok városaiban rekedtek, *minden megfelelő és elegendő tartaléktökeösszeg nélkül*, amiért ha azonnal, tudásuknak s testi erejüknek és hajlamaiknak megfelelő, alkalmas munkát és keresetet nem kaptak vagy nem leltek, csak a nyomorúság, a koplalás, a rettenetes nélkülözés és a fájó hontalanság jutott

osztályrészkül. Az amerikai munkáselemet ez a megtorlódás a legközelebből érinti, mert erős konkurrenciát csinál nekik, ami a munkabéreknek csökkenésére vagy a munkafeltételeknek szigorítására vezetett. Ezenkívül pedig a sok éhes és könyörületért esengő ember terhére válik s az ostrom olyan erős, hogy végre az ajtót mindenki előtt becsapják. Ezért nincsen Amerikában könyörület. Amerika farmerjei, bányatársulatai s vasútai többször fordultak a newyorki bevándorlási irodához, sőt az egyes államok is felszólították, hogy miképpen lehetne a bevándorlottakat a néptelenebb államokba terelni. Erre az iroda a következő javaslatot tette: az amerikai Egyesült-Államok és Dél-Amerika között olyan transzatlanti hajóközlekedési vonal volna létesítendő, melynek végpontja az egyes nagyobb munkáshiányban szenvedő államokhoz közel fekszik, minő például *New-Orleans*, mely Amerika délvidékének közepén, a Mississippi torkolatánál, a Mexikói-öbölben fekszik.

Ennek azonban legnagyobb akadályja abban rejlik, hogy ma a világ összes hajójáratának legnagyobb része a newyorki kikötőben, Bostonban, Baltimoreban és Philadelphiában köt ki, ahol ezen négy kikötőben 1905-ben összesen 939.464 utas szállott partra a 982.285 összbevándorló közül, míg 1906-ban az 1,056.738 közül 1,019.515-en léptek ezeken át Amerika földjére, amiből New-Yorkra esett 880.036, Bostonra esett 62.229, Baltimorera esett 54.064 s Philadelphiára esett 23.824. így az Európából kivándorló elemek is ezen vándorlási törvény hatása alatt a New-York s a többi 3 város közelében lévő telepekre jutnak szakadatlanul. Szerintem azonban nem szabad feledni azt sem, hogy *New-Orleans* olyan déli égövi, forró klímával bír, amit az európai emberek közül kevesen bírnak ki s innen a bevándorlók az Amerikába jutás első pillanatától kezdve a legkedvezőtlenebb egészségügyi viszonyok közé jutnának s valamiképpen ez volt eddig is ezen déli államok betelepítésének egyik legnagyobb nehézsége, épenúgy az leendő zentúl is.

Amerika rendezni tartja szükségesnek a mai elosztódást.

Amint tehát e kérdés megoldása mindkét világrésznek érdekében állónak tűnik fel, azonképpen azonnal előáll azon másik nagy kérdés megoldása is, hogy Amerika ne egyedül és önhatalmilag irányítsa a ki- és bevándorlás eddigi monopóliumát, hanem

úgy, amiként már a newyorki bevándorlási iroda javasolta, az érdekelt államokkal közösen és velünk is egyetértéssel és közös megegyezéssel rendeztessék ezen nagy kérdés. Itt volna tere a nemzetközi gazdasági egyesületnek ezen közös kérdést Amerika és az európai államok közös érdekében tanácskozás tárgyául előkészíteni. Ha ez el nem érhető, akkor jobb, ha Magyarország is önállóan intézi ezen nagy nemzeti kérdést. A másik terve a bevándorlási irodának az és ez sokkal jobban és gyorsabban is oldhatja meg a kérdést, hogy a munkáshiányban szenvedő amerikai államok, sőt bányá-, gyár- és ipartelemek már a bevándorlási kikötő-irodában New-Yorkban képviselettel bírjanak, akik azután a folyton érkező, a rendelkezésre álló munkásanyagot megfelelőleg, de csak a velünk való egyetértéssel, tovább irányítanak és nem engednék az elzúllásnak kitenni. Amilyen vitális érdeke ez a többi amerikai államoknak, New-Yorknak viszont ezen megoldási mód némi hátrányára volna, de erkölcsileg mégis nagy előnye lenne belőle. A helyzet itt úgyis tarthatatlan. A kivándorlási útirány úgyszólván önműködőleg alakult ki aszerint, amint a mintegy 30 év óta megindult kivándorlás első pionírjai amerikai bolyongásaikban előbb vagy utóbb nyugvópontjaikon megtelepedhettek. Lassanként az első kivándorlók több és több hozzátartozóikat vonzották ki, ezek pedig ismét újabb köröket mozgósítottak s ma egyszerre előttünk áll nagy ámulatunkra az amerikai kivándorlás népünknek olyan kitűnő társadalmi szervezettségben, hogy ha vezetőelemeink is úgy ösmernek Amerika minden viszonyait, mint maga a titkos ügynökök által kitanított nép, könnyebb volna a nemzeti veszedelmet képező bajon segíteni. Azonban tudtammal ezen kérdéssel sem vezetőférfiaink, sem az Amerikában kintjártak vagy hivatalos szakembereink a nyilvánosság előtt közokulásra nem foglalkoztak s ezért maradt meddő a gyáriparosok ezirányú kongresszusa is.

A foglalkozások szerinti elosztódás.

Az amerikai statisztika egyébként sem kifogástalanul pontos, sőt minduntalan nagy ellentétekre bukkanok, de a bevándorlók-nak foglalkozás szerinti részletes kitüntetése nagyon is hiányos, mert az 1906. évi 178.802 magyar kivándorlóra nézve csupán 83.327 bevándorlottról ad foglalkozás szerint számot, vagyis úgy látszik, hogy 95.475 munkásról nem tud számot adni. Ezek csak nem pusztultak el mind egy év alatt. Egy másik tabellában azon-

ban, ahol nemzetiségek és foglalkozás szerint vannak a bevándorlók Amerikában való eloszlásuk szerint, de az érkezésnél kitüntetve, ottan, a nemzetiségeknek mindenkori eltéréseitől eltekintve egészen pontosan megállapítható az arány, mely szerint:

az értelmiség tett	200	=	0·12 ⁰ / ₀
tanult mesteremberek... ..	8.825	=	5·— ⁰ / ₀
gazdasági termelő... ..	12.109	=	7·— ⁰ / ₀
tanulatlan ipari munkás	104.000	=	60·— ⁰ / ₀
cselédek	21.321	=	11·— ⁰ / ₀
nők és gyermekek	30.918	=	16·— ⁰ / ₀
vegyes foglalkozásúak	1.429	=	0·88 ⁰ / ₀
összesen	178.802	=	100·— ⁰ / ₀

Egy másik amerikai kimutatás szerint, ahol azonban a hazulról való elindulásnál egyedül a magyar, tót és lengyel nemzetiség szerint vannak a bevándorlók részletes foglalkozása szerint kitüntetve, a megoszlás a következő:

értelmiség	4·5 ⁰ / ₀ =	8.370 ember, ebből férfi	8.370
üzleti foglalkozású	1·0 ⁰ / ₀ =	1.788 " " "	1.788
iparos	20·0 ⁰ / ₀ =	35.600 " " kb.	34.000
mezei munkás	42·5 ⁰ / ₀ =	76.080 " " kb.	73.350
farmer	—5 ⁰ / ₀ =	896 " " "	896
kisgazda	15·5 ⁰ / ₀ =	27.596 " " "	27.596
cseléd	16·0 ⁰ / ₀ =	28.480 " " kb.	4.000
összesen:	100·0 ⁰ / ₀ =	178.802 ember	össz. férfi kb. 150.000

vagyis 84.8%, míg a női bevándorlók: 28.800 = 15.4%.

Némelyekre talán érdekes lesz tudni, hogy az értelmiség közül: színész, építész, újságíró, mechanikus, elektrotechnikus, gépészmérnök, író, muzsikusk, orvos, szobrász, tanító, ügynök, bankár, szállodás, iparos s kereskedők mentek át Amerikába. Az iparos-munkások közül pedig: pék, fodrász, kovács 2000; könyvkötő, sörfőző, mészáros, kárpitós, ács 3000; hivatalszolga, szabó, gépész, vésnök, szűcs>kertész, kalapos, vasmunkás, ékszerész, lakatos 1500; cipész, tenge-rész, kőműves 1100; gépész, fémmunkás, molnár, női divatszabó, bányász 1100; üvegfestő 400; fotográfus, cinező, nyomdász, nyerges, házi varrónő 600; hajóscipész 2700; kőfaragó, szabó, varga 2300; szövőmunkás 700; bádogos, dohányos, órás, kerékgyártó

300; erdei favágó 220 stb. Ezen két különböző helyen és szempontból felvett statisztika adatai nem fedik teljesen egymást, mert a mérték, amely szerint készült, nem indult egy szempontból s a kimutatás sem volt abszolút pontos, sem teljesen megbízható. A legérdekesebb ezekben az, *hogy miképpen válik az itthoni mezei munkás Amerikában egyszerre tanulatlan ipari és bányamunkássá, vagyis Amerikában a mi magyarjaink, akik hegyet is ritkán látnak – főleg a sík Alföldön – a tengeren átkelve, egy előttük teljesen ismeretlen és új, de éppen olyan szokatlan és nehéz bánya-, gyári s ipari munkára mennek, amely munkákat az amerikaiak nem is vállalják, s ők is csak a legnagyobb fizikai erő felhasználásával képesek elvégezni.* Hazavándorlóink számtalanja panasolja el itthon, hogy ezideig soha nem ismert, roppantul fárasztó, nehéz és szokatlan kimerítő munkákban Amerika nemcsak a zsírját szívta ki, hanem csontjaiból még a velőt is. Ami az országot talán legjobban érdekli, t. i. a tanulatlan ipari munkás, a cseléd, a nők és gyermekek száma 156.000, meglehetősen egyezik a mezei munkás, cseléd, kigazda és iparosoknak általam elől kitüntetett 159.000 számával. Meg kell jegyezni, hogy a farmer alatt az amerikai hivatal bizonyosan a módosabb kigazdákat érti.

A nyugati államok jellege és klímája pedig a Pacific Óceán felől és a hegyes, sziklás, köves belső területein teljesen ellentéte a newyorki klímának.

Amerika ipara.

Amerika kincsgazdagságát az „Alleghan” hegylánc ontja, koncentrálna a vasat Pennsylvaniában; míg Newyerseyben antracitet, kőszén és petróleumot nyernek roppant bőségben. Pittsburg azonban ma is központja a szén- és vastermelésnek. A Mississippi és kanadai tavak síkságain is vannak nagy kőszéntelepek, ahol újabban is hat új telepet fedeztek fel Illinois, Texas, Michigan és Missouri államokban, amely utóbbiakban a vasérctelepek is fekszenek, úgy hogy a vasolvasztáshoz közvetlen közelben van mindjárt a szén, ami ezen két iparnak minden más iparág feletti versenyét és jövedelmezőségét biztosítja. Míg azonban a mai óriási ipari fellendülés korszakában sem Németország, sem Anglia a maga vastermelését teljesen feldolgozni nem képes, Amerika már 1902-ben 598 ezer tonna idegen vasat dolgozott fel. Amerikának jövő fejlődése már idáig is az európai bevándorláshoz volt fűzve és eddigi, azaz a régi kincseit sem tudta a munkáselem hiánya

miatt kellően kiaknázni, az újabb szén és vasérc s más nemes és értékes ércek feltárása és kizsákmányolása csak úgy lesz elérhető, ha a bevándorlás Amerikába az eddigi tempóban fog haladni. Tehát ismét és ismét újra látjuk, *hogy a bevándorlás korlátozása Amerika kincsszomjával áll szemben és mert ez mérhetetlen, ezért a bevándorlást nem hogy korlátoznák – már tudniillik a hivatalos Amerika – hanem éppen ellenkezően: előmozdítani legfőbb és nagy állami és üzleti érdekük.* Amerikában pedig minden: csak az üzlet! Hanem igenis, különbséget kell tenni a munkabíró elem és a munkára nem való munkaerő között, mert *Amerikának csakis erőteljes, munkabíró bevándorlókra van szüksége*, akik a föld mélyében elrejtett kincseket a felszínre hozzák s vele az amerikai ipart állandóan emelkedő arányban folytonosan és megszakítás nélkül táplálják. Ennek azonban a legnagyobb akadály a azon 10 fokos klímatis különbség, ami Amerika és Európa között fennáll.

Amerika klímatis viszonyai.

Már maga Newyork állam is ugyanazon szélességi fok alatt fekszik, t. i. a 40-ik fok alatt, mint Európában Spanyolország középső része; míg azonban a mexikói öböl a 30-dik fok határán fekszik, addig Magyarország a 45 és 50-dik fok között fekszik és Németország még feljebb észak felé. Tehát az itt különböző 10 szélességi foknak klímatis különbsége olyan igen nagy a mérsékelt középzónában élő emberre, hogy annak hatása egészségére, vérkeringésére s munkabírására is a legnagyobb. Nem kell, csak Budapestről Fiúméba mennünk s máris olyan nyomását érezzük az ottani klímának szervezetünkre, hogy sokan már ezt sem bírják elviselni, sőt akik hosszabb évek óta lakói Fiúménak, egy siroccónál elalélnék s olyan belső fájdalmakat éreznek, amelyeknek okát adni nem tudják és rendesen a nagyobb mérvű ellankadásban és hasmenésben nyilvánul. Ha pedig a hőkülönbség még nagyobb, nem ritkán a „napszúrás” elnevezése alatt ismert halálos véget nyer. A nyár már Newyorkban is olyan rettentően forró, hogy a napszúrásban ember és állat egyformán pusztul el rakásra. Az újságokban gyakran olvashatjuk, mily nagy mértékben pusztulnak el ottan az emberek és állatok. Newyork mellett Norwalkban 1907 július 16-án olyan hőség volt, hogy az emberek mint a legyek hullottak el. Newyorkban nagyon sok gyárban beszüntették a munkát a hőség miatt. Sokan a fürdőhelyeken a vízpartokon a

homokban alusznak, mert a városban lehetetlen az alvás. A fürdés 40 centbe, azaz 1 forintba kerül, de New-Yorkban 2 forintba.

Amerikából hazairott levelekből tudjuk, de akik kint jártak is igazolják, éppen úgy az útleírásokból is olvashatjuk, hogy a nagy forróság miatt nemcsak jeges vizet kénytelenek inni, hanem a teát, tejet és kávé is jéghidegen iszszák, ami persze sok gyomor bajnak a kútforrása. Ilyen rettenetes forróságban a friss élelmiszerek, főleg a hús, baromfi, vad, hal s a többi egyszerre megromlanak és megbüdösödnek és ez irányban általános a panasz. Kifogástalan és friss húst és élelmiszert enni tehát Amerikában a legnagyobb luxus, ezért olyan nagyon drága, amit, mint mondani szokás, csakis a milliomos engedhet meg magának. A szegényebb embernek, főleg a munkásnak tehát olyan gyomorral kell bírnia, hogy a bűdös húst vagy a hűtőkben kiaszott, kemény és táplálék nélküli húst megemészteni bírja, vagy a hordókba csömöszölt, a beszózott, vagy beleivel együtt hónapokig álló csirkét, még ha egészen hullafoltos is, elfogyasztani képes legyen.

A délövi államokban, amelyekben a gyapotültetvények, banán a, a kávé, tea, narancs, citrom, dohány s a többi a főtermények, az ültetvényeket éppen a gyilkos forróság miatt, ama nagy hőséget megszokott és a Gondviselés által a bőr alatti zsírréteg által védett néger és az öszvér nélkül művelni nem lehet, mert sem ember, sem ló, sem más házi igavonó állat azt nem bírja ki. Ezért olyan becses ma az öszvér és a néger a déli égöv ezen államaiban. A „kuli” is kibírja, de azt az amerikaiak már eddig is kiüldözték maguk közül. A négerék azután úgy izzadnak, hogy közelükben megmaradni lehetetlen.

A téli hideg pedig a legnagyobb, amit elképzelni lehet, mert valósággal szibériai. Az átmenet a nagy forróságból a rettentő hidegre a legerősebb idegeket is megviseli, és így lesz érthető és világos, hogy miért lettek az amerikai bennszülött munkások milliói olyan idegesek és vézna termetűek, görbe hátúak és miért kell mindenkinek, aki csak teheti, családját a forróság idején más, enyhébb klíma alá küldeni – nyaralni.

Ha tehát már New-Yorkban is ilyen rettentő viszonyok vannak, milyenek lehetnek a tőle délebbre fekvő forró égöv alatt.

Pittsburgban 1906 karácsonykor esős hidegek voltak, kevés hóval; január eleje nedves, esős, tavaszian langyos, amelyre hirtelen hideg köszöntött be hóval, ami reá pár napra olvadni kez-

dett, amely olvadás miatt 3 külvárost a folyó árja elöntött. Egy nap olyan meleg volt, mint nálunk júniusban, éjjel nyitott kabátban izzadtak s másnap délelőtt szél és vihar volt 8° C. hideggel, úgy hogy a fűtött szobában is fáztak. A víz ihatatlan, ezért a munkások is desztillált vizet isznak, minek literje 12 cent.

Az amerikai úgynevezett szabadság például a néger-kérdésnél is rettentően megbosszulta magát és a lehető legrosszabb eredményt szülte, mert amíg a négerék rabszolgák voltak, jól gondjukat viselték s ma, amikor ők is „szabadokká” lettek, irtó háborút viselnek ellenük, nyomorultul élnek és rendre kivesznek. A négerék ma abban a forróságban hetenként mégis csak 8 dollárt kapnak vagyis naponta 1 dollár és 33 centet, amit bármely más kellemesebb klíma és munka mellett a más államok munkásai hasonlóan megkapnak. Kapnak ugyan még putri lakást, kis lisztet és szalonnát.

New-York állammal hasonló klímatis viszonyok vannak: Maryland, W.-Virginia, New-Yersey, Massachusetts, Connecticut, Delaware és Pennsylvania egy részében.

A mérsékelt égövü államok, Pennsylvania, Ohio, Indiana, Illinois, Michigan, Wisconsin, South-Dacota, Jova, Nebraska, Kansas, Kaliforniának egy része és Texasnak a német települők által elfoglalt része.

A zordabb és műveletlen területek, Wyoming, Montana, Utah Nevada, Oregon, Idaho s North-Dacota, ahol tehát az állattenyésztés és a bányászat folyik.

A forró égövü államok, Virginia, N.-Carolina, South-Carolina, Georgia, Alabama, Arkansas, Mississippi, Louisiana, Florida, Texas és Mexikó.

Ezen szempontból tehát a magyarországi kivándorlók határvonala: Missouri, Jova, North- és South-Dacota vagyis 1906-ban 13 államba történt 1000-nél nagyobb kivándorlás, míg a többi államba alig van nagyobb kivándorlás tőlünk. Nevezetes *Árva és Turócz megye* lakóinak kivándorlása, akik otthon megszokva a téli zord nagy hideget, a férfiaknak 70%-a Canadába megy Hamburgon át, még pedig Britt-Columbiába, ahol 4-5 dollár napszámot kapnak a vasútépítéseknel és a bányákban, ami 20 és 25 korona. Más hazánkbeliek oda eddig nem mentek, mert félték az ottani zord klímától és mert igen sokba került oda az utazás. Ma azon-

ban ez is megfordult, *Canada* angol terület s dacára zord klímájának, a kivándorlás oda mégis erősödik, mert az angol kormány 160 acre földet ad minden kivándorlónak bizonyos feltételek mellett, úgy hogy az erős csábítás folytán már egész magyar községek keletkeztek Canadában is, mint Kaposvár, Zichyfalva, Eszterháza, Yorkton, Wittewouth, Prince-Albert, ahová Bereg, Ung, Ugocsa, Szabolcs, Torontál és Temes megye elegendő pénzzel ellátott munkásnépe telepedett meg s akik folytán újabb ösmerősöket és rokonokat vonzanak maguk után.

A kivándorlást csupán rendőri szempontból kezelik.

A legérdekesebb és talán a legtanulságosabb ezek után, hogy az angol canadai kormány Hamburgnak minden kivándorló után 5 dollárt vagyis 25 korona provisiót fizet s mi és kormányunk és az ország csodálkozik, miért nő lavinaszerűen nálunk a kivándorlás. Itt mindjárt fel kell tenni azon nyílt kérdést, hogy ugyan hány Canadába csábító titkos ügynököt büntetett meg közigazgatásunk? hányat csíptek meg? és hányat tettek ártalmatlanná? hogy gyalázatos mesterségüket ne folytathatták volna nyomban, jóformán a hatóságok és a társadalom szemeláttára tovább, amikor hetenként viszi a vasút állomásról-állomásra a kivándorlókat. És ezen óriási évtizedes vérveszteséget keleti magyar fatalizmussal nézi mindenki és ezt már természetesnek találják.

Az országos baj és a nemzeti veszedelem elhárításáról azonban a gazdák nem gondoltak, hanem az országos gépgyárosok szövetségének engedték át a tért a kivándorlás felett országos kongresszust tartani. Ettől persze egyszerre meggyógyul az ország, elmúlik a gazdának minden baja. A szénínség és a széndrágulás azonban a nyakunkba szakad. Ilyen nehéz körülmények között törvényhozásunk bölcsessége 1903-ban úgy intézkedett, hogy a *kivándorlás kérdése csak rendőri ügy, ezért ezt is kezelje a belügyminiszter, mint a többi rendőri ügyet* és így a rendőrök, különösen a budapesti rendőrök a legjobb ösmerői ma a kivándorlásnak. Az ország pedig annál jobban sír és kínlódik, pusztul és kiabál fájdalomában. Kivándorlási törvényünk a régi és az új éppen úgy egészen hű utáinzata a német rendőri törvénynek, persze hogy így csupán egyoldalú jogi és rendőri szempontból, minden nemzetgazdasági és nemzeti, sőt éppen a faji szempon-

toknak figyelmen kívül hagyásával az új törvényjavaslat is csak olyan orvosság, aminő a töltöttkáposzta a németnek.

Így jutunk végre vizsgálódásunk ama eredményéhez, hogy tulajdonképpen miért válik a kivándorlás már ezen stádiumában is annyira érezhetővé az országra, amint minden oldalról a panaszok felhangzanak.

A kivándorlás bajainak orvoslását 1884-től sürgetik.

Egy bizonyos, hogy panaszkodni nagyon tudunk, csakhogy ez szoros összefüggésben van keleti indolenciáinkkal, mert, amíg a baj fejünkre nem nő és le nem sújt, addig vele nem is törődünk. Sőt sajnósán kell tapasztalnom, hogy komolyan ma sem igen érdeklődnek e nagy kérdés iránt. Hogy a kivándorlás nem mai keletű, azt mindenki tudja, csakhogy furcsa világot vet hihetetlen indolenciánkra azon körülmény, hogy amíg a parasztbirtok állapotának felderítésére, az agrárbajok megállapítására, aminek tulajdonképpen az Amerikába való kivándorlás csak következménye, úgynevezett *paraszt monográfiák megírásával és a súlyos orvoslást követelő bajok felderítésével* Zemplén, Abauj, Sáros, Borsod és Heves megye gazdasági egyesületei már 1884-ben külön jelentésekben foglalkoztak, melyek külön füzetekben is megjelenve, közkézen forogtak; s az 1886. évben újabban Somogy, Kolozs, Szolnok-Doboka és Torontál vármegyék monográfiája jelent meg, 1891-ben pedig Csik vármegye közigazdasági állapota és a székely kivándorlását írta meg T. Nagy Imre megyei közigazdasági előadó. De hiába zörgettünk a kormány kapuin. Kínos kilenc év telt el, amely idők alatt az ország közállapota mindig rosszabb lett s látva, hogy a szabadelvű örökös kormány miképpen nyomja el Magyarországon a nemzet zömét képező mezőgazdaságot, 1899-ben a gróf Károlyi Sándor vezetésével megalakult Magyar Gazdaszövetség kiadványában a kilenc évi elcsendesedés után „Zebegény parasztgazdáinak monográfiájáéval indítottam meg az újabb ez irányú működésünket s 1903-ban a M. Gazdák júliusi szemléjében reá mutattam Szepes megye pusztulására, míg 1904-ben Székely-Keresztur monográfiája, 1905-ben Győr, Zámoly, Palona, Bács-Bodrog megye monográfiája jelent meg, amely jelentésekből az Orsz. M. Gazdasági Egyesület is meggyőződve a helyzet tarthatatlanságáról, Hódmezővásárhely, Torontál és Jász-Nagy-Kun-Szolnok megye gazdasági viszonyait tanulmányoztatta s a felderített

állapotok felett széleskörű országos tanácskozások indultak meg a „Köztelken”, legjobbaink részvételével.

A világhódolat tehát nem maradhatott a véka alá rejtve. Azonban ezen valóban becses és szorgos kutatások sem hozták meg a várt fordulatot mezőgazdaságunk mellőzhetlen erélyesebb védelmére és így szemünk láttára olyan népvándorlás keletkezett, amivel a régi korban eleink ezredéves hazánkat foglalták el s ma a vérvesztesége a nemzetnek már évenként 200.000-re menő, sőt azt meghaladó a kivándorlók serege. Hogy a kivándorlás kérdésének tárgyalása szélesebb köröket is foglalkoztatott, mutatja dr. Thirring Ousztáv a főv. statisztikai hivatal igazgatójának már 1898-ban megjelent füzetében „A felvidéki kivándorlás hatása népesedésünkre” és Hegedűs Lorántnak „A magyarok kivándorlása Amerikába 1899” s sok más egyéb irodalmi mű.

Az ország közvéleményét mindjobban nyugtalanította a kivándorlás ijesztően rohamos terjedése, amiért 1902. évben az Országos Gazdasági Egyesület, társulva a vármegyei gazdasági egyesületekkel, a kereskedelmi társulatokkal és kultúrtestületekkel, az országban négy országrészi kongresszust rendezett, mint a Felvidéken Miskolcon, a Dunántúlon Pozsonyban, Délvidéken és Erdélyben a Székelyföldön, amelyeken a kivándorlást érintő kérdések szakosztályokban tagolva vették alapos és szakszerű tárgyalások alá. Ilyen módon az ország minden részében az általános kényszerítő helyzet felderítése mellett a helyi körülmények is vita tárgyává tettek s mindenütt a közönség, a vármegyék gyakorlati emberei a közigazgatás vezető fejeivel egyetértőleg világították meg a kivándorlás minden részletét, amely tárgyalásokon a legkiterjedtebb módon kerültek a felvetett javaslatok elbírálásra mezőgazdasági, ipari, értékesítési, közlekedési, birtokpolitikai, adó, hitelügy, közművelődés és munkásügyi vonatkozásaikban.

A kivándorlás kérdésének megvitatása ilyen módon országos jelentőséget nyert, annyira, hogy az akkori kormány nem zárkozhatott el többé ezen égető kérdésnek valamiképpen való rendezése előtt. Így jött létre az 1903. évi IV. törvénycikk a kivándorlásról, amely, sajnos, csakis egy szerencsétlen másolata a német kivándorlási törvénynek, ami ismételtén igazolja, hogy a minisztériumokban a törvényalkotás nehéz munkáját a lemásoló rendszerrel igyekeztek megkönnyíteni, nem gondolva a helytelen törvényeknek káros és ferde következményeivel és nem törődve

azzal, hogy a gyakorlati életben annak végrehajtása minő következményeket von maga után. Kétségtelenül áll előttünk, hogy az országban megtartott négy országrészi kongresszus gyakorlati útmutatásait sem a minisztérium, sem az akkori kormány, sem az országgyűlés figyelembe nem vette, hanem az elébe terjesztett rossznak bizonyult törvényjavaslatot emelte törvényerőre.

Mindezek után az 1903. évi IV. t.-c. a kivándorlásról «gyedül: közrendészeti és rendőri szempontból hozatott meg; természetes tehát, hogy a nemzet testén ütött mély és fájdalmas sebeket nem orvosolhatta, sőt, mert csakis egyoldalú szempontból indult, s mert a felderített kivándorlási kérdés figyelembe nem vételével állott szemben, helyrehozhatatlan károkat okozott a nemzetnek. Sajnos, hogy törvényhozásunk 1903-ban, tehát a szabadelvű uralom fénykorában, vak és érzéketlen volt a valódi nemzeti érdekek iránt s amikor már a nemzet régi nemesi középosztályának elpusztulását egykedvűen nézte végig, még mindig nem jutott annak tudatára, hogy egy nemzet kormányának legfőbb kötelessége a nemzeti elem erősítése s a nemzeti gyarapodás előmozdítása.

A munkabíró férfi aránya.

Így emelkedett a kivándorlás máris kétmillióra, ami pedig a 16.8 millió összlakosságnak már a nyolcadrésze. Csakhogy a nemzetnek fele a gyengébb nemre, a nőkre esik, ami kivándorlóinknak pedig 70 és 80%-ka, éppen a legmunkabíróbb férfielelem, a legjava korban hagyta el az országot, vagyis így lesz világos, hogy csupán 1900-tól mintegy 1,225.000 legjobb munkabíró férfi-munkáskézzel lett szegényebb és gyengébb Magyarország; vagyis 8.53 millió férfinépességünknek mintegy hetedrésze Amerikának dolgozik. Azonban a közállapotra az az irányadó, hogy a szoroson vett munkáselemnek milyen hányadával gyengült meg a hazai termelés. Amennyiben a női kivándorlók leginkább családtagok s egyrésze a cselédlétszámból vándorolt ki, itten ez alkalommal a női munkás elemtől eltekinthetünk.

Az 1900. évi népszámlálás eredményei szerint volt:

50 kat. holdon alóli kisbirtokos férfi-napszamos	2,392.546
kisbirtokos-napszamos	784.251
gazdasági cseléd	725.165
mezőgazdasági munkás	1,483.270
összesen	5,436.293

A kivándorlók: birtokviszony szerinti aránya.

Tehát csupán a hiányos számú 178.800 kivándorlóból levonva a 28.800 női kivándorlót, 150.000 férfi-kivándorló az 5,436.000 összes férfi-munkaerőnek csupán 2'76%-ka egy évre, de ha ezen egy év eredményét 10 évre vesszük figyelembe, akkor már 27 6% lesz a kivándorlott férfiak arányszáma. De mert a kivándorlók birtokviszonya igen lényeges tényező éppen a kivándorlás, főleg pedig a visszatelepítés szempontjából, ezért ezen kérdést sem mellőzhetem.

A kivándorlottak birtokviszonya a következő táblázatból Ítéltető meg:

Munkás minősége	A férfi-munkások összesen	E b b ő l			Összesen	Marad vagyontalan
		0—1 holdas	1—5 holdas	5—50 holdas		
50 kat. h. alóli kisbirt. és családtagja	2,392 546	31.917	273.808	629.783	1,635.508	757.038
Kisbirt. napszámos	784.251	71.390	213.342	70.991	355.723	428.528
Mezőgazd. munkás	1,483.270	85.991	54.862	6.424	147.277	1,335.993
Gazdasági cseléd...	725.165	11.708	12.116	3.351	27.175	697.990
Összesen ...	5,436.293	201.006	554.128	710.549	2,165.683	3,219.549

Részletezve a kivándorlást, kitűnik, hogy: a 896 bevándorolt úgynevezett „farmer” a 629.738, 5-50 holdas birtokosoknak = 1.40%-át; a 27.596 kisbirtokos napszámos a 355.723, 0-5 holdasoknak = 7.7%-át, a 73.350 mezőgazdasági férfimunkás a 147.277, 0.5 holdasoknak = 50.0%-át, míg a 4000 gazdasági férficseléd a 27.175, 0-5 holdasoknak = 14.8%-át teszi, de csak tisztán az 1906-ik egyetlen évben és a 178.800 kivándorló arányában, amikor a 200.000-ból még mindig 21.200 hiányzik.

Amidőn tehát az ilyen eredmények is mezőgazdaságunknak, különösen pedig bánya- és egyéb ipari ágazatunknak, a mondhatni ma pótolhatatlan és sehol Európában be nem szerezhető munkáshiány miatt egy hihetetlen termelési pangást idéztek elő, úgy hogy a Kossuth által 240 millió korona ipari befektetés eredménye is az általános munkáshiány és ennek pótolhatatlansága miatt egy munkás-katasztrófához vezethet, akkor ezen kérdés olyan eminenter elsőfontosságú nemzeti kérdésévé leit, hogy ezzel többé egyszerűen csupán rendőri szempontból a kormánynak

foglalkozni pótolhatatlan mulasztást és nagy nemzeti veszteséget okozhatna.

Az iparban, az építkezéseknél, a bányászatnál s általában a nemzeti vagyon termelésénél a nagytömegű hiányzó munkásokat a világon sehonnan sem lehet egyszerre pótolni vagy előteremteni. Ezt nevelni kell, ezért van értéke és tőkéje a munkásnak. Csakhogy amíg Amerikára nézve a munkáskérdés csak üzleti kérdés, addig reánk *ez a nemzet létkérdése*, amidőn a magyar mint külön körülkerített egyetlen törzs él, minden más nemzeti rokonság hiányában ezeréves honában, köröskörül véve ellenségeitől. Talán mégis több ügyeimet érdemelne ezek után a kívándorlás kérdése, minthogy azt egyszerűen csupán alárendelt rendőri kérdés gyanánt kezelje kormányunk és törvényhozásunk.

Az amerikai munkások keresete.

Jellemző, hogy amíg ezelőtt Amerikának mezőgazdasági végtelen fejlődésével ijesztgették Európa gazdáit, mégis 1880-tól 1900-ig a farmerek arányszáma 44.3%-ról 35.7%-ra csökkent, ellenben a kereskedelemmel és szállítással foglalkozó iparág 10.8%-ról 16.4%-ra, míg az ezzel foglalkozó lakosság 1890-től 1900-ig 29.2%-ról 42.2%-ra emelkedett.

Ezen fejlődésviszony hozza magával, hogy az amerikai munkás annál is inkább, mert ottan ő a középosztály, városi jellege szerint él. Lakása, amint már említve is volt, 3-4-5 szobás, kényelmes. Táplálkozása erőteljes. Ruházata városias, sőt a gyárakból távozva keztyűt húznak. A munkásnők pedig, mint született lédik, nagy gonddal öltözve, kalappal némelyek selyemblúzban jelennek meg a munkatelepeken.

Az amerikai census adatai az amerikai munkabéreket és kereseti viszonyokat a következőkben látta jónak kitüntetni:

Év	A bérmunkások száma	Kifizetett díjak	Átlagos évi bér dollár korona
1850	957.059	236,755.464	247 = 1235
1870	2,053.996	775,584.344	387 = 1935
1880	2,732.595	—	— = —
1890	4,251.643	1891,209.696	445 = 2225
1900	5,308.406	?	437 = 2185

Majdnem hihetetlennek látszik, hogy a munkabérek 1890-től 1900-ig nemhogy az amerikai ipar mesés fejlődésével emelkedtek volna, hanem még alatta maradtak, bár ha kis összeggel is, az 1890-iki béreknek. Itt látjuk a hatalmasok befolyását a legjobban érvényesülni. Pedig a 2185 K is túl magas összeg, mert nem szól az Összes munkásokra.

Az 1900. évi átlagos évi ipari béreket az amerikai cenzus következőkben mutatta ki:

Terület	Férfiak	Nők	Gyermekek	Összesen
	átlagos évi ipari bérei dollárokbán			korona
Keleti államok	507·12	307·34	187·15	443·74 = 1338·00
Közép "	528·70	280·75	159·52	461·52 = 2307·60
Déli "	334·96	183·91	107·20	300·81 = 1504·05
Központi "	488·51	249·45	166·21	446·51 = 2232·55
Nyugati "	577·09	273·48	175·07	543·98 = 2719·90
Pacific "	577·11	278·09	181·62	526·90 = 2634·50
Egy állam átlaga	490·90	273·03	152·22	437·96 = 2189·80

Feltűnő itten is, hogy a legkisebb béreket ama déli államokban találjuk, ahol legkevesebb a munkaerő, ahová ma legnagyobb a munkáskereslet, de ahol egyúttal a legnehezebb is a gyilkos meleg klíma miatt a munka s ma minden törekvés odairányul, hogy a délvidéket elegendő munkással benépesítsék.

Ezen átlagbérek azonban nagyban ingadoznak a különféle ipari foglalkozások szerint, amit a következő táblázatból látunk:

Ipari csoport	Angolul beszélő, írni és olvasni tudó munkásnak amerikai évi bére
Ruházati iparnál	1887·60 K-tól 2731·68 K-ig
Üveg "	2537·92 K
Fazekas "	2041·22 "
Téglagyári "	1779·12 "
Vas- és acélgyári iparnál	1970·64 K-tól 3689·28 K-ig
Vegyri iparnál	2472·72 K
Textil "	1355·76 K-tól 2630·88 K-ig
Papiros "	1582·56 " 2504·88 "

Ipari csoport	Angolul beszélő, írni és olvasni tudó munkásnak amerikai évi bére
Bőr iparnál --- --- --- ---	1723·68 K-tól 2187·36 K-ig
Fa " --- --- --- ---	1700·— " 2162·16 "
Malom " --- --- --- ---	2409·— " 2162·16 "
Cukor " --- --- --- ---	2454·48 " 2792·16 "
Dohány " --- --- --- ---	1229·36 " 1995·84 "
Nyomda " --- --- --- ---	2096·64 " 2681·28 "

Ezen koronákra átszámított amerikai bérstatisztikának az a nagy hibája és hiánya, hogy nincsen megmondva, hogy az az év hány tényleges munkanapjára szól; nincsen megmondva, hogy melyik államban minő tulajdonosok gyáraiban és hány állandó munkásnak fizették ezeket a béreket, mert amint a már eddig előadottakból is biztosan láttuk, Amerikában a gyárak üzeme nem állandó és nem folytonos és szakadatlanul egyforma, sem a munkáslétszámuk. Az amerikai gyárak megrendelésre dolgoznak. A felvirágzás korszakában túl vannak halmozva munkákkal. Ha új megrendelés nem érkezik, a gyár nem dolgozik s munkását azonnal elbocsájtja. Csakhogy az amerikai szüntelenül és nagyban változó üzleti viszonyok mellett, egyik gyárnak vagy ipartelepnek egyik pillanatban nagy üzletet sikerül kötni, akkor lóhalálába, minden erőmegfeszítéssel bonyolítják le az üzletet. Ha ezen üzletet befejezték és lebonyolították és hasonló más új megrendelést szerezni nem sikerült, akkor a munkásokat egyszerűen máról-holnapra elbocsájtják, szélnek eresztik. Ezért kell különbséget tenni az „állandó” amerikai és a „repülő”, vagyis a „zöld” bevándorolt munkás között. A letelepedett állandó munkás nehezebben hagyja el lakóhelyét. A burdon élő bevándorló egyszerre odébb áll. Ez sokat vándorol. Köztudomású az is, hogy a gyárakban és ipartelepeken, éppen a trösztgazdálkodás idejében, még a törzsmunkások részére sem állandó és folytonos a munka. Számptalan eset van, sőt az mindennapi dolog, hogy a legvirágzóbb ipari munkatelepen hirtelenül beszüntetik az összes munkát, mert a tröszt üzleti érdeke ezt így kívánja. A tröszt pedig óriási üzemet tart fel, ha ez megszűnt, helyette nem nő gomba módjára a másik tröszt, amely ugyanannyi munkásnak adjon munkát. Hiszen láttuk, a Morgan-Schwab-Perkins és Dessert esetét, hogy milyen szédü-

letes svindlivel alapítottak óriási ipari telepeket, ahol pedig nemcsak néhány munkást, hanem ezer és ezer munkást kellett foglalkoztatni, amely összes – egyenként is óriási – munkatelepeken egy pillanat alatt szüntették be a munkát, hogy hosszú ideig várják sorsuknak miképpen való eldültét, előbb a bíróságnál, azután a megingatott bizalmú társadalomban. Az amerikai mindig angolul beszélő, írni és olvasni tudó, intelligens: törzsmunkás, tehát az, aki Amerikában a 3, 4 és 5 szobás lakásban lakik, aki a fürdőszobához van szokva, aki tehát Amerika középosztályát képezi, aki keztyűben jár, tiszta, fehér, vasalt gallért visel *tehát sem a mi tót munkásaink, sem a kuli ilyen bérekhez nem jut, vagyis csupán az amerikai munkás kap, ha t. L munkája annak is állandó és folytonos lenne naponta:*

ruházati iparnál	6·2 — 9·1	K;	nálunk, némi (5— K a férfiszabó általában fenntartással*) (5·50 „ a nőiszabó „
a üvegiparnál	8·4	„	nálunk ... 4— „
fazekasiparnál	6·6	„	„ ... ? „
téglagyári iparnál	5·9	„	„ ... 2·80 „
vas- és acélgyári „	6·57—12·3	„	„ {vasércterm. 5— „ vasgyár 4— „
vegyi iparnál...	9·1	„	„ ... 16— „
textil „	4·51— 8·8	„	„ ... 7— „
papiros „	5·74— 7·29	„	„ ... 6— „
bőr „	5·6 — 7·2	„	„ ... 4— „
fa „	5·6 — 7·2	„	„ ... 5·20 „
cukor „	8·18— 9·2	„	„ ... 3·50 „
dohány „	4·09— 6·63	„	„ ... 5·20 „
nyomda „	6·98— 8·94	„	„ ... 6— „
malom „	? ?	„	„ ... 3·50 „
bányászatnál	10·5 — 11·18	„	„ ... 3·70 „
vasútépítésnél	? ?	„	„ ... 5— 8 „

Ezen összehasonlításból kitűnik, hogy tulajdonképpen így az első látásra nem mutatkozik olyan óriási különbség az amerikai és magyarországi ipari munkabérek között, mint a minőket általában gondolnak. Rendkívül nehéz ebben a kérdésben teljesen egyenlő viszonyok hiányában a sok más mellékkörülmény egybe-

*) Az Országos Iparegyesülettől nyert adatok szerint.

vetése nélkül tiszta és pontos számadatokat nyerni és az olvasóközönségnek nyújtani. Természetes, hogy *ezen átlagbérek ezer-féleképpen változnak* egyénileg, kisebb-nagyobb eltérésekkel, a melyeket, ha követnénk, egy külön kötetet venne igénybe és a végén még sem látnánk tisztán, mert az erdőt nem látnánk meg a sok fától és bokortól. Ezen összehasonlító táblázat egyelőre azonban elegendő lehet arra, hogy meggyőződjünk, hogy némely iparban, mint például a fenti összehasonlító táblázatból látható, a ruházati iparnál, a textiliparnál, a papiros-, a bőr-, a dohány- és a nyomdaiparnál, így a bérek között nagy vagy nevezetes különbség nincsen, sőt éppen a textiliparnál a magyarországi munkabérek már magasabbak mint Amerikában. Mégis ezek közül is feltűnően nagy a kivándorlás. Ezt főleg a csábítás okozza. Ha azonban nem zárkozunk el az elől, hogy Amerikában a gyári munka éppen a trösztök munkabeszüntetése, azután a folytonos bérharcokból eredő sztrájkok miatt, továbbá az állandó nagy megrendeléseknek szünetei és megszakadásai miatt, a 300 napi évi feltételezett munkaidő a legtöbb esetben legalább egy harmaddal szállhat le, sőt ha azt látjuk, hogy például a széntermelésnél 1901-ben 216, 1902-ben 197, 1903-ban 220, 1904-ben 202 és 1905-ben 212 napot dolgoztak csupán, akkor, ha ehhez mérve a fent előttünk álló amerikai munkabéreket, jogosan, harmadával leszállíthatjuk, *egyszerre a magyarországi jelenlegi, bár az előbbi évekhez képest felemelt, munkabérek mutatkoznak* magasabbnak az amerikai munkabéreknél. Ezek igazán meglepő eredmények.

A téglagyári és cukorgyári munkabérek még ugyanezen feltevés mellett sem érik el az amerikai átlagos béreket, de ez még nem szól a többi ipari munkákra is. Ezek mindenestre igen érdekes és gondolkodásra érdemes eredmények, amelyeket ha, eddig is tudtunk volna, munkásainkat erről felvilágosíthatta volna a kormány, a közigazgatás s a társadalom, sőt érdemes volna és szükséges is a megtévesztett és félrevezetett népet, nyilvános népgyűléseken ezekről felvilágosítani. De még érdekesebb, ha az amerikai bérstatisztikát az amerikaiak által kitüntetett további elosztódásában vesszük szemügyre. Massahusetts és Illinois államok területén az ott üzemben lévő *iparoknál* 1900-ban a felvett adatok szerint, amidőn a két államban az elől kitüntetett területi és népességi kimutatás adatai szerint volt: 67.480 iparüzemben 892.558

munkás, melynek háromnegyed része férfimunkás, vagyis 670.000 férfimunkás közül csupán a kiválasztott 100 férfi munkásra a bérek következően osztottak meg:

heti 25 koronánál kevesebbet kaptak ...		Massachusettsben	Illinoisben
		3·63 ⁰ / ₀	5·78 ⁰ / ₀
hetenként	napjára		
25— 30 koronát	4·09— 5·00 kor.-ig	3·75 ⁰ / ₀	3·48 ⁰ / ₀
30— 35 "	5·00— 5·81 "	7·05 ⁰ / ₀	4·71 ⁰ / ₀
35— 40 "	5·81— 6·60 "	9·68 ⁰ / ₀	8·36 ⁰ / ₀
40— 45 "	6·60— 7·50 "	9·96 ⁰ / ₀	7·92 ⁰ / ₀
45— 50 "	7·50— 8·33 "	14·26 ⁰ / ₀	17·32 ⁰ / ₀
50— 60 "	8·33—10·00 "	15·83 ⁰ / ₀	16·34 ⁰ / ₀
60— 75 "	10·00—12·50 "	17·71 ⁰ / ₀	17·02 ⁰ / ₀
75—100 "	12·50—16·60 "	13·81 ⁰ / ₀	13·09 ⁰ / ₀
100-nál több "	16·60 "	4·31 ⁰ / ₀	5·99 ⁰ / ₀

Hogy ez az amerikai összeállítás önkényes és nem hű és *nem általános*, éppen az bizonyítja, hogy 670.000 férfimunkásból csupán 100 van, aki ilyen keresettel bír. Ezen gyári munkások, akikre ezen bérek vonatkoznak, nem hasonlíthatók a magyarországi gyári gépvezető munkásokhoz, mert Amerikában komplikáltabb gépek dolgoznak, így nagyobb intelligencia is szükséges azok kiszolgálásához és vezetéséhez, mint nálunk. Nálunk a gyárakban még igen nagy részét a munkáknak kézzel, azaz emberi erővel végezik. Nálunk tehát még a legtöbb gyárban a gépek egyszerűek és nem végezik apróra el az emberi munkát, úgy mint Amerikában.

És ezen amerikai előmunkásoknak is egyik negyedrésze nem keresett összesen 4 és 7.50 korona között, a fele keresett 7.50 és 12.50 között s a negyede keresett 12-50 koronán felül.

De mit keres az itten ki nem tüntetett többi 670 ezer munkás? Ezt hiába kutatjuk, mert erre adatot nem találunk sehol, sőt még a konzuli karunk sem tudott megkeresésünkre ezekre adatokat szolgáltatni.

Legnagyobb hiánya ezen amerikai munkabér-statisztikának, hogy vidékenként, illetve *államonként nem tájékoztat kellőleg*, mert általában tudvalevő dolog, hogy a déli államokban, ahol

pedig a klíma olyan forróan gyilkos, a munkabérek a legalacsonyabbak. E mögött is az önző üzleti érdek lappang. És még mindig nincsen felderítve az ezen bérekért követelt és teljesített munka mennyisége és minősége. Akik Amerikából hazajönnek s őszintén feltárják az ottani helyzetet, mindnyájan rettenetesen panaszkodnak, hogy Amerikában a rogyásig kell minden végső erőmegfeszítéssel dolgozni, úgy hogy a zsírjukat kénytelenek otthagyni. A munka ezen megerőltető neme nálunk ösmeretlen. A zsákhordók és a vasúti vagy hajóberakó munkások például Fiúmében vagy Budapesten is 8-10-12-14 koronát keresnek naponta. Ez talán a legfárasztóbb munka, mert gyorsan kell végezni. Az amerikai gyárak bérstatisztikájában általában kisebb kezdőbérekkel találkozunk; a 14 koronát pedig egyetlenegy esetben sem leljük meg, vagyis általában az amerikai bérek a mi hajóberakó munkásaink béreivel látszanak egy vonalban állóknak, holott az amerikai magasabb munkabéreket, helyesen mondván a kiképzett művészeti képességgel bíró vizsgázott munkások érhetik el. A 14 felsorolt amerikai ipari és gyári munkánál tehát a családok kiválasztottak:

1. a textil- s a dohányiparnál nem értek el az... .. 5.— koronát,
2. a fa-, a bőr-, a papiros- és a téglagyári iparnál a 6.— „
3. a ruházati, a fazekas, a vas- és acélgyártásnál, s
4. a nyomdánál a 7.— „
5. az üveg- és cukoriparnál a 8.20 „
6. a vegyi iparban, ahol a tűz és forróság tűrhetetlen, a 9.01 „

Ezek a bérek csakis a nagy kisebbséget képező kvalifikált, a kívánt szakképzettséggel bíró és kevés számú vizsgázott, valódi gépvezető vagy előmunkás-mestereknek szólnak, akik Amerikában, mint már több ízben is említve volt, az ottani középosztályt képezik. De a többi milliókra menő munkás hol marad?

Ha a mi viszonyunkból nézzük ezeket az átlag munkabéreket, egymagukban azok mindenesetre magasaknak, igen magasnak tűnnek fel. A mi népünk mindig csak egyet lát, azt tudniillik, hogyha az amerikai dollárt Magyarországra küldik, akkor az ottan csupán úgy, mint nálunk a forint, két korona vevőképességgel

bíró dollárért öt koronát kap. Ez persze neki egy rejtély, egy olyan körülmény, amely egymagában is megzavarja az egyszerű ember fejét és számítását, amit az aranyvaluta okoz. *Azt azonban elfelejtik figyelembe venni, hogy csakis a megtakarított s hazaküldött nélkülözhető, így felesleges dollárokért kapnak itthon 5 koronát.* Az tehát most ezek után a kérdés, hogy mennyit és hogyan takaríthat meg a mi kivándorlónk Amerikában és keresetének hányadrésze az, amelyik ilyen szerencsésen szaporodik meg.

Mit takaríthat meg az amerikai munkás.

Az élet Amerikában annál drágább, mentül több személyes kiszolgálással jár s mentül nagyobb a luxus az életmódban. Amerikában a dollárnak nincsen viszonylagosan magasabb vevőképessége vagy értéke, mint nálunk a forintnak, mert aránylag ottan az áru és élelem ára az élelmes trösztök ármeghatározása miatt tetemesen drágább, vagyis a dollár értékéhez van szabva. Ezt talán úgy értjük meg a legjobban, ha azt tudjuk, hogy egy család 20.000 dollár jövedelemmel nem élhet nagyobb luxussal Amerikában, mint nálunk egy család 24.000 korona jövedelemmel, pedig 20.000 dollár nálunk 100.000 koronával ér fel, vagy pedig egy 10.000 dollár jövedelemmel bíró család egy nálunk 18.000 koronával bíró családnál. *A munkásnépnél, amelyik luxust szintén úz, a dollár vevőképessége azon arányban emelkedik, amint az ő életszükséglete a luxusnak híjával a legalsó fokon marad. Ezt már másutt is megérthetővé tettem. E körül forog az egész.*

Az amerikai washingtoni munkásügyi hivatal olyan 25.440 munkáscsalád háztartási kiadásait állította össze, amelyeknek az átlagos évi jövedelme 749.50 dollárra rúgott, vagyis 3747 koronára, hasonlóan egy másik csoportnál felvett hasonló adatgyűjtésnél 2567 családnál 827.19 dollár volt az évi jövedelem 1902-ben, ami 4135 korona 95 fillérnek felelne meg s végre a Massahusets államban felvett 152 családé 863.37 dollárra, ami 4316 korona 85 fillér. *Ezek tehát a kiválasztottak* a mintegy 13 millióból. Ilyen nagy munkásjövedelmek mellett mindenestre érdekes azt is látni, hogy tulajdonképpen mit képesek az amerikaiak megtakarítani.

A „Labor Commichen” amerikai jelentésből ezen kérdésnek pontos kiderítésére közlöm az ott bennfoglalt, az amerikai azon

2567 munkáscsalád életmódja kimutatását, amelyek 200 napi kereset mellett 4.20 dollárt kapva, ezen 4200 korona kereset klasszsisába esnek. Eszerint 1901. évben esett:

Az évi szükséglet	Egy amerikai családra esik átlag egy évre			A 326·90 dollár értékű eledel felhasználása a következő az Egy.-Államok 2567 családjára	
	érték dollár	%	koronákban	élelem	dollár
Élelemre	326·90	42·54	1634·50	Friss hús	50·05
Házbérre	99·49	12·05	497·45	Sózott hús	5·26
Adósságra	8·15	1·06	40·75	Friss sertéshús	14·02
Adósság kamataira	3·98	0·52	19·40	Sózott füstölthús	13·89
Fűtésre	32·23	4·19	161·15	Más ételneműek	9·78
Világításra	8·15	1·06	40·75	Baromfi	9·49
Férfi ruházatára ...	33·73	4·39	168·50	Hal	8·01
A nő "	26·03	3·29	130·15	Tojás	16·79
Gyermekek ruházat.	48·08	6·26	240·40	Tej	21·32
Adóra	5·79	0·75	28·95	Val	28·76
Vagyonbiztosításra	1·53	0·20	7·65	Sajt	2·62
Életbiztosításra ...	19·44	2·53	97·20	Zsír	9·35
Munk. szerv. e. kiad.	3·87	0·50	19·35	Tea	5·30
Más egyleti kiadásra	5·18	0·67	25·90	Kávé	10·70
Vallási "	7·62	0·99	38·10	Cukor	15·70
Jótevény "	2·93	0·31	14·65	Hűsítők	1·69
Bútorzatra	8·35	1·09	41·75	Liszt	16·76
Üdülésre, mulatságra	12·28	1·60	61·40	Kenyér	12·44
Részegítő italokra ...	12·44	1·62	62·20	Rizs	2·05
Dohányra	10·93	1·42	54·65	Burgonya	12·93
Gyógyítás, temetésre	20·54	2·67	102·70	Főzelék	18·85
Más kiadásokra ...	45·13	5·87	225·65	Gyümölcs	16·52
Összesen	768·54	100%	3842·70	Ecet, fűszer	4·12
Koronában teszen ...	3842·70	91·5%		Más eledelék és szükségletek	20·40
Megtakaríth. összeg	357·30	8·5%		Összesen	326·90
A főösszeg korona	4200·—	100%			

Azonban az amerikai államokban belől, az egyes államokban nem egyenlő az élelem drágasága, hanem eléggé eltérő s hullámzó, amit a következő kimutatás igazol világosan:

É v	É. atlanti áll.-ban 1415 család	D. atlanti áll.-ban 219 család	É. közép áll.-ban 721 család	D. közép áll.-ban 122 család	Nyugati áll.-ban 90 család	Egyéb áll.-ban 2567 család
	d o l l á r o k b a n					
1890	330·35	282·72	310·08	279·54	332·64	318·20
1895	315·50	275·73	297·05	268·59	298·65	303·91
1900	326·80	286·07	305·54	276·20	302·97	314·16
1902	356·83	312·33	338·57	310·75	322·43	344·61
1903	355·54	310·65	336·45	310·75	320·27	342·75
1904	360·70	312·61	339·79	314·86	323·97	347·10

Amint tehát látjuk, az 1901. évi 326'90 élelmi kiadás 1902-ben szintén 326.80 dollár volt az északi atlanti államokban, de azóta 1904-re már közel 44 dollárral emelkedett s az Egyesült-Államok 2567 családjánál pedig 33 dollárral, ami = 165 K.

Ha tehát csak az élelemnél a 357 K 30 fillér megtakarítható összegből az emelkedő árak miatt 165 koronát levonásba kell hoznunk, akkor nem marad mint megtakarítható összeg csupán 192 korona 30 fillér. így megértjük, hogy miért vagyontalan a fele Amerika népességének.

Ez megegyezik a washingtoni 12.816 család átlagos keresetével, amint azt ezután látni fogjuk. Azonban 1901-hez képest még a lakás s a ruházat is drágult, így ezen megtakarítás lehetősége azóta is csökkent.

Mit takaríthat meg a magyar kivándorló.

Nézzük most, hogy mi lehet a *kivándorolt magyar munkások keresete, kiadása s megtakarítható összege*. Az általam kihallgatott visszavándorlók adatai szerint átlagban számításba vehető:

teljes ellátás a burdon	800 K
ruházat nyári, téli és cipő	100 "
egyleti díjak szétvetés szerint	100 "
vallási kiadások és adakozás	15 "

levelezés, ujság, kalendárium	5 K
mulatozás az egyletben s barátkozás	200 "
szalon, bor s a szeszies ital...	250 "
robbantószerék és szerszámok s egyéb kiadások	100 "
dohány vagy bagó	25 "
villamos s más utazás munka után	92 "
összes kiadása tehát 1687 K	

Összes keresete, ha állandó munkája van 2187 K 50 fillér.

250 nap à 8 K 75 fillér = 1.75 dollár. Megtakarítható összege tehát 500 K 50 fillér. Aki még jobban össze tudja magát húzni, az megtakaríthat esetleg 600-700 koronát is. Ha tehát az összkivándorlók után, t. i. az 1-5 millió után Amerikában a megtakarítható összege egy-egy kivándorlót munkásnak akkor, ha a gyermekeket és asszonyokat mind leszámítjuk is, 1,470.000 munkaerőnk után 735 millió korona tőke maradhat, amiből a legjobb esetben hazaküldtek 200 millió koronát, ami az egész egy évi megtakarított összegnek csak 27.6%-ka, s így Amerikában a magyar kivándorlók általi megtakarított összegekből egymagából 535 millió korona maradhat. Vannak, akik azt vélik, hogy nem 500 koronát, hanem 1000 koronát képesek a mi kivándorlóink megtakarítani, amely esetben ekkor már 1050 millió korona maradna Amerikában, amivel a mi kivándorlottaink családjai károsodnak és szegényednek. Itt különösen hangsúlyozni kell, hogy a munkásoknak Amerikában való élete és így a megtakarítása is *teljesen egyéni dolog* és éppen ezért a legkülönfélébb, aszerint, aki miként él magán a burdon, ahol az asszony mindenkinek külön főz ízlése és kívánsága szerint, ami külön kiadást képez, továbbá aszerint, amilyen mulató kedvű az egyén, mert Amerikában nagyon is értik mindenféleképen a pénzt a zsebből kihúzni s aki csak egy cseppet is mulató, annak egyszerűen elrepül a pénze az italtra és leányokra. A *tót* munkások éppen ellenkezően élnek, mindenről lemondanak, minden rossz étellel megelégednek, nem költenek jóformán semmire s csak pánszláv-egyletükben tömörülnek. Ezeknek a megtakarított összegei nagyobbak, mint a magyarokéi s évente 1000 koronára s azon felül is felmehet, főleg ha magasabb bért kapott. De normális egyenlő eredmény a munkásokra alig van.

Massachusetts államban ellenben a kiválasztott 69 családnál, vagyis 64%-nál, a bevételek meghaladják a kiadásokat átlag 85

dollárral, ami egyenlő 425 koronával, míg a további kilenc családnál = 69% a kiadás egyenlő a bevétellel, 5 47 családnál = 3P k-nál 74 dollár, vagyis 385 K a deficit. Washington államban 12.816 családnak = 50%) volt átlag 12084 dollár, vagyis 604'20 K feleslege, 4117 családnak = 16-5° o pedig már 65-58 dollár, vagyis 327-90 K deficitje, míg a többi 8507 családnál = 33-5% a bevétele egyezett a kiadással. *Vagyis ezen eredmények azt mutatják, hogy az amerikai washingtoni munkáscsaládoknak mintegy fele képes csupán szerény megtakarításra szert tenni, legnagyobb keresetük mellett is. Ma tehát az amerikai munkás többet költ, mint az európai, mégis csak aránylag él jobban.*

Az amerikai munkás élelmezéséről, lakáskiadásáról, ruházataról s az év jövedelméből fennmaradó keresetéről egyébként a következő, szintén kedvezően színezett amerikai kimutatás nyújt itten felvilágosítást; megjegyezve, hogy mintegy 13 millió családból itten is csupán 13.723-rol vannak az adatok összeállítva. Ez tehát csupán az egytized részére szól az összesnek.

Megvizsgált háztartások	Az egyes kiadásokra esett százalékokban			Összesen százalék	Más kiadásokra fennmaradó százalék	Megtakarítható összeg százalék
	élelemre	lakásvilágítás fűtésre	ruházatra			
11,156 amerikai átlag... családnál	43·13	24·81	12·95	80·79	13·11	7·0
2.567 apróra megvizsgált családnál Massahusetts államban (a hol 497.440 munkás dolgozik)	42·54	19·98	14·04	76·54	14·94	8·5

A 2567 családnak csakis a felénél lehetett kiadásokat a szeszes, részegítő italokra találni, a másik fele bár nem élt a részegítő italokkal, minő a „whyski”, mégis más szeszes italokra 121.75 K., vagyis 24-35 dollár esett, tehát a duplája annak, ami a részleges, kimutatásban foglaltatik. Az idegeneknél a részegítő szeszes italokra már 27.39 dollár esik, vagyis 136-95 korona, ami az összes kiadásuknak 3.19%-a. Ha azonban olyan családokat nézünk, amelyek többet isznak, akkor már tetemesen nagyobb tételekkel találkozunk

ami egyébként onnan ered, mert ama amerikai forró klímában, azután a nagy melegeknél folyó munkánál, különösen az európai munkások az ihatatlan víz mellett sokkal több szeszes italt kívánnak. De mert az amerikaiaknak a részeges munkások ama drága és kényes munkagépeknél gyakran igen nagy károkat okoztak, ezért lassankint a szeszivást részben kiküszöbölték a népszokásokból, ezért vasárnap ottan az egyház befolyásával korcsmát, vagyis a szalont s burdot nyitva tartani nem szabad. Ekkor a hordó sör a munkások lakására gurul s így azért isznak. Ha tehát a 3. 19% szeszkiadást levonjuk a fennmaradó 20.11% megmaradó, szabad rendelkezésre álló összegből, akkor már csakis 16.92%-a marad az amerikai munkásnak évente mindennapi rendes szükségletén felül, ami csupán 142-12 dollár. *Amint azonban bármilyen irányban csak a legkisebb luxust is megengedi magának, mint pl. a gyermekek jobb öltöztetését, vagy egy-két selyemkendőt, selyemblúzt, selyem nagy kendőt stb., akkor rögtön vége az előttünk álló megtakarítható összegnek.*

Ha tehát a kimutatott 4200 koronában veszszük fel a 13 millióból a 25.000 kiválasztott munkáscsalád átlagos évi keresetét, *ami csupán 2%-ra szól*, akkor az imént kitüntetett százalékos kiszámítás szerint esett egy-egy családnak:

élelmezésre	...	43·0 ⁰ / ₀ =	1806·0	korona
lakásra stb.	...	22·0 ⁰ / ₀ =	924·0	"
ruházatra	...	13·5 ⁰ / ₀ =	567·0	"
szeszes italra	...	3·2 ⁰ / ₀ =	134·4	"
szabad kiadásra	...	18·3 ⁰ / ₀ =	768·6	"
összesen: ...			100 ⁰ / ₀ =	4200·0

A választások, a templom, a munkásegylet, a politikai egyelet, a sok adományozásra bizony könnyen felmegy 2-300 K s akkor már nem marad csak 300-400 K. 1890-ben azonban a többi 4,226.645 bérmunkásnak nem jutott 4200 K, hanem csupán évi 2225 K átlag kereset, vagyis évi 445 dollár, azaz napjára 1.46 dollár, vagyis 17 K 30 fillér és 1900-ban sem jutott átlagban több, mint 2189 K 80 fillér. *Itt van az óriási ellentét, amiben az amerikai munkások élnek. Vagyis az amerikai munkások átlaga évi 2110 koronával kap ' evesebbet ma is, mint amit 4200 koronában egyik részére mint L. esetet kimutattak.* A 2110 korona megfelel 422 dollárnak, vagyis 250 napra elosztva, egy napi

munkabérkülönbözet eszerint 1.68 dollár, ami = 840 korona vagyis itten is beigazolva látjuk, hogy ezen kisebb bért csakis a bevándorolt zöld munkások kapják. Ők vannak tehát elsősorban kizsákmányolva. Tagadni még sem lehet, *hogy az évi 2189 korona munkabér még mindig duplája annak, amit a mi mezőgazdasági munkásaink kereshetnek a mai napszámok mellett*, szakmánymunkánál azonban ezen különbség lényegesen csökken. *Az amerikai jólét nagyobb hímek örvend a nép előtt, mint a való.* Hol van tehát a tőlünk Amerikába tóduló egyszerű, igénytelen paraszt munkásnak a nagy megtakaríthatásra az alkalma? Csakis a nélkülözésben. A mi munkásaink nem laknak amerikai lakásokban, hanem, amint láttuk, 10-en, 16-an is összeszorulnak egy kis szobába, ottan a maguk szegényes módja szerint közösen főzetnek egy asszonynyal vagy szállásadóhoz szegődnek, ruházatuk hitvány, maguk pedig alig különböznek a kuliktól, ezért tehát nem is tesznek számot az amerikaiak között s Magyarországra ez a szerencse, mert így bizonyos rideg megvetéssel bánnak Amerikában velük, ami azután mégis eszébe juttatja többször, hogy jobb otthon. Csakis ez a körülmény hozza a Janót és a Jóskát ismét haza. Eddig az asszony s az otthon hagyott szerető is hazahozta, ma azonban a leányok és az asszonyok seregestől takarodnak utánuk Amerikába, ezért nő a veszély, hogy a mi embereink, ha Amerikában az itthoni szegény módú háztartásban élnek, az ő igénytelen életmódjukkal megtakarítható keresményükkel hosszabb ideig maradnak távol Magyarországtól, amely idő alatt ezer és ezer alkalom nyílik valamilyen kínálkozó kis üzletbe ereszkedni vagy valamelyik bitangban lévő gazdátlan farmra vetődnie, ahol mégis jobban kínlódik el, mint idehaza a tiszta napszámából. *A megtakarítás tehát teljesen egyéni dolog. Mindenesetre azonban azon tényező, mely kézzelfoghatóan demonstrálja, hogy megtakarítani lehet.* Ezért kell a magyar nemzeti kormánynak és a társadalomnak, de különösen a munkás nélkül sehogyssem maradható iparnak és gazdaközönségnek a kivándorlás kérdésével jóformán járasonként behatóan foglalkozni s hozzácsatlakozni azon mozgalomhoz, amit a *Magyar Gazdaszövetség* a visszavándorlásra már is megindított, hogy azok részére, akik megtakarított pénzükön földhöz akarnak jutni, jutányosan hozzá is jussanak. így a birtokosok adósságaiktól megszabadulhatnak s jobb 600 holdon adósságmentesen megélni, mint

1000 holdon adóssággal vergődni. A nép pedig így birtokhoz jut és itthon marad, ami a mezőgazdasági üzemre nem éppen közömbös.

Az ellentétek.

Ne feledjük el ez alkalommal sem az elől közölt Gulyás János által elért munkabéreket, ahol egy szurokgyárban – ama perzselő hőségben is – csak 175 dollárt kapott; a vasgyárban, amíg a gyárnak jól ment, csak 1.25 dollárt, míg a másik időszakban már csak 25 centet fizettek. Ez jellemzi Amerikát! Vagyis 12 év alatt évenként összesen csak 586 forintot keresett; egy időben pedig már majdnem éhen halt ott, abban a fényes országban, amire némelyek azt mondják, hogy mindenki kap ottan munkát s mindenki boldogul. Juhász György 7 év alatt már csak 1200 forintot takarított meg, vagyis évenként csupán 171 forintot, mert sokat kellett munka után utaznia. *Lehetnek és vannak viszont, akik sokkal többet takaríthatnak meg, csak a mértékre nézve nincsen biztos támpontunk. Ez a legnagyobb baj.* így látjuk, hogy e téren igazán nem mind arany, ami fénylik. *Hogy lehet ilyen kereset melleit mégis 6¹/₄ millió vagyontalan család Amerikában, ha ottan mindenki könnyen 4200 koronát megkereshet?* Tizenhárommillió iparos munkásokból tehát 25.440 családot kiválasztani és azoknak keresetét állítani példának a világ elébe, megint csak azon célt szolgálja, hogy vele az idegen munkásokat a világ minden részéből, főleg pedig Európából Amerikába csábítsák, hogy a négyszögmértföldre eső óriási emberhiányt szépszerivel és mindenáron, a lehető legrövidebb idő alatt pótolják. Az ilyen és hasonló kereseti hivatalos kimutatások azonban sohasem képesek ama óriási szegénységet elpalástolni, ami éppen Amerikában, a milliárdosok hazájában, olyan hihetetlen arányokban pusztít ugyancsak az ő hivatalos kimutatásuk szerint. Elöl már elmondottam, de itten különösen szükségesnek látom megismételni, hogy Amerikában, ahol a magánvagyon 60 milliárd dollárra, vagyis 300 milliárd koronára becsülték az 1900-iki felvételnél: 6 ¹/₄ millió család, vagyis a családoknak felét *vagyontalannak találták.* Ha tehát az egyik hivatalos kimutatásban 25.000 családnál 4200 korona évi keresetet tüntetnek ki, teljesen indokolt és jogos, sőt szükséges azon kérdés, hogy *miképpen lehetséges, hogy ilyen kereset lehetősége mellett az amerikai családoknak majdnem fele mégis vagyontalan?* Itt az ellentét ismét

amerikai arányban mutatkozik, mert igazán óriási. Az amerikaihoz fogható élelmes népnek nincsen párja az egész világon; így teljesen érthetetlen, hogy miért nem veszi igénybe az a $6\frac{1}{4}$ millió amerikai család az alkalmat, hogy ők is 4200 koronát keressenek, hogy abból évente 768 vagy 1000 koronát megtakarítsanak. Ez egy nagyon sötét pontja az amerikai kereseti viszonyoknak, amit innen megvilágítani nem lehet.

Pedig sehhol a világon nem rabja annyira az ember és a társadalom a nyereségváagnak és sehhol sincsen az üzlet és pénzcsinálásnak vágyától annyira áthatva, mint Amerikában, ahol az életnek és minden tevékenységnek kiinduló- és végpontja *a kereset, a pénzcsinálás és a vagyongyűjtés*, aminek csak a halál vet végett. Talán ezen örületes hajszának tudható be, hogy az emberek elhanyagolják családjukat, gyermeküket, sőt még életüket sem kímélik hanem vakon rohannak, a vagyon, az üzlet és a kereset után. Hogyan lehetséges mégis, hogy $6\frac{1}{4}$ millió család vagyis 24-30 millió ember, nem rohan ama 4.200 korona elérhető, előtte fekvő keresetnek, hanem, mintha ez ott sem lenne, az egész társadalomnak egy igen nagy része, egyszerűen vakon rohan el mellette, amikor pedig a legélesebb látószerekkel lesik, szimatolják és vizsgálják, hogy hol és hogy lehet csak egy centet is megkaparítani, Az „Evening Post” számította ki és leközölte, hogy például az 1890-1900 években csupán az amerikai vasútnak 21.847 ember öletett meg, ugyanannyi, mint amennyien a búr háborúban estek el. 1903-ban pedig 11.006 ember pusztult el s 39.000 alkalmazott sérült meg, ami 1905-ben már 45.26-ra emelkedett mert ott rohan minden. így rohannak ott a veszedelemben is.

A bányákban, gyárakban és ipartelepeken elpusztultakról nem szól senki, nem számol senki, mert ott a munkás csupán egy szám. Törvény a védelemre, a kártérítésre van, de nincsen aki végrehajtsa, mert tudvalevőleg a törvényhozásban s az egyes államokban és városokban ama milliárdosok képviselői ülnek, akik az ő érdekeikre mindig kellően ügyelnek és a törvények végrehajtása is az ő kezükben van. Ezeket látva, egész Európa, de különösen Magyarország egykedvűen nézi mégis a kivándorlás óriási hömpölygését.

Az államnak, úgy gondolom, polgáraival szemben, különösen pedig Magyarországnak a magyarság megvédésére is vannak állami

erkölcsi és nemzeti kötelességei, hogy megvédjük népünket és vérünket az ilyen embertelen és könyörtelen kizsákmányolás és tömeges elpusztítás ellen.

Az amerikai munkásegylet bérkimutatása.

Annál figyelemre méltóbb, de érdekesebb is, hogy az amerikai bányamunkások egyletének elnöke (United Mine Workers of Amerika) *John Mitchel* a szén-sztrájk kommissió előtt világosan megmondotta és kifejtette, hogy a szénmunkásoknak, mint legalsó keresetre a fennforgó amerikai viszonyok között 600 dollárra van szükségük, vagyis 3000 koronára. 1905-ben az antracit kőszéntermelésnél, 200 bányauzemnél, a a szénmunkások 470 dollárt, illetve 2.350 koronát kerestek, tehát 650 koronával kevesebbet, mint J. Mitchell követelt.

Mit bizonyít ez? Azt, hogy valójában az amerikai munkások s köztük az egyik nagyobb 600.000 számmal lévő szénbányamunkások, nem kaptak 3.000 koronát évi keresményül.

De mert a béreket mégis általában felemelték, még pedig 2.18 dollárról 2.45 dollárra, ami 12.4%-nak felel meg s így ha ezen béremelést a 3000 koronára is alkalmazzuk, akkor a szénmunkások nem kereshettek, az ország előtt nyilvánosan igazolt, a munkásadatok szerint, a legjobb esetben csupán 2.350 koronát vagyis elosztva a 210 munkanapra, napjára csakis 11 koronát, ellenben az amerikaiak által kimutatott 4200 korona átlagoskereset mellett naponta 20 koronát kellett volna keresni, pedig ama 4.251,535 bérmunkásnak nem jutott átlag csupán 2189 K 80 fillér, vagyis 10.42 K. Ilyen nagy különbségek mutatkoznak az adatok egybevetésénél.

1000 kőszénbánya-munkás napi keresetéből senki sem keresett 14 koronát, hanem a kiválasztott 1000-ból 8.5%, 7.5 koronát több, mint a negyedrésze a munkásoknak 7-5 koronától 9.5 koronáig s 40%-a, 10-12-45 koronáig, míg 26.2%-ot ezen felül. Tehát itt is nagy a különbség.

A valószínű kereset.

Csak hogy nem csupán 1000 kőszénbánya-munkás van Amerikában, hanem 626.000, akikről pedig már nem hozták nyilvánosságra a megkeresett munkabéreket. Ennek is okának kell lenni. Ha Amerikában bárkinek is 2000-tól 3000, sőt 4.200 korona évi keresete van, az nem lehet olyan vagyontalan, hogy rászoruljon a nyilvános könyöradományokra. Mivel pedig a hivatalos statisz-

tikának egy másik megcáfolhatatlan adata szerint $6\frac{1}{4}$ millió család, tehát 24-30 millió ember vagyontalan, szegény, így napnál világosabb, hogy a kiválasztott bérstatisztika adatai *igazán a kiválasztottakra szól és így nem vonatkozik az általánosságra.*

Végeredményében ezen különbözések úgy állanak elő, hogy valójában Amerikában, amint több ízben is kimutattam, állandó keresete a munkásoknak nem lehet s ezért kell egész államokat, sőt némelyeknek az egész óriási amerikai államok egész területét munka után beutazni, ami rengeteg költséget emészt meg s az utazás ideje alatt s egy gyárhoz való megérkezés utáni napokon át nem lévén munka és kereset, így a tényleges és valódi kereset egyszerre leszál *egyharmaddal vagy a felével is. Ezek fent nincsenek figyelembe véve.* Ilyen esetekben azután nem maradhat keresetül csak 1000-2000 korona. A mi viszonyainkhoz képest ezen 1000 vagy épen a 2000 korona kereset is, ama csábító dolog, amiért népünk seregestől kerekedik fel hogy Amerikába menjen. Csakhogy a sok utazás alatt is elcsigázódik a munkás az örökös otthon nélkül, csupa hányattatásban és rendetlen életmód mellett, hol koplalva, hol szomjazva.

Mindezekből világosan felderítve gondolom, hogy az amerikai túlzott kereseti viszonyokat az ágensek milliói vakon hitették el a közönséggel s nem volt senki, aki ezt megvizsgálva felderítette vagy megcáfolta volna.

Az amerikai kereset azonban nem egységes, nem általános és az egész Egyesült-Államokban sem egyenlő, mint amiképpen Amerika az! a 4200 K-ban egységesen kitüntette. Nem pedig azért, mert a munkabérek a munkanemek szerint sem egyéenkint a különféle munkaképesség és szolgálmány szerint sem egyformák, sem a különféle foglalkozású munkaágaknál, annál kevésbé a különféle államokban. Ezeket legjobban a következő hiteles amerikai adatokkal igazolom.

Észak-Carolinában például 1905-ben a különféle munkabérek a következők voltak:

Kötő 3-60 dollár, molnár 3-50, ólmozó 3.50, mérnök 3.25, kőműves 3.13, üstös 3-, kőfejtő gránitban 3- dollár; *az átlag 3.28 dollár*, vagyis 16.40 K; a 200 átlagos munkanapra esik: 3280 K. Ez az egésznek mintegy 20%-a.

Könyvkötő 2.33 dollár, gépész 2.28, nyomdász 2.25, ten-

gerész 2.14, mázoló-festő 2.05, hirdetmény-ragasztó 2.-, tűzoltó 2.-, fűrészmunkás 2.-, művezető munkás 2.50-1.88 dollár. Az *átlag 2.17 dollár*, vagyis 10.85 K; így a 200 átlagos munkanapra esik 2170 K. Ez az egésznek mintegy 32%-a.

Malommunkás 1.88 dollár, kerékgyártó 1.88, kovács 1.77, ács 1.71, sóbányász 1.68, szövőmunkás 1.67, famunkások 1.60, bányász 1.50, papíripar 1.50, műasztalos 1.45, parókakészítő 1.38, tímár 1.25, dohánymunkás 1.20, cipész 1.-, fodrász 1.- dollár. *Az átlag 149 dollár*, vagyis 7.45 K; így a 200 átlagos munkanapra esik: 1490 K 50 fillér. Ez az egésznek mintegy 47%-a. Órás 75 dollár, átlagban esik 700 K.

A 4200 korona 840 dollárral egyenlő. Hogy egy munkás 840 dollárt kereshessen, az amerikai átlagos 200 munkanap mind-egyikére négy dollár és 25 cent keresetre van szüksége. *És ezen harminckét foglalkozási ág közül egyetlenegy munkaágnál sem kereshetett senki, de senki, még egy mérnök sem négy dollárt*; sőt ellenkezően csak hét munkaágban kereshettek 3.60-3.- dollárt, ami az egésznek körülbelül 20%-ka; kilenc munkaágban kereshettek 2.53-2 dollárt, ami körülbelül 32%; tizenöt munkaágban kereshettek 1-88-1 dollárig, ami körülbelül 47%; és egy munkaágban kereshettek egy dollárnál is kevesebbet, azaz 75 centet. Nevezetes azonban, hogy egy kötőző többet kereshet, mint egy intelligens tanult mérnök; az is jellemző, hogy egy cipész nem kereshet csupán csak egy dollárt, aminek okát abban kereshetjük, hogy a cipők gyári előállítás a magán- és kézipart teljesen lehetetlenné tette, s a cipőmunkás így nem kereshet többet egy dollárnál.

A hirdetett és vakon hitt óriási keresetekhez képest ezek a való tényeket hamisítatlanul tárják a szemünk elé, amely ténynél az tűnik ki, hogy általam előbb az általános keresetek alapján kiszámított 3842 K 70 fillér munkabérenél az észak-californiai munkabér átlagai *még alacsonyabbak*; sőt azt meg nem közelítik. Egyet azonban itten különösen ki kell emelnem, hogy ezen észak-californiai munkabérek szintén nem a bevándorló nyers munkaerőkre vonatkoznak, hanem az angolul tudó, tehát honos amerikai munkásokra; amely bérekhez az angolul nem beszélő, az angolul nem tudó idegen munkás, a zöld, nem juthat. íme, itten tehát ismétellen ellentétes és alacsonyabb munkabérekkel találkoztunk. Még érdekesebb példával is szolgálók.

A szénbányamunkások bére.

Minden megfeszített keresés után sem lehetett az amerikai statisztikában az 1905. évre vonatkozó szénbányamunkások béreit államok szerint kitüntetve megtalálni.

Az 1899-re, az 1900. évi amerikai census előtti évben, ezeket a következőkben találtuk kitüntetve:

	dollár		dollár
Alabama államban volt	1·09	N.-Mexico államban volt	1·39
Arkansas " "	1·17	N.-Carolina " "	1·30
California " "	2·68		és 1·50
Colorado " "	1·12	N.-Dacota " "	1·19
Georgia " "	1—	Ohio " "	—·87
Idaho " "	5—	Oregon " "	3—
Illinois " "	—·85	Pennsylvania " "	—·76
Indiana " "	—·82	Tennessee " "	—·88
" territori " "	1·43	Texas " "	1·51
Yova " "	1·24	Utah " "	1·27
Kansas " "	1·16	Virginia " "	—·62
Centucki " "	—·79	Washington " "	1·78
Maryland " "	—·76	W.-Virginia " "	—·63
Michigan " "	1·39	Wyoming " "	1·24
Missouri " "	1·20		
Montana " "	1·57	Az országos átlag	1·37

Az amerikai statisztika mégis az országos átlagot 1899. évre 100 dollárban mutatja ki; de ez sem helyes szám, mert az valóban 1.16 dollár volt.

Az egyes államok szerint igen különböző, sőt el sem képzelt nagy különbségeket feltüntető munkabér és a munkaidő hulláma magyarázza meg azon *vándorlását* a mi kivándorolt munkásainknak, akik mint Tamás István is s többi kihallgatott embereink, kintlétüknek egy idejét a munkakeresésre voltak kénytelenek fordítani, így láthatjuk csupán a való helyzetet. Természetesnek kell találni, hogy minden kivándorló ösztönszerűleg a jobb és nagyobb munkabérek után törekszik. Ha tehát a kivándorolt, mondjuk Pennsylvaniában nem tudott csupán 76 centet, vagyis naponta csak 3.80 koronát megkeresni, amivel a 200 munkanapra mindössze 760 korona keresmény jutott, s emellett azt is látta s hallotta,

hogy az amerikai munkás 20 koronát, azaz egy évre, vagyis ugyanazon 200 munkanapra 4000 koronát keres, igen természetesen kell találni, hogy egy ilyen kivándorló szénbányamunkás oda igyekezett, azon állam szénbányájába, ahol hallomás szerint jobb bért, azaz többet fizettek. Ez készítette a folytonos vándorlásra, így állott be a szénbányamunkások között is egy újabb, belső, munka utáni vándorlás, amely mégsem hozhatta meg a várt teljes sikert, mert a reménylett jobb kereset nem vált valóra s mert a vasúton való utazgatás Amerikában drága mulatság, ami a megtakarított keresetet is hamarosan megdézsmálta. Ezért kapott lábra a teherkocsikra való felugrás s azon való lopva utazás. Az utazásokkal és azután amíg az új bányákban ismét munkát talált, szintén időt vett igénybe, ami mind pénzt emésztett és a már megkeresett s az eddig esetleg félretett kis összeget megcsappantotta. Ha most azt is tudjuk, hogy 1905-ben például

				1899-ben volt
Pennsylvániában	143.629	szénbányamunkás volt,	a bér	0·76 dollár
Illinoisban	58.053	"	" a "	0·85 "
West-Virginiában	48.389	"	" a "	0·63 "
Ohióban	43.399	"	" a "	0·87 "
Indianában	25.223	"	" a "	0·88 "
Kentuckyban	14.685	"	" a "	0·79 "
Kansasban	11.926	"	" a "	1·16 "
Coloradóban	11.020	"	" a "	1·12 "
Tennesseeben	12.198	"	" a "	0·88 "
Missouriban	8.962	"	" a "	1·20 "
összesen	337.584	"	összesen	9·14 dollár

Az átlag tehát 91 cent = 4·55 K; teljes világosságban áll előttünk, hogy ama remény, amely a munkást egy új s távoli államba s egy új bányába vitte, aligha valósulhatott, mert a munkabérek között legalább 1899-ben nem látjuk ama lényeges nagy különbségeket, amelyek a felcsigázott várakozásokat és reményeket valóban ki is elégíthette volna. Azóta a szénbányamunkások bére emelkedett. Ezen csalódások vezettek oda, hogy a munkások egyletekbe tömörültek s végre a sztrájkhoz folyamodtak a munkabérek javítása céljából. Ezen adatok is tehát újból világosan bizonyítják, hogy a múltban a szénbányamunkásoknak kizárólagos nagy többsége, mert 1899-ben összesen a 410.535 munkásból

377.584 munkás nem kereshetett átlagban csak 91 centet, vagyis 4.55 koronát, ami 200 napra kitesz összesen: 910 koronát.

Ebből megtakarítani igazán nem lehetett. Hogy ez a tiszta való, a mostani amerikai krízisnél tűnik ki, amidőn ezerén és ezerén kénytelenek Amerikában lézengeni, mert nincsen mivel hazajönni. Mitchell amerikai munkásvezér pedig azt bizonyította be, hogy a szénbányamunkásnak 3000 korona keresetre van szüksége. Tehát *1899-ben még ennek harmadát sem kereshették meg.*

Amint Kiszely József vallomásából láttuk, a sztrájkot államról-államra kellett a munkásoknak megvívni. Most látjuk világosan, hogy miért. 1906. évben Ohióban léptek a szénbányamunkások sztrájkba; ahol Jounstownban a sherif az ártatlan embereket mint a vadakat lövette halomra s így időről-időre tesznek és tehetnek a munkásegyletek összetartása által hol itt, hol ott újabb kísérletet a szénmunkabérek emelésére.

A pennsylvaniai sztrájkjal a munkások csak hat hónapi munkátlanság után tudták helyzetüket némileg javítani. 1902-ben az 1000 amerikai antracit-szénbányamunkás közül 1.50 dollár, vagyis 7.50 koronát 8.5% kapott; 1'75 dollárt, vagyis 875 koronát 24.5% o; s 2-24 dollárt, vagyis 10.20 koronát 40-8%; míg ezenfelül 26-2% részesült valamivel magasabb bérben. Vagyis ezzel is ismételten be van bizonyítva, hogy:

1500 koronát	8·5 ⁰ / ₀ kereshetett;
1750 "	24·5 ⁰ / ₀ "
2040 "	40·8 ⁰ / ₀ "
2040 koronán felül	27·2 ⁰ / ₀ "
Összesen 100·0 ⁰ o.	

Az általam felállított kereseti osztályzatok tehát itt is igazolást találnak.

Hogy azonban minden kételyt vagy gyanút eloszlassak arra nézve, mintha elfogultságból vagy bármilyen célzatosságból állítanám az Amerika által közzétett adatokat Amerika hátrányára össze, ide iktatom mindazon államokra vonatkozó munkabérek az ott dolgozott munkásokkal, hogy az olvasó láthassa, hogy a szerencsétlen szénbányamunkásnak nem lehetett a nagyobb, a jobb, a magasabb munkabérekhez hozzájutni, mert ama magas bérek mel-

lett az egy-egy bányában dolgozó munkások száma csupán néhány ezerre és néhány százra szorítkozott. Tehát

	1905-ben		1899-ben
Wyomingban dolgozott	5997	munkás, bére volt	1·24 dollár
Marylandban	5948	" " "	0·76 "
Virginiában	5730	" " "	0·62 "
Indiana Territben	7712	" " "	1·43 "
Washingtonban	4765	" " "	1·78 "
Arkansasban	4194	" " "	1·17 "
Michiganban	3696	" " "	1·39 "
Texasban	3008	" " "	1·51 "
Montanában	2181	" " "	1·57 "
New-Mexicóban	2108	" " "	1·39 "
Utahban	1363	" " "	1·27 "
Georgiában	816	" " "	1— "
M.-Dacotában	696	" " "	1·19 "
Összesen	48.125	munkás, bére volt	16·32 dollár

az átlag tehát 1·25 dollár, azaz 5·75 K.

	1905-ben		1899-ben
Oregonban dolgozott	316	munkás, bére volt	3— dollár
Kaliforniában	144	" " "	2·68 "
Idahóban	37	" " "	5— "
Összesen	497	munkás, bére volt	10·68 dollár

Vagyis újólág be van igazolva, hogy a többi tizenhárom állam szénbányáiban az imént kitüntetett tíz állam szénbányáin kívül csupán 48.125 munkás nyert foglalkozást, akiknek az átlagkeresetük még mindig csak 125 dollár volt, azaz 5.25 K és csupán három állam szénbányáiban, de csak 497 ember részesülhetett a magasabb 2.68, 3 és 5 dollár munkadíjban. Vagyis a messze fekvő és néptelenebb nyugati államokban sem kereshettek csak 1250 K-t. Ezen államok közül Georgia a meleg déli vidéken fekszik; Maryland, Virginia közel van New-Yorkhoz, ellenben a többi

államok már mind messze feküsznek a nyugoti államok területein, ahová a munkások eljutása sok időt igényelt, költséges és fáradtságos is volt. Mégis elmentek, mert *az amerikai reklámnak* minden tapasztalatuk dacára felültek.

Amit tehát hiteles forrás híjján Amerikáról hallunk, annak nem szabad könnyen hívően felülni, mert annak legnagyobb része a hírhedtté vált amerikai reklám és csábítás a hírhordozója.

Amerika haszna a bevándorlásból.

Úgy gondolom, ezen amerikai, önmaguknak is ellentmondó adatok szétboncolása és megvilágítása után minden gondolkodó ember előtt világosan áll, hogy Amerikára nézve a bevándorlók kettős szempontból, tudniillik *mint munkaerő és mint belföldi fogyasztó* mérhetetlen nagy előny és nyereség, mert 24 millió közvetlen fogyasztót nyert; de azokra az államokra, ahonnan a kivándorlás történik, aránylag éppen olyan kár és nagy hátrány, vagyis veszteség. Az amerikai bevándorlási bizottság 1905/6. évre 25.109 millió dollárt, vagyis 125 millió koronát számítottak mint készpénzben kivitt összeget, amiből 608.401-nél kevesebb volt 250 K-nál s csakis 112.679-nél volt több mint 50 dollár, azaz 250 K, vagyis átlagban egy-egy emberre 135 K esett. Ebből a mi 200.000 1906. évi kivándorlónkra 13.6 millió korona esik. Egy összegben ez olyan tekintélyes összeg, hogy egy olyan tőkeszegény országból, minő Magyarország, ennek kiszivárgása vagy hiánya éppen a nép között nagyon megérezhető.

Fiúmében három hajónál átlag 80 korona esett egy fejre 1907-ben. Dr. H. Schwegel chicagói vicekonzul az útiköltséget 500 koronába számítja. Ez nem felel meg a valóságnak, mert a hajójegy Fiúmetől 190 korona, a vasúti költség, ellátás, élelem stb. alig lehet 60 korona az apró bevásárlásokkal együtt, így összesen csak mintegy 250 korona lehet, legfeljebb 300 korona. Eltekintve a gyermekektől, akik csakis az utolsó években szerepelnek a kivándorlók között, átlag útiköltséget csak 250 K-t számítva *az útiköltség 1900. évtől* másfél millió kivándorlónk után *375 millió K-ra ment volna*. Ezen két tétel, tudniillik a kivitt összeg és az útiköltségek az egész másfél millió emberünk után átlag 320 korona készpénz feláldozásával 1900 évtől, *tehát az utolsó hat év alatt* 480 millióra, vagyis *évenként 80 millióra ment*. Évente legújabbán

200 milliót küldenek haza Amerikából, amiből tehát egy emberre 133 K esik. *Ha azonban a 200 millióból a 80 milliót leszámítjuk, már csak 120 millió marad, amiből már csupán 80 K jut egyre.* Lesznek, a kik ezen átlagszámítást nem tartják helyesnek, azért, mert az Amerikában megtelepedett kivándorlók, vagy az üzletbe bocsátkozottak haza többé pénzt nem küldenek, a miért azután egy-egy emberre nagyobb összeg esik.

Ha tehát a kintélőknek fele nem küldene haza pénzt, akkor is csupán 160 korona jutna a többiekre. Az amerikai kihíresztelt magas keresetekhez képest átlagban ez valóban nem nagy summa, sőt megdöbbenően kevés. Csakhogy *az egyenkinti elosztódására* ezen átlagösszegnek nincsen semmi támpontunk, mert sem bankjaink, sem postánk erre nézve tájékoztató felvilágosítással nem szolgál. Úgy látszik, attól félnek, hogy az adatok nyilvánosságra hozatalával, a kivándorlás még jobban megindulna, ha azt nem mutatják ki, hogy hányan nem kereshettek semmit. Ez csak azért van így, mert az érem másik oldalát nem nézi és nem nézte senki s felderítetlenül maradt. Kövessük tehát tovább, hogy mit jövedelmez még Amerikának a bevándorlás. Amerika az előbb idézett bérstatisztikában munkásainál évi 4200 korona keresetet tüntetett ki a *kiválasztott néhány kivett családnál.*

Kimutattam, hogy ezt jogosan és igazságosan nem vehetjük számításba s nem fogadhatjuk el, mert egy másik kimutatás szerint már csupán 2198 K 80 fillért tüntettek ki, mint szintén évi keresetét a munkásoknak, míg egy harmadik esetben 2682 K volna az évi kereset.

Igen fontos és felette érdekes kérdés, hogy melyik tétel felelhet meg mint valóban elérhető átlagos évi kereset. Tulajdonképpen mindegyik. Vegyük azonban az általam feltételezett és kiszámított 2000 korona valószínű és legalacsonyabb átlagos évi keresetet, akkor is Amerikának az összes bevándorolt 24 millió ember után 48.000 millió korona tiszta haszna mutatkozik. Ez mind a belföldi fogyasztás javára esik, ahol ez igen nagyjelentőségű dolog, mert egyetlen államban sem érvényesül annyira a magas védvám, mint Amerikában. 1900-1901-ben Amerika vámbevétele 876, Oroszországé 479, Németországé 476 millió márka volt s így esett fejenként Amerikában 13.83 márka, Angliában 11.64 márka, Németországban 8.50 márka, Oroszországban 5.09 márka, azonban már 1905-1906-ban 1268 millió márka vámbevétele volt

Amerikának. *Amerikában a trösztök újabban minden fogyasztási cikk árát a lehetőségig felemelték.* Azonban a felemelt és limitált magas árak mellett az amerikai iparcikkek a tömegfogyasztásban minőségileg hitványak. A számba vett 48 ezer millió korona Amerikában is nagy, igen nagy pénz. Az összes amerikai iparokra, például 1900-ban a befektetett tőke összege 9831-5 millió dollárra becsülte a cenzuskommisszió, vagyis 49.157 millió koronára. Ez is alig több, mint amennyit az összes 24 millió bevándorló az évi 2000 korona évi fogyasztás mellett egy évben Amerika javára forgalomba hoz.

Az amerikai 300 milliárd magánvagyonnak a 48 ezer millió mintegy hatodrésze. Vagyis így látjuk, hogy *a bevándorlás Amerikának pénzügyi és belfogyasztási szempontból a leg-erősebb alapját képezi.* Ha ellenben Magyarországon a másfél millió kivándorlót csak 800 koronájával értékeljük, akkor az ország vesztesége 1200 millió korona.

Egy-egy kivándorló átlagban évente csak 133 korona 34 fillért küldött haza.

Ha azonban az 1906. évi 200 millió korona hazaküldött összeget tekintjük, akkor egy-egy kivándorlóra 133 korona 34 fillér esik átlagban, amitől az 1000 korona vagy csak az 500 korona évi megtakarítása kivándorlóinknak igen messze elmarad. így látjuk viszont, hogy Amerikának az 1000 korona mellett is 876 korona 66 fillér marad átlagban.

Ha tehát való volna az, hogy minden Amerikában élő munkás 1000 koronát csakugyan megtakarít és ennek dacára átlagban mégis csupán 133 korona 34 fillért vagy 86 koronát küld haza, akkor *hét vagy tizenkét ember évi megtakarítása adná ki az 1000 koronát,* vagyis *így jövünk rá, hogy csakis minden hetedik vagy tizenkettedik ember jut abba a helyzetbe, hogy 1000 koronát megtakaríthasson.* Vagy pedig ezen különbözetek is mind Amerikában maradnak, ami reánk még kedvezőtlenebb eredmény. Ha valóban 1000 korona volna az *átlag* évenként megtakarítható összeg minden egyes kivándorló után, akkor a 2000, 2600, 3000 és 4200 korona évi kereset arányában a következő klasszisok állhatnának elő az amerikai és a mi kivándorlóinknak párhuzamba állított élete szerint:

Évi kereset	2000 K	2600 K	3000 K	4200 K
	bevándorlottakra vonatkozólag			amerikai munkáscsalád
	k o r o n á k b a n			
<i>Kiadás :</i>				
Élelem- és lakásra	800	1000	1000	2400
Ruházatra	100	120	120	600
Más kiadásokra	200	200	200	400
Mulatozásra, szórakozás- és italra	200	200	200	300
Egyleti kiadások, utazások, templom, kórház, adó stb.	200	200	200	250
Szalón, bor, vendégeskedés	187	200	200	200
Kiadás összesen	1687	1920	1920	4050
Megtakarítható összege	313	680	1080	150

Amint ezen igen megközelítő mégis minden egyes munkásnál egyéni költségei hajlama, továbbá igényessége vagy igénytelensége szerint változó, vagy másképpen is változható adatokból is látjuk, 1000 korona csakis az aránylagos magas bér és a legszigorúbb takarékoság mellett takarítható meg egy évben.

Az is határoz, hogy egy évben hány napot dolgozhat természetesen, az évente megtakarítható összeg ettől is lényegesen függ, amit a következő számadatokból talán a legjobban meglehet ítélni.

1·25 dollár napi keresetnél, ami 6·25 K, 200 napra esik	1250 K, 250 napra	1562 K
1·50 " " " " 7·50 " 200 " " 1500 " 250 " "	1875 "	
1·75 " " " " 8·75 " 200 " " 1750 " 250 " "	2187 "	
2— " " " " 10— " 200 " " 2000 " 250 " "	2500 "	
2·25 " " " " 11·50 " 200 " " 2250 " 250 " "	2875 "	
2·50 " " " " 12·50 " 200 " " 2500 " 250 " "	3125 "	
3— " " " " 13·75 " 200 " " 2750 " 250 " "	3437 "	
4— " " " " 15— " 200 " " 3000 " 250 " "	5000 "	
5— " " " " 25— " 200 " " 5000 " 250 " "	6250 "	
6— " " " " 30— " 200 " " 6000 " 250 " "	7500 "	

Hogy tehát a mi kivándorlóink nagyobb megtakarításokat érhessenek el, feltétlenül a napi 2 dolláron felüli magasabb bérek nagyságától függ, a fentebb kitüntetett életmódjuk mellett. A 3,4, 5 és 6 dolláros napi keresettel igazán kevesen dicsekedhetnek.

A visszavándorlók.

Az egész amerikai kérdésnek bővebb tanulmányozása céljából Kossuth Ferenc kereskedelemügyi miniszter úr ügyszeretetére valló megbízásából december hó közepén Fiúmén kívül még Csaczan, Oderbergen, Berlinben, Ruheleben, Hamburgban és Brémában tanulmányoztam a ki- és visszavándorlás kérdését. Mindenütt ott találtam a hazatérő Amerikába vándordiaínkat s mindenütt közvetlen érintkezés útján szereztem meggyőződést az Amerikában éltek sorsáról, élményeiről s kereseti viszonyairól. Az oderberg-csaczai vonalon Koharics Ferenc határrendőrkapitány vette fel a robogó vonatokban az általam megpendített, de csak művem végén érintett kérdőpontokra az utasok, illetve a visszavándorlok válaszait. Az ő tapasztalata az, hogy egy része az utasoknak *kölcsön vett pénzen jön haza, a másik része pedig hazulról küldet pénzt magának, hogy hazajöhessen.* Rendszeren 400 koronáért írnak haza s az asszonynak kell ezen pénzt előkeríteni. A felvett kérdőívek a belügyminiszternek küldettek be. *Oderbergen* Margitan osztrák rendőrbiztos veszi és véteti fel embereivel a kérdőpontok szerinti válaszokat. Adatainak legnagyobb része a december hó 15-én Bécsben a kereskedelemügyi minisztériumban megtartott szaktanácskozás tárgyát képezve, ott maradt. Az adatok felvétele nem történhet meg Oderbergen minden egyes kivándorlóra, mert az osztrákok magyarul nem tudnak, a kivándorlókat, most pedig a visszavándorlókat befogadó épület elégtelen, ezért túlszűfolt, így leginkább csakis a tót, német és osztrák munkásokra terjedt ki az adatfelvétel az ottani rövid tartózkodási idő alatt. Nekem a több ezer ember közül 131 adat került birtokomba. Ezeknek eredménye az, hogy a 131 ember átlagban 2 évig és 2 hóig volt kint Amerikában, többen 4-6 évig, egy pedig 15 évig s valamennyien megtakarítottak összesen bevallásuk szerint 193.995 koronát, amiből átlag egy-egy emberre 638 korona esik. Egy évre így 300 korona sem esik. Tizenhét ember a 131 közül nem hozott haza semmit, sem meg nem takarított. 39 ember megtakarítása 1025 korona, más 40 emberé 432 korona, 12 emberé 371 korona és más 39 emberé 724 korona; valamennyi átlaga 638 korona, ellenben 17 magyar megtakarított összege csak 192 korona volt. Fiúmén át ellenben hazahoztak *egy-évi* kereset gyanánt 814 koronát 525 utas, míg a másik 127

emberből álló csoport már 1160 koronát. Ezekből is látjuk, hogy a kereset és megtakarítás miképpen változó. A való tényeket pedig csak akkor tudnánk meg, ha *Amerikában az ott rekedt s pénz nélkül ott maradni kényszerült embereink hasonló adait is ösmernénk.* Ezen a való életből vett és nyert adatok szorosán megegyeznek az előbbi sorokban általam felállított számokkal, ami mindenesetre azon meggyőződést nyújthatja, hogy az amerikai adatokból merített számításaim a valóságnak teljesen megfelelnek. Az amerikai krízis általánosságát az mutatja, hogy a visszavándorlók között voltak gépész, kőműves, tímár, nádgyári munkás, vasöntő, vasolvasztó, vasgyári, vízvezetéki munkás, szénbányász, mázó, villanyos üzem munkás, gummigyári munkás, vasbányász, ács, cementmunkás, kövező, vasúti munkás, lakatos, kőfejtő, kőfaragó, drótygyári munkás, kőmetsző, kovács, waggongyári munkás, cipész, fodrász, nyerges, cserző, ércgyári munkás, farmmunkás, asztalos, üzleti szolga, rézbányász, pléhgyári munkás, pincér, kerékgyártó, gépgyári, hídgyári, mosógyári munkás, vasúti szerelő, gőzkazánfűtő, kosárfonó, papírgyári munkás, egyszóval az amerikai gyár-
ipar üzemében általánosnak mondható a munkabeszüntetés.

Ama előbb kitüntetett óriási közgazdasági haszon miatt nem kiméi Amerika – de nem a hivatalos Amerika, *hanem a világ-trösztöket kezükben tartó üzleti Amerika* – semmi áldozatot, hogy az általuk nélkülözhetetlen és emelkedő befektetéseikkel arányban álló mindig nagyobb munkásszükségletüket *most már a világ minden részéből biztosítsák szakadatlanul*, mert egyetlen országból azt többé kielégítően beszerezniük nem lehet. Egy igavonó tejlő vagy bármilyen célra szolgáló állatot, mint erőtermelőt felnevelni, pénzbe kerül. A kivándorlóit munkaerő hazájában nevelődött férfivá, minden állami intézmény javára volt, hogy produktív tényezőjévé legyen az országnak. S mikor már tudását, erejét itthon érvényesíthetné, akkor kivándorol s munkarejüket olyan országban viszik piacra, amely az ő felneveléséhez nem járult hozzá semmivel, de semmivel, csak avval, hogy világgonkurrenciájával rosszabbá tette a termelés terén az otthoni parasztoznak és saját magának a helyzetét. Hogy tehát most Amerikának hulljon az ölébe az európai munkaerő minden produktív erőtermelése és egész Európában a munkáshiány miatt az értékes gazdasági és ipari termelés megrekedjen, olyan óriási csapás Amerika részéről, amire egyetlen kormány, sem államférfi,

sem nemzetgazda, de különösen Magyarországon senki elkészülve nem lehetett, másként nem nézhették és nem túrhették volna az amerikai kivándorlást korlátozatlanul. Azt már érintettük, hogy Amerika az ő amerikai munkásaival a nyersanyag ipari termelését és feldolgozását, mai óriást arányaiban, sehogy sem tudta volna elérni, azaz a bevándorlók nélkül nem lett volna erő, akikkel Amerika a mai eredményeit produkálhatta volna; vagyis nélkülük ma is ott rejtőzködnének a föld kincsei a föld gyomrában, anélkül, hogy Amerika mai mesés gazdagságához jutott volna. Amilyen végtelen előny és nyereség Amerikára a bevándorolt 24 vagy 10 millió munkáskar, éppen olyan nagy veszteség az azon országokra, amelyek férfimunkaerejük legjavát elveszíteni engedték. Minő csökkenése ez a többi nemzet termelő erejének? Magyarországon például a másfél millió legjavakorú, munkabíró férfikar hiánya olyan néptelenné tette az egyes vármegyéket, hogy ha ma kellene a hazát egy felkerekedett hódító orosz, német vagy román népcsoport ellen megvédeni, az egyszerűen lehetetlen volna, mert üresek falvaink.

Az országra háruló hátrányok.

A nemzeti jólét a nemzeti termelés arányától függ. Ha tehát már több vármegyében az asszonyoknak kell szántani, kaszálni s más férfimunkát elvégezni, mégis, főleg az iparban, az asszonyi erő nem pótolhatja a férfimunkaerőt; sőt több helyeken a földek parlagon maradtak, vagyis megáll a vagyont termő gépezete az országnak, pedig állami életünk, állami és társadalmi szükségletünk nem áll meg, hanem halad folytonosan a maga útján; s mindig több és több áldozatot követel. így áll elő ama különbség és hiány, ami miatt a visszamaradás, az elszegényedés az egész országra geometriai arányban kihatással bír. Ezért a kivándorlás nem csupán egyszerű belügyminiszteri: *rendőri kérdés?* hanem egy *olyan kemény és nehéz állami, nemzeti, nemzetgazdasági, népesedési és pénzügyi kérdés, melylyel éppen ezen szempontokból az egész kormánynak és az országgyűlésnek, különösen minden részleteire kiterjedőleg a legbehatóbban foglalkozni kell.* Ha Amerika nem szivattyúzná ki annyira népünk munkaerejét, hogy amidőn a mi embereink végre hazajutnak, már 4 évi kintléti után is, teljesen meg vannak törve a minden erőt teljesen felülmúló amerikai kemény munkától, amiért itthon az elvesztett munkaerőt és munkakedvet ismét helyre kell pótolni nagy részé-

nek, akkor az Amerikában elsajátított munkakészség és ügyesség valóban közhasznára válhatna éppen mostan fejleszteni szándékalt iparunknak. Csakhogy Amerika fejlett ipara más. mezőkön halad, mint a mi mostani iparfejlesztési politikánk, ezért Magyarország mindig hátrányban marad e téren a németek-, az oroszok- és az olaszokkal szemben is. Németországban, Oroszországban, de különösen Olasz-, sőt Görögországban is, a kormány belátva a kivándorlás káros következményeit, beható, okos tanulmányok alapján: *új irányt adott az egész kivándorlásnak.* így fordította az olasz kormány a nemzet vér- és vagyronvesztését a nemzeti termelés javára; így fordította meg a kedvezőtlen kereseti mérlegét az olasz népnek olyan kedvezővé, hogy ma, néhány évi lankadatlan és kitarító, céltudatos munka után, Olaszországra nem átok többé a kivándorlás, hanem a nemzeti jólét forrása, az állam pénzügyeinek javulása.

Az állam feladata.

Az államnak legfőbb és legelső feladata a gyógyíthatatlannak látszó kivándorlást megfelelő nemzetgazdasági és mondjuk: üzleti alapon egészséges irányba terelni, hogy okulva az eddigi 25-30 éves betegség mai kríziséen, törvényes úton megfelelőleg orvosolható legyen. Hiszen a mai férfimunkáshiány valóságos népvándorlás eredménye, amelynek már nem csupán egyes községek, hanem némely egész járások, sőt vármegyék is érzik a nagy munkáshiánynak romboló hatását.

Politikai szempontból is igen aggályos a férfiszavazó magyarságnak a kivándorlása, főleg éppen a mai zavaros viszonyok között. *Mindenesetre az anyagi téren kiszámíthatlan kár az otthonhagyott vagyonnak a kellő munkaerő nélkül maradása miatti jövedelem csökkenése, vagy pláne megszűnése.* Erkölcsi szempontból pedig még rombolóbb hatása van a családfő nélkül maradt háznépnek dologtalansága, henyelése és tisztán az amerikai keresetre való támaszkodása, amelynek reményében a pálinkakontó és a bolti adósság észrevétlenül is megszorodik s más egyéb erkölcstelen életnek is a kútforrása; a nép szaporodása visszafejlődik, úgy hogy a munkaerővesztés tulajdonképpen többszörös.

Mivel a kivándorló öt évig és tovább is mindaddig, amíg Amerikának polgára nem lett, az állam, szülőföldje és hazájának támogatását és védelmét kint, az idegen földön mindig igényli, az

államnak legeminensebb feladata a külföldön élő vagy az Amerikában dolgozó és kereső honpolgárai érdekeiről a tőle telhető módon szintén gondoskodni. Ezen gondoskodás mérve növeli vagy lazítja ama szálakat, amelylyel a külországban dolgozó vagy élő honfiainkat hazájukhoz jobban vagy gyengébben hozzáfűzhetjük. Ma ezen kötelék nálunk abban a pillanatban, amint a kivándorló Fiúmében a hajóra szállott – teljesen megszűnt; mert a hajón egyedül a kapitány a mindenható. A köteléket a magyar tenger partján vágják széjjel. És miért? Mert nem volt, aki a kivándorlók további sorsáról gondoskodni szintén állami feladatnak tekintette volna. Ez is szerencsétlen politikai viszonyunk és külügyi képviselőnknek egyik következménye, mert amint már szintén reámutattam, Neworkban nem volt, aki a magyar kivándorlókkal ott, ama rengeteg nagyságú, ösmeretlen óriási városban tovább törődött volna.

Különös, hogy azok, akik a mai kivándorlásba mint változhatatlanba olyan könnyen belenyugodnak és egykedvűen nézik ezen nemzetpusztulást, a hazaérkező, egy tömegben imponáló, de szétosztva nevetségesen kevés, fejenként 26.67 dollár, illetve 133 K 34 fillér, tulajdonképpen 80 vagy 160 K láttára az elszakadt kapcsot mégis összekötő szálnak tekintik. Sajnos, hogy ez az egyetlen összekötő szál is csak addig tart, míg a kivándorlót, bármilyen véletlen körülmény miatt végleg nem szakít az itthonmaradás gondolatával, vagy az reá nézve lehetetlenné nem lesz. A hazai anyaföldhöz való ragaszkodását véreinknek ugyanazon indító okokból kell, nemzetgazdasági és nemzeti szempontból megerősíteni, mint amilyenekből maga a kivándorlás leginkább eredt. Nem szükséges itt e helyen a kivándorlás ezerféle indító-okait felsorolni. Röviden: a mindenféle elégedetlenség és lázítás viszi ki az embereket Magyarországból, amihez a nehéz megélhetése a népnek és a kereset hiánya csatlakozott. Mivel a mai nehéz politikai helyzetben a kormánynak ezer mindenféle nehézséget kell leküzdeni, lehetetlennek tartom, hogy egy mélyen átgondolt szociális irányú átalakulásról ez idő szerint állami és társadalmi rendünkben eredményesen beszélni lehetne. A kezdeményezés mégis megtörtént. De éppen mivel ma, legalább egyelőre, teljes mértékben el nem érhető, ugyanezért kell a kivándorlást, illetve a népvándorlást a legsürgősebben ugyanazon üzleti alapra helyezni, amelyről azt Amerika, Németország és főleg Olasz-

ország kezeli. Vessünk tehát egy pillantást Olaszország kivándorlási politikájára.

Olaszország kivándorlási politikája.

Olaszország alaposan tanulmány tárgyává téve a kivándorlást, számolt a kivándorlás meggátolhatatlanságával. Belátta, hogy törvénnyel egymagában a kivándorlást meggátolni egyszerűen lehetetlen és hiábavaló erőlködés. A kérdésnek ezért az okosabb *végét* fogta meg és így a kivándorlóknak a külföldön, illetve Amerikában való védelmezésére fektette a fősúlyt. Ezzel a kivándorlás szabályozásának a fogantyúját kapta szerencsésen vissza a kezébe. A kivándorlás irányítását és az egész ügy vezetésének legfőbb teendőit a külügyminisztériumában szervezett *kivándorlási bizottságra ruházta*. Ezen hivatal a konzuli ez irányú utasításokon nyugvó, kimerítő és szakszerű jelentések alapján, külön ügybuzgó hivatalnokok által összeállított népszerű folyóiratokban, amely a kormány hivatalos kivándorlási közlönye, az egyes államokban, különösen pedig az Észak- és Dél-Amerikában fennforgó élet-, munka- és keresetviszonyokról, a munkáspiacról, annak változásairól, a munkaszükségletekről, a munkák beszüntetéséről, az üzleti és kereskedelmi viszonyokról s mindenről, ami a kereset végett kivándorlókat érdekelheti, pontosan és gyorsan értesíti. Természetes, hogy a védelmi és információt szolgáló tevékenység és értesítés mindenkor a leginkább megszállott amerikai gyár- és ipartelemekhez alkalmazkodik.

Odahaza, t. i. Olaszországban az egész országban szervezett *helyi bizottságok* adják meg ezen alapon a népnek az általuk kívánt útbaigazításokat és hamisítatlan felvilágosításokat. Nálunk ez éppen megfordítva van, vagyis aki hová akar kivándorolni, az állam, illetve a kormány a legjobb akarattal adja meg mindazon útbaigazításokat, amelyek a cél elérésére vezetnek. Így lesz a nép megkímélve a zug-ügynökök hazug és gaz csábításaitól. Az irányítás iránt, így a nép teljes bizalommal van s követi. Természetes, hogy ezen helyi bizottságok a kivándorlási iratok megszerzésénél mindenkinek segítségére vannak s különösen szeretettel foglalkoznak az apa után induló családtagok gondos irányításával és védelmével. Nagy súlyt helyez az olasz kormány arra, hogy az olaszok megmentessenek a külföldi, úgy amerikai, valamint német hajóstársaságok lelketlen ügynökeinek légvár Ígéretei által való elcsábításoktól, vagy az egyenesen Amerikából, Kanadából, Brazi-

liából, akár Mexikóból szerzett munkásügynökök szédelgő reklámjaitól, hogy ezeknek kelepcéjéből saját polgárait megóvja és kiszabadítsa, nehogy az annyiszor beigazolt és megsiratott nyomor-
nak és elpusztulásnak legyenek kitéve. Ezen nagy, nemes és
humánus állami feladatot úgy oldja meg, hogy hazai munkásokat
csakis az állam, illetve a kormány-biztosságának engedélyével bíró
hivatalok helyezhetnek el. *Ezek a munkaközvetítő állami hivatalok.*
A kikötőkben és az egész tengeri vagy vasúti utazás alatt a kiván-
dorlók a kormánynak állandó felügyelete és védelme alatt állanak.
A kivándorlók szállítása csakis olyan hajóstársaságoknak enged-
tetett meg, amelyek magukat az állami, illetve a kormány szerző-
dések követelményeinek alávetették.

A külföldi hajóstársaságok 103 hajójáráttal kötelezték magukat
az előírt szabályoknak a szigorú megtartására, amelyek közül 10
hajójáráttal a „Norddeutsche Lloyd”, 8 hajójáráttal „Hamburg-
Amerikai Linie” és 4 hajójáráttal az „Italia” szerepel. A többi
hazai hajójáratokból áll. Nekünk velük szerződést kötni nem sike-
rült. A hajóviteldíjak a miniszter által hagyatnak jóvá, de minden
hajó fedélközi utasaira egyenlőknek kell lenni. A szállító vállalatok
esetleges kartelljét nagy és érzékeny pénzbírsággal tették lehe-
tetlenné, sőt ez a szállítási jogosultság elvesztését vonja maga után.
Az utasok és a szállító hajók közötti differenciák elbírálására és
orvoslására minden kerületi fővárosban vagy kikötőben külön
bírótság van szervezve, míg az 50 líráig menő különbözetek azon-
nal a kikötőkben lévő kivándorlási biztosok által intéztetnek el.
A legszigorúbb egészségügyi rendszabályokról van a hajókon
gondoskodva, s nem csupán jegyzőkönyvi aktába temetik el ezen
felette fontos ügyeket, hanem a bizottság minden hajóindulás
előtt pontosan és lelkiismeretesen megvizsgálja a hajó szolgál-
képességét, tisztaságát, fertőtlenítését éppen úgy, vajjon a behajózott
utasoknak elegendő helyük, levegőjük, világosságuk és élelmükről
gondoskodva van-e kellően.

A haditengerészet egyik orvosa kíséri az utasokat a hajón az
egész úton, aki ellenőrzi az utasok ellátását. Argentiniába érve,
vagy bárhová másfelé, a kivándorlók az olasz konzul gondozása
és védelme alá jutnak azonnal, akivel egyetértve és előre meg-
állapodva részben a helyi, részben az olasz kormány által vezetett
egyletek és védőintézmények vezetnek és irányítják a munkakereső-
ket, a munkahelyeken működő bizalmi embereik útján a megfelelő

munkákba. Sehol sem maradnak védelem nélkül magukra, elhagyatottan, hanem mindenben érzik olasz kormányuk védő szárnyait. Ha pedig a keresett munkákat elvégezték, vagy a jobb munkaidőszaknak vége, vagy ha a váratlan munkabeszünetések állanak be, akkor ismét ott áll az egész szervezet az olasz munkás háta mögött, s azon az úton, amelyen jött, ismét Olaszországba, hazájába utazik vissza, hogy most már otthon végezze el az otthoni munkákat. Tudvalévő, hogy az olaszok Argentiniába mennek seregestül, de nem telepednek mind ottan meg, hanem, ha elvégezték itten az időszaki munkát, akkor egyrészt hazamegy s ott végzik el ottani munkájukat, vagyis mondjuk, hogy egy évben kétszer aratnak s kétszer van jó aratási keresetük vagy szüretjük több mintegy egy millió olasznak.

Oroszország legújabbban ugyanezen rendszert honosította meg, így az orosz paraszt is kétszer arat egy évben. Ilyen módon az előbb nélkülözésben élt munkás- elem valóban olyan jólre tesz szert hazai kormánya gondosságából, hogy az ilyen nép azután nem lesz és nem lehet hűtelen elhagyója hazájának. A nemzeti vagyontermelés ezen az úton egészséges alapon gyarapodik, és csakis így sikerülhet Amerika mai kizsákmányoló üzleti rendszerének veszedelmes hátrányait okosan a nemzet javára orvosolni és a nemzetet ama anyagi nagy veszteségektől megóvni, amelyek az elvesztett milliókban ma olyan nagy sebeket ütnek.

Csak így lehet a lavinaszerűen, a nemtörődömséggel, az egykedvűséggel vagy félrendszerrel arányban emelkedő elnéptelenedését az országnak megszüntetni és a mai tarthatatlan állapotokat a jobb siker reményével orvosolni. Ezen orvoslást a bajoknak, különösen Olaszország el is érte, mert az 1901. évben hozott törvény hatályával aránylag igen rövid idő alatt érte el csendes működéssel, hogy Argentiniába, ahova a kivándorlást irányítja, az olasz munkások százezrei mind olasz származású cikket és árukat fogyasztanak; olasz bort isznak stb., ami által Olaszország kereskedelemügyi szempontból *megrekedt bor értékesítésének egy biztosított új piacot is teremtett* és éppen így a többi kivitelre szoruló áruinak is jó fogyasztási piacáról gondoskodott. Viszont az Argentiniában előállított ipartermékeket otthon fogyasztják. A hajójáratok jövedelmezősége ezen az úton szintén biztosítva van. Amikor azután Argentiniában végeztek az aratással, akkor a kivándorlók ismét a kormány vezetése és támogatá-

sával haza, Olaszországba jönnek, és itten végzik el a nyári aratási s a többi munkálatukat. Ilyen módon a vándorlási folyamat termékeny talajon folyik s az olasz nemzetnek és az olasz népnek szép hasznot és keresetet biztosít, míg azelőtt kárt, veszteséget és nyomorúságot okozott.

Amint már említettem, illetve kimutattam, csak az olasz kivándorlás haladja meg a magyarok kivándorlását. Csak 1906-ik évben pl. 800.000 ember vándorolt ki Olaszországból Argentiniába és 71.000 Amerikába. Hogy ezeknek fogyasztása és szükséglete tetemes, azt tudjuk jól és ezeknek az embereknek keresménye és megtakarított tőkéje szintén az anyaország javára szolgál. Argentiniába Genuán és Hamburgon át mintegy 300 magyar is vándorolt ki, de ezeket nem védi a magyar kormány.

A többi szomszédországok példája.

Oroszország szintén Argentiniába irányítja kivándorlóit; ott tehát nagy fordulatot képez ez, ahol eddig Szibéria benépesítését tekintették egyik fő állami feladatnak.

Németország gyarmati politikája, úgy gondolom, mindenki előtt ösmeretes. A németek *Texasban telepedtek le*, de olyan tömegesen, hogy Texas államban a többséget ők képezvén, már kísérletet tettek, hogy az amerikai szupremáciát megtörjék. Ez riasztotta fel Amerikát, amidőn látták, hogy elamerikaisítási rendszerüket itten veszély fenyegeti. De különösen bántotta Amerikát, hogy a németek is német árukat kezdtek fogyasztani, amivel az amerikai áruk fogyasztása csorbát szenvedett. Vilmos német császárnak minden befolyását latba kellett vetni és Amerikának – Európa rovására – engedményeket tenni, saját fiát Amerikába szerepeltetni stb. stb., hogy a differenciákat békés úton eligazítsa. Hogy pedig Németország is üzleti alapon kívánja gyarmatügyeit szervezni és fenntartani, a legkézzelfoghatóbb bizonyosága az, hogy a gyarmatügyek élére egy agilis, széles látókörű *kereskedőt* állított Dernburg személyében. Tehát immár három, Görögországgal pedig négy szomszédnemzet kivándorlási iránya és politikája áll előttünk például, de sajnos, a magyar kivándorlási politika nem bírt az egyetlen rendőriügyi stációnál tovább vergődni.

Ezen egyoldalú, ferde és elégtelen intézkedéssel értük el azt,

amit éppen mellőzni kellett volna, hogy a kivándorlás rendőri kezelése nem az ínségben lévő kivándorló hasznát és előnyét mozdította elő, hanem minden lépésnél csupán gátolta, akadályozta, ezért szökött meg 1906-ban majdnem háromnegyedrész a kivándorlóknak, 150.000 ember azon útirányból, melyet a törvény és kormány részére előírt és kijelölt. Hol maradt tehát egy törvénynek, éppen a kivándorlási törvénynek a végrehajtása? és a törvénynek védelem nyújtása? Ha pedig a hatóság nem tartja be a törvényt, hogy lehet akkor a néptől a törvény betartását jogosan követelni. Ez világért sem szól gróf Andrássy ellen, aki a legnagyobb feltékenységgel őrzi és ügyel a törvényességre, aki örökölte ezen törvényt. Amidőn tehát a kivándorlás egészében egy kiváló és elsőrendű gazdasági és pénzügyi kérdés, világos, hogy azt egyoldalú és meg nem felelő, sőt egyenesen célt tévesztett rendőri intézkedésekkel meggyógyítani lehetetlen, hanem természetes orvoslási módja *megtalálni azon gazdasági és pénzügyi motívumokat, amelyekkel ezen baj kizárólag sikerrel orvosolható*, így jutunk el oda, hogy *ezen kérdés elsőrangú közgazdasági és pénzügyi kérdés* vagyis olyan rendszabályokat kell alkalmazni, amelyek ennek meg is felelnek.

Németországot általában mintának tekintik a magyar közigazgatásban. Többször azonban rossz pápaszemet alkalmaztak. Nem is tudom, megláttak-e mindent, amit kerestek. Legyen ezért nekem is szabad Németország példájából azt idézni, hogy Németország kivándorlásának feltűnő csökkenését nem annyira kivándorlási törvényének köszönheti, mint inkább annak, hogy népeinek otthoni munkakeresményét a végtelenségig kiterjesztette. Csakhogy *Németország nem szállítja ki nyersterményének legnagyobb részét Ausztriába*, hanem, amit csak lehet, ipara részére a nyersanyagokat a külföldről, sőt a vasércet és nyersvasat Magyarországból is elszállítja, mert így azokat otthon feldolgozva, a munkaalkalom a németek javára szaporodik, vagyis a magyar nyerstermelés feldolgozásával elért haszonból nyeri a német munkásság jövedelmének jelentékeny részét. Mi pedig koplalunk és nem bírunk a krízisekből kivergődni. Kétségtelen, hogy a már ösmertetett olasz és orosz munkásvándorlás és nem kivándorlási rendszer mellett egyedül a honi ipar fejlesztésével biztosítható a népeknek lehető nagymérvő otthon való foglalkoztatása. A mi iparfejlesztési politikánknak, minthogy abba még világosan bele

nem tekinthetünk, első látásra az a hiánya ezen szempontból, hogy ama mezőgazdasági iparoknak a fejlesztése, amelyek az ország nagyarányú nyerstermelését itthon dolgozná fel, mivel nem tartozik a kereskedelmi miniszter tárcájához, éppen a nép munkaalkalmainak a szaporítása szempontjából, idáig mellékesnek tekintették és ez irányban az annyira kívánt lépésekről az új kiegyezésben kellett gondoskodni. Ezen iparoknak a fejlesztése áll legközelebb a magyar nép képességéhez s vágyaihoz, ezért a sör, keményítő, szesz, cukor, kender, olaj s más, a mezőgazdasági termelésünket itthon feldolgozó gyárak létesítésére kell elsősorban és minden erővel törekedni, hogy népünk munkaalkalma és keresete ezen irányban szaporodjék. Aki nem akarja a célt, nem akarja az eszközöket sem. Ezen mezőgazdasági gyáraknak a létesítése nem ütközött a kiegyezés nagy politikai és nemzetgazdasági kérdéseibe, mert ez az önálló gazdasági berendezkedés autonóm kérdése, amely nélkül Magyarország soha sem lehet sem önálló, sem független olyan állam, amely népeinek itthon való boldog és megelégedett életét biztosíthatná. Írországban is, ahol évszázados súrlódások folytak az angolok és írek között, ma végre azon agrár birtokpolitikával teremtettek békességet, melynek útján a hazai ipar teremtésével a különben a külföldre menekülő népesség a városokban szétszórva az ország termelőhelyein létesített ipari központokban leli meg jobb megélhetésének feltételeit, így jött létre ottan évszázados harcok után a mai béke.

Kivándorlási ügyünk lebonyolítása.

Vessünk ezekután egy pillantást a mi kivándorlási ügyünkre. A belügyminisztériumban, mivel a kivándorlás: rendőri ügy, statisztikát nem vezetnek. A statisztikai hivatalban pedig csak az 1905. és 1906. évről van a kivándorlásról statisztika; ellenben az útlevelügyről már 1898-tól vezetnek statisztikát. Statisztika nélkül az ügy: gazdátlan. Nézzük tehát meg az 1906. évi kivándorlásról vezetett statisztikát. Ebben összesen 145.640 kivándorló van kimutatva, holott útlevelet kiadtak 261.014-et. Hogy útlevel nélkül vagy az Amerikában eladott s onnan haza- és visszaküldött, most már hamis útlevelekkel hányan mentek ki, arról számot senki sem tud adni. Amerikai forrás szerint volna a kivándorlók száma 1906-ban csupán Amerikába 178.802. Mivel pedig köztudomású tény, hogy útlevel nélkül, az ügynek minden rendőri kezelése

dacára, ma is igen sokan vándorolnak ki, a szakértők egybehangzó véleménye szerint a tényleges kivándorlók száma a másfelé való kivándorlással 200.000 volna vagy ezt meg is haladná. Mivel pedig a rendőrügyi kezelés egyedül a Fiúmén át törvényesített útvonalra van érvényesítve, így biztosan meg volt statisztikailag állapítható, hogy Fiúmén át 41.686 kivándorló követte a 200.000-bóí azon útirányt, amit az 1903. évi IV. – kivándorlási – törvény alapján az 1904 június 4-én gróf Tisza által kötött Cunard-szerződés előírt *Vagyis minden rendőrügyi kezelés dacára az összkivándorlóknak 72 százaléka ment ki az országból* a meg nem engedett utakon, *ami ezek szerint 158.314 kivándorlót tenne.* Hogy mennyire ki lesz játszva a fiumei, egyetlen ellenőrzött útirány, az is mutatja, hogy a statisztikában csakis 85.364 olyan kivándorlót látunk kimutatva, akik más kikötőkön át mentek ki idegen országokba; így 72.950 kivándorlóról senkinek sincsen tudomása, hogy hol és miképpen ment ki az országból.

A német hajóstársaságok.

Kutatva ezen körülménynek nyitját, annak a tudatára jutottam, hogy a kormány által kijelölt és engedélyezett útirányt, amelynek érdekében az angol „Cunard” hajóstársasággal a Tisza-kormány szerződést kötött, a kivándorlók elkerülték, azt látva, hogy másfelé minden felügyelet, ellenőrzés és rendőri szem nélkül juthatnak ki Amerikába. Másrészt különösen a német hajóstársaságok ügynöki titkos szervezetének sikerült olyan mélyen életünkbe befészkelni magát és olyan közvetlenül közel a kivándorlókhoz férköznie, hogy az együgyű falusi nép, amelyik eddig néhol a vármegye központját sem ösmerte, Amerikát, az amerikai útvonalat, Oderberg-Ratibor-Hamburgig és Brémáig a legjobban ösmerte. Jobban, mint bármely utazott ember.

Az előbbi sorokban megvilágítottam, hogy milyen óriási emberhiány van Amerika egyes államaiban, főleg a New-Yorktól távolabb fekvő déli, közép- és nyugati államokban. Ezeknek munkásügynökségei olyan fényesen oldották meg feladatukat a doilárjutalékok által, hogy íme, ilyen eredményeket tudtak elérni. A német hajóstársaságoknak pedig legelső üzleti érdekük, hajóállományuk jövedelmeztetése végett az amerikai járatú hajóikat lehetőleg minél jobban kihasználni.

Hiteles amerikai kimutatás szerint a hamburg-amerikai hajótársaság (Hamburg) 127 hajójáratot indított az Óceánon. A társaságnak kimutatása szerint pedig 158 óceán járata volt; tehát csupán 31 hajójárat ment más irányban. A North German Lloyd társaságnak (Bréma) 128 óceánjárata volt; a Red Star Linie (Antwerpen) 58, a Cunard Linie (Liverpool) 96, White Star Linie (Liverpool) 99 járata s összesen 28 nagy hajótársaságnak 1097 hajójárat volt, amely hajók 84.435 I. osztályú, 134.285 II. osztályú és 940.813 III. osztályú, illetve fedélközi utast szállítottak Newyorkba 1906-ban, összesen tehát 1.159.533 utast. Egy másik amerikai jelentés szerint, ahol hetenkint vannak az utasok és hajók érkezése kimutatva, 1906-ban 97.421 I. osztályú, 189.035 II. osztályú, 1,210.162 III. osztályú utas érkezett Newyorkba, vagyis összesen 1,496.668 utas. A két kimutatás között eszerint 337.135 III. osztályú utas-különbözet mutatkozik. Ezen különbség álláspontunknál nem bír nagyobb jelentőséggel, mert ezek más országokból indultak, ezért csak a kisebb számot vesszük figyelembe. *A hajódíjak az óriási versengés miatt sohasem állandóak; sőt néha a hihetetlen verseny hatása alatt hétről-hétre is változnak. Állandó és tartós hajódíjakkal ezért nem számíthatunk. De most látni akartam a hajódíjak mikénti elosztódását az egymás között versengő hajótársaság között; szakértő egyének bevonásával a következő összeállítást sikerült felállíthatni. Ha a számok a hajóviteldíj tekintetében éppen folytonos változásuknál fogva nem is matematikai pontosságúak, az nem zavarja meg azon általános képet, amelyet a következőkben kerestem és megadni szándékoztam.*

A beszedett hajódíjak.

Hiteles kimutatás szerint szállítottak 1906-ban:

a német hajóvonalak	302.008	III. oszt. fedélközi utast, vagyis	32·4 %
az angol	"	...	187.531	" " " " " "	20·00%
a Cunard fiemei vonala	41.086	" " " " " "	4·53%
a francia vonalak	95.476	" " " " " "	10·2 %
az olasz	"	...	87.062	" " " " " "	9·3 %
az osztrák	"	...	29.725	" " " " " "	3·1 %
a különféle más vonalak	196.743	" " " " " "	20·47%
összesen	940.831	III. oszt. fedélközi utast, vagyis	100%

A III. osztályú ezen számú utasok után beszedett hajódíjak tehettek megközelítőleg:

a német vonalaknál (Bréma—Newyork) kb. á	216 K	=	95,309.000 K-át	=	48 00/0
az angol " " " " " " " "	125 " "	=	36,368.545 " "	=	18 00/0
a Cunard fumei vonalainál " " " " " "	190 " "	=	7,920.340 " "	=	3 90/0
a francia vonalaknál " " " " " "	212 " "	=	9,095.200 " "	=	4 50/0
az olasz " " " " " "	150 " "	=	13,494.610 " "	=	6 80/0
az osztrák " " " " " "	155 " "	=	4,607.735 " "	=	2 30/0
a különféle " " " " " "	165 " "	=	32,492.595 " "	=	16 50/0
összesen " " " " " "		=	199,288.025 K-át	=	100 00/0

kerék számban 20 millió K-át leszámítva az amerikai fejadóra, marad 179,288.025 korona hajóviteldíjként a társaságoknak a III. osztályú utasok után.

Amint eme hozzávetőleges, tájékoztató kiszámításból kitűnik, a német hajóvonalak az összes hajódíjnak 48° 0-át vagyis majdnem a felét vágják zsebre, a páratlanul ügyesen szervezett *titkos ügynökeinek rendkívül alattomos működése által*. Az igazgatóság azonban tagadja, hogy az ügynökségeket ő szervezte volna. Azok mindenfelől jelentkeztek. S mert nekik az üzlet a fő, nem nézhetik, hogy ki és mi az ügynök, sőt állítólag ezekre befolyásuk sincsen. Személyes tapasztalatom szerint mindenesetre meg kell különböztetni az igazgatóságot az ügynöki kartól.

Mivel pedig 1906-ban

Németországból kivándorolt	---	---	---	---	37.564
Belgiumból	"	---	---	---	5 009
Dániából	"	---	---	---	7 741
Németalföldről	"	---	---	---	4.946

vagyis összesen a német kivándorlók száma volt: 55.347,

akik után 11,955,952 korona hajódíjat szedhettek be, így 83,353.048 koronát csakis az idegen országokból szerzett, illetve hozzájuk s az ő útvonalukra csábított utasoktól nyertek. Mint kivándorlókat a magyarokat németországban igen szeretik.

Nyolcvanhárom millió korona olyan nagy összeg, hogy ezért a kalmárszellemű, hatalmas német kereskedő vízbe fojtja a másikat.

A német hajóströsztt.

Ezen 83, több vagy kevesebb, millióért, a német hajósvonalak harca olyan erős volt és ma is olyan kíméletlen, hogy a „Hamburg American”, a „North German Lloyd” s a „Red Star Line” egyesültek a „Cunard” ellen a versenyt közösen felvenni.

Hogy a verseny a legkíméletlenebb legyen, egy poolban egyesültek, amelyben azután megszabták, hogy melyik hajóvonaluk miképpen részesedhetik a kivándorlók kiszállítási hasznában vagyis a hajóviteldíjak millióiban.

Ezzel a német hajósvonalak a verseny tekintetében szabad kezet nyertek, éppen Magyarországra, egymással szemben. Természetes és világos, hogy így éppen az itthoni egyoldalú rendőrügyi kezelés és működés mellett, a német hajósvonalak ügynökeinek a 178.000 magyarországi kivándorlókból 158.000-et sikerült, teljesen zavartalanul és majdnem nyilvánosan a német hajók részére felhajtani. Nagyobb hajtóvadászatot a négerek és az indiánok után sem rendeztek, mint a német ügynökök a magyar kivándorlók után nálunk bent az országban, az 1903. IV. t-c. tilalma ellenére. És dacára, hogy a német hajósvonalak titkos ágenseit, az évek óta tartó manipulációk folytán, a közigazgatásnak ösmernie kellene, még sem láttunk az 1903. évi IV. t.-c. hatálybalépte óta olyan erélyes intézkedést, amely ezen állapotnak végett vetett volna. Itt ott fognak ugyan el egy kis zsidó, mesterember vagy másféle titkos ügynököt, de a valódi bűnösöket, akik pedig orvul dolgoztatnak, példásan megbüntetve nem igen láthattuk a múltban, akkor, amikor a múltév szeptember elejéig máris 65.785 hamburg-amerikai és a Nord Deutscher Lloyd vonalbeli hajójegyvet koboztak el, melyek a belügyminisztériumban fekszenek összegyűjtve. Roppant virulens tehát ma is a kivándorlási ügynökösködés, holott ezen kérdés törvényes tilalmán alatt áll 1903-tól fogva.

A Fiumén át kijelölt útirányon a magyar kivándorlók után ezek szerint csupán 8 millió korona maradt a magyar-angol vállalkozásnak, míg a németek 30 milliót vágtak zsebre. Ezzel azt hiszem, az ország megelégedve nem lehet sehogy sem, mert ez nem helyes közgazdasági politika. Fiumében 1906-ban mintegy 2 millió korona maradt azon 12 millió korona összegből, ami a kivitt pénzekből és a hajódíjakból képződött.

A kivándorlás hatása Fiuméra.

Hogy a kivándorlás mennyire megmagyarosította Fiumét, azt alig lehet elképzelni. Tény, hogy ma minden üzletben és kereskedésben, különösen az «oszteriákban», vagyis a kisebb vendéglőkben s korcsmákban, de utcaszélte is mindenfelé már magyarul

is tudnak és beszélnek s alig van már üzlet, ahol legalább magyar személyzet nem volna. Amit más úton évtizedes és már 80 milliói a menő befektetés és áldozatok árán sem tudtunk elérni, azt a kivándorlási útiránynak Fiúmén át való terelésével, jóformán észrevétlenül értük el, anélkül, hogy bárki is ezt zokon vette volna.

A Cunard megtámadása.

Végtelenül rövidlátás és a kivándorlási ügy teljes félre- vagy nem ismerése szülte azon felszólalásokat és támadásokat, amelyek a Magyar Gyáriparosok által rendezett kivándorlási kongresszuson a Cunard-szerződésben az elvet támadták és a Cunardot vádolták hogy ő fejlesztette a kivándorlást mai tűrhetetlen fokára. Akik így lépnek fel a nyilvánosság előtt, a tényeket nem ismerve vagy elferdítve, ősi rombolási kedvükben nem láttak mást meg a kivándorlásban, mint a törvényes Cunard-szerződést; de azt már nem látták, vagy nem akarják látni, amit pedig, akik mindent kifürkésznek, nekik feltétlenül látni kellett volna, hogy a német hajóstársaságok ügynökei törvényeink ellenében minő aknamunkával bontják meg a magyarságot s egész nemzetünket hogyan károsítják. Nem elég volt a német vámszerződést nyakunkba akasztani, hanem ahol csak lehet, pusztítani kell a szövetséges németeknek a magyart; úgy látszik, ezt tartják helyesnek azok, akik a mai állapotokat, eddigi sikereiken felbátorítva, csakugyan gyökerestől akarják felforgatni.

Az Adriát, illetve annak 18 ügynökségét vagyis megbízottait, melyeket a Cunarddal megkötött szerződés szerint az ország különböző vidékein felállíthattak, bárha a legteljesebb hatósági felügyelet alatt működtek is, azzal vádolták, hogy ezek idézték volna fel az egész mai magyaránú kivándorlást. Akik ilyen váddal léptek fel, azok feledték, hogy a kivándorlás nem mai keletű, például Zemplénben már mintegy 25 évvel ezelőtt a törvényhatósági közgyűlésen vitattuk meg a kivándorlás akkori hátrányait és előnyeit. Ami tehát már 25 és 30 év óta folyik ezen országban, azt egy 1904-ben életbeléptetett néhány kivándorlási kirendeltség nem idézhette elő. Ez a nép tudatában évtizedek óta élt és érlelődött. Világért sem akarom az Adriát, illetve kirendeltségeit menteni, mert szigorúan véve, ezek annyiban lehetnek hibásak a kivándorlás emelkedésében, amennyiben Széll Kálmán a kivándorlási törvény

meghozatalát megindította, Tisza István gróf pedig a Cunard-szerződést az ő akkori elégtelen tárgyösmerete és szűkebb látóköréből talán hibásan megkötötte, amely törvény és szerződés a kivándorlás szabályozását és korlátozását remélte ilyen módon elérni. És különös, a németek a magyar kormány férfiainak ígéreteit semmibe sem látszanak venni, ami a szerződési tárgyalásokból eredt, ami engemet valóban nagyon meglepett. Ámde a kirendeltségek sohasem tudhatták sem a maguk vidékén, annál kevésbé összeségükben, hogy egy-egy vidékről vagy vármegyéből hányan és mikor fognak a kivándorlásra Fiúméban összesen jelentkezni és ebből keletkezett ama torlódás, hogy volt több eset, amikor a Cunard-hajók a jelentkezett nagyszámú kivándorlókat elszállítani a saját hajóin nem bírták a kétheti járattal. Ahelyett, hogy Tisza a Cunardot új hajójárat indítására bírta volna rá, megengedte, hogy a feles kivándorlókat a Cunard Liverpoolon át hajózza ki Amerikába szerződése szerint. A fiumei vonal szemet szűrt a német hajóstársaságoknak és így rohanták meg a magyar kormányt s a Cunardot hogy a Cunard által Fiúméból el nem szállítható emberanyagot is a német kikötőkön át ők szállíthassák. Itt van a legnagyobb hiba és elvi ellentét, mert ha a fiumei útirány volt előírva és kötelező, akkor nem lett volna szabad a másik oldalon mégis a német kikötőkön át való kivándorlást hivatalból szankcionálni és hivatalosan előmozdítani. Ilyen kényes ügyben egyetlen következetlen eljárás egy egész rendszert képes romba dönteni.

Végre feloszlatták a kirendeltségeket és ügynökségeket és amíg az amerikai világkrízis nem fordította meg a kivándorlás irányát, kivándorlásunk nem csökkent, sőt emelkedett, mert minden községbe diadalmasan és fényes nappal vonultak be az amerikai keresetekből hazavágtatott dollárok ezrei, nagy falu hírével. El lehetünk reá készülve, hogy amint az amerikai krízis elmúlik s ott a rendes kereseti viszonyok beállanak, már minden ügynök nélkül is újra a mai fokra fog a kivándorlás emelkedni, amíg a hazai kereseti viszonyok meg nem közelítik az amerikaiakat, mert a titkos ügynökségek annyira befészkeltek magukat a nép közé.

Tengerjáró hajók beszerzése.

Nekünk magyaroknak ősi bajunk, hogy a pénzzel, de különösen a közpénzzel sohasem tudtunk takarékosan és jövedelme-

zően bánni. Ha csak egy csepp közgazdasági érzékkel vezették volna be a kivándorlás nagy nemzeti és pénzügyi kérdését, akkor, ha valóban alaposan ösmerték volna az egész ügyet s igazán rendezni akarták volna, már régen be kellett volna látni – ha egyáltalán számításokat tettek – hogy azon évi 30-38 millió korona, amit a németek vágnak zsebre, *három évi rövid idő alatt máris biztosíthatja azon összeget, amelylyel a magyar állam és a magyar kormány az évi 200.000 magyar kivándorlónak saját hajóin való el- és visszaszállítására szükséges 8-10 hajónak a beszerzésére fordítana.*

Ezen esetben mindjárt 8-10, vagy ha csupán 6 óceánt járó hajóval szaporodna a kivittelt is biztosító, tengert járó kereskedelmi hajóparkunk, ami egyszerre függetlenítené ama lehetetlen állapottól is, hogy Fiúméből az árúkat hajók híján rendesen egy fél évig sem tudják elszállítani. A fakikötői raktáron három évi készletek várták hiába az elszállítást, úgy hogy a normális forgalom teljesen fennakadt. Ha pedig a fiumei második vágány is le lesz rakva, akkor ezen hajókra nélkülözhetetlen szükség lesz. Másrészt, az Ausztriával való kiegyezés nehézségei miatt, de leginkább, mert Magyarországnak feltétlenül új kiviteli piacokat kell szereznie, másként – egy önálló és magyar tengerhajópark létesítése nélkül – sohasem sikerülhet az értékesítés a világpiacon és a kivitel terén magát függetleníteni minden esélytől, ha csak a ma a németeknek prédául odaengedett 30-38 milliót ilyen módon a magyar tengerhajópark létesítése által a nemzet javára nem fordítjuk és nem hasznosítjuk. Ezt a harminc milliót a német semmi cím alatt nem követelheti Magyarországtól. A tengerjáró hajókat a magyar kormány a Cunard-szerződés 28. §. szerint előre meghatározott áron megvásárolhatja, s így a 6-10 hajónak a vétele nem kerülhetne többbe, mint összesen 80-90 millió koronába. Vagy ha többbe is, de erre szívesen áldoz a nemzet a többlethez.

Ezen összeget az állam minden megterhelhetése nélkül, a kormány a kivándorlók által ma a német hajóstársaságoknak kieroszakolt kereset jogos beszüntetésével egyszerre előteremthetné. Ha a mai négy Cunard tengerjáró hajó helyett Fiúméből csak 6, vagy csak 8 magyar óceánjáró hajó indulhatna, minő nemzeti és nemzetgazdasági fejlődésnek és függetlenségnek lenne az az alapja. A magyar cukrot, a magyar lisztet, bort, sört, babot, terményeket,

a magyar fát, bútort s sok-sok más magyar versenyképes kiviteli ipartermékei ilyen módon lehetne a külföldön, a tengerentúli fejlsçllen iparú országokban, ahol azokat jól, sőt busásan megfizetik, a legjutalmazóbban értékesíteni és elhelyezni. Ezzel tehetne azután népünk kivándorlását is a szükséghez mérten korlátozni vagy szabályozni és a visszavándorlással is kapcsolatba hozni. Annál is inkább elengedhetetlen egy magyar tengerjáró hajórajnak a létesítése, mert Ausztria Trieszt erősítésére és fejksztésçra a meglevő hajóstársaságai mellé, a legsürgősebben egy, Délamerikával, t. i. Braziliával és La Plata államokkal stb. való, igen figyelemre méltó hajó-összeköttetést létesített, amely az amerikai összeköttetést is erősíti, hogy megszűnjön azon eddigi állapot, mely szerint az Ausztria-Magyarország és Délamerika közötti árúszállítást legnagyobb mérvben külföldi és idegen hajóstársaságok teljesítsék, amire az osztrák érdekeltségnek befolyása nincsen.

A kávé, cukor, dohány, rizs s mis nagyfontosságú kereskedelmi cikkek forgalmát így akarják a német hajóstársaságok ügköréből kivéve függetleníteni, amivel az ugyanezen cikkekben Hamburgnak kereskedelmét s mai előnyeit Trieszt részére óhajtják biztosítani. Ezen a téren az osztrák törekvés teljesen azonos a magyar nagy érdekekkel és ezen tekintetből egy közös tengerentúli hajójárat létesítése által célt lehetne érni.

Németalföld szintén függetleníteni óhajtja magát a német hajóstársaságoktól s hatmillió korona szubvencióval akarja önállósítani nemzeti hajóstársaságát. Tíz évre ez is hatvan millió. Állítólag az osztrák hajóstársaságnak a szükséges tőke és új hajópark rendelkezésére áll. Ezek nem félnek a többi s a német hajóstársaságok tarifa-háborújától. Vagyis egy új tengeri hajósvonal beállítása még inkább függetleníti az osztrák kiviteli ipart. Ezt belátjuk mindnyájan és ennek döntő szerepét tagadni nem lehet ezen kérdés megítélésénél. Mennyivel inkább bír ezek mellett egy önálló és független *magyar tengerjáró hajóparknak* vagy *az egyesalt erővel létesítendő közös vállalatnak igazán minden nagyobb állami megterhelteése nélkül való életbeléptetése* reánk még nagyobb és kizárólag nemzeti fontossággal. De ha még nagyobb állami megterhelte test is vonna maga után, még azon esetben *is függetleníteni parancsolja Magyarország helyzete ipari fejlődésének erősödő kiviteli kereskedelmének érdekében minden idegen külföldi hajóstársaságtól*. Azonban nem csupán a függetlenítésről van itten

szó. hanem olyan *önálló állami berendezkedésről*, mely egyenes folyománya a mai kiegyezésben elért önállóságunknak és független szabad rendelkezésünknek. Éppen ezen alapról tartanám célszerűnek az osztrák vállalkozással való okos megoldását a tengeren túli kivitelünknek.

Azt egészen természetesnek tartják, hogy a közös haditengerészet részére, amely azonban egy parányit sérti közös, hanem kizárólag teljesen osztrák, három új csatahajóra *hetven millió fordítassék*, amiből a magyar nemzetnek s a magyar közgazdaságnak haszna bizony édes kevés. Mennyivel természetesebb és szükségesebb, sőt mindenekfelett sürgősebb, hogy a magyar kivitel és a kivándorlás szabályozására és irányítására egy önálló hajóraj létesíttessék, főleg ha az nagyobb állami áldozat nélkül megvalósítható. Amerikában a Consolitated Steamship tizenhat új gőzöst rendelt meg tizenkét millió dollárért vagyis 60 millió koronáért, amiből a krízis miatt kettő máris eladó és azonnal megszerezhető volna. Egy-egy hajóra tehát öt millió K esik. Elesik tehát azon tarthatatlan ellenvetés is, hogy a szükséges hajókat nem is lehetne megszerezni, amikor Ausztria már is megcáfolta ezen tételt.

Ezen önálló nemzeti tengerhajó járat létesítése esetén csupán a hajók ellátása és élelmezése is nagy szerepet vinne úgy is a kivitelre és a külkereskedelemben értékesítendő nyerstermelésünk nagy tömegére nézve.

A német gyors postahajók minden járata a következő mennyiségeket kívánják és fogyasztják: utas emberanyagban 1100 személyt, ezek podgyásza 75.000 kg., 25.000 mm. kőszent, 4000 mm. vizet, 1000 kocka jeget emberi élvezetre, 400 mm. hűtőjeget, 3000 üveg sört, 375 hordó sör, 90 hordó lisztet, 175 hordó burgonyát, 75 hordó zöldséget, 8500 font különféle gyümölcsöt, 20.400 drb tojást, 2400 fej salátát, 2200 quart tejet, 300 quart tejfelt, 1300 font vaját, 600 font darát, 400 font marhanyelvet, 13.000 font marhahúst, 1200 font borjúhúst, 900 font sertéshúst, 600 font sonkát, 2200 font ürühúst, 1200 font bárány húst, 6000 font baromfit, 1700 font halat, 14 hordó osztrigát és másféle csemegét, sajt, dió, szőlő, mazsola, narancs, dohány és szivart, orvosságot és sok más egyéb szükségletet a hajó rendes felszerelésén kívül, ami egy 2 vagy 2¹/₂ heti tengeri úthoz szükséges. Ha tehát csak minden 10-12 napban indulna egy egy hajó, a

kivándorlók is ezen időközökben utaznának Fiúméba és ezen elősorolt szükségleteknek a tízszerese és tizenkétszerese jutna ez úton a fogyasztásra a hazai termelésből. Nem csekélységek ezek, főleg ha a visszautazásnál is lehetőleg a hazai áruk használtatnának, amint azt az amerikai hajók is követik. Tehát csak hús hajóindulással mintegy 20-30.000 utast lehetne szállítani s ha csupán 6 hajónk is lenne, mintegy 120.000-180.000 kivándorlót lehetne útra vinni, amelyekre a Balkán s olasz kivándorlókkal biztosan lehetne számítani, még ha a mi kivándorlóink számát a mai 200.000, 220 ezerről 60 ezerre lehetne leszállítani.

Amint tehát látjuk, az élet maga és geográfiai helyzetünknek a kellő kihasználása adja kezünkbe a saját viszonyainknak megfelelő legjobb megoldási módot. Más úton nem függetleníthetjük magunkat és nem szabadíthatjuk meg kivándorlóinkat az idegen hajóstársaságok kizsákmányolásától, ami ellen valóban sok csendes panasz hangzik el azok részéről, akik ezeknek áldozatul estek ama hosszú vonalú úton.

Hamburgi tapasztalatok.

A hamburgi kivándorlási telep felépítését a H. A. P. A. G. azzal indokolja meg, hogy azelőtt a kivándorlókat az úton és Hamburgban is rendszeresen kizsákmányolták, ami a szállítási vállalatoknál felmerült panaszokat gyakorivá tette. Mivel pedig a hajósvállalatnak 1837. évtől fogva a kivándorlók szállítása egyik főüzleti águk, ezért nem maradhatott közönyös ezen panaszokkal szemben, főleg midőn már az 1881. évben 123.131 utas elszállításáról kellett gondoskodnia, amely számot azonban csak az 1891. évi 141.382 kivándorló haladta meg és az 1903. évi, amidőn 144.560 utast szállítottak Amerikába. A kivándorlás nagy hullámmása a hajóstársaságokat is erősen érinti, mert pl. 1890-ben 1038, 1891-ben 1088 hajót indítottak Hamburgból, míg 1893-ban már csak 596 hajót, amidőn csupán 58.876 utast szállítottak. Az 1877. évi német kivándorlási törvény azonban ezentúl, okulva főleg a ragályos betegségekkel ellepett orosz kivándorlók esetén, akik a kolerát behurcolták Hamburgba, a legszigorúbb egészségügyi óvrendszabályokat írták elő, sőt az egyes kivándorlási tanyák szigorú orvos-rendőri ellenőrzés alá helyeztetek s az utasok a behajózás előtt orvosi vizsgálaton mentek keresztül. A ragályos betegségek behurcolását mégis lehetetlen volt megakadályozni, ami az egész németországi

útvonalra és a hajókra is káros kihatással volt, mert Hamburgban sem bírták őket fedél alá hozni. Ezen szempontból Németország keleti határszélén: Bajohren, Eydtkuhnen, Tilsit, Justerburg, Prosten, Illowo, Ottloschin, Osrtowo, Sleziában Ratibor, Myslowitzban, Szászországban Lipszéban ellenőrző-állomásokat rendeztek be s más vonalon kivándorló be nem mehet. A tengeri kikötőkbe való továbbutazás csak azoknak engedtetett meg, akik egészségügyileg megvizsgálva, megfürösztve s podgyászuk is dezinficiálva lett. Azok, akik az amerikai törvények szerint partra nem ereszthetők, már ezen állomásokon visszautasíttatnak. Mindazonáltal szüksége merült fel annak, hogy Berlin mellett Ruhelebenben egy nagyobb befogadó képességű ellenőrző-állomás létesíttessék azok részére, akik a porosz vagy osztrák és magyar határ felől jönnek. Itt is szigorú orvos-rendőri vizsgálaton, fürdésen és dezinficiáláson kell keresztül menniök s innen azután Hamburg, Bréma, Rotterdam, Antwerpenbe, valamint a határállomásról Ruhelebenbe szigorúan zárt és rendőrileg ellenőrzött vasúti kocsikban szállítják a kivándorlókat, nehogy bárhol az ország lakosságával az utasok érintkezessenek. A kivándorlási telepen naponta egy márkáért látják el a kivándorlókat, tehát nem ingyen és nem három napon át, mint Fiúmében előírva van. Mégis így mentették meg az utasokat a lelketlen kizsákmányolók seregétől, a helyszerzők, munkaközvetítők, pénzbeváltók, idegenvezetők, bizományosok és ágensektől és így lehetett csak a mindjobban elharapódzott leánykereskedésnek is elejét venni.

Hamburgban a hajóstársaság vezérférfiai élénken érdeklődtek a nemzeti önálló hajóvonal létesítése iránt s Magyarország ezen törekvését természetesnek találták. Csak arra nézve adtak kitérő választ, hogy ők miképpen támogatnák ezen vállalkozást s vajjon nem csinálnának ennek is, mint a Cunardnak, konkurenciát. A brémai Norddeutscher Lloyd vezéremberei ellenben természetesen nem ajánlották az önálló magyar hajósvonal felállítását, nagy költségei miatt, főleg amidőn az emberanyagon kívül a tömeges kereskedelmi áruk kivitele biztosítva nincsen, mert a hajó a szükséges teheráru hiányában főleg a nagy tengeren való viharok miatt felfordulhatna.

Ezen indok vezérel arra, hogy a tengerjáró hajósvonalat lehetőleg Ausztriával s Olaszországgal együttesen és kapcsolatosan oldjuk meg, amidőn minden feltétellel rendelkezhetnénk a teljes

siker elérésére. Ebből is látjuk, hogy a kivándorlás kérdése messze kicsap a részére kijelölt rendőruji kérdés szűk medréből.

Egyébként hogy *milyen nagy súlyt helyeznek a német hajóstársaságok a kivándorlásra*, legjobban igazolja azon körülmény, hogy Hamburgban a H. N. P. A. G. vagyis a hajóstársaság legújabbán egy százezer □ -méter területen *pavillon-rendszerben nagy költséggel egészen új telepet létesített a ki- és visszavándorlók részére*, ahol minden nemzetiség, országrészek szerint külön osztályban helyeztetik el, ahol a fertőtlenítésről a legnagyobb szakszerűséggel van gondoskodva s a nagy telepen három templomot is építettek, külön vendéglővel a jobb utasok részére. A telepen naponta a társaság zenekara játszik. A hajó indulása előtt való este táncmulatságok rendeznek; egyszóval mindenről pazarul gondoskodva van. Az udvarok hársfasorokkal vannak beültetve, úgy hogy valóban ez az eldoradója a kivándorlóknak, ahol tisztaság, csin és rend van mindenütt olyan, aminőt otthonában a kivándorló álmában sem látott. *Brémában* pedig Missler, a fővállalkozó s a hajóstársaság épített nagy áldozatkészséggel) ha nem is ilyen pazar és nagy terjedelmű, de mégis nagyszabású telepet, szintén a technika minden modern tudásával felszerelve, éppen úgy vasbetonból, mint a kivándorlási palota Fiumében épült. A legérdekesebb, hogy ezen kivándorlási telep körül máris egy egészen új városrész épült csupa kereskedésekkel a földszinten, amelyek cégtábláin nagy betűkkel hirdetik, hogy ottan tótul, lengyelül, oroszul, magyarul s más mindenféle nyelven beszélnek, hogy a kivándorlókat a betérésre bírják, mert mindezen boltokban csupa olyan árúkat árulnak, amit a kivándorlók keresnek és vesznek.

Ezen két nagyszabású kivándorlási telep felépítése figyelmeztethet mindenkit arra, hogy ők mint szakemberek és tapasztalt kereskedők miképpen ítélik meg és miképpen értékelik az európai ama kivándorlást, melyben, mert az olaszok a középtengeren mennek ki, ez idő szerint, sajnos, Magyarország áll legelői. így értjük meg, hogy miért fogad bennünket a magyar szó Hamburgban, de különösen Brémában.

A kivándorlás új mederbe terelése.

Mihelyt a magyar tengerhajózás a magyar állam tulajdonát képező hajókkal így biztosítva volna, az egész kivándorlás ügye új stádiumba juthat, mert akkor a kivándorlás útirányát a leg-

szigorúbban lehet és kell Fiume felé terelni, ahol máris 3 millió korona költséggel épült fel a legluxuriosusabb kivándorlási palota. A benyújtani tervezett új kivándorlási törvényjavaslatban *a más útirányban kívánczó kivándorlóktól* 1000 K illeték volna szedendő a családfők után, míg a családtagok után 500 K, mely a kivándorlási és visszavándorlási alap, továbbá a községben visszahagyott családtagok biztosítására s javára szolgálna. Enélkül útlevelet nem kapnának. Elvileg ez helyes és megfelel a belügyminiszter felfogásának, amit az új törvényjavaslat csupán a hadkötelesekre nézve javasol, de ez elégtelen. Ilyen módon csakis a német hajóstársaságok fizethetnék meg egy-egy magyar kivándorló után ezen díjakat. Ezt nem tennék, mert ez nagy ráfizetést jelentene az üzletre s erről az oldalról lassankint az erélyesebb ellenőrzés által megszabadulnánk a titkos ügynökök zaklatásaitól és garázdálkodásaitól.

A kivándorolni akarók tehát nagyrésztben a fiumei útirányban mennének a tengerentúlra a hatóság, a magyar állam ellenőrzése, védelme és vezetésével. Mindaddig tehát, amíg Magyarország az ipari fejlődés átalakulásán túl nem esett és lassankint munkásnépünk ezreinek jobb megélhetést, jobb keresetet és az év minden időszakára való munkaalkalmat meg nem teremtheti, *ugyanazon már gyakorlatilag kipróbált és bevált kivándorlási rendszert kell nálunk is meghonosítani, amit ezidőszert Olaszország, Oroszország, Görögország és Németország is követ*, amelynek révén a német ipar a nélkülözhetetlen gyáripari kitűnően begyakorolt ügyes és munkabíróan maradt szakértő iparosaihoz csak drága évek múlva jutott volna, vagyis gyáripara alig lehetett volna világversenycépes. Olaszország és Oroszország pedig, mivel kivándorló népeit együtt tartja és tömegükkel egy másik tengerentúli néptelen és fejletlenebb, de kincsdús állam érdekét céltudatosan szolgálja és fejleszti, saját adófizető polgárainak olyan előnyöket és kedvezményeket képes biztosítani, hogy azok egy tömegben, mint tényezők, a produktív munka minden előnyét és áldását nemzeti kormányuk védelme és vezetése alatt élvezik; vagyonban és erőben gyarapodnak; ami saját nemzeti gyarapodásuk is egy soha nem remélt jólétnek egyszerre a kútforrásává lett, az azelőtti kétségbeesően rossz államfinancia további hanyatlása helyett. Ezt kormányzati bölcseséggel csak akarni kell és elérhető leend és nem kerül a nemzetnek a mai nehéz pénzügyi

helyzetben sem nagy, nagyobb vagy legyőzhetetlen áldozatába. De – akarni kell.

Az olasz ez irányú intézkedéseket kell tehát alaposan tanulmányozni és éppen úgy, mint ők teszik, a tengerentúlnak, nem minden legkisebb ellenérték nélkül, millióit a legjobb, a legbecesebb felnevelt magyar munkaerőnek odadobni a szabad kizsákmányolásnak, a legbizonytalanabb existenciának vagy a legborzasztóbb és kétségbeejtő nyomorúságnak, hanem a kiválasztott egyik vagy több államnak vinni segítő társul, felderítendő és kizsákmányolásra váró kincseinek feltárására és értékesítésére, a megfelelő ellenszolgáltatások biztosításával.

Ilyen módon a mi magyarjaink is kétszer arathatnak, és az állam támogatásával elérhetik rendezett viszonyok között anyagi helyzetük kívánt és óhajtott javulását, hogy a nemzet fiai valóban jobb módra jutva, gazdagok és függetlenek lehessenek. Ha pedig a hajóviteldíjakat mérsékelten szabják meg, az utazás, illetve a visszautazás olcsóbb lehet. A befektetés elég, ha tíz év alatt törleszti magát.

A mai kivándorlást megakasztani semmi más rendszerrel, de különösen az eddigi rendőri kezeléssel, nem lehet.

Hiszen eddig a belügyminisztérium által kiadott rendeletek olyan légiót képeznek, hogy egyik rendőrfelügyelő egy vaskos kötetet nyomtatott belőlük. Nos és kire hat ezen tengersok rendelet? Ki olvassa azokat? Hogy jut az az érdekelt nép kezébe és tudomására? Mikor a rendeletek a hivatalos újság hasábjain vannak eltemetve.

Az új kivándorlási törvényjavaslat 40. §-a szerint, aki fuvarozás, kalauzolás, kioktatás, előlegnyújtás által vagy bármely más módon oly egyén kivándorlását mozdítja elő, aki e törvény 2. §-a értelmében (kiskorúak, nők, hadkötelesek, bűnvádi eljárás alatt állók stb.) a kivándorlásban korlátozva van, vétséget követ el s egy évig terjedhető fogházzal és 2000 K-ig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő; ellenben a 38. §. szerint aki csábít, továbbá aki a kivándorlásra való csábítással, habár nem üzletszerűleg, de haszonért vagy nyereségvágyból foglalkozik, 2 évig terjedhető fogházzal és 4000 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő. Ilyen büntetés nem elég arra, hogy az egy-két hét alatt megkereshető 20-30.000 korona keresettől elrettentse a titkos ügynököket. Az 1903. évi IV. t.-cikkben ezen esetre 600 korona

pénzbüntetés és 2 hónapig terjedhető elzárás volt kimondva, s 50 eset közül két óra csupán 6 esetben és 600 koronára szintén csak 6 esetben ítélték el a tettenérteket. Vagyis tudjuk, hogy az elmarasztalást és büntetést a mai szocialista korszakban nagyritkán szabják ki az ügyszó méltó szigorral. Ez is érdemes a gondolkodásra. A titkos ügynöki működést az elégtelen és elrettentő, méltó büntetés nélkül megfékezni nem lehet, mert a már egyszer megbüntetett titkos ügynök nem adja fel busás keresetét, hanem annál óvatosabban és ravaszabb, veszedelmesebb módon fogja üzletét nagy körültekintéssel folytatni. Világos, hogy 50.000, 100.000 vagy 200.000 korona megkereshetésével szemben a 2000 korona büntetés is hatálytalan marad. De még azt is tudni kell, amit a határrendőri kapitányi jelentés kiemel, hogy az említett hajóstársaságok főügynökségei, a magyarországi helyi, nagyobb üzletkörű, vagyis a veszedelmesebb megbízottaira kiszabott pénzbüntetéseit *kifizetik, megtérítik*, mert hiszen telik az elől kimutatott, milliókra menő haszonból és azonkívül az elzárási büntetésekért is kárpótolják őket. Ime, ismételten is látjuk, hogy minő érdekazonosság áll fenn a titkos ügynökök és a külföldi hajóstársaságok között s hogy minő nagy súlyt helyeznek a magyar kivándorlók megkaparítására.

A kivándorlásra csábító ügynököket, tisztviselőt vagy bárkit, akit rajta csípnek vagy a vétség reá bizonyítottatott, hat évig terjedő szigorított fogházzal és 4000 korona bírsággal kellene sújtani és elrettenteni. Ismétlődés esetén meg kell duplázni. Némelyik titkos ügynök egy hónap alatt, amint erre Bács megyében példa is van, 1500 embert csábított ki s így 15.000-30.000 koronát keresett. Ilyenek a kis büntetést fütyülve fizetik, s tovább dolgoznak. Ennek lehetetlenné tételére kell a súlyosabb büntetés alkalmazása. Remélhető, hogy *ilyen módon megszűnne a csábítás és itthon is lenne elegendő munkás*; aki pedig a kivándorlás révén akar jobb sorsot elérni, biztosan érhetné el a magyar állam védelmével és vezetésével. Ekkor a magyar nép ragaszkodással tekintene fel kormányára és közigazgatásunk is egyszerre ott lenne a nép segítségére, ahol azt a leghálásabban fogadnák.

Míndez, minden felforgatása nélkül a hazai viszonyoknak, elérhető, *csak hogy a kivándorlás kérdését immár nem rendőragyi egyoldalú szempontból kell tekinteni és kezelni, hanem nemzetgazdasági és üzleti szempontból, amiért olyan önálló szerv létesí-*

tendő, mely forgalmi szempontból a kereskedelemügyi miniszternek, rendőri szempontból pedig a belügyminiszternek volna alárendelve.

A kivándorlás irányítása.

A kivándorlás problémájának gyakorlati és egészséges megoldása ma egyike a legfontosabb kérdéseknek. Ennek szerencsés megoldása éppen úgy kezdőpontja leend egy jobb kor pirkadásának magára az államra, éppen úgy a munkás néposztályra, amint az Olaszországban is az egész államháztartás mérlegét olyan szembeszökően megjavította. Mert ha az állam munkás és termelő legalsó elemei, nagyobb vagy kisebb tömegben egyugyanazon évben minden állami és társadalmi megrázkódtatás nélkül nem csupán jobb keresethez jutnak az állam közvetlen vezetése által, hanem ezen jobb keresetet egyugyanazon évben meg is duplázzhatják, azon esetben az állam polgárainak anyagi jóléte hatványozott arányban emelkedik. Magyarországnak, különösen a mai válságos időkben igen nagy érdeke, főleg pedig nemzeti hazafias mai kormányunknak, hogy az őerte tűzbe ment polgárait az anyagi téren előbbre vigyék s olyan intézményeket biztosítsanak éppen azon néprétegek javára, amely a kivándorlásban vélte azt biztosíthatni és meglelni, annak a reményében, hogy a jólétnek és megelégedett boldogságnak alapjait megteremthetik. *Mondhatnám, politikai jövőnk függ eme, eddig talán nem méltányolt és nem is ilyen fontosnak feltűnő kivándorlás szerencsés megoldásától.* Mert ösmernünk kell ezen nehéz kérdés ama öldöklő hatásait is, amelyek miatt éppen a német s a többi hajóstársaságok ügynökeinek kivándorlási csábításai, együgyű és nekik vakon hívő népek százezreit lelketlenül előbb kiszipolyozzák, azután az élet olyan folyamatába sodorják, ahol az egyes ember már tisztán csak a véletlen játéka s végül az erkölcsi züllésre vezetik. Utánajártam, hogy például csak New-Yorkba, illetve Amerikába milyen társaságok szállítják ki a magyarországi kivándorlókat. A következő hiteles képet kaptam. A törvényesített fiúmei útvonalon kiment a 200.000 összkivándorlók közül Fiúmén át a Cunard-al 1905-ben 35.844, 1906-ban 41.686 s a többi 153.313 idegen kikötőkön át 1906-ban.

Az 1993. évi IV. t.-cikk 6. §. kimondja, hogy „felhatalmaztatik a belügyminiszter, hogy a kivándorlást olyan meghatározott oly

útvonalra vagy útvonalakra szoríthassa, amelyek *az állami felügyelet és a kivándorlók érdekei megóvása szempontjából legmegfelelőbbnek mutatkoznak*”. A törvény eme szakaszán alapszik a Cunard-al kötött szerződés. A Cunard Fiúmén át, tehát magyar területen és magyar tengerkikötőből teljesíti elvállalt feladatát, a kormány és a hatóságok minden lehető beavatkozása és legteljesebb ellenőrzése mellett. A kivándorlási iroda, a kivándorlók ellátása, állandó nyilvános felügyelete és ellenőrzése alatt áll a fiumei kormányzáságnak közvetlenül, a fiumei autonóm rendőrségnek, a belügyminisztérium kivándorlási osztályának s a fiumei révkapitánynak. Amint azonban láttuk, ezen gondoskodás dacára Fiúmén át mégis csupán csak 41.686 ember ment ki a törvényben előírt állami felügyelet mellett, míg 158.313 ember Hamburg, Brémán stb. olyan vonalakon ment ki, amelyen a törvényben előírt ezen *állami felügyelet egyszerűen sehogysem volt és sehogy sincsen alkalmazva és így nem is érvényesült*.

Mivel sem Hamburgban, sem Brémában, sem Antwerpenben, sem Triesztben, sem az európai többi kikötőkben *a magyar kormány saját törvényes képviselőjét és az 1903. évi IV. t.-c. 6. §-ában kimondott és előírt állami felügyeletet nem szervezte*, világos, hogy a magyar kivándorlási törvény egyenes rendelkezése ellen a magyarországi kivándorlók három η egyedrésze egyszerűen, közigazgatásunk szemeláttára elvonatott s a törvény kijátszásával és semmibe sem vételével vakmerően kicsempésztetett és nem egyetlen egyszer, hanem 1903. évtől fogva, tehát a törvény meghozatala óta állandóan, vagyis ma már a 6-ik éven keresztül.

A külföldi hajóstársaságok.

Ezt a magyar statisztika kivándorlási adatai is igazolják. Hogy pedig a német hajóstársaságok ügynökei szítják a kivándorlást, több a kezeim közé került eredeti hamburgi, brémai, antwerpeni és Wien-ből szétküldött csábító levelekkel beigazoltnak láttam. Bokrétába lehet őket kötni. Egy könyvtárra való nyomtatványt tesznek ezek ki.

Azt hiszem, ha egy-két szemelvényt közlök ezekből – mert ez is elég, hogy mindenki meglássa a csábítás és az önzés szemérmetlen és vakmerő üzését – az egész manipulációról tiszta képet nyújtok.

Lássuk előbb is „Canada” fő hamburgi kivándorlási ágensek, a *Falk és társa* csalogató leveleit Flender Jánoshoz. Egyelőre is 9 levél olvasható, még pedig 1906. év jan. 26-áról, márc. 30., aug. 6., okt. 16., dec. 15. és 21. s 1907. jan. 7-én kettő, míg egy dátum nélkül van nálam. A Békés-Csacára írott levélben 21 db hajójegyet küld Falk és társa, amelyeket megbízottja által kér szétosztatni. A „fáradságát” Hamburgban ígéri szívesen megfizetni! A 10 hajójegyen rajta van a *házzám*, akinek a jegy szól. Utasítást ad a hazai rendőrség elkerülésére és kijátszására, így kioktatja a Csacaiakat, hogy Csacára váltsanak Csacán vasúti jegyet”, ezen jeggyel szálljanak át Szolnokon Hatvanban és Ruttkán, de Hatvanban, ha az ügynök vagy más követeli az útlevelet, avval szóba se álljanak, hanem mondják azt, illetve hazudják, hogy az ő útlevelük Hamburgba szól és ne mutassanak ott semmit; sőt a lehető gorombán mondják ezután, hogy ők már ösmerik ezt a dolgot. „A világért se mutassanak neki se útlevelet, se semmit.” „Akárki jön oda hozzájuk, csak mondják azt: nem vagyunk mi betörők, nem szöktünk mink meg Munkácsról vagy Vácról és ami a vizsgálatot illeti, azért van Csacán az ország határán, a határrendőrség, majd ott igazoljuk magunkat”. „Tegnap megjött 35 ember BékésCsacáról Gyebrovsky György úrral, azok is veszekedtek Hatvanban, de mikor jó gorombán odaszóltak, tovább állt az ügynök és így minden akadály nélkül tovább utaztak. Ne felejtsek, hogy az útlevél, azaz a törvényes igazság, a kezükben van és avval semmiféle ügynöknek nincs joga pénzt követelni, mert az csak üzletet akar csinálni. Ha ő utasíthatná Fiúméba, akkor az ő zsebébe menne a jutalék. Hogy ezt a levelet valahogy oda ne adják Csacán, tessék jól eltenni és ne tessék ottan Csacán se felvilágosítást adni, hogy ki írt levelet, vagy kinek írtak levelet. Nincs ahhoz senkinek semmi köze. Az az önök jókedve volt, hogy hozzánk kívántak utazni. Az utazással pedig, ezen az új, legnagyobb, óriás hajón úgy meg lesznek elégedve, hogy sok utast fognak hozzánk utasítani abba a levelekbe, amit Amerikából hazáirnak. Ha még valaki beküldi az előleget (20 K-t), csak tegye zsebre a postarecepiszt és utazzon önökkel, nem muszáj hajójegyre várni, hanem mutassa Csacán a postarecepiszt, úgy ér el Hamburgba; de úgy ne menjen útba senki, hogy az előleget postára nem teszi, mert az előleges-utusról sürgőnyt kapunk Ratiborból is, hogy helyet minden áron tartsunk fel”.

Ez az első kálváriája a hamburg-amerikai kiutazásnak. Ez a levél világosan beszél és megmagyaráz mindent, de nem csupán a kivándorlóknak, hanem nekünk magunknak, azután a nagyközönségnek és végre magának a belügyminiszternek is.

Méltán kérdezhetjük tehát, hogyha a kivándorlás elsőrendű rendőrügyi kérdés, miképpen mehettek át napról-napra a kivándorlók különböző csoportjai szemünk láttára Csacán, Cegléden, Szolnokon, Hatvanban és Csacán, ahol pedig már külön határrendőrség áll szabadon, sőt ha bárki eme kivándorlókat kérdőre vonja, az állomásokon a nagyobb lárma és veszekedés dacára sem avatkozik ügyükbe a vasúti főnök, az ott kirendelt rendőrség, pedig minden nagyobb állomáson ott van a csendőrjárat is.

A tiltott és titkos ügynöki működés száalai így kerülnek nyilvánosságra. Hogy azonban ilyen törvény semmibevevése folyhasson itten éveken át háboríttatlanul a rendőrség részéről, el sem képzelhette senki. Számos hasonló levél áll rendelkezésemre. Ezekből látni a veszedelem nagyságát.

A német hajósvonalokon át kivitt kivándorlók.

A vér és velő megfagy az emberben, ha a kivándorlás megrendítő drámáját könnyes szemekkel végignézi az országban. Többször írtam és felszólaltam ellene. Ez ellen tehát tenni kell és gyorsan, mert itt a tizenkettedik óra; de okosan és céltudatosan, másként a vérvesztesége az országnak olyan nagy leend, hogy ugyan itt fog állani Magyarország, de olyan néptelenül és vér nélkül, mint amilyen lakatlan és pusztá ma Amerika némely be nem népesített vadon pusztasága. Mielőtt reá térnék arra, hogy melyik vármegyéből hány kivándorló ment ki összesen Amerikába s másfelé s milyen hihetetlenül nagy az ember-, de különösen a férfihány, hogy közvetlenül is lássuk, hogy melyik vármegyéből mennyire lopják ki szemérmetlenül a most bemutatott furfangos manipulációkkal a német hajósvonalak ügynökei a mi népünket, a mi munkáselemünket, az állam adózó polgárait s a hadköteleseinket s leányainkat, a következő kimutatást kell bemutatnom.

Az 1906. évben a német kikötőkön át kivitt kivándorlók a 200.000 összkivándorlóból a statisztika szerinti arányban tett:

Vármegeye	Fiumén	Hamburgon Brémán Antwer- penen	Vármegeye	Fiumén	Hamburgon Brémán Antwer- penen
	át kivonult			át kivonult	
Árva	17	2.108	Békés	267	1.216
Bars	13	542	Bihar	760	1.252
Esztergom	30	357	Hajdu	140	360
Hont	92	924	Máramaros	640	329
Liptó	8	1.512	Szabolcs	2.412	2.406
Nógrád	478	590	Szatmár	2.611	790
Nyitra	20	6.611	Szilágy	278	49
Pozsony	22	2.425	Ugocea	1.059	6
Trencsén	19	4.300	Összesen	7.647	7.252
Turócz	7	1.532	Arad	655	1.310
Zólyom	218	1.393	Csanád	128	337
Összesen	936	22.582	Krassó-Szörény	211	1.450
Baranya	190	443	Temes	2.646	4.188
Fejér	73	680	Torontál	3.477	8.855
Győr	67	1.296	Összesen	7.498	15.699
Komárom	48	468	Alsó-Fehér	246	2.219
Moson	5	246	Besztercze	92	1.150
Somogy	957	407	Brassó	78	86
Sopron	139	1.464	Csik	15	—
Tolna	879	403	Fogaras	501	1.011
Vas	499	3.744	Háromszék	23	14
Veszprém	349	5.411	Hunyad	172	632
Zala	106	916	Kis-Küküllő	786	998
Összesen	3.866	15.705	Kolozs	93	276
Bács-Bodrog	3.198	1.919	Maros-Torda	187	52
Csongrád	56	117	Nagy-Küküllő	340	3.675
Heves	886	897	Szeben	186	2.739
Jász-N.-Kún-Szolnok	54	93	Szolnok-Doboka	136	209
Pest-P.-S.-Kiskun	1.162	3.405	Torda-Aranyos	136	155
Összesen	5.349	10.822	Udvarhely	394	844
Abauj-Torna	1.355	4.068	Összesen	3.337	13.844
Bereg	1.369	1.124	Fiume	30	33
Borsod	1.388	3.086	Magyarországból összesen	40.094	114.486
Gömör	1.257	1.795	Horvátországból	1.620	25.716
Sáros	892	4.331	Magyar bíred.-ből összesen	41.686	136.582
Szepes	371	4.803	Másfelé kivándorolt	—	64.418
Ung	1.938	2.145			
Zemplén	3.323	5.083			
Összesen	11.387	25.793			

Ha ezen törvénybe ütköző manipulációt így nem látjuk a szemünk előtt számszerűleg és egymással összehasonlítva bemutatva senkinek el nem hisszük, mert ezt egyszerűen lehetetlennek tartaná mindenki. És mégis való, sőt a legszomorúbb valóság.

Ilyen bűnös hálózat ellen, mint aminő ezen német ügynökök kivándorlási csábítása és annak zavartalan, de lavinaszerű emelkedése és terjedése az egész országban, csakis drákói szigorral és a legsúlyosabb megtorlással kell fellépni, de minden haladék nélkül. A német kivándorlási törvény szerint, a külföldi államokba való elszállításra az engedélyezett hajóstársaságoknak csakis a megjelölt országrészekből és a kijelölt külföldi kikötőkbe van szintén kaució mellett megengedve. Tiltva van a hadköteleseknek, tehát a 17 éves kortól a 25 éves korig való kiszállítása, hacsak hatósági bizonylattal nem igazolják felmentetésüket.

Minden tengeri kikötőben, ahol a szállító vállalkozók engedélyvel bírnak, *biztosok vannak kirendelve.*

A törvény ellen vétőkre a büntetés: 150-600 Mk. és 6 hónapig tartó börtön a vállalkozókra és 30-3000 Mk. és 3 hónapig tartó börtön az ügynökre.

Akit pedig engedély nélkül érnek rajta a kivándorlásra való rábírásra, a pénzbüntetés mellett egy évi börtön; a leánykereskedőkre pedig 5 évi fegyházbüntetés vár. Nálunk a leánykereskedés a legszemérmertlenebbül folyik, ezért is indult meg részben újabban a leányok kivándorlása tömegesen. Amint látjuk, a német törvényt az 1903. IV. t.-cikkben rosszul kopírozták. Ez nem mentés, éppen ez a baj. Ezen kell most segíteni.

A kivándorlási törvény.

Mihelyt tehát az eddigi kivándorlási törvény hiányait és hasznavehetetlenségét beláttuk, a legsürgősebb feladat azonnal és halaszthatatlanul, annak megváltoztatása és a célnak megfelelő javítása.

Az új kivándorlási törvényjavaslatban ezeknek orvoslását nem találjuk.

Amidőn az ország állapotának vészteljes földúlása nyilvánvalóvá lett, egy pillanatnyi hallgatásnak sincsen többé helye, annál inkább, mert némely vármegyéből már is 20.000-30.000, 40.000, sőt 95.000 legjobb munkaerő hiányzik a lakosság soraiból.

Nálunk az irtózat igen nagy a számoktól. Statisztikai számok nélkül pedig nem lehet boldogulni és tisztán látni éppen ezen

nehéz és bonyolult kivándorlás kérdésében. Hogy elejét vegyem minden számbeli adatok ellen felmerülhető ösmert és kicsinyes támadásoknak, előre is kijelentem, hogy magam sem helyezek a számokra abszolúte nagy súlyt, sem a csupán tájékozási céljából közlött számjaimnak csalhatatlanságot nem vindikálok, mégis nem mellőzhetem ezeket, mert fotográfiákkal igazán nem állhatok elő a vármegyékben észlelt munkáshiányról.

A vármegyékben hiányozható munkaerő.

Talán mellőzhettem volna is, kevesebb munkát is adott volna, de mégis közlöm – csupán egy átlagos kép nyérése végett – a vármegyékből hozzávetőlegesen hiányozható népesség táblázatát az 1906. évi m. kir. statisztikai hivatal alapján kimutatott 145.640 kivándorló arányában, az 1900. év óta hiányzó, illetve kivándorolt 1,500.000-et véve alapul. (Lásd a 211., 212. és 213. oldalakon lévő táblázatos kimutatásokat.)

Feltétlenül lesz a vármegyéknél némi eltolódása ezen itten kialakult számoknak, ezt azonban csakis egy népszámlálással lehetne pontosan megállapítani; mégis nagyban és egészben ezen kép alapul szolgálhat addig is, hogy a vármegyék útján a valódi hiányzó népesség megállapíttassék. De ez is mutatja, hogy minő nagy már ezidőszerint is a veszély. Más célja ezen táblázatnak úgy sincsen, mint a közfigyelmet fölébreszteni. Az összkivándorlást az 1906. évben a magyar statisztikai hivatal, a jobb adatok hiányában – és mert sokan útlevél nélkül vagy az Amerikából szerzett útlevéllel hagyták el az országot a titkos ügynökök útbaigazításával, csupán 145.640-ben mutatta ki. Amerikában pedig a mitőlünk származó útlevelet nem követelik, így minden, egyébként az ő céljaiknak megfelelő, munkaképes és kellő pénzzel ellátott, de előre el nem szegődött munkás ott a partra szállhat, akár van útlevele, akár nincsen.

Már előbb is reámutattam, hogy Romániában, Horvát-, Olasz- és Németországban, sőt még Oroszországban, azután Ausztriában is vannak magyar kivándorlók; így a 200.000 kivándorló szám nem túlzott az 1906. évre, amidőn 261.000 útlevelet adtak ki. Egy útlevéllel pedig gyakran ketten, hárman, sőt többen is vándorolnak ki s néha négyszer vagy többször is megfordul, amiből csupán Amerikára 178.000 útlevél esik.

V á r m e g y e	Össz- népessége 1900-ban	Kivándor- olt a hiv. statisztika szerint 1906-ban	Hiányozható népessége 1900-tól	
			összesen	%
Árva	85.009	1.335	13.759	16·2
Bars	165.122	352	3.625	—
Esztergom	87.651	254	2.600	—
Hont	114.359	627	6.478	—
Selmechánya	16.375	43	442	—
Liptó	82.159	1.029	10.598	13
Nógrád	239.097	847	8.724	—
Nyitra	428.296	4.152	42.765	10
Pozsony	301.635	1.531	15.709	5·2
Pozsony város	65.867	112	1.153	—
Trencsén	287.665	3.073	31.651	11
Turócz	51.956	1.103	11.360	22
Zólyom	124.420	1.115	11.484	9·2
Összesen	2,049,611	15.591	160,587	7·8
Baranya	290.782	1.071	11.031	4
Pécs város	43.982	449	4.624	—
Fejér	203.935	517	5.294	—
Székesfehérvár	32.167	40	412	—
Győr	97.199	825	8.497	8·8
Győr város	28.989	55	566	—
Komárom	160.028	335	3.450	—
Komárom város	19.996	19	199	—
Moson	89.714	193	1.987	—
Somogy	345.568	1.322	13.616	4
Sopron	246.318	1.095	11.278	4·6
Sopron város	33.478	15	154	—
Tolna	253.182	1.928	19.858	8
Vas	418.905	2.851	29.365	6·9
Veszprém	222.024	3.751	38.635	17·5
Zala	437.716	699	7.194	—
Összesen	2,923,401	15,046	154,973	5·3

V á r m e g y e	Össz- népessége 1900-ban	Kivándor- olt a hiv. statistika szerint 1906-ban	Hiányozható népessége 1900-tól	
			összesen	%
Bács-Bodrog	605.391	4.640	47.792	7·9
Baja város	20.361	26	267	—
Szabadka város	82.122	30	309	—
Ujvidék város	29.296	219	2.254	—
Zombor város	29.609	225	2.317	—
Csongrád	132.053	102	1.050	—
Hódmezővásárhely	60.883	3	39	—
Szeged	102.991	83	854	—
Heves	255.345	1.812	18.663	7·5
Jász-Nagykún-Szolnok	350.269	177	1.823	—
Pest-Pilis-Solt-Kiskún	825.779	1.196	12.318	1·5
Budapest	732.322	3.546	36.523	5
Kecskemét	57.812	6	61	—
Összesen	3,284.233	11.995	123.548	3·7
Abauj-Torna	156.360	3.398	34.999	22·5
Kassa	40.102	519	5.345	—
Bereg	208.589	2.180	22.454	11
Borsod	257.586	2.328	23.978	9·3
Gömör	183.784	2.396	24.678	13·5
Sáros	174.470	3.673	37.678	21·5
Szepes	172.091	3.423	35.256	20·5
Ung	153.266	3.270	33.681	22
Zemplén	327.993	6.582	67.794	20·7
Összesen	1,674.241	27.796	286.720	17·1
Békés	278.731	1.085	11.175	4
Bihar	527.135	1.364	14.049	2·6
Nagyvárad	50.177	213	2.193	—
Hajdu	148.606	230	2.369	—
Debreczen	75.006	153	1.575	—
Máramaros	309.598	962	9.908	3
Szabolcs	288.672	3.934	40.520	14
Szatmár	340.689	2.929	30.168	8·8
Szatmárnémeti	26.887	226	2.327	—
Szilágy	207.293	445	4.573	2
Ugocsa	83.316	1.063	10.948	13·2
Összesen	2,336.104	12.674	130.242	5·6

V á r m e g y e	Össz- népessége 1900-ban	Kivándor- olt a hiv. statistika szerint 1906-ban	Hiányozható népessége 1900-tól	
			összesen	‰
Arad	329.840	1.490	15.374	4·6
Arad város	56.260	203	2.090	—
Csanád	140.007	467	4.810	—
Brassó	443.001	2.103	21.660	4·8
Temes	398.010	4.579	47.163	11·9
Temesvár	53.033	861	8.868	16·5
Versecz	25.199	90	927	—
Torontál	590.318	9.237	95.130	16·2
Pancsova	19.044	183	1.884	—
Összesen	2,054.712	19.313	198.923	9·7
Alsó-Fehér	212.352	2.671	27.511	13
Besztercze-Naszód	119.014	971	10.001	8·4
Brassó	95.565	207	2.132	—
Csik	128.382	356	3.666	3
Fogarás	92.801	1.371	14.121	15·3
Háromszék	137.261	458	4.711	—
Hunyad	303.261	1.098	11.309	3·7
Kis-Küküllő	199.197	2.431	25.039	23
Kolozs	204.361	473	4.861	2
Kolozsvár	49.295	139	1.431	—
Maros-Torda	178.096	294	3.028	—
Marosvásárhely	19.522	23	299	—
Nagy-Küküllő	145.138	4.507	46.422	32
Szeben	166.188	2.854	29.396	17
Szolnok-Doboka	237.134	751	7.735	—
Torda-Aranyos	160.574	417	4.295	—
Udvarhely	118.275	1.395	14.363	12
Összesen	2,476.998	20.044	206.453	8·4
Fiume összesen	38.955	60	618	—
Magyarország összesen	16,888.356	119.009	1,225.792	7·3
Horvátország összesen	2,416.304	22.718	233.995	9·6
Magyarbirodalom összesen	19,254.569	145.640	1,500.092	7·8

Itt nyilvánul meg azonnal hiánya annak, hogy a kivándorlási törvényben említett *statisztikai külön kirendeltség szervezve nincsen*,

A férfiak hiánya.

A férfiak aránya az összkivándorlottak mintegy $\frac{3}{4}$ része, míg az $\frac{1}{4}$ -ed rész a nőkre és gyermekekre esik vagyis az 1,500.000 összkivándorlottból a férfiak száma 1,125.000 volna, mert csak a legutóbbi időben mennek a nők is ki, míg azelőtt csak a férfiak vándoroltak ki. Legújabban pedig az apák magukkal viszik szép leányaikat, akik Amerikában rendszerint elzülленek. A kivándorlott nők és gyermekek száma eszerint mintegy 375.000 lehet. A 15 évestől a 70 évesig volt az 1900. évi népszámlálásnál összesen 5,261.308, munkabíró férfi, vagyis így az egész 1,500.000 kivándorlókból ugyanezen korosztályú férfiakra eshető háromnegyed része, mintegy 1,125.000 munkabíró férfiak hiánya egyharmadát is meghaladja. Ezen kérdésekben egy pontos statisztika nélkül nem lehet sehogysem biztos képet nyerni. Egy mindezekután bizonyos, hogy már csupán ezen zür-zavar miatt sem szabad a kivándorlás ügyét továbbra is *egyszerű rendőragyi szempontból tekinteni és kezelni*. A kivándorlás kérdését nem lehet a születések arányszámával sem egybehasonlítani. Az 1905. évi kormány jelentésből látjuk, hogy az évi szaporulat 1900. évtől 1906. évig 1,085.485 lélek volt, kivándorolt pedig ugyanezen időben 1,088.207, vagyis *öt év óta a nemzet szaporodása megállott, sőt a kivándorlás azt meg is haladta*. 1906-ban és 1907-ben pedig a kivándorlás aránytalanul emelkedett. A helyzet tehát tetemesen rosszabbodott. Ha a népességnek felét vesszük férfinak, amint a statisztika azt kitünteti, s a másik felét nőnek, akkor a vármegyék lakosságának némelyikénél, éppen ottan, ahol a legnagyobb a kivándorlás, a mai állapot szerint nem lehetnek itthon csupán a 40 éven felüli öregek, a kevésbé munkabíró férfiak és a sihederek. A 40 éves paraszt már öregnek néz ki. Ez azon végzet-szerű katasztrófa, ami hirtelenül lepott meg bennünket, ami most egész súlyával nehezedik a nemzet termelőképességére; szaporodására szörnyű akadályképpen.

Egyik elől közlött kimutatásomból azt láttuk, hogy az 1906. évben kivándorolt mezőgazdasági munkások közül a kivándoroltak mintegy 50%-ot tehettek, míg a gazdasági férficselédek 14.8%-ot, a kisbirtokos-napszámosok 77%-ot és a kis és közép

parasztgazdák 14.3%-ot tehettek. Az 1900. évi népszámlálásnál a 15-70 éves 5,789.428 férfi közül a 20-24 éves katonakötelesek száma 654.505 volt; míg a 25-50 éves korúak száma 2,978.184 s az 50-70 évesek száma 1,259.903. Vagyis az 1,125.000 kivándorolt munkabíró férfi, tudniillik a 20-25 éveseket levonva a 4,529.903-ból a munkabíró férfiak számát, az itthon maradhatott munkabíró férfiak száma csupán 3,404.903 lehet s így tűnik ki, hogy *a kivándorlóit férfiak száma az összes kereső férfiak számának közel egyharmadára megy s leginkább a munkáserőt apasztotta meg.* Ezen eredmény annál súlyosabb, mert idáig számszerűleg ezen arányszámokra nézve támpontunk nem volt s senki által idáig felderítve nem lett.

Az asszonyok kaszálnak.

A férfinélküliség a vármegyék némelyikében hihetetlen erkölcsi állapotoknak a kútforrása. Némely községben annyira nincsen férfi, hogy asszonyok kaszálnak, sőt a kisbíró és a harangozó is asszony. Így nem emelkedik a termelés. Legújabban az üres falvak leányai és asszonyai seregestül mennek Amerikába, még a csúnyák is, a férfiak után, ahol aránytalanul kevés az asszony, különösen Kanadában. Ez azon másik bajt tetézi, hogy amíg eddig a férfiaknak egy része az asszonyok miatt jött egy idő múlva haza, ma, akinek sora csak némileg is tűrhető kint, már az asszonyokat és leányokat vitetik ki, mert abból is haszon mutatkozik, ha mint vállalkozó (burdos) másokat is ellát, miáltal könnyebb lesz az élet s nagyobb a kereset. Ezek után, ha csak némileg tűrhető üzletet csinálnak is, többé nem jönnek haza. Csakhogy elől már láttuk ezeknek az elzüllését. Mindjobban nő így a veszély, hogy boldoguló kivándorlóinknak mindig kisebb és kisebb része határozza el magát a hazajövetelre, illetve a visszavándorlásra, ha Amerikában jól megy. Aki pedig nem boldogul, az ritkán bír haza jutni s kint vész el. Ezt éppen most az amerikai krízis idejében van alkalmunk tapasztalni, amidőn igen sokan pénz hiányában nem tudnak hazajönni.

Méltán jajdulnak fel tehát a gazdák, iparosok és a vállalatok, amidőn a rendes munkálatokra sem kapnak elegendő mennyiségű, de leginkább a munkabírást tekintetében a megkívánt minőségű munkásokat A vasutakon a partikban legények és férfiak helyett 12-14 éves gyermekek vannak. Különösen a cukoripart fenyegeti nagy veszély. Úgy vagyok értesülve, hogy nagy

területeken nem tudták a cukorrépat idejére kiszedni, s hogy emiatt is kénytelenek a cukorrépatermeléssel felhagyni; amiért a gyárak kénytelenek lesznek a szükséges cukorrépa egy részét maguk házilag művelni és előteremteni. A mezőgazdasági termelés is hova-tovább megakad a szükséges munkaerő hiánya miatt, mi a szőlősgazdákat aggasztja nagyon.

A szénbányászat ősszel úgy megakadt a munkáshiány miatt, hogy már Németországból próbálták hazahozni a munkásokat; sőt Amerikába mentek ki a megbízottak a kivándorlókért. A vasutak építése pang s amig azelőtt elegendő munkás volt mindenfelé, ezen évben már csakis egy 5 koronás minimum biztosítása mellett vállaltak vasúti munkát és éppen ezért a munka, a szakmánya dacára is, vontatottan, lanyhán megy.

Az 1907. évi kivándorlás emelkedése.

Az 1907. év első félévében a kivándorlás mintegy 20 ezerrel múlta felül a tavalyi – 1906. évi – eddig legmagasabb kivándorlást. Ez még súlyosabbá teszi az eddigi helyzetet, mert már az 1907. év első félévében is 105 ezernél többen vándoroltak ki. Más években március, április, május és június a kivándorlás legerősebb hónapjai, amelyekben majdnem megduplázódik a kivándorlók száma. Az Adria felvidéki ügynökségeinek beszüntetése tehát világosan igazolja, hogy a kivándorlás emelkedése függetlenül áll ezen kirendeltségek működésétől. Ismét be van bizonyítva, hogy a Cunard elleni támadás a kivándorlás óriási emelkedéseért teljesen tárgyaltalan volt. Az 1907 első félévi kivándorlás Árvában erősen emelkedett, továbbá Hontban, Nógrádban, Nyitrában feltűnően, Pozsonyban érezhetően, Trencsénben erősen, Zólyomban szintén erősen, Baranyában erősen, Fejérben megduplázódott, Győrben szintén, Somogyban megháromszorozódott, Sopronban erősen emelkedett, Tolnában megduplázódott, Vasban erősen emelkedett, Veszprémben szintén, Zalában majdnem meg-négyszereződött, Bács-Bodrogban az utolsó 3 hónapban megduplázódott, Hevesben emelkedett, Pest megyében is, Abauj, Bereg, Borsod, Gömör, Sáros, Szepes, Ung vármegyék amúgy is nagy kivándorlása folyton emelkedett, de különösen Ung és Zempléné, úgy hogy míg Zemplénben 1906 márciusban 392, 1907 márciusban 817; 1906 áprilisban 265, 1907 áprilisban 921; 1906 májusban 316, 1907 májusban 871; 1906 júniusban 312, 1907 júniusban

453 volt a kivándorló. Szabolcsban valamivel csökkent, ellenben Aradban emelkedett, Temesben erősen emelkedett, Torontálban óriásilag emelkedett, megháromszorozódott, sőt júniusban meg-négyszereződött; s az erdélyi vármegyékben is emelkedés észlelhető. A német hajóstársaságoknak most lesz még csak szüretjük. Ezek mellett azon különös jelenség mutatkozik, hogy a visszavándorlók száma, amely azonban sehogy sem áll arányban a kivándorlással, lassankint emelkedik, ami onnan ered, hogy Amerikában a viszonyok, részben az elnökválasztás előszele, részben a trösztök elleni harcok megindítása miatt folytonosan rosszabbodnak, ami az ottani pénzügyi krízissel is összefüggésben áll. A kereset most ottan rosszabbodni fog. Az év végén a visszavándorlás ezen viszonyok miatt a vert hadsereg visszavonulásához hasonlít.

Fiúmében azt tapasztaltam, hogy jóformán minden hajón nagyban változik a kivándorlók férfi és női aránya. Télen és tavasszal leginkább a férfiak mennek ki, míg nyáron a családtagok, mert a tenger rendesen csendesebb és az időjárás is alkalmasabb, ámbár nyáron néha *elviselhetetlen a hőség*, ami a hajón és annak belsejében még fokozottabban érezhető. A téli hajókkal 7-10% nő megy ki, ellenben nyáron 20-30%, míg a gyermekek száma nyáron 10-13%.

A hadkötelesek.

Különösen Feltűnt Fiúmében, hogy a kivándorlók tekintélyes része fiatal hadköteles legény. De mert a kivándorlási iroda az amerikai bevándorlási törvény által előírt feltételek szerint kénytelen vezetni az utasok nacionaléját, ott pedig csak a kor van az űrlapokban kitüntetve, ezért külön kellett nekem magamnak a 40-24 évesekről, a 24-18 évesekről, a 18-14 és a 14-12 évesekről ott az irodában statisztikát csinálnom, mert csak így láthattam, persze megint csak néhány hajónál a különböző korhatárok szerinti kivándorlást.

Ezen nagy fáradtság eredménye az, hogy legalább három hajó utasainál, ahol aránytalanul sok volt a nő és gyermek a téli és tavaszi hajókhoz képest, a 40 éven felüli férfiak 8'6%-ot, a 40-24 évesek 30%-or, a 24-18 évesek 15%-ot, a 18-14 évesek 6'4%-ot s a 14-12 évesek 1%-ot tettek; az asszonyok 11%-ot, a leányok 16%-ot, a gyermekek 11 százalékot s a csecsemők 1 százalékot tettek. így látjuk meg, hogy a hadköteles fiatalság

közül mintegy 30.000-tól 32.000-36.000-ig szerepelhet a kívándorlók között rendes útlevelel, holott a kívándorlási törvényben ezek kivándorolhatása azon feltételhez van kötve, hogy az illetékes hatóságtól kell erre elbocsátási engedéllyel bírniok. Mégis azt látjuk, hogy a legutolsó sorozásoknál egy igen jelentékeny része a hadköteleseknek, távol Amerikában lévén, nem jelentkeztek. Lehetetlennek tartom, hogy a honvédelmi vagy hadügyminiszter adták volna meg ezeknek a kivándorolhatásra az engedélyt. A fiatalság pedig nem a szülőivel ment ki Amerikába, mint a miniszteri rendelet feltétele szól, hanem egyedül, illetve csoportosan. Mivel pedig meg nem adhatták az engedélyt, világos hogy az útlevel kiadása körül olyan könnyelmű eljárás és törvény- és rendellenesség folyik, ami csupán ezért is szükségessé teszi, hogy az útlevel kiadása okszerűen reformáltassék, nehogy továbbra is a törvényben előírt egész kívándorlás, de különösen az útlevelügy helyes kezelése és végrehajtása ezután is szabályellenes módon történjék.

Gondoskodni kellene arról is, *hogy Amerikában a megérkezésnél az útlevelek használhatatlanná tétessenek* a konzulátus egyik tisztviselője által, aki azt átlukasztaná, vagy egy más megfelelő közeg által megsemmisítenék, ha a munkaelhelyezési intézményt életbeléptetnék.

A kívándorlási rendeletek és az államvasút s a posta.

Hiába van a másik miniszteri rendelet – sőt itt a legnagyobb ellentét nyilvánul meg a kettő között – hogy a hatóságok különösen kötelességüknek ismerjék a nem engedélyezett, tehát német, osztrák stb. szállító-vállalkozók *titkos ügynökeinek* működését *lehetetlenné tenni*, hogy azok kinyomoztassanak és szigorúan megbüntettessenek. Mindez írott malaszt maradt, vagyis a törvényt és ezen miniszteri rendeletet nem hajtották végre jóformán sehohsem az egész országban, mert kimutattam részletesen, hogy minden vármegyéből ezerszámra csalták és lopták ki a kívándorlókat az engedéllyel nem bíró külföldi és főleg a német hajóstársaságoknak már egy hadsereget képező titkos ügynökei. Ama miniszteri rendelet pedig, hogy a fiumei kívándorlók a német vonalakon is elszállíthatók, *teljesen végrehajtottak. Roppant hibás maga az államvasút a kívándorlás előmozdításában*, mert a tudott kívándorlóknak olyan külföldi útirányokra is minden habozás nélkül

kiadják a csoportosan utazó vagy munkás vasúti jegyeket, ami csakis a Fiúméba menő kivándorlókat illethetné meg. Minden állomáson pedig az egész személyzet tudta és látta, hogy a csoport kivándorló és hogy merre utazik. Vagyis újra igazolást nyer, hogy az egész kivándorlás ügye *a törvény szellemében nem kezel-
tetik egységesen és szigorúan*. Az alispánok utasítva vannak: személyesen a vasúti állomásokon megjelenni és éber felügyelet alatt tartani, vagy más tisztviselőt kiküldeni, a kivándorlókat vagy az ennek gyanúja alatt állókat ellenőrizni, kikérdezni, útleveleiket megvizsgálni, az útlevél nélkülieket visszatartóztatni, a hamis út-
leveleket, éppen úgy az utazóknál talált nem engedélyezett szállító-
hajó-vállalkozók hajóira szóló jegyeket elkobozni stb. stb. Szóval papiroson így minden gyönyörűen megvan a törvény szerint; csakhogy kellően végrehajtva nincsen; ezért is pusztít a kivándorlás járványszerűen. Úgy gondolom, a kivándorlási felügyelőnek ezeket volna feladata ellenőrizni az országban. A rendőrhatalóság utasítva van a postán érkező gyanús tartalmú zárt levélborítékot lefoglalni, sőt a bűnvádi eljárás iránt is van intézkedés. Csakhogy az állam által kezelt postát a rendőrhatalóság a kézbesítés előtt, különösen a kivándorlásra csábító nyomtatványokat, tiltott hirdetményeket, leveleket, hajójegyeket a kézbesítés előtt sohasem látja, így le sem foglalhatja. Vagyis az utasítás maga szörnyen hibás és nem gyakorlati, *mert a postaügyekben minden postahivatalt személyes felelősség mellett kellene utasítani a tiltott nyomtatványok visszatartására és az illető hatóságnak való bemutatására*.

Az útlevél könnyű kiállítására.

Nem kisebb mulasztás észlelhető az útlevelek kiállításánál. Amint a tények és eredmények igazolják, *az útleveleket boldogboldogtalannak minden ellenőrzés nélkül adják ki, egyenesen a törvény ellenére*. Súlyos mulasztás és felelősség terheli ezért azokat, akik az útleveleket könnyelműen, a törvény- és rendeleteknek teljes figyelmen kívül hagyásával kezelve, mindenkinek kiadják. A miniszteri rendelet itt sem kielégítő, mert úgy látszik, a hatóságok nincsenek a rendeletben figyelmeztetve, illetve utasítva, hogy útleveleket ne adjanak ki olyanoknak, akik skrofulások vagy másféle vérbajban szenvednek, akiknek szakadásuk van, akiknek hajbetegségük, a legkisebb gyanús szembetegségük vagy pláne trahomájuk van, vagy akik gyengék és öregek, kimerültek. Ezeken

kívül el vannak tiltva Amerikában a partralépéstől a már egyszer elmebajosok, eskórosok, anarchisták, forradalmárok vagy azok, akiket harmadik személyek szállítatnak ki. Mégis a „*prepaid*”-jegyek mindjobban érvényesülnek. A legsúlyosabb intézkedés azonban, hogy a visszadeportálás az azelőtti egy évről két, illetve három évre terjesztetett ki. Az egyes államok befolyása a bevándorlásra mindinkább a washingtoni szövetségi kormány kezébe megy át.

Akikről pedig kisüthetik New-Yorkban, az amerikai kikötőben, hogy bármilyen módon valamiképpen munkaígérettel bír, vagy éppen ha valamiféle előrevaló elszerződöttség gyanújába eshetik, azt könyörtelenül visszautasítják, a partra sem engedik, hanem ugyanazon hajóval, amely őtet hozta, vissza kell jönnie. Ekkor ama szerencsétlen ember óriási megpróbáltatásnak van kitéve és valóban kétségbeejtő helyzetbe sodortatott. Amint azonban Amerikába betette lábát, minden munkaközvetítő kizsebeli a bevándoroltat. Az útlevél kiadásánál sajnos, hogy ezekre figyelemmel nincsenek. De még ha volnának is, akkor sem mellőzhetők a hasonló mai szerencsétlenségek, mert azt nem is sejtik a vármegyeházán és a községekben, hogy a hajókon minő nagy szigorral végzik ezen egészségügyi vizsgálatokat, mert hiszen egyenesen a hajóorvos és a hajókapitány felelős azért, ha neki egy vagy több kiszállított kivándorlót vissza kell szállítani – ingyen.

Tessék mindenkinek elgondolni, hogy minő lehetetlen állapotokat teremt, ha odahaza a vármegyében a kivándorló az útlevelet kikapta és azon hitben és reményben, hogy most már ő szabadon ..utazhat ki, nyugodtan hagyhatja itt hazáját, családját, feleségét, akivel nem ritkán összezőrdül, vagy akivel megelégedve nincsen, vagy akit megunt vagy terhére lévő gyermekeit, vagy aki erre támaszkodva *eladja vagyonát, birtokát, házát, vagy terhes uzsoradósságot csinál*, szóval, aki most a falu láttára nagy hetykén hagyja ott faluját, szülőházát, hogy megmutassa, hogy ő is kivándorló s most már nem parancsol neki a szolgabíró. Az ilyen ember megérkezik Fiúméba, még Fiúmében is bevásárolgat, munkássipkát csap a fejébe s végre ott áll bambán egykedvűen a hajóhíd korlátjánál a libasorban, ahol három orvos is alaposan vizsgálat alá veszi. Egyszerre észreveszik ezek a nagyon begyakorolt orvosok, csak reá néznek, hogy ez is, az is beteges, skrofulás, szakadása van, fertőzött betegséggel bír, hajbetegsége van,

gyenge, kimerült vagy koránál fogva alkalmatlan az amerikai nehéz munkára. Az ilyen embereket rögtön ott külön felügyelet alá helyezik és ezek a hajóval nem mehetnek, pedig hazulról útlevéllal vannak ellátva.

Hiába Fiúmében minden rimánkodás, minden könyörgés, a szerencsétlen kivándorló ott marad. Most már nincsen, aki róla gondoskodjék, részére nincsen menház. Most következik el az ilyen visszautasított sajnálni való emberre a megpróbáltatás első-ideje. Hazamenni, falu csúfjára lenni nem akar sehogysem. Hány ilyen embert láttam sírvafakdva az utcán menni tanácstalanul.

A fiumei zugügynökök.

Ekkor kezdődik Fiúmében is a titkos ügynökök aratása. Ezek ott lesik a visszautasítottak csoportját s azonnal módját ejtik ott a hajónál a szerencsétlenekhez hozzáférközni, akik azután nagy hangon biztosítják a kétségbeejtő helyzetben lévő, de annál könnyebben hiszékeny, legtöbbször ott a baromi értelemnél nem többel bíró embert, hogy ő a Fiúmétől egy kis félóra lévő *cantridai, Ausztria határszélen átviszi s azután akár Triesztből, akár Gráczból, akár Genuából, persze a német vagy más szövetséges hajóstársasággal kiviszi Amerikába*, mert most már nem kell semmitől tartania, ha kiszabadul Fiúméből. Amint tehát Fiúmében a kivándorlási irodában az illető a pénztárnál befizetett hajójegyének árát visszakapta, a reá várakozó titkos ügynök a helyzetet ösmerve, begyakorolt furfanggal mind elszedi a kivándorló pénzét, ad neki hajójegyet, a vasúton megváltja neki a vasúti jegyet Triesztig, Brémáig, Hamburgig vagy Hannoverig, a legszivesebben el is búcsúzik tőle a vasútnál s az ember szidva a magyar kormányt, a magyarok istenét s mindent, abban a tudatban utazik el ama nagy útra, hogy most ő mégis megmutatja, hogy Amerikában lesz. Hamburgban, Brémában stb. a hajókra csak úgy áll az amerikai törvény, mint Fiúmében. Mi történik tehát? Ugyanaz, ami Fiúmében, t. i. hogy a szerencsétlen hibásbajos embert ott sem bocsátják a hajóra. Nem tudván csak magyarul, tótul vagy oláhul, ki milyen nemzetiségű, sem Németországban, sem Franciaországban, sem Ausztriában: Triesztben nem tudja magát a munkaadóknál megértetni, így munkát sem kap rendesen; sem nem tudja, hogy a konzulátusnál bekopogtatna, ahol baját elpanaszolná, ami bizony már sokat nem segít,

mégis legalább a hazautazását könnyíthetne meg. *Így lesz az itthon fennhéjázó, sorsával packázó, hitetlen és bizalmatlan parasztunkból földönfutó, azután koldus vagy betörő is.* Most gondoljuk el, hogy a német hajóstársaságok által az ő külföldi és nem engedélyezett vonalaikon, amint láttuk, 150 ezernél több magyar honos csábított egy évben a kivándorlásra, akikről tehát, éppen mert a legnagyobb titokban megy az ügynökök csábítása levél és nyomtatvány útján, *sejtelmük sem lehet a lelketlen, titkos ügynököknek hogy ki egészséges, ki beteg, vagy ki szenved olyan hibában, amiért Amerikában a partra nem bocsátják.* Akiket pedig útlevél nélkül csempésznek ki, mindegyiknek kell valami erkölcsi hibájának lenni s a szökésben lévők ott kerülnek a kikötőkben mégis hurokra, mert a távirati elfogatási parancs már ott is várja őket.

A visszautasítás vagy a letartóztatás tehát Hamburgban, Brémában, Havréban vagy bármely más messze-messze fekvő kikötő városban éri az idegen csábítónak vakon hívó kivándorlót. Ki felelős és ki téríti meg az így okozott károkat ama szánandó embereknek, *akik legtöbbször kölcsön vett utolsó garasukat veszítették el az utazás költségeiben és az út alatt reájuk leső fosztogatók által.* Így látjuk, hogy mennyire kívánatos a legszigorúbb eljárás. Itt már a nemzet is anyagi veszteséget szenved, mert alattvaló honfiai és polgárainak a vagyonát dézsmálták meg a titkos ügynökök és az egész útvonalon levő érdektársaik. A német hajóstársaságok mondhatni példátlan könnyelműséggel kezelik kivándorlóinkat, mert némelyik hajó százával hozza vissza New-York partjáról az ott ki sem engedett ilyen kivándorlókat, kiket betegség, öregség, fel nem ösmert baj, helytelen cím vagy már az úton megdezsmált elégtelen pénzösszeg, illetve a pénzhiány miatt a kivándorlóbizottság visszaküldött. Néha, úgy állítják, az az oka, hogy a vesztegetéssel sem lehet mindenkor célt érni. Az ilyen szerencsétleneket azután szélnek eresztik. Ott már nem áll elő az ügynök. Hogy milyen átok az ilyen szerencsétlenség egész családokra, csak két Fiúmében megtörtént hiteles esetet közlök, melyeket a déli vasút egyik ezen ügyben személyesen eljáró főtisztviselőjétől tudtam meg, akihez az illetők panaszszal fordultak. Egy délvidéki asztalos ötödmagával, egész családjával jött Fiúméba rendes útlevéllel, hogy Amerikába kimegy. Maga esze után indult, így 10 napot kellett Fiúmében várni a Cunard-hajóra,

ami tetemes költségbe került. Az ember 700 frtot hozott magával, otthon mindenét eladva. A hajónál a feleségét visszautasították trahoma miatt, így a család s a gyermekek nem szakadhatott el az anyától és feleségtől, mind visszamaradtak. Ekkor az Austro-Amerikana kivándorlás fiumei ügynökének kezébe került a család, aki annak dacára, hogy a család a visszautasítás okát neki megmondta, mégis biztatta, hogy ő a családot céljához Amerikába kiviszi; így váltatta meg velük a vasúti jegyet Havreig, onnan pedig mindjárt Fiúmében adott a családnak hajójegyét Amerikáig, a províziót persze zsebrevágva. Havréban azonban szintén visszautasították az asszonyt, s nem maradt más hátra, mint visszautazni Fiúméba az ügynökhöz, ahol szerencsésen elcsípték az ügynököt, aki azonban a pénzt visszaadni, vagy pláne kártérítést adni hajlandó nem volt. Így mentek panaszra a déli vasúthoz, és ott kérték vasúti jegyüknek visszatérítését. A vasút nem térítette meg a vasúti jegyeket, így jöttek ekkor rá, hogyan csalta meg leketlenül és tudva az ügynök a jóhiszemű és tudatlan családot.

Csakis a rendőrséggel való erős fenyegetés árán lehetett elérni, hogy az ügynök a vasúti jegyek árát visszatérítse, de a hajójegy árát sehogy sem akarta megtéríteni. Ekkor avatkozott az ügybe a vasút főtisztviselője, de ennek is csak erős fenyegetőzésére sikerült a nem használt Amerikába szóló hajójegyek árát visszakapni. Míg a család Havrét megjárta és visszakerült ismét Fiúméba, teljesen lerongyolódtak és nem maradt a 700 forintból már csak az amerikai vasúti és hajójegyek ára. A kormányzósághoz nem mert az asztalos panaszra menni, mert félt, hogy megbüntetik és így fűhöz-fához fordult, hogy rajta segítsenek. Így vesztette el az asztalos egész 700 forint vagyonát s még 10 napig élt Fiúmében, de *kifogyva mindenéből, az utolsó garasaival koldusan, rongyosan volt kénytelen hazájába visszatérni.* Egy másik eset: Egy másik család sem mehetett ki a visszautasítás miatt Amerikába; az utcán elébük áll az ügynök, aki már tudta az esetet és eget-földet ígérve biztatta a kétségbeesett családot, hogy az osztrák határon, ahol ott áll a néma határjel, de nem áll sem rendőr, sem csendőr, tehát az országúton vagy jobbra vagy balra mellette, bárki jöhet és mehet tetszése szerint, a déli vasút kalauzával egyetértve fogja kivinni Villachig vasúton, ahol a vasúton fogja a kalauz nekik a vasúti jegyet – aki bizalmas embere – átadni. A pénzt a családtól elszedték s nemcsak a vasúti jegyért, hanem az amerikai hajó-

jegyért is, adva nekik egy értéktelen *hajócédulát*; csakhogy a csaló ügynök még a vasúti jegyet sem váltotta meg s nem is adta át a kalauznak, amire úgy vehette rá a szökésben lévő családot, hogy elgyalogoltatta őket a Fiúmén túli Ausztria határszélén fekvő vasúti állomásra s ottan szállottak a kijelölt vonatra. Vasúti jegyük nem volt, de a kalauz sem adta nekik a várt vasúti jegyet, sőt ő követelte a jegyet, amiért a végállomáson leszállították az egész családot, ahonnan csak koldulva tudtak Fiúméba visszakerülni. Ezek is a vasúthoz fordultak panaszszal s nagy szerencsájükre az ügynököt elcsípték és sok húza-vona után tudták csak egy részét pénzüknék nagynehezen visszakapni, nagyrésze mégis odaveszett. Számptalan ilyen fosztogatás és ügynöki gaztettet követnek el ama notórius titkos ügynökök; és *Fiúmében még sincsen sem állami, sem határrendőrség*; ahol éppen ezen nemzeti villongások miatt is a magyar államérdek megóvásáról oly sok szempontból kell gondoskodni.

Midőn ilyen egész családokat tönkretévő súlyos esetek előfordulnak, kézen fekvő dolog, hogy a bajt eredeténél kell orvosolni és ez megint csak az útlevelkiadás szigorítására és ellenőrzésére vezet. *Amint az időszaki híradásokból a lapokból látjuk, évenként százötvenezerre megy azoknak a száma, akiket a titkos ügynökök a legfurfangosabb utakon és módokon békés, nyugalmas otthonukból a kivándorlásra csábítva, tilos Utakon visznek ki Hamburgba, Brémába, Antwerpenbe vagy Havrebe és Genuába.* Természetes, hogy például az 1906. évben így kicsalt 150 ezer emberből sok az olyan, amely az amerikai bevándorlási törvény szigorú feltételeinek meg nem felel; ezek a szegény emberek tehát már itt Európában, ama messze fekvő idegen országokban jutnak tragikus sorsra. Azok sorsa pedig még szomorúbb, akiket Amerika partjáról küldenek vissza.

A visszautasított kivándorlók.

Fiúmében magánál a hajóraszállásnál az 1906. évben 41.686 kivándorló mellett visszautasítottak 5072 egyént, ami = 12%. Egyenlő arányt feltételezve, az idegen kikötőkön át már 15-16 ezer embert utasíthatnak Hamburgban, Brémában, Antwerpenben, Havreban vagy Genuában a hajóorvosok vissza. *Két német hajóról 1907 június havában 500 utast utasítottak New-Yorkban vissza. Evente tehát a kivándorlás mai arányában 20.000, 22.000 magyar honpolgár, még ha bűnös is, megérdemli, hogy az őket*

erő veszteségektől, szenvedésektől, főleg a vagyoni pusztulástól és az erkölcsi szégyentől éppen az útlevélügy szigorúbb, de célszerű és megfelelő kezelésének elrendelésével megmentse az állam és a kormány. Az erről szóló hirdetmény a nép bizalmát hozná meg. Mindjárt a bevezető soraimban utaltam reá, hogy minő bonyolult a kivándorlás kérdése, hogy ennek ezerszálú szövevényében eligazodni milyen nehéz és valóban csakis az egyes felmerülő eseteknek tárgyalásánál láthatjuk, hogy csupán egyetlen körülménynek a nem elég komoly és beható méltatása milyen pusztításoknak lehet a kútforrása. Szerény nézetem szerint ezen felmerült mindenféle bajok elkerülése, de főleg, sajnos, közigazgatásunk kézen fekvő hibái miatt, az útlevélügyet némelyek a belügyminisztériumban összpontosítani látnák szükségesnek, ahol azonnal statisztikailag dolgoztatnék fel minden útlevél. Ez azonban céltalan, mert a kivándorolni akarót otthon kell megvizsgálni, vajjon kiadható-e részére a kért útlevél Budapest és Fiúmég is. Ezért célszerűbb az útlevélügyet a vármegyék kezelésében hagyni, de akkor intézkedni kellene az iránt, hogy az amerikai törvény végrehajtását, az illető vármegyei kijelölt hatósági orvosok, Fiúmében összegyűjtve, a kezelésére nézve egy tanfolyamon gyakorlati ismereteket nyerjenek, ottan velük a kivándorlási házban, illetve palotában összegyűlt kivándorlók vizsgálatával kurzusokat tartsanak, akiknek előzetes orvosi bizonylata alapján volnának csak az *útlevelek a megyékben kiadhatók.* Az öregség, a töpörödöttség, a gyengeség és idős korra, a skrofulára, eskorra, hülyékre, prostituáltakra stb., így szintén kellő figyelemmel lehetne a begyakorolt hazai orvosi kar és így ezreit a népnek menthetnék meg a nem is sejtett veszedelemtől és anyagi romlástól s a nagy út utáni visszautasíttatás kétségbeejtő sorsától.

Az eddigi amerikai bevándorlást gátló törvények is nagyon súlyosak. Újabban mégis az amerikai munkásegyletek a bevándorlás legszigorúbb korlátozását kívánják a szavatosság tekintetében öt évre kiterjeszteni. *Amerikai* orvosokat kívánnak az *európai* kikötőkben állandósítani. Ők azonban a mi beavatkozásunkat megengedhetőnek nem tartják. A szövetségi tanács az elhagyott farmok benépesítését, a déli államok népességének emelését, sőt új gazdasági élelmi termelő-telepeknek létesítését hozta javaslatba. *Szövetségi úton egy országos munkásnyilvántartási intézmény megalakítását óhajtják, állandó tisztviselőkkarral,* amint az adó és ter-

mésbecslés is be van vezetve. A chinaiak elleni rendszabályokat másrészt némelyek az európaiak ellen is szeretnék életbeléptetni, amint pl. Kaliforniában a mongolok, a chinaiak stb. ellen külön korlátozó rendszabályok vannak, sőt külön negyedekben kell lakniok. Másrészt a szervezett munkások kizárólagos alkalmazását törvény útján törekednek biztosítani. Hogy melyik irány fog győzni, hamarosan elválik.

A kivándorlási ügy további kezelése.

A kivándorlási ügy laza kezelésének a következménye, hogy ma már minden portán és viskóban is tudják, hogy Amerikába kimenni egészen könnyű dolog, minden törvényes hatalom és a hatóságoknak felügyeleti és ellenőrzési joga dacára is. *A legbeszédesebb bizonyága ennek azon megdöbbentő tény, hogy a kivándorlók nem éppen kis része egyenesen útlevél nélkül vagy hamis útlevéllel hagyja el az ország határát, éppen a titkos ügynökök útmutatása, néha személyes vezetése és fortélyos útmegszakításaival kombinált irányokban.* Az 1905. évben is mintegy 90.000-en útlevél nélkül vándoroltak ki Amerikába. A más országokba szökésben lévők száma pedig szintén tetemes.

Hogy a mai elégtelen büntetéssel és elégtelen határrendőrséggel nem lehet a tiltott kivándorlást megakadályozni, azon tény igazolja, hogy a kivándorlók és a szökésben lévők a legaprólékosabban ki vannak a titkos ügynökök által tanítva, hogy lakóhelyeikhez közelebb vagy távolabb fekvő, melyik ellenőrzés nélkül álló helyeken juthatnak ki a határon az országból a legkönnyebben s hol ülhetnek ismét vasútra; ilyenekül vannak megjelölve: Máramarosban: Körösmező; Beregben: Volóc; Ungban: Uzsok; Zemplénben: Órló, Mezőlaborc; Sárosban: Lubló, Hársfalva; Szepesben: Magura; Árvában: Kralován, Szuhahora, Podalk, Polhora; Trencsénben: Vlarapassz, Tepla; Nyitrában: Verbóc, Holies, Kutti; Pozsonyból: Lundenburg, Genzerndorf, Marchegg, Dévényújfalu, Pozsony; Vas megyéből: Pinkafő, Gyanafalva; Zalában: Csáktornya, azután Zákány. Zágrábon át a már említett, illetve a bemutatott ügynöki levélben kijelölt gráci útirányon kívül Stendbruch-Laibach felé a trieszti vonalon.

Mivel ezeken a pontokon sehol állami ellenőrzés alatt a határvonalak nem állanak, ezeken szabadon mehet és jöhet boldog-boldogtalan. (Galíciai határon Lemberg, Bécs, Trieszt felé.) Ha még azt is megtudjuk, hogy *Ausztriába már a munkakönyvvel*

is átbocsátanak a határon-mindenkit, akkor, azt hiszem, mindenkinek felnyílik a szeme, hogy miképpen duzzadt meg a kivándorlás folyamata ilyen árvíz módjára. A kivándorlási alapba a Cunard hajóstársaság köteles minden felnőtt, illetve 12 éven felüli kivándorló után 10 koronát és a gyermekek után 5 koronát befizetni s eddig már 1,400.000 koronát fizetett be; ha tehát útlevél nélkül, egyszerű munkakönyvvel vagy marhapasszussal is kimehetnek az emberek, az állam, illetve a kivándorlási alap tetemes összegekkel károsíttatik meg; 1905 és 1905-ban legalább 2,500.000 koronával.

Mindez azért is lehetséges, mert Amerika szigorúan megköveteli az ő törvényeinek a betartását, ő azonban nem respektálja a magyar útlevélkényszertörvényt, mert ez már nem fedi az ő munkásbeszerzési érdekét; és így érthető meg, hogy miért volt például 1905. évben 85.000, 1906-ban 106.000 olyan kivándorló, akik sem lajstromozva, sem ellenőrizve nem voltak.

Az „Adria” kirendeltségeinek megszüntetése.

Így látva ezen üzelmeit a külföldi hajóstársaságok titkos ügynökeinek, így gondolok vissza arra, hogy a belügyminisztérium a nyár folyamán az „Adria” nyolc felvidéki kirendeltségét megszüntette Sáros, Szepes, Zemplén, Borsod s Ung megyékben a kivándorlás csökkentése szempontjából. Megvallva, ez keltette fel különös figyelmemet az újabbkori kivándorlás fejlődése iránt, mert amidőn azt olvastam, hogy a magyar gyáriparosok által rendezett kongresszuson az egész mai kivándorlást az „Adria” és a „Cunard” ügynökeinek tulajdonították, ez nekem is szöveget ütött a fejembe.

Most tehát, amidőn minden részletében végig bemutattam a való tények és statisztikai adatok alapján a kivándorlás hamisítatlan képét, akkor arra a tudatra és meggyőződésre jutok, hogy azáltal, hogy az „Adria” és a „Cunard” ama néhány, a hatóságok ellenőrzése alatt állott kirendeltségeket és ügynökségeket megszüntették, a helyzet egy parányival sem javult, mert a tények azt igazolják, hogy a kivándorlás sem általában, sem ama vármegyékben nem csökkent, sőt aug. 1-ig is már 3546-tal emelkedett csupán Fiúmében, míg az egész országban a kivándorlás az év első felében 18.829-cel emelkedett tavalyhoz, azaz 1906-hoz képest; mert most már a külföldi hajóstársaságok titkos ügynöki raja még

nagyobb vehemenciával, teljesen korlátlanul vethették magukat a kivándorlásra csábítható népünkre, mert megszűnt egy másik szervünk néhány pontja, mely a megengedett kivándorlás révén a népet a törvényes úton összegyűjtette és vezethette. Hanem népünk úgy járt, mint a farkasok által szétzavart nyáj, ahol azután teljesen szabad a préda. A kivándorlás így még jobban megnőtt. Ennek erkölcsi hatása pedig hihetetlen.

Ez az, amit meglátni nem tudtak a kongresszuson a kivándorlás tudósai s ahol tárgyösmeretük és tárgyilagosságuk teljesen csütörtököt mondott, amint ezt az elől közlött statisztikai adatok egész sorával bemutatva, beigazoltam. Hamis hangulatkeltésük tehát nagy kárára volt az országnak.

Az 1907. évi kivándorlás első félévében, tudniillik januáriustól augusztusig a 105.673 összkivándorlóból Amerikába vándorol 94.229, amiből *az idegen hajóstársaságok 70.008 kivándorlót vittek ismét ki*, vagyis most már a háromnegyedrészt kivándorlóinknak a német tiltott kikötőkön át, az ő titkos ügynökeinek vezetésével vitték ki Amerikába. Hatása azonban ezen engedélyezett ellenőrzés alatti kirendeltségek beszüntetésének még csak ezután fog teljesen mutatkozni és előre meg lehet mondani, hogy a kivándorlás még nagyobb arányokban fog megindulni, mert *a titkos ügynökök jól tudják, hogy szabad a vásár* és hogy hol volt gyenge aratás,, amikor még az egyeseknek házsámát is nyilvántartják, sőt az általuk előbb kivitt kivándorlóktól az otthoniak névjegyzékével is bírnak s tudják, *hogy még ki szándékozik kivándorolni, akikhez azután a csábító leveleket pontos címeiken küldik meg.*

Az itthon hencegő, garázda, cucilistáskodó nép, mihelyt a határt elhagyta és a porosz csendőrszuronyok között berlin-hamburgi útján magára maradt, mintha kettőt sem tudna számolni, úgy megadja magát, s mint a rongyos bábuval, úgy bánnak velük kint az ügynökök és a porosz csendőrök. *Ezeket azután, főleg mert a német nyelvet nem értik, de még ha értik is, oda viszik és azon induló hajóra, amelyekre nekik tetszik és így kerülnek igen sokan Canadába, Texasba, Argentiniába stb., ahová nem is szándékoztak kivándorolni.* Az országban talán kevesen tudják, hogy Amerikába a bevándorlás New-Yorkon kívül Boston, Baltimore, Philadelphia, Porto-Rico, Galveston, New-Orleans, Buenos-Ayres, Montreal, Canada, Vancouver és San-Francisco kikötőin át is tör-

ténhet, amely kikötőkben szintén szervezve van az amerikai bevándorlási bizottság; míg más helyeken már csakis a vámhivatalok teljesítik a bevándorlási bizottság teendőit.

Akinek tehát nagyon ég a talpa alatt a föld, azt busás pénzért a titkos ügynökök olyan hajókkal szállítják Amerikába ezen kikötőkön át, hogy Newyorkot elkerülje, ahol legszigorúbb az ellenőrzés. Hogy ezen többi helyeken milyen vad és tarthatatlan állapotok vannak, éppen mostanában látjuk a hinduk, japánok és chinaiak megtámadásában, ahol csatákat vívnak és fegyverrel kell életüket megvédelmezni. Mivel pedig a kivándorlási bizottság ítélete, illetve visszautasítása ellen nem lehet sem kifogást tenni, sem fellebbezni, annak legkisebb gyanúja, haragja vagy csak kedvezőtlen hangulata is, egy élet fölött döntött, főleg ha a kivándorló olyan alacsony fokán áll a műveltségnek és magas fokán a tudatlanságnak, mint általában a mi kivándorlónk seregeinek a többsége. Canada és Mexicó felől azután a partra kitett bevándorló, ha rögtön nem kapott munkát, vagy azzal megelégedve nincsen, szabadon vándorolhat Amerika felé ama rengeteg vadonokon és elhagyott néptelen pusztaságokon keresztül a remélt Ígéret földje felé.

Most áll igazán a: „Help yourself” amerikai jelszó szerint az élet vagy a halál küszöbén. Csakhogy amikor a partra lépett, a magával vitt ügyis kevés pénzecskejéből, amit 30, 40 vagy 50%-os kamatra vett fel itthon kölcsön, már alig hagytak a barátok, a titkos ügynökök és a szállást adó német korcsmáros cinkostársai néhány garast. Ezzel kell azután a ki- és bevándorlónak ott a vad idegenben, senki szavát nem értve, magát úgy, ahogy tudja, fenntartani. Világosan áll előttünk, hogy az ilyen szerencsétlenek elpusztulása biztosra vehető. De *ezekről nem ad hírt senki, nem tud senki és nem akar hallani senki*. Azt sem akarják meglátni, hogy *a visszavándorlók azok a szerencsések, akik vagy kerestek, vagy azok, akik azért vándoroltak vissza az előbb elátkozott hazába, mert másként ők is tönkrementek volna, vagy azok, akik mint Amerika titkos ügynökei jönnek haza verbuválni*. Ha tehát valóban olyan mesés a boldogulás Amerikában, miért nem látjuk 90 százalékát a kivándorlottaknak: itthon – ama mesés jólétben, amikor itthon a szerzett vagyonnal nyugodtabban élhet Ezen pont bővebb tanulmányozást igényel, amit csakis együttes munkával lehetne bizalmas úton, faluról-falura menve, megközelítően felderíteni. Csak egy kis ügyszeretet s áldozatkészség kell

hozzá, s amiképpen a felsőtiszavidéki hitelszövetkezeteknél már megindítottuk: ugyanígy felkérlek minden az ügyben érdekelt birtokost, bérlőt, lelkészt, tanítót s a község elöljáróit, de különösen a jegyzőket, az olvasó- és társaskörök elnökeit és jegyzőit, hogy *a válságos nemzeti veszedelem elhárítására, saját existenciájuk és létérdekük szempontjából is, velünk kezet fogva, a valódi helyzetet környezetükben felderíteni, valóban nagy nemzeti érdeknek is tekintsék. Minden eredményt, akár kedvező, akár kedvezőtlen, velem közöljenek.* A Cunard-hajókon Nápolytól Triesztig az összes visszavándorlót ki lehetne hallgatni és velük jegyzőkönyveket felvenni az előre megállapított kérdőpontokra. Egy-két ügybuzgó állami tisztviselő e tekintetben óriásit művelhetne New Yorkban is. Azóta ez is megtörtént, sőt már az osztrák hatóság is követi e példát, hogy a való állapotot minden elfogultság nélkül megállapítva, a nyers adatokat országosan összegyűjtve, a további okulás és a további megfelelő lépések biztos megállapíthatása végett feldolgozhatjuk. Egy levelező-lap írása, egypár sor levél írása elég a nyert adatok közlésével s meg lehet győződve mindenki, hogy ezen mai egyik legnagyobb veszedelem gyógyítására a leghatékonyabb orvosságot bírja a kezében, mert népünk ebből is látni fogja, hogy maga a társadalom igyekszik a bajok felderítésével az ő baján is segíteni. Ez hozhatja meg a nép bizalmát, amire olyan nagy szükség van.

Az eltűnt kivándorlók.

Hogy azonban a munkautáni vándorlásokban eltűntekről is adjak némi halvány képet, éppen azokról, akiket kerülőutakon, Canadán át vagy másutt igyekeztek Amerikába becsempészni, 1901-ben az amerikai bizottság egyik európai kikötőt vette vizsgálat alá és ott azon eredményre jutott, hogy 258 hajóutas vagyis kivándorló közül, akiket az egyik amerikai kikötőben előbb már visszautasítottak, 107-et, tehát 43%-ot Canadába elszállítottak, 70-et, vagyis 24%-ot, a hazájába visszatértet és 81-et, azaz 33° o-ot, mint eltűntet találtak elkönnyelve. Íme, itt az elretentő, szomorú példa! Íme, itten van igazolása annak, amiket az előbbeni sorokban mint hihetlent bemutatam. Ezen tapasztalatokon okulva, az Egyesült-Államok, Canada és más szárazföldi szomszédállamok határán, a szárazföldön is szervezte a bevándorlás ellenőrzését, sőt az illetékes vasúti társaságokkal megegyezésre is jutott. Természetes, hogy ezek láttára az európai államok többije, éppen az állam-

érdek eminens szempontjából, a kivándorlást okszerűen és célszerűen szabályozni halaszthatatlannak tekintették, mert a legjobb, legértékesebb munkaerők elvesztése nemcsak az egyesek termelését, hanem egész vidékeket is megbénítja, a családokat katasztrófa elé viszi, ami azután az állam és ország politikai, nemzeti és gazdasági, de egzisztenciális érdekeit támadja meg. Rendezni kell a kivándorlás kérdését minálunk is, főleg azért is, mert éppen mostan láttuk, hogy a hosszú és bizonytalan úton a honfiaink egy része miképpen vész el; arról pedig szintén nincsen rendszeres, hű értesülésünk és statisztikai képünk, hogy Amerikában hol a veszedelmes munkánál, hol a gyárak balesetelhárító-készülékeinek hiánya, azután az ottani rettenetes nagy nyomor miatt már rendszeres üzletté fajult hírhedt fosztogatások, rablások, gyilkosságok, munkásháborúk, a bánya- és vasúti szerencsétlenségek miatt hányan pusztultak el. Ezekről pedig itt-ott a hírlapokban napról-napra értesülünk. Az amerikai kivándorlás kérdésének szerény irodalmában a kivándorló csakis statisztikai anyagnak tekintett. Mint nemzetgazdasági tényezőnek szerepe nem emeltetett idáig kellően ki talán sehol sem.

Emberi szempontból pedig, éppen mert a közvetlen tanulmányozás rengeteg fáradságos és költséges, ezen kérdés megvilágítva alig van; ezért nincs is képzeletünk és fogalmunk ama szenvedésekről, lelki gyötrelmekről és ideget megrendítő, rémregényekbe illő élményekről, sem az egyesekre, sem egyes csoportokra, sem egyes nemzetek fiaira nézve, amelyek összefoglalva egy hamisítatlan, de szörnyű dráma képét nyújtanak. Egy-két leírás azonban megdöbbenette az egész emberiséget, minő éppen az Upton Sinclair könyve, a chicagói vágóhíd rémregénye. Ez az újkori népvándorlás eposza.

A csábítás.

A titkos ügynököknek nagy érdeke a népseregeket a kivándorlásra csábítani, már azért is, *mert minden fej után 10-40 korona províziót kapnak, amin közösen osztoznak*. Egy évben tehát a titkos ügynökök csak a magyar 151.000 amerikai kivándorló után 10 koronával *már 1,510.000 koronát s 40 koronával 6,240.000 koronában részesülnek – províziókban*. *Telik a provízióból*, mert hiszen Canada és Amerika, nem az állam, hanem a vállalkozók, a trösztök és a munkaközvetítők is fizetnek a munkaadóktól nyert jutalékból províziót. Egymillió kivándorló

után így 10 és 40 millió provízióhoz juthatnak. így lett Hamburg, Bréma stb. kikötőváros évről-évre gazdagabb a kivándorlók keserves filléreiből. Az elcsábított kivándorlón is megveszik a províziót, kitől hogy telik. Jobb, fényesebb és korlátlanabb üzlet ennél alig képzelhető. És mégis panaszkodnak Hamburgban s Brémában ama fényes irodákban, hogy az üzleten alig van haszon. A hamis útlevelekért szinte szép összegeket zsarolnak ki az ügynökök s egy útlevelet többször is forgatnak. A szegény vagy elégedetlenkedő vagy éppen a szocialisták által felizgatott paraszthoz könnyű itthon a korcsmárosnak vagy titkos többi ügynöknek hozzáférti; hiszen ma már a nyilvános tárgyalása a kivándorlás kérdésének és minden aprólékos részletének a korcsma ivója; így beleszól persze a korcsmáros is, mint bizalmasa a -a népnek, mint szakértő, aki tudja, hogy mikor és hogy lehet egyik , vagy másik, általa azonban soha sem látott, amerikai . országot feldicsérni és légvárakat a felhevült népképzlet elé festeni és így a hajójegyet megszerezni. Ha tehát az itthoni fodrász, borbély, jegyző, tanító s mindenki, aki a dollárt szereti így könnyen, a megszerezhető 400, 600, 1000 forintos földekkkel szemben Amerikában vagy Canadában stb az ingyenföldet állítják szembe, másoknak a magas munkabéretet dicsérik; azután azt is megreszkírozzák, hogy Amerikában még adó sincsen s ottan mindenki egyenlő úr, akkor könnyű elképzelni, hogy a hatás el nem maradhat. így csepegtetik napról-napra a nép szívébe a kivándorlás gondolatát. A nép áhíttal lesi és hallgatja ezen bizalmas jellegű beszéddel adott tanácsokat. Arra pedig már nem eszmél senki, hogy ahol a munkabérek olyan csábítóan magasak, mint Amerikában, hogy a mi munkásaink nem sajnálják a nagy útiköltségeket, sem az út fáradalmait, sem az itthon elkótyavetelt vagyonukat kockára tenni, *akkor az amerikai termelés még sem lehet olyan olcsó és jövedelmező, hogy az élelem annyira olcsó lehetne s hogy aranyhegyeket szülne.* Azt már nem mondják el, hogy ezer és ezer régebben felfogott farm kizsarolva, parlagon, gazdátlanul, elhagyottan áll Amerikában, ahol már a gazdálkodás az olcsó földeken sem jövedelmező.

Az is valótlanság, hogy Amerikában nincsen adó. Ugyan miért írják tehát a cenzusban időszakonként össze az állam egész területén található értéket és vagyonokat? A munkás kiadásai közt pedig ott látjuk az adót is kitüntetve. Miért van a községi föld-

látó hivatalnok tíz évre megválasztva? Azért, hogy a „cenzus”, azaz értékbecslés alapján az adókat kivessék. Csakhogy a földadó ottan kisebb, mint nálunk, illetve a földadó az értékadóban vettetik ki. De útdátot s másokat már mindenki fizet. Elég az hozzá, hogy a titkos ügynököknek jó tudomásuk van arról is, hogy kik küldtek haza pénzt; azokat tehát, akiket nagyobb szerencse ért és megtakaríthattak s hazaküldhettek pénzt, mindig azokat idézik például, azután hivatkoznak a hazug és áldicsérő levelekre, melyeknek megírásában nagy részénél a „kéz kezet mos” elvénel fogva nekik is részük van. Így indul a vásár. Akinek pénze nincsen az úti-költségekre, ott van kéznél a „söntés bankárja”. Régi praxis ez. Az üzletet következően is meg lehet kötni: vagy eladja a paraszt a földjét s házát a megszorult körülmények között olcsó áron, vagy bérbe adja szintén olcsó áron veszteséggel, vagy kölcsönt vesz birtokára; de mert ez hirtelenül nem megy és főleg ma, midőn a földbirtokra a jelzáloglevelek krízise miatt jelzálogkölcsön hosszadalmasan, több hónap elmúlása után vagy sehogy sem kapható, ott és úgy veszi fel a paraszt a kölcsönt, ahogy a pénzádónak tetszik, tehát ugyanazon összeg jelzálogilag is biztosítva lesz; a másik részről, ahol az uzsora van benne, váltót ad; de amint már elől kimutattam, *a szolid kamat is felmegy 25-30%-ra*. Vagy pedig egy másik kedvelt üzletkötés az, amidőn János megveszi az uzsorás két vagy négy darab ökrét, vagy a kifejt, nem tejelő teheneket, persze pénz nélkül nagydrágán, azon kikötéssel, hogy a vételért az amerikai keresetből fogja megfizetni és ugyanazon jószágot eladja, magától értetődik veszteségre, a szokásos kikötött províziók és mellékköltségek levonásával az eladó üzleti társának. Ezt a keserves pénzt dézsmálják meg azután, ahogy csak lehet és ez a dézsmálás egész Amerika partjáig tart, mert hiszen egyik kéz a másiknak adja az áldozatot és ezen aranybánya üzletben egész hálózata az üzleti érdekeknek szerepel. Az igazságügyi miniszternek figyelmére való mindennapi dolgok ezek is; de azt is kiderítette a kivándorlási ügy, hogy a bevándorolt oroszországi és galíciai zsidók maguk járják be a falvakat és maguk kínálják, persze uzsorára, a megszorult népnek a kivándorlásra a pénzt és a hajójegyet s a hamis útlevelet, látszólag olcsó kamatra, kötelezvényre s váltóra; de amikor már a paraszt kint van és törlesztett is, akkor követelik egyszerre az egész összeget s mert az otthon maradt háznépe a kivándorlónak nem bírja a követelést

kifizetni, beperlik s végrehajtás útján, törvényesen, eladják az ingatlanokat potom áron, mert nincsen otthon, aki megvegye, csak az uzsorás.

Az aranyhegyeket ígérő, titkos ügynököket elhagyva, nyugtalanul várja a kivándorló a tenger hullámai által is hányattatott hajó kikötését s végre új remény szállja meg a kivándorló szívét. A szárazföldre lépve, mondjuk, hogy el is jut az ígért bányába, csakhogy ottan nem a New-Yorkban ígért 6 dollárt naponta, vagy 40 dollárt, vagy 50 dollárt fizetnek egy óra a kezdőnek, a zöldnek talán csak 20 dollárt; továbbá a robbantó puskapor árát hordónként, ami a társaságnak 90 centjébe kerül, 2 dollár 75 centtel kell megfizetnie; míg a többi robbantószerkeért és szerszámokért naponta mintegy 2 koronát, a munkánál pedig a fabarakkért 3-6 dollárt lakásbérért.

Itt ébred a kivándorló a keserves csalódásra. De akkor már késő s viselni kell a keresztet. *Nem én állítom, hanem a „Knights of Labor” munkásegylet néhány év előtt megejtett vizsgálata alapján bebizonyította, hogy az „Illionis Steel Company Dél-Chicagóban miképpen játszotta ki a szerződött munkást elfogadó tilalmat éppen a magyar, horvát, tót és lengyel munkásokkal, akiket a titkos ügynökök nagy rajokban csempészték be az országba.* Ez mutatja, hogy minő összejátszás van az egész vonalon, ama rengeteg távolságok dacára, az ügynökök között éppen a Magyarország és Amerika államai között. Mivel magam egy pillanatig sem voltam elfogult és egyoldalú ezen kivándorlás kérdésében, sőt éppen ezért szántam magamat reá ezen nem épen kis és könnyű, sőt nagyon is nehéz és bonyolult tanulmányra, épen ezért az igazsághoz híven el kell ösmerni azt, hogy amilyen keserves sors jut egyeseknek, sőt egyrésze a kivándorlottaknak el is pusztul, de a másik része, akik mesterséget üzhetnek főleg akik üzletet kezdhettek vagy magas bért kapnak, mégis boldogulnak, akiknek szerencsájük volt. Amerika nyugati államainak prairie-vasútainak nagy irodáiban nem csupán vasúti jegyeket adnak el, hanem főfeladat, a vasúti koncessziókkal nyert ingyen területeket a lehetőségig gyorsan értékesíteni, illetve benépesíteni, a bevándorlókat oda letelepíteni, mert csakis ha a városok felépültek s a nagy forgalom megindult és biztosítva van, lesznek a vasutakba befektetett milliók jövedelmezőkké. Ez az igazi milliárdosok üzlete. Ahol pedig már annyi a konkurrens üzlettárs, mint az az amerikai

vasutak rengeteg hálózatával folyton emelkedik, ottan nagyon utánalátnak az üzletnek, vagyis a telepítésnek; ezért van jó világa az ügynöknek.

A szerencsétlenségek a nagy távolságban a póruljártakkal együtt a homályban maradnak; ellenben akik pénzt kereshettek és nagyobb összegeket takaríthattak meg s haza is pénzt küldtek, *ezen jelenségek úgy hatottak, mint egy lehulló meteor vagy egy fényes szivárvány, amit egyszerre látnak meg csupa irigységből is az embereket elragadja.* Nem gondol ekkor senki azon szerencsétlenekre, akik maguk áldozatai, nyomorékai és koldusai lettek a kivándorlás lázának. *Itt is csak ismételnem kell, hogy a hazaküldött milliók is milyen kis részét képezik annak, amilyen összegeket az ország a kivándorlóiban elvesztett intellektuális erőnek hányada és ellenértékéeként kap vissza.*

Egy sajátos körülményre még reá kell vezetnem a közönség figyelmét. Feltűnő ugyanis, hogy a magyar munkáselem, amelynek minden kézi ügyessége a mezőgazdasági munkákban összpontosul, miért nem érvényesül Amerikában is a mezőgazdaságban? A felelet igen rövid; azért, mert Amerikában a mezőgazdasági termelés egyrészt nagyon egyoldalú, másrészt nem a búza a főtermény, mert az évtizedeken át a spekulánsok árleszorításai miatt nyereséget nem adott, hanem ottan éppen ezen okulva, újabban a kerti növények, eper, spárga, bab, borsó, kelkáposzta, spinót, uborka, dinnye, hagyma, paradicsom, cukorrépa, gyümölcsfélék s takarmány termelésére tértek át, amihez pedig a mi népünk mégsem ért, ami miatt nálunk mindenütt az országban a bolgár kertészek termelik a kereskedelmi zöldségféléket. A visszavándorlók közt azonban beszéltem magyarokkal Somogyból, akik Amerikában cukorrépat szakmában míveltek 2 dollár napibér mellett ellátással.

Sajnosan látjuk, hogy népünk inkább ráadja magát a legbaromibb megerőltető bányamunkára, vagy inkább megy a kohók tűzébe dolgozni, semhogy a pepecselő, de gondos kertészkedést vállalná. Ez is igazolja, hogy a mi népünkben még mindig több a nyers és vad erő, mint a hajlékonyabb, a természet rendjéhez simulékonyabb termelési ösztön és termelési kedv. Úgy látom, ezen nem éppen kicsinylendő ok miatt is nehezebb nálunk a kivándorlás elfajult kérdését gyógyítva, a helyes mederbe visszatérlni, mint más nemzeteknél. Mint jellemző példát említem azon esetet, amidőn a farmer azzal fogadta meg az egyik bevándorolt

munkást kaszálni, hogy két kaszát vigyen magával. Az atyafi el nem tudta képzelni, hogy minek a két kasza. Kiérve a farmra, a felfogadott munkás belevág a rendbe, de amikor kaszáját meg akarja fenni, a farmer kiveszi a kaszát a kezéből és a másikat nyújtja neki azzal, hogy ő csak kaszáljon folyton, a kaszát a farmer fogja neki mindig megfenni. Persze hogy elment a munkásnak a kedve többet a farmra menni dolgozni, ahol hozzá rendesen alacsonyabb a napszámber, mint a bányában és műhelyben. Ezenkívül a farmer úgy van berendezve egész Amerikában, hogy idegen munkaerőre ne szoruljon, ezért amit csak lehet, mindent gépekkel végeznek, még a szénának és gabonának a szekérre felrakását is és éppen úgy a többi munkákat is. Egyébként pedig a munkás nem kaphat, csupán néhány napra, a különböző sürgős időszakban a farmon munkát, így ezen ideiglenes munkáért senki sem hagyja el állandó másnemű ipari vagy gyári munkáját. A cukorrépaművelők esete kivételes volt, mert egy nagy farmon kaptak állandó munkát.

A visszavándorlók.

Az amerikai különböző államok benépesítésének vázolt sürgőssége a hozzákötött földi kincseknek mielőbbi és minél nagyobb arányokban való kizsákmányolásának a vágya hozta létre ama elképzelhetetlenül ügyesen szőtt hálózatot, melynek jelentékeny kiegészítő és végrehajtó részét az imént vázolt német hajóstársaságok és azoknak megszámlálhatatlan főügynökségei és ezeknek titkos ügynöki hadserege képezik. Annak dacára, hogy az amerikai cenzus eredményeiből, főleg, ha azt szétbontjuk, nem tűnik ki azon általános fényes kereset, melyet mindnyájan gondoltunk és vártunk, nem tagadható, hogy különösen egyesek, azok, akik olyan szerencsések, nem éppen New-Yorkban, hanem más amerikai városokban, a gyárakon kívül, személyes munkájukkal vagy üzleteikben valóban nagy keresetre szert tehetni, amilyenek már inkább a vállalkozói keresetet és nyereséget képezik, minő pl. egy szállodának ablaktisztítása vagy más ezerféle gyári vagy ipari kézi ügyességgel járó munka, akár egy vendéglőben a szolgálai, hetes, portás vagy kalauz szerepe, különösen a házi belső főleg pedig ezek között a női cselédeknek hihetetlen magas bérei vagy az olyan bizalmas szolgálatok, amelyek nagyobb felelősséggel járnak, amit szintén igen magasan díjaznak, *a kivándorlottak és itthonmaradottak közötti levélváltásokban diametrális*

arányban vannak az itthoni sokkal kisebb keresettel bíró képzeletére. De mert nincsen összehasonlítható helyes mértékük, mert nem tudják és nem is akarják sokan tudni, hogy Amerikában a dollár vezőképessége majd csak olyan, némelykor pedig alacsonyabb, mint nálunk a forintnak, vagyis az élelem, a ruházat stb. mondhatni kétszer vagy némelyeké háromszor is olyan drága a trösztök kizsákmányoló irányzata miatt, mint itthon, amint előbb a munkások kereseti viszonyainál az élelem, ruházkodás vagy a férfiruha áránál már kimutattam, ezért a mi népünk előtt mindig csak az lebeg, hogy a dollár itthon öt korona. Ezt letagadni nem lehet. Ez a sarkpontja az amerikai kivándorlásnak. Ennek pedig: legfőbb biztosítéka a keresetnek lehető megtakarítása.

Hogy ezen körülménynek rendkívüli hatása van az itthon küzdő népünkre, azt mindnyájan látjuk. Azok a szerencsések pedig, akik Amerikában csupán pár év alatt is, mondjuk 5-6 év alatt, azok, akik akár a munka, akár az üzlet révén nagyobb és jobb keresethez jutottak, ha 2-3-4000 frtot hoznak haza vagy rövidebb-hosszabb idő alatt évente 500-1000 koronát küldenek haza családjuk tagjainak, a vett föld utáni adósság vagy más teher, kontó, adó stb. törlesztésére, csak természetes, hogy általános és nagy feltűnést kelt a faluban, ahol ezután az emberek mind sűrűbben beszélnek, tanakodnak s így fordulnak egyik vagy a másik Amerikát már megjárt sógor vagy komához. Az ügynököt azonban mégsem kerülhetik el.

Ha nem is mindig a falu korcsmájában, de esténként a tornácon, a kerítés melletti vagy kapu alatti lócán összegyűlnek és ottan is apróra kifaggatják a komát amerikai sora iránt. Néha kajánul nagyokat is lódít és így mindig csak az elért egyes és szórványos eredmény van a sóvár lelkekre hatással.

Ezeknek a visszavándorlóknak, amilyen az 1905. évben 12.545 és 1906. évben már 21.823 volt Magyarországon, egyik, aki nem csábít senkit, de maga ott él az elért eredményével a faluban a nép között, mondjuk, a nagyobbik része, becsületes, öntudatlan ügynökei a kivándorlásnak; *a másik, nem éppen olyan kicsi része, az itthon az amerikai pénzért amerikaiasan dolgozó, gaz, alattomos, megfizetett titkos ügynök*, aki azután maga is újra kimegy mestersége után. Ezek azok a kopók, azok a provízióért dolgozó hajtók, akik hegyet-völgyet felhajtának ama amerikai telepeknek, a német vagy más hajóstársaságok ügynökeinek a tiltott vadász-

terület szélén hálóvadászatot rendező, külföldi titkos ügynökségeknek. Ahány nyúl – a férfi – ahány fácán – a leány – annyi 10 vagy 40 korona. Fényes jövedelem ez; de gyalázatos üzlet, valóságos lelketlen hazaárulás, az emberhús árulásával összekötve, melyért még sem éreznek lelkipurdalást. Ha tehát elképzeljük, hogy az 1900. évben visszavándorolt 21-22.000 Amerikát megjárt és most már ki több, ki kevesebb pénzzel hazajött emberből, minden falura juthat egy-kettő, ugyan nem-e látjuk be azonnal, hogy ma már az ország egész népessége inficiálva és szaturálva van a kivándorlás gondolatával. Hol marad itt szerepe a Cunard ellenőrzött ügynökeinek? Ha pedig a nép azt is látja, hogy milyen könnyű a mai ferde közigazgatási adminisztráció mellett bármerre Amerikába kijutni, sőt, hogy tyúkkal-kalácscsal csalogatják a német határ felé, persze hazug és teljesítetlenül maradó ígéretekkel, nem sokat gondolkozik a paraszt, hanem hirtelenül útra kel.

Ez ma a helyzet. A mai nagy visszavándorlás mégis, legalább egy időre, míg Amerikában a krízis tart, kijózanítja a népet. De mert az ország, mint a felnyitott zsilip a víztől, úgy ürült ki legjobb és legszükségesebb férfi munkaerejétől, meglepetéssel észleljük, hogy az utolsó néhány év kivándorlása is már teljesen tűrhetetlen és elviselhetetlen helyzetet teremtett s mihamar nemcsak a mezőgazdasági, hanem ipari és bányatermelésünk is megakad. Csak attól kell félnünk, hogy a most hazamenekültek, amint Amerikában mondják egy év alatt rendbejönnek a viszonyok, s az elnökválasztáson is túl estek, ismét tömegesen fognak kivándorolni, ha törvényhozásunk a bajnak elejét nem veszi az új törvényjavaslattal. Ez irá"t sürgősen intézkedni kell.

A „prepaid” hajójegy.

Láttuk, hogy az egyes államokban Amerikában milyen ritka a népesség és hogy ama óriási vasúti társaságoknak milyen nagy érdeke részben a bányák kiaknázása, részben a puszta területeknek benépesítése és beépítése. *Láttuk elől azon rendkívül élelmes szervezetet is, amelynek legfőbb feladata – és üzleti érdeke – a hiányzó népességnek és munkásságnak minden áron való sürgős előteremtése.* Előttünk áll az amerikai „boss”-oknak is mindenre kiterjedő figyelme, az ő jutalmazási rendszerük. Hány olyan munkanélküli existencia van tehát, amikor a trösztöknek 4-6 hónapos munkaszünete áll be, akin másként

nem tudnak segíteni, csak úgy, ha eredeti hazájukba küldik haza, új kivándorlók toborzása céljából. *Ezek maguk jönnek, az úgynevezett „prepaid” hajójegyekkel haza, hogy az Amerikából hozott, vagy előre hazaküldött ilyen „ingyen jegyekkel” vigyék ki a kiszemelt s megfogott egyéneket.* De ezen jegyeket úgy tüntetik fel, mintha annak árát ők takarították volna meg. Ezt a nép nem kérdi. Természetes, hogyha olyan ember küld haza ilyen „prepaid” hajójegyet, aki csak rövid ideje ment ki Amerikába, az még nagyobb feltűnést kelt, mert a falubeli nép szentül hiszi és saját szemével látja, hogy ezt az ő igen magas keresetéből takaríthatta meg, vagy küldhette haza. Az amerikai betelepítő, vagy a külföldi hajóstársaságoknak annál inkább érdeke minél több „prepaid”-jegyet forgalomba hozni, mert *érthetetlen módon, ezen jegyek fel vannak oldva a 10 korona fejtaxa fizetése alól.*

Minden hajóstársaságnak tehát üzleti érdeke, a „prepaid”-jegyek számának emelésével, minél több 10 koronát maga javára megtakarítani. Ez ez üzletnek egyik legbiztosabb része. Ezen jegyekkel való visszaélés annál kézzelfoghatóbb, mert ezek nincsenek a konzul által láttamozva vagy hitelesítve, így még azt sem lehet tudni, vajjon nem kell-e éppen az amerikai törvény ellenére ezen jegyek árát rabszolga módra Amerikában keservesen ledolgozni. A déli államokban a bevándorlókat ma is rabszolga módjára adják el és rabszolga módjára kezelik. Ezt igazán lehetetlennek tartottuk. De nem csupán a fejadó marad Amerikában megfizettetlen, hanem a jutalék is ott marad és abból nem kapnak az ügynökök, így ezen jegyek duplán jövedelmeznek Amerikának, a hajóstársaságoknak, illetve küldőiknek, de többszörösen ártanak Magyarországnak. A hamburgi hajóstársaságnál azonban 25%-a az utasoknak, azok, akik „prepaid”-jegyekkel utaztak, teljesen pénz nélkül állottak. Amint tehát a kivándorlás nő, mint pl. 1907-ben is, azon arányban emelkedik a „prepaid”-jegy hatása a kivándorlás előmozdításában. Az új törvényben tehát annak érvényességét meg kell szüntetni.

A hajóstársaságok tarifaharca.

Elöl hozzávetőleges számítással mutattam ki, hogy a német hajóstársaságok milyen sok millió évi bevételhez jutnak a kivándorlók szállítása által, t. i. mintegy 179 millióhoz. Amidőn tehát a magyar kormány a Cunard-al szerződött, a német hajóstársaságok érdekeikben látták magukat megrövidítve s ámbár úgy

értesültem: a magyar kormányra a német császár is hatni igyekezett, a megkötött szerződést felbontani nem lehetett.

Ekkor alkották meg „N. D. L. V.” rövidített elnevezés alatt azon „poolt”, mely a Nord-Deutscher Lloyd, Bréma-Hamburg-Amerika-Hamburg, a Red-Star Line, Antwerpen, amely egyúttal az egyes amerikai vonalaknak is az európai képviselőjük, továbbá a Hamburg American Line és a Holland American Line Comp. Ges., Transatlantique-Hawre – áll, mely a trieszti osztrák tengerhajózó-társasággal is szövetkezett. Ezen «poolt», amint a »Hazánk” 1904 június 15-iki számában a „Fiume és a Morgan-tröszt” című következő vezércikkében kimutatta, szintén egy tröszt, teljesen amerikai mintára. A cikk erről a következőket mondja: „Budapest, június 14. (B. I.) Az utolsóidők közgazdasági és tegyük hozzá politikai eseményei között egyike a legérdekesebbeknek az, melyről Ausztriából száll felénk a hír. Jelentékeny nem csupán Magyarország és Ausztriára nézve, hanem okvetetlenül feltűnést fog kelteni a világon mindenütt, hol a közgazdasági élet eseményeinek alakulását figyelemmel kísérik.

Pár nappal ezelőtt Bécsben, az ottani Bankegyesület helyiségében a hamburgi, brémai nagy hajós-társaságok, úgyszintén a trieszti Egyesült Osztrák Tengerhajózó-Társaság között, mely még nem régen Austro-Amerikana és Fratelli Cosulich nevet viselt, megállapodás jött létre, amely szerint a brémai Lloyd és a hamburgi gőzhajós-társaság öt millióval emelik az osztrák társaság tőkéjét, sőt ha kell, nem elégedve meg ezzel, oda fognak hatni, hogy az alapítke egészen 15 millióig szaporíttassék. Ez úton az Austro-Amerikana mindenesetre egyik első osztrák tengeri társasággá emelkedik. Az egész akció célja egyébként az, hogy Fiumének a magyar kikötővároson át folyó kivándorlási szolgáltatnak versenyt csináljon.

Itt ütköznek össze a híres Morgan-tröszt szolgálatában álló hajós-társaságok a hajózás szabadságát védő hatalmas angol társasággal, a Cunard Line-al.

Az új trieszti vonal versenyezni fog Fiumével, mert kéthetenként indítja útnak hajóit, sőt nehogy a bréma-hamburgi társaságok önmaguknak csináljanak versenyt, megosztják a monarchiát úgy, hogy az északi rész kivándorlóit felveszik a német kikötők, a dél felé lakókat pedig Triesztbe terelik.

Tudjuk azt, hogy Hamburg és Bréma vagy röviden a Mor-

gan-tröszt mindent megtett arra nézve, hogy a kivándorlásnak Fiúmén át vezetését lehetetlenné tegye. Láttuk azt a szokatlan színjátékot is, hogy egyes budapesti lapok, melyek előbb ugyan mit sem törődtek a gazdasági kérdésekkel, egyszerre rendkívül nagy súlyt helyeztek arra, hogy a kormánynak a kivándorlási kongresszusok javaslatai alapján létrejött elhatározása, a fiume-newyorki vonal lehetlenné tétessék. Az élelmes rabulisztika odáig ment, hogy Fiúmének elhanyagolását, számítva a publikum tájékoztatására, nemzeti érdekek merete föltüntetni. A sajtónak ugyanazon orgánumai egyszerre rendkívüli tájékozottságot nyertek mindarról, ami Hamburgban és Brémában ez ügyet érdeklőleg történt. Akkor meg éppen tomboltak diadalukban, amikor arról volt szó, hogy az Egyesült-Államok nem engedik meg a Cunardnak magyar kivándorlók partraszállítását.

Mikor mindezek a fogások sikertelenek maradtak, akkor azután megtörtént az a hallatlan eset, hogy a brémai Lloyd igazgatója személyesen utazott ide és a német császár támogatásával kérte a koncessziót a Morgan-tröszt vonalainak is. A kormány erre nem állott rá. Most tehát következik az utolsó kísérlet. A Morgan-tröszt beteszi a lábát az Adriába, a reá támaszkodó osztrákokat egy erős tengerhajózó-társasághoz segíti; Trieszt, Fiume rovására újra föllélekzik. Szóval, amit az osztrákok magukban megtenni nem bírtak, azt megteszi helyettük a német és a yankee. Bizonyára nem nagy dicsőségére az osztrák vállalkozásnak.

Valószínűnek látszik, hogy a leszállított viteldíjak révén rendkívül meg fog szaporodni a kivándorlók száma. Ennek eredménye meg az lesz, hogy Amerikában erősül majd az agitáció a bevándorlók szemben s nincs kizárva az sem, hogy újabb megszorítások fognak következni.

Az a tény, hogy a Morgan-tröszt és az Austro-Amerikana között a megállapodás a bécsi Bankegyesület közvetítésével történt, kötelességünké teszi azt, hogy reá utaljunk arra, amit más lapok nem igen fognak érteni, t. i. hogy ugyanez a bécsi társaság az, mely az ipari és kereskedelmi bank bukásánál olyan nagy szerepet játszott s amelynek zsebében vannak a Rimamuránsalgótarjáni vasmű-társaság részvényei s amely ezen a réven immár 3-4 felvidéki vármegyében, ha akar, jelentékeny politikai szerepet is játszhatik. Hajdan a politikai becsület kérdésének tekintették s a hűtlenség nótájával bélyegezték azt a magyar birtokost,

ki hazája ellenségével szövetkezett. Ma a finomabb merkantil fel-fogás uralma alatt ezen alig ütközik meg valaki; hiszen az, ami hasznot hoz, rendszerint meg is van engedve, főleg ha bécsi bankok forognak szóban”.

A hajós-trösztnek, illetve „poolnak” Jenában van a központja. Ezen poolban az angolok nincsenek benne. Ezért törtek Fiúmében is ellene. A poolnak tulajdonképpeni célja volt az egymás elleni verseny megszüntetése. A Cunardnak azon lépését, hogy a fiumei vonal ellátását elvállalta, a pool úgy tekintette, mintha ellene akart volna a Cunard fellépni. Meg akarták tehát mutatni, hogyha akarják, üzletileg tönkreteszhetik a Cunardot, ha nekik nem engedik át a magyarországi kivándorlók nagy tömegét, amiből, amint már elől kimutattam, a német hajós-társaságoknak mintegy 38 millió korona bevételük volt. Mivel a Morgan keze és tröszt szelleme vezeti ezen poolt, ezért érdekes megtudni, hogy miképpen csinálták a Cunardnak a versenyt. Ezt a mozgó, a Leiter-féle gabonaáraihoz hasonló hajóviteldíjjal úgy érik el, hogy általában időről-időre erősen leszállítják a III. osztályú földétközi utasok viteldíját, amint ezt 1904-ben 160-210 márkáról 40 márkára szállították le. Ezt azonban hosszabb ideig nem bírhatják ki, különben a befektetés kamatozása csökken meg ugyanezen arányban. Egymás között is Hamburg, Bréma, Antwerpen, Hawre úgy szabályozzák a díjakat, hogy amely kikötőben kevés a kivándorló, ottan a fennálló hajóviteldíjakat tovább szállítják le; ezt persze a legnagyobb apparátussal hirdetik és terjesztik főügynökeik és azok ügynöki hadserege útján reklámul a szélrózsa minden irányában, hogy a kivándorlókat ezáltal magukhoz vonzzák. Ezen veszteséget valahol be kell hozni s ez a hajón való ellátásnál érhető csak el. Ezért vannak panaszok a német hajós-vállalatok ellátása ellen. Amely kikötőben pedig sok a kivándorló utas, úgy hogy hajóik azokat elszállítani nem bírja, ott felemelik a hajóviteldíjakat. A visszavándorlásnál is erősen felemelték a hajódíjakat. Az ellátás azonban nem javult. Úgy gondolom, ennek is volt befolyása arra, hogy a hajók most nem teltek meg.

Mivel a több jövedelem teljesen közös a pool-társaság között, az eredeti belépési tőke és az eddigi utasszállítás arányában, így a Jenában székelő titkárság minden egyes hajó eredményét nyilvánartja s annak új jövedelmét nyomban a többiekre is szétosztja; tehát látszólag teljesen mindegy a poolra nézve, hogy

melyik hajón hány utast visznek ki. Csakhogy ez mégsem így áll egészen, mert a hajóutasoknak a szállításán, de leginkább ellátásán van – a nagy rezszi- és javítási kiadások mellett a többé vagy kevésbé leszállított viteldíjknál is – a haszon. Ez a főindoka annak, hogy minél több utast szállítson egy-egy vállalat. Titokban ezért minden hajós-vállalat mentül több előleget beküldő utast igyekszik magának biztosítani, mert csakis az egyre-egyre eső eredeti szállítóképességén felüli utasok utáni bevételek 70-80%-a megy a pool-kasszába, amin mint közös bevétel osztoznak.

A hamburg-amerikai vonalnak 1904-ben 27,829.722 márka tiszta jövedelme volt, amely 1903-hoz képest 7,500.000 márkával növekedett. Már az 1904. évi jelentés utal az osztrák hajózási vállalattal kötött szerződésre, amelytől újabb jövedelemszaporodást várnak.

Bátran teheték, mert 1904-ben, mivel az Adriát tartották, mint a Cunárd érdektársát a támadás okának, ezért az Adria ellen is megindították a fiumei kikötőben az áruforgalomra a legerősebb versenyt az „Itália”-val s az „Ausztro-Amerikaná”-val, úgy hogy az árúk elszállítását egy harmadrésszel olcsóbb áron vállalták és ahol eddig az árúelszállítás stagnált hosszabb időközön át, egyszerre és hirtelenül egy hajóraj jelent meg, hogy amit csak lehet, az Adria előtt elszedjék. Minden régi ügyfelét az Adriának minden módon megkörményékezték, hogy az Adriának adott szállítmányait nekik juttassák. Egy félévig tartott ez a német tröszt versenye. Ez is csak úgy történhetett, hogy még akkor is ezen ügy, mint rendőri ügy kezeltetett. Ha ellenben a kereskedelemügyi miniszternek is lett volna beleszólása, bizonyára talált volna módokat ezen támadásokat az ő fennhatósága alatt álló fiumei kereskedelem érdekében megakadályozni és lehetlenné tenni vagy pedig a kivándorlók vasúti tarifáját szintén felemelni. Azóta is folyton olvashatjuk a lapokban a hajóstársaságok tarifaharcáról szóló híradásokat, amik mind csak azt célozzák, hogy a mi nyomorult, szegény kivándorlóinkat a maguk hajóira tereljék. így azt hiszem, még világosabban megérthető, hogy miért élte be magát a titkos ügynököknek a német hajóstársaságok által annyira hihetetlenül elterjedt hálózata, mely immár mint egy polip, ezer és ezer szívó csápjával fogta körül a nemzetet, hogy legbecsesebb véréit, a munkás magyarságot szívja ki. És ekkor állanak a beavatatlanok nagy hangon azzal elő, hogy

a Cunard okozta a mai szertelen kivándorlást. A fedélközi utasokra nézve a német hajók nem versenyezhetnek az angol és a Cunard hajóival, mert berendezésük rosszabb és kényelmetlenebb, ellenben az I. és II. osztályú hajóutasokra nézve az angol hajók nem versenyezhetnek a német hajókkal. A német hajókon a kivándorlók libasorban viszik csajkájukat a konyhára s ha a hajó a hullám miatt inog, itt-ott marad meg egynek-egynek az étele. A Cunard hajóin az asztaloknál osztják ki az ételt. Hogy ez egymagában mit jelent, el sem lehet képzelni. A német hajókon nincsen még az sem megengedve, hogy az ételkiosztást valaki végignézze, mert látható lenne, hogy a csajkák hogyan maradnak üresen s hogy mit kapnak. Az utasok panaszkodnak is emiatt, de ez nem használ, őszintén szólva azért, mert ezen van a haszon. A hajókon a III. osztályú fedélközi utasok helyiségei nagyon mélyen vannak a hajó gyomrában, ahol a tenyérnyi hajóablakon sem világosságot, sem levegőt elegendőt az utasok nem kapnak, ahol pedig főleg a meleg időszakokban a német túlszűfolt hajóüregekben a tűzkazánok mellett olyan hőség fejlődik, hogy az az ottani rossz levegő miatt majdnem elviselhetetlen. Nem hiába van a Cunard-szerződésben is meghatározva, hogy a hajón hány ágynak és milyen területen kell állania, mert rendszeren a hajóúr jobb kihasználása végett a német hajókon 5-6-7 korporszerű keskeny ágy is áll, szorosan minden tenyérnyi hézag nélkül egymás mellett, úgy hogy éjjel egyik utas betege lehelete a másikat éri, úgy hogy köpni sincsen nekik hova. A köhögős, tuberkulotikus vagy a tüdővész kezdetén lévők így terjesztik ott a ragályt és inficiálják azokat, akiket a hajón a véletlenség oly közvetlen közeibe hozott hozzájuk. Az olasz törvényben ezért van szigorúan a férhely megszabva és előírva.

1906. évben New-Yorkba 940.831 III. oszt. utast szállítottak ki az összes hajók, ebből 302.608 III. oszt. utast a német hajók szállítottak, ami az egésznek 32.2%-ka, de mert német kivándorlót csupán 37.360-at szállíthattak, ami az egésznek 4%-a, így 265.248 idegen, azaz magyar, orosz, lengyel stb. utast tudott a „pool” fel- és összehajtatni. Ezeknek csupán a pénzváltása után is óriási jövedelme van a hajóstársaságoknak.

A magyar kormány a „poolt” képező egyes német hajóstársaságokkal is tárgyalt a fiume-newyorki útvonal megteremtése iránt, de hatalmuknak tudatában elfogadhatatlan feltételeket szabtak

s így jött létre a Cunarddal a szerződés, amely ellen azóta a német hajók versenye állandó és az ügynöki szervezetükben a legerősebben fokozott.

A német hajóstársaságok tarifaháború okozta áldatlan viszonyok megszüntetése végett Tiszának 126.582/III/a. 1904 B. M. számú körrendelete szerint: a Cunard által el rem szállítható utasokat Csaczán, Brück Királyhidán, Pozsony-Lajtafalun és Lajta-Szentmiklóson át rendeli elszállítani *az öt északnyugati német kikötők jelé.* Így kaphatnak Csaczán az utasok a német kikötők felé hajójegyeket.

Ez, őszintén megvallom, teljesen megzavart ítéletemben, mert a Cunard-szerződés 6. §-ában: a Cunard-társaságnak meg van engedve azon utasokat, akiket a Fiuméből induló hajóin hely hiányában már be nem hajózhat, Fiuméből szárazföldön Antwerpenen és Liverpoolon, vagy a m. k. belügyminiszter előzetes engedélyével más északnyugati kikötőn át Newyorkba szállíthatni.; amivel a szerződés 5. §-ának ama intézkedése, hogy ha jelen szerződés hatálybalépése után néhány hónappal a tapasztalatok azt bizonyítanák, hogy a Fiuméből elhajózandó utasok és árúk elszállítása az előző szakaszok értelmében rendszeresített hajójáratokkal; nem volna eszközölhető, *a Cunard-társaságnak joga van a fiume-newyorki útvonalon ezen szerződés határozmányai és feltételei mellett a hajójáratokat szaporítani,* – egyszerűen: egyoldalúlag a magyar kivándorlás és a magyar közügy, kárára változtatott meg. Hogy milyen nagy összegű milliókról van itten szó, azt már elől kimutattam, *amivel egy önálló, a magyar állam lobogója alatt járó nemzeti tengerhajózási flottát lehetne minden állami nagyobb teher és beruházás nélkül megteremteni.* Ezt csak respektálnák!

A balkán kivándorlás is a fiumei útirány által volna eszközölhető, ami évente eddig 50.000-60.000 ember; és ez esetben a horvát kivándorlók 17.000-20.000 embere sem volna kénytelen – hely hiányában – az orra előtt fekvő Fiume helyett más messze kikötőkön át Amerikába vándorolni. Sőt egyesülve az olasz kivándorlókat is ezen vonal szállíthatná.

A kivándorlási alap károsodása.

A német hajóstársaságok trösztje által való megrohanása a Cunardnak és az Adriának, továbbá nagy kárára van magának

a kivándorlási alapnak is, amely azért alapított, hogy elsősorban a hazájukba visszatérni szándékozó vagyontalanok útiköltségeinek részben vagy egészbeni fedezésére, továbbá a kivándorlottaknak a külföldön való útbaigazítására, munkával ellátására, részükre menedékhelyek létesítésére, jótékony célokra, vallási és szellemi szükségleteik istápolására, mint külön alapot rendel a törvény létesíteni, mely a többek között az útlevelkiállítási díjakból, továbbá a szállítóvállalatok által fizetendő és az *engedélyokiratban meghatározandó* díjakból stb. állana. Ezen alapba a Cunard kötelezve van minden az amerikai magyar egyletek által kiállított haza szóló hajójegyekért egy felnőtt vagy két 12 éves korig menő gyermek után 1.5 dollárt, vagyis 7 K 50 fillért befizetni.

Az 1905. évben mintegy 12 ezer, az 1906. évben mintegy 19 ezer, vagyis csupán e két évben 30-31 ezer ember mégis más hajótársaságokkal vándorolt vissza, vagyis csupán ezen a címen is 225.000 koronával károsodott a kivándorlási alap. Az amerikai magyar egyletek pedig ugyanilyen összegtől estek el, mert a Cunard kötelezte magát a visszavándorlás előmozdítása érdekében nekik is ugyanazon 1.5 dollárt minden utalványukkal haza utazó utas után fizetni. Az ő tevékenységük rugója is meggyengült ami kettős kár. A Cunard továbbá köteles a kivándorlási alapba évenként 3000 koronát befizetni. Mindez a német hajótársaságokat nem terheli. A kivándorlók háromnegyedét tilalom ellenére kicsempésző német hajótársaságoknak ez is tiszta haszonként marad meg. Vagyis így tűnik ki, hogy a Cunard szerződését minden elvállalt kötelezettsége és terhe mellett, a legméltánytalanabb módon vádolták meg a Magyar Gyáriparosok kongresszusán, mert csakis az esett kezük ügyébe, de a német társaságok üzleti érdeke által okozott igen nagy anyagi, de annál nagyobb erkölcsi rombolásait, éppen így a szocialisták ország-szerte befészkelte izgatásait a mi erkölcsbíráink meglátni nem tudták és nem akarták.

A nagy közönségben pedig sokan az ő nyomukon, a könnyebb végét fogva a dolognak, azon indokolatlan álláspontra állottak, mintha csakugyan a Cunard okozta volna a mai tűrhetetlen kivándorlást, mert ezt ők így hallották ott a kongresszuson és ennek nyomán felfújva a sajtó útján néhány embertől elmondani. Mindezeket most alaposan felderítve, megcáfolva látjuk magunk előtt.

Reám nézve, aki az országos hitelszövetkezetek felső tiszavidéki szövetségének 1907 júniusi sóstói közgyűlésén az amerikai kivándorlottak visszavándorlását javaslatba hoztam, aki, megvallom, ekkor még magam sem tudtam, mert nem láttam, hogy minő alattomos és kiterjedt, szervezett, megengedhetetlen hajsza folyik itt bent az országban a magyarság és a magyar haza fiai ellen, ezen egyetlen körülmény, hogy az amerikai magyar egyletekkel szövetkezve sem bírtunk kellő eredményeket a visszavándorlás emelésére elérni, leverőleg hatott. Most azonban, amidőn meg vagyok róla győződve, hogy a visszavándorlás megindítására az amerikai krízisen kívül meglelhetjük a kellő összeköttetéseket, amelyben az angol Cunard-társaság nagy segítségünkre lehet, *nyíltan a Cunard-szerző'dés szigorú végrehajtását tartom a legelső lépésnek, hogy a mai határtalamul elmérgesedett kivándorlás láza a nemzet sorvasztó, gyógyíthatatlan betegségévé ne váljon.*

A törvény pótlása.

Az új kivándorlási törvényben tehát gondoskodni kell a fiumei hajójáratok szaporításáról, szervezni kell a meglévő Cunard szerződése alapján a visszavándorlást s a legerélyesebben kell diplomáciai úton is védekezni, a Morgan német hajós-tröszt ellen. Csupán 1890-től több mint egy millió kétszáz ezer munkás férfikartól fosztották meg a magyar államot a német hajóstársaságok és ide s tova másfél évtized óta úzik büntetlenül Amerikával a modern rabszolgakereskedést.

Ezt tovább egykedvűen elnézni nem lehet és nem szabad, ha még valamit adunk rá, hogy a magyar állam szuverén hatalom Európában. Nem is szólva, hogy Ausztriával nagyhatalom. Ha az ezredéves múlt után e földet a magyaroknak, a jövő nemzedéknek megtartani és biztosítani akarjuk, vagy ha nem akarunk mi is úgy szétszaggattatni, mint a miképpen ma a lengyeleket és Törökországot kezelik, akkor itt erélyesen kell végre fellépni. Egy vérevesztett, felizgatott, fellázított, a hazát védő karok millióinak szökés-szerű kivándorlóival küzdő, elégedetlen nemzettel Szent István koronájának fényét fentartani s a trónt biztosítani alig lehet.

Ha tehát a mai vér- és erővesztését a magyar nemzetnek megállítani nem tudjuk, Szent István palástja: szemfedője lesz a magyarnak. A nemzet egységét megbontani, a pártok között a szétszakadást előmozdítani, a nemzetiségeket a magyarság ellen

tűzbe vinni, az alkotmányos békés haladást lehetetlenné tenni, anyagilag a nemzetet kizsákmányolni, fölébe a pénzügyi krízis előteremtésével megkárosítani és megfélemlíteni azon bomlasztó politikai irány, amely ellen nem tizenkét millió, erősen megfogyásban lévő magyarnak kellene e hazában és teljes boldogságban és megelégedettségben küzdeni, hanem ha kétszerannyian volnánk is, sem lehetnénk sokan, hogy egyetértéssel védjük meg e nemzetnek jogát tovább is ősi honában békében megélni. Ez a magyar nemzet szupremáciájának a kérdése. Itt tétovázni többé nem lehet, nem szabad; másként hirtelenül: a lét vagy nemlét kérdése fog a nemzet előtt állani. A felbomlási processzus keleti indolenciánkkal olyan előrehaladt, hogy a cselekvés tizenkettedik órájának utolsó pillanataihoz jutottunk. S míg azelőtt folyton az orosz hatalmi szférájától kellett félnünk, ma, amidőn ezen veszély megszűnt, amit egyedül a japánok hősiességének köszönhetünk, annál jobban fenyeget a lengyel példa szerinti: *a németek által való elnyeletés veszedelme*. Bárgyúság volna hinni, hogy a német társaságok titkos ügynöki hadserege csupán egy veszedelmet zúdít hazánkra. Akik gondolkodni tudnak és szeretnek, merjenek egy lépéssel még odább tekinteni s akkor sok más, eddig érthetetlen eseménynek egyszerre a nyitjára fognak jönni. Hiszen ha német volnék, én is gyönyörűnek tartanám Európa közepén *az egyetlen német világhatalmat*; és minden versenytárs nélkül. Csak azt kérdelem, hol lesz ekkor az ezeréves dicső Magyarország? – és a magyarság? – Összefogva kell itt cselekedni.

Mi volna tehát a teendő?

Mi a teendő.

Tanulmányomban kimutattam, hogy Amerika olyan bűvös csábkörben él népünk előtt, hogy vakon rohan minden veszedelemben ama reményben, hogy mindenkinek sikerül ottan egyszerre és könnyűszerrel, soha nem álmodott gazdagságra vagy ingyen birtokra – farmra – szert tenni, ha – szerencséje akad.

Minden oldalról megerősödik és mindjobban kiderül, hogy a kivándorlottak nagy része keservesen csalódik s csakis egyik szerencsés részének sikerül olyan nagyobb megtakarítást elérni, amivel itthoni anyagi helyzetén javíthat. Hogy hányan pusztulnak el, hányan járnak szerencsétlenül, hányan lesznek nyomorékká vagy végleg munkaképtelenné, tudni nem lehet, mert feltűnő, hogy a visszavándorlók száma nem áll arányban a kivándorlással,

mert csak 8-10%-ra megy; a vármegyéken pedig azt látják, hogy a kivándorlók egyharmada tekinthető elveszettnek; annál kevésbé áll arányban a hazaküldött pénz ama keresmények összegével, amit Amerikában az ottani angolul beszélni, írni és olvasni tudó munkások kereseteképpen kitüntetnek.

Kivándorló népünknek évente háromnegyed része, mintegy 150.000 ember szökésben, zaklatottságban, lopva hagyja el hazáját és így esik a német hajóstársaságok ügynökeinek kifosztása és kizsákmányolásával azon hínárba, hogy azt sem tudják, hogy melyik hajóval és a világ melyik részébe viszik őket, mert hiszen Hamburgban, ahol mintegy 200-300 hajó indul naponta, azt sem tudja az idegen, hogy melyik hajóra kerül; így könnyen épen egy ellenkező, egy más világrészbe juthat, mint ahová gondolta. New-Yorkban pedig, amikor már azt hiszik, hogy a hosszú, néha rettentően kínos tengeri hajóút után biztos révbe jutottak, egyik részüket az amerikai törvényben kimondott betegségek vagy más fogyatkozások miatt partra sem bocsátják, hanem azon módon kénytelenek ugyanazon hajóval visszahajózni Hamburgba, Brémába vagy Antverpenbe, ahonnan elindultak, de most már tört reménnyel kétségbeesés között és teljesen kifosztott erszénnyel. A mai rendszerrel egyedül Amerika nyer és virágozik fel minden áldozat nélkül, míg más országok és magunk is drága áron vagyunk csak képesek ipartelepünk munkásszükségeit biztosítani és megtartani.

A vérvesztés, a nemzeti erő elvesztése, a munkáskar megfogyatkozása veszedelemmel fenyegeti nemzeti létünket, ipari és gazdasági egész termelésünket és mindezek miatt fellendülésnek első időszakába lépett versenyképességünket.

Ezekben és az előző sorokban kifejtett okoknál fogva, de leginkább azért, mert Amerikának szédítő ugrásokkal való ipari termelése éppen a trösztrendszer üzelvei és kíméletlen visszaélései miatt az eddigi kizsákmányolás túrhetetlen és törvénytelen útain nem haladhat tovább, amiért maga az Egyesült-Államok kormánya a trösztöknek eredetileg adott koncessziókat megvonandóknak tekinti, sőt ezen célból őket sorra pörrel támadja meg, hogy privilégiumaitól ezeket megfoszszák, amiért az eddigi munka-alkalmak nagyobb mérvű megcsappanása fog bekövetkezni, amikor pedig a mi hiszékeny és tudatlan népünk ezerszámra fog még inkább munkanélkül az idegenben nélkülözni és

nyomorogni. Mindezen igen mélyreható okoknál fogva az egész kivándorlás kérdését, épen a változott viszonyokra való tekintettel tartom szükségesnek és elengedhetetlennek új alapokra fektetni, vagyis kivándorlási politikánkat a cél és viszonyoknak megfelelően reformálva azon helyes irányba terelni, amely más nemzetek által már kipróbálva, fényesen bevált, amit tehát nekünk is követni hazafias kötelességünk parancsolja.

Az országos munkaközvetítő intézet létesítése.

A mezőgazdasági munkaközvetítés szervezetlensége, továbbá az ipari szakszervezetek erőszakosságai képezik egyik súlyos okát annak, hogy a kivándorlás árja az országból olyan nagyra dagadt, hogy a hirtelen vérvesztés nemzeti életünk elzsibbadására vezethetett Budapesten, Pozsonyban és Temesváron” van állami, ipari és kereskedelmi munkaközvetítő intézet. A pozsonyi és temesvári intézetnek alig van számottevő eredménye, főleg, mert ottan is a szocialista szakszervezetek tették lehetetlenné ezen munkaközvetítés jótéteményeinek a szélesebb munkásrétegekre való kiterjesztését, ezért csak 4900 munkás kapott e két helyen az intézet útján munkát.

A budapesti ipari és kereskedelmi munkaközvetítő intézet már hét év óta működik.

Évi költségei 60.884 koronára rúgtak 1906-ban, amiből a főváros 10.000 koronát, a kereskedelemügyi miniszter pedig 50.884 koronát fedezett.

1903. évben összesen 876 betegsegélyzőpénztár volt Magyarországon, 676.917 munkástagléttszámmal.

Budapesten volt 1903-ban 260.760 ipari munkás. Magyarországon volt az 1900. évi népszámlálás szerint 1,304.464 ipari, bányászati és kereskedelmi kereső munkás, ami az össznépszerűségnek mintegy 16'3%-ka.

Mezőgazdasági kereső munkás volt $4,960.167 = 65\%$. A munkaközvetítést igénybe vette 1906-ban Budapesten 80.883 munkás és ebből 44.247 munkás nyert elhelyezést, míg 1905-ben 82.478 munkás közül 39.767 munkás.

Ezen számok és eredmények igazolják, hogy ezen központi budapesti ipari munkaközvetítő intézet, minden igyekezete dacára, a fennforgó mai munkásszervezetek bénító ellenakciója miatt, a kívánt eredményt nem bírja elérni, annál inkább teljesen távol

áll attól, hogy egy a világ főbb munkaadó államaira terjedő működést fejthessen ki.

A földművelésügyi minisztériumban van egy *mezőgazdasági munkaközvetítő intézmény, melynek minden vármegyében volt szervezete, de ezek megszűntek ezért eredménye is alig számbavehető.* Ezen szervezetek dacára a munkások elhelyezése annyira nem sikerült itthon, hogy nem ritkán az egymás közelében lévő munkakinálat és munkakereslet nem bírt olyan árfolyamba egyesülni, hogy egymást kiegészítve, a kölcsönös szükségletet kielégítsék. *Akik a kivándorlás kérdésével napról-napra foglalkoznak, bőséges alkalmuk volt meggyőződni arról, hogy a kivándorlás részben azért is emelkedett rohamosan, mert a munkát kereső gazdasági munkás nem jutott annak tudomására, hogy hol lehetett volna neki a közelben megfelelő munkát kapni,* a munkaadók egész serege pedig nem tudta, hogy hol kaphatna munkásokat s így láttuk, hogy pl. a mezőkövesdiek látták el még Szepes megyében is a nyári munkákat. A szénbányákhoz pedig Amerikából s Németországból kényszerültek a munkásokat hazahozni. A munkaközvetítő hivatalok ugyan megvannak, de az ipari munkások elhelyezése leginkább a fővárosra terjed, de az egész ügy nem vezet kellő eredményre a szakszervezetek terrorizáló magatartása miatt, ezért munkásaink elhelyezése nem jut a kellő mederbe, amiért számtalan munkás, azt hallva s olvasva folytonosan, hogy Amerikában milyen nagy a kereset, nem is törődik sem az ottani többi viszonyokkal, sem az otthoni munkaalkalmakkal, hanem egyenesen nekivág Amerikának.

Augusztusban például a pécsi kiállítás ipari munkásai tömegesen jelentkeztek Fiúmében az Amerikába való kivándorlásra. Ez nekem feltűnt Fiúmében s ez is azt bizonyítja, hogy az itthoni viszonyok eme szervezetlenségén elsősorban kell segíteni. Amerika tehát a mi iparosaink és mezőgazdasági munkásaink, valamint az adóssággal és nehéz megélhetéssel küzdő kisgazdáink előtt egy közforgalom s a nép szemében olyan túlsó part, melyre egy tengerjáró hajón kell csak átsétálni. A legtöbb kivándorlónak, egyik legfőbb célja, hogy csak otthon ne maradjon, száz és ezer oka van és lehet erre.

Ha tehát volna egy olyan országos, életrevaló, de nem egy élettelen, állami ridegséggel és közönyösséggel vezetett intézménye az országnak, amely a kínálkozó új munkahelyekről központo-

sítva létérdekénél fogva is informálva volna, ahová tehát a munka keresőket elhelyezhetné, meglehetünk győződve, hogy a kivándorlók egy része nem menne Amerikába.

Ezen intézménynek munkaszakok szerint kellene szervezve lenni; továbbá az amerikai sőt németországi munka- és kereseti viszonyokról is állandóan és folytonosan a legalaposabban kellene informálva lennie, hogy a munkát keresőket a várható előnyökről és hátrányokról egyformán minden irányban felvilágosíthassa és a pontos felvilágosítással az Amerikában s másutt is várható, beálló, vagy már beállott munkamegszakításokról, munkabérsökkentésekről államról-államra mindenkit kellő egyszerűséggel kioktathasson s felvilágosíthasson közvetlenül és közönsége révén.

Ilyen módon állhatna be azon állapot, hogy ha Amerikában, mint éppen jelenleg is, a trösztök elleni állami hatalom fellépése, a megindított bűnperek vagy a tröszt s más vállalatok bukása és munkabeszüntető gazdálkodása miatt a munkaalkalmak megcsökkennek vagy megszűnnek, itthon pedig akár az ipar, bányászat, vagy a mezőgazdaság terén nagyobb munkaalkalmak nyílnak meg, az Amerikában éhező vagy dolog nélkül lézengők, vagy akik megszedték magukat s pénzzel térnek haza, hazajuthatnának s megmentetnének vagy az Amerikában való elpusztulástól, elzülléstől, vagy az elamerikaisodástól.

Olaszország és Oroszország kétszer arattat így egy évben kivándorlottaival. *Minő óriási nemzetgazdasági fontosságot nyer így ott is egy ilyen országos munkaközvetítő intézet. Minő áldás az a szegény munkabíró népre és a kettős kereset révén magára az államra, amidőn éppen a legszegényebbjeinek százezrei és milliói juthatnak egy tekintélyes és hozzá kettős keresethez, ott, ahol eddig csak az adóssággal és szegénységgel küzdöttek.*

Ily irányú országos munkaközvetítő intézményt a kivándorlás és visszavándorlás kérdésével kell szorosabb vonatkozásba hozni, amit leghelyesebb volna az önálló szerv mellett az „Adriával” és „Cunarddal” kapcsolatban létesíteni, hogy a természetes, üzleti érdek arra is ösztönözze a Cunardot és az Adriát, hogy egyrészt a Cunardnak amerikai összeköttetései, másrészt ama 400 Amerikában lévő magyar egylettel, de még inkább az amerikai jótékony egyházakkal a visszavándorlást, a Darányi által 100 millióra tervezett intenzívebb telepítési kérdés megoldásával, a mai egész-

ségtelen kivándorlás megváltoztatásával nemzetgazdasági és faji szempontból egy jobb létnek a kútforrásává lehessen.

Ezen országos munkaközvetítő intézménynek kellene a hazai jelentkező munkásokat – szerződés mellett – az egyes munka-időszakokra itthon vagy a külállamokban elhelyezni s a minden községbe szétküldött „*Munkás*” című lapjában, úgy a hazai, valamint külföldi, amerikai stb. államok munkásszükségeit, béreit, viszonyait, a megélhetés feltételeit, klimatikus viszonyait, gyárait s berendezéseit, valamint az itthon jelentkező munkásokat a mellékelt bejelentő lapok kitöltéseivel összpontosítani, nyilvántartani és elhelyezni, egyszerre így az ügy egy kézben futna össze; ekkor volna módjában a szerződési időszak alatt úgy azoknak szerződésszerű kötelesegeinek pontos teljesítése, valamint a munkaadók által vállalt és biztosított feltételeknek, béreknek és ellátásnak, elhelyezésnek, a munkások biztonsága, az el- és visszaszállításnak s minden más feltételnek pontos betartása felett örködni, amidőn akár egyik, akár a másik fél sérelmének és kártérítésének megállapítására mindenütt egy választott békéltető bizottságot alakítana a munkáscsoport vezetői és a munkaadók vagy más állami, hatósági személyekből. Ilyen módon azután az volna elérhető, hogy: *Magyarország nem adná ingyen, minden viszontszolgáltatás nélkül – pl. Amerikának – ama másfélmillió legkitűnőbb munkását*, amelynek egyik nem éppen jelentéktelen része eddig valóságosan házalt Amerikában a munkahiány miatt, az epedett munka és kereset után. Nem kellene a munkások keresetének morzsáival idehaza megelégedni, amidőn az állított 1000 korona megtakarítható keresetből, vagy csak az 500 koronából csupán 137 korona jut fejenként átlag és évenként haza a legkeményebb ideget s lelket ölő kíméletlen kimerítő munka mellett egy-egy családnak, hanem épen pl. az egyházak útján szervezett, helyi szaktudósítóktól beszerzett hiteles és pontos adatok nyomán, az egyes államok munkaközvetítő hivatalaival való érintkezéssel, azon államokba helyeztetnének csak el a mi mindenütt szívesen fogadott ügyes nyers munkásaink, amelyek a munkaközvetítő intézmény feltételeit elfogadva, teljesíteni és biztosítani magukat kötelezték. Nem kellene akkor Amerikában külön bankfiókok felállításáról sem gondoskodni, mert az időközi pénzkeresetek mind direkte jutnának haza. *Ilyen módon: egyrésze a mai munkánélküli munkásainknak azonnal itthon is állandó munkához jutna; a másik*

része pl. nem volna kénytelen csakis Amerika bizonytalan földjére munka után, minden más ellenszolgáltatás nélkül kivándorolni, hanem Európában bárhol, akár Németországban is el volna helyezhető, de úgy, hogy a munkaadók ottani önkénye és visszaélései ellen a mi munkásaink teljes védelmet nyernének s azontúl a többi részével munkásainknak mennénk tömegesen akár Amerikába, akár Canadába, akár Argentiniába, akár Kolumbia, Venezuela vagy Mexikóba, egyszerűen oda, ahol az illető állam garanciájával és védelme alatt éppen ama országok és világrészek nagy néptelen vidékeinek a kultúra alá vételénél a mi munkásaink ezredei a kellő ellenérték mellett a legszívesebben fogadott nélkülözhetetlen munkaelemet képeznék, amidőn nagy szerencsénk, hogy ama államok a sárga faj munkaerőtől annyira elidegenedtek.

Amidőn Olasz- és Oroszország ugyanazon az úton és nyomon haladva bámulatos eredményeket értek el, akkor a magyar államnak annál könnyebb az értékesebb, jobb munkásaival ugyanazon az úton, legalább is az olasz és orosz eredményeket elérni. Canadában az állam az orosz kivándorlóknak a 180 acret teljes felszereléssel adta át, sőt az egész terület közigazgatását is teljes autonómiával engedte át. Amennyiben Amerikában a trösztök elleni harc az állam részéről teljes eréllyel megindult, ami miatt ott a munkabeszüntetések máris érezhetően rontják meg az amerikai és a bevándorlott munkásaink helyzetét és mert az egy év múlva, ismét az amerikai elnökválasztás miatt, az általános munka szünetelése már mostantól fog beállani, amely választás minden eddiginél hevesebbnek ígérkezik; *mindezen nagy, igen nagyfontosságú okoknál fogva, a kivándorlás ügyének ilyen módon szabályozása, egyike a legsürgősebb állami feladatoknak.* Ilyen módon hova-tovább megkezdett iparfejlesztési akciónk is jobban és jobban erőre kap, több és több gyár és iparüzem fog idehaza talpra állani, amelyek részére ezen rendszer mellett a ma szerte-szét bujkáló, az országból lopva, titkon menekülő és kicsempészett munkásaink lépésről-lépésre mindinkább itthon, saját honában fognak ismét teljes nyugalomban a hazai földön, minden rettentő pénz-, élet- és véráldozat mellőzésével munkát, keresetet és boldog megélhetést találni s ha ez *kormányunk mai államalkotó bölcsességével elérhetővé válik,* akkor nem állunk majd a szocialisták mai terrorizmusával szemben s ha Isten is úgy akarja, talán még elmondhatjuk, bár ha kemény munka után is,

hogy: Magyarország – lesz. Kétségtelen azonban, hogy mindez csakis szilárd elhatározás és szívós és kitartó, megfeszített, cél-tudatos, lelkes működéssel s nem kevésbé nehéz munkával érhető el, még pedig csakis lépésről-lépésre.

A kormány közgazdasági reformjai.

Ama bizonytalan állapot, amely Magyarország nyugodt fejlődését évek óta gátolta, amely miatt Ausztria hatalmát velünk minden téren a gazdasági viszonyok megzavarásában érezte, aminek a legnagyobb visszahatása volt népünk keresetképességére, végre a kiegyezés létrehozatalával megszűntnek tekinthető. Önálló gazdasági berendezésünk végre biztosítva látszik. Ettől várható ama nyugodt gazdasági haladás, amely minden néprétegnek produktív munkásságát jutalmazhatja a legközelebbi tíz évre. Köz-állapotunknak eme egyetlen kedvezőbb helyzete is elegendő ahhoz, hogy a kivándorlás csökkenését biztosítsa, mert hiszen ezentúl idehaza a pezsdülő közgazdasági fejlődés, azután a mind több és több tőkebefektetéssel tervezett iparfejlesztés ezer és ezer új és jövedelmező keresetnek nyitják meg a lehetőséget. Úgy a nagyobb, valamint a kisebb tőkebefektetésnek ilyen módon jó esélyei vannak a jobb jövedelmezőséget biztosítani, mintha csupán a takarékpénztárakban halmozódnának rakásra.

Több millió betét, az elmúlt időszakok tanúságai szerint csak tehernek tekintett nem egy bankban vagy takarékpénztárban, mert annak jövedelmeztetése külön gondot okozott. Nem ritkán esett meg, hogy az ilyen nagyobb betétek után alig adtak valami kamatot, sőt nem ritkán még őrzési díjat is kellett értük fizetni. Ellenben, ha ama milliók a közéletben üzletben s vállalatban forognak, hány és hány produktív erőnek nyitják meg a magasabb jövedelem elérhetését. Példaként áll előttünk Ausztria ipara, ahol a nép keresetképessége biztosítva van. Kormányunk azonban nem áll meg ezen kiegyezési eredményével, hanem mind szélesebb körben igyekszik a társadalom és nép szociális igényeit kielégíteni. Az *adóreformot* Wekerle miniszterelnök elkészítette s máris a kormány minden tagjának a kezében van tanulmányozás céljából. *h földadó* szabályoztatni fog, s vele együtt a kataszteri kiigazítás is megindul, ahol a kisemberek létminimuma, a tíz koronán aluli adózóknak a II-od osztályú kereseti adóknál tehermentesítése, illetve mérséklése, ellenben a kereseti adó progresszivitásával a kis-

emberekről mintegy 10-11 millió korona teher vétetik le, amivel itthon megélhetésük jelentékenyen fog könnyebbé tétetni.

Az *általános jövedelmi pótagó* mint személyes jövedelmi adó fog adózásunkhoz hozzásimulni s a kisemberek existenciája e réven is javulni fog. A *tőkekamat és járadékadó* emeltetni fog, így feltehető, hogy a takarékpénztárakban holtan fekvő tőkék mindinkább a produktív vállalkozás mezején fognak jobb keresetet találni, amivel a munkaalkalom fog tetemesen emelkedni.

A *hazai iparnak nyújtandó kedvezményekről* már két új törvényünk van s ennél sem állott meg kormányunk, hanem a sok-sok kifogás alá esett közszállítások ügyét is rendezzi; s nemcsak az újonnan létesítendő, hanem a már fennálló ipartelepekre is kiterjeszti a kedvezéseket a teljes állami és 15 évi községi adó s illetékmentességben. Az önköltségi vasúti szállítást az építőanyagokra megadja.

Minden hazai intézmény s az összes közforgalmi vállalatok ipari szükségleteiket csakis a hazai ipartermelésből szerezhetik be.

Az *igazságügyi miniszter* a végrehajtásoknál a kisembereknél szinte kivette a létminimum tárgyait, amelyek tehát el nem árverezhetők. Ezenkívül az *uzsora elleni törvényjavaslattal* védelmébe veszi a váltó hatályát kellően nem ismerő kisembereket és azokat, akik az élelmes pénzágensék és uzsorások körmei közé kerülve, az uzsora által rendesen végromlásba jutottak.

Az ipari munkások *betegség és baleset ellen* való biztosításáról szóló törvény, valamint *Darányi földművelési miniszternek a cselédlakásokról* hozott törvényének előnyeit főleg azon munkásrétegek fogják legjobban méltányolni, amelyek Amerikában látták, hogy ottan a gyárakban a mieinkhez hasonló munkásvédő intézmények nincsenek, amiért éppen olyan sokan járnak ottan szerencsétlenül, és minden kárpótlás nélkül, mert az amerikai törvény ezekről nem gondoskodik kellően.

A föld népét sok helyütt a munkaalkalom hiánya szorongatja, s az a baltudat viszi Amerikába, hogy itthon nem, hanem Amerikában sorsán könnyen segíthet. Ezt az Amerikából – New-Yorkból – közölt hazairott levelek megcáfolják. A földéhség egy hamis tünete népeletünknek, melyet leginkább a szocialista izgatók dobtak csóvául a nép közé, mert számtalan esetben látjuk, hogy a nép meglévő földjével és birtokával nem törődik, rosszul műveli, nem trágyázza s mert később nem is terem, az ország több helyén

parlagon hagyja, holott annak adóját és adósság utáni kamatait fizetnie kell. Az uzoratorvény a földuzsora ellen is védelmet nyújt.

Számtalan közép úri- és kisgazda birtoka árvereztetik el évenként; aki tehát földhöz akar jutni, hozzájuthat majd minden közösségben – szakadatlanul. Ahol azonban mégis aránylag kevés a föld és a nép elég módos ahhoz, hogy újabb területeket megszerezni képes, *Darányi földművelésügyi miniszter a telepítés és parcellázás útján kívánja e törekvéseket kielégíteni.*

Végül *Darányi földművelésügyi miniszter a gazdasági munkások védelméről is gondoskodni kíván* azáltal, hogy szervezi a gazdasági munkások jogvédelmét, s a közigazgatási hatóságoknak hivatalos kötelességévé teszi a meghozott ezirányú törvények végrehajtásának ellenőrzését.

A katonasor elől Amerikába ment hadkötelesek királyi kegyelmet kaptak.

A szociális kérdések ilyen terjedelemben még eddig sohasem foglalkoztatták törvényhozásunkat. A *függetlenségi párt agrárius képviselői* szintén igen lényeges öt törvényjavaslatot terjesztettek be az ország és a nép közgazdasági helyzetének javítására. Magam pedig egy „közraktár házi-elevátor-hálózat” létesítésére terjesztettem be törvényjavaslatot Kossuth kereskedelemügyi miniszter elé, amelylyel a „warrant hitel” megoldása céloztatik, mire nézve az O.-M. Bankkal is tárgyalásokat folytattam.

Mindeme törekvések világosan mutatják, hogy megvirrad még nálunk is s hogy hovatovább megszűnik annak szüksége, hogy népünk a kereset és vagyongyűjtés okáért Amerikába kényszerüljön drága költséggel, ezer veszedelemmel szemben és bizonytalan eredményekért kivándorolni; sőt ellenkezően épen eme tervszerű intézmények sorozata fogja népünknek itthon való ezentúli jobb boldogulását és megélhetését lehetővé tenni, ami reményt ad arra, hogy az egyszer megindított: hazatelepítési akció sikerre vezet, amelynek nyomán mindtöbben és többen fognak Amerikából haza- és visszatérni, főleg ha az itthoniak kellő tudomást nyerhetnek ezen törekvésekről s az Amerikában tartózkodók általuk ezekről kellően értesítve leendnek. A kivándorlás eddig elért eredményei nem állanak arányban a hozott nagy és pótolhatatlan áldozattal, az emberben, vérben és tőkében ért veszteségekkel.

Ha ezen irányban csak egy lépéssel is hozzájárulhattam az ezen kérdéssel behatóan eddig alig foglalkozhatott közönségünknek, hónapokon át tartó megfeszített hazafias munkásságomnak jutalmát ebben is bőven fogom érezni. Az lenne mégis legfőbb jutalmam, ha az ezen műben foglalt bő okulások minél szélesebb körben terjednének el az egész országban. Ezért ez irányban a hazafias sajtó hatalmas támogatását kérem.

Az e műben felhasznált adatforrások.

-0-

A magyar kormány jelentése és statisztikai évkönyve 1903.

Hazai statisztikai füzetek.

Az Ellis Islandon működő bevándorlási bizottságnak 1906. évi jelentése.

Annual report of the Commissioner-General of Immigration to the Secretars of Commerce and taken for the fiscal year end June 30, 1906. Washington. Govern, pr. office.

Bulletin of the Bureau of Labor. New-York, 1907.

Bulletin of the Bureau of Labor. Washington, 1904. és 1907.

Az amerikai cenzuseredmények 1900.

Industrial map of the United Staates of America.

Report of the Industrial Comission 1898.

Hungarian Passangers landet ad the Port of New-York 1905-1906.

The Trans Atlantic Passenger Confernces No. 19 broadway-new-yorki jelentése.

Der Zusammenbruch der Wirtschaftsfreiheit und der Sieg des Staatssocialismus in den Vereinigten Staaten von Amerika von dr. jur. E. Herr 1906.

Alfred Kolb, Regierungsrat als Arbeiter in Amerika. Berlin, 1905.

Upton Sinclair, Der Sumpf. Hannover, 1906.

Werner Sombart, Warum gibt es in den Vereinigten Staaten keinen Socialismus. Tübingen, 1906.

D. H. Schwegel, k. u. k. Vicekonsul in Chicago. Die Einwanderung in die Vereinigten Staaten von Amerika. 1902.

Dr. Rud. Führer, Arbeitsvermittlung.

Fr. Hey, Obergemeter der k. k. Dir. für den Bau der Wasserstrassen, Argentinien und die österreichische Auswanderung. Wien, 1906.

St. von Pilis. Moderne Völkerwanderung. Berlin.

- Német József. A gazdák nevelése Amerikában és az Egyesült-
Államok közigazgatása.
- A kivándorlás és útlevelügy. Arpataki Geréb Béla. Bpest, 1904.
- A soproni m. k. határszéli rendőrkapitányság nagymartom kiren-
deltségének működése 1906/1907.
- Ipari sztrájkok 1905. A keresk. m. k. miniszter 1906.
- A budapesti ipari és kereskedelmi munkaközvetítő intézet jelentése
1901-1906.
1903. IV. t.-c. a kivándorlásról s munkabér-kimutatása.
- Törvényjavaslat (új, magyar) a kivándorlásról.
- Cunard-szerződés 1904.
- Az Országos Iparegyesület ipari munkabér-kimutatása.
- Az OMGE. gazdasági munkabéradatai 1907.
- A Szövetkezés amerikai levelei.
- Zerkowitz Emil. Amerikai kereskedők.
- Ugyanannak időszaki jelentései.
- Tarr a Mc Murry's, Geographies Third Part North-America. New-
York, 1903.
- The World Almanac and Encyclopedia. New-York, 1905.

TARTALOM.

Előszó	3
A kivándorlás kérdése és bonyolultsága	5
Az amerikai bevándorlás téves megítélése	6
A bevándorlók államok szerint	7
Amerika belső vándorlása	8
Az amerikai államok benépesítése	10
Kivándorlók száma	1
A visszahatás és az amerikaiak nyugtalansága	12
Az amerikai bevándorló-bizottság jelentése	14
Amerika érdeke.	15
Amerikai munkásérdek	16
A fajok szerinti bevándorlás	17
A nemek és kor szerinti bevándorlás	18
A műveltségi próba	19
Az amerikai bevándorlási ellentétek	20
Az amerikai szellem	21
Az amerikai munkás fogalma	21
Az Amerikába szerződött munkásokat kitiltó törvény	24
A tőke gazdagsága	28
Amerika termelése és jóléte	30
A kivitel fejlődése	32
Jay Gould vasúti hálózata	37
A párturalom és a választások	40
A munkástársadalom helyzete	47
Az üzlet	50
Amerikában emelkedő árúcikkek összeállítása	55
Hanyatló árakkal bíró árúk	56
A szabad területek benépesítése	63
A telepítési akció	64
Az értékesítés előmozdítása a vasutak által	65
Roosevelt akciója	68
Rockefeller	69
Az amerikai helyzetet megvilágító amerikai levél	71
Az állam ellenőrzésének szigorítása a magánspekulációval szemben	73
A pártellentétek	76

A munkás élete amerikai bemutatásban.....	78
Amerika üzemeinek átalakulása	80
Amerika szegényei	81
Nem mindenki boldogul Amerikában	83
New-York bevándorlóinak nyomora.....	85
A védelem szüksége	88
A bevándorlók elosztódása	89
A megérkezők fogadása Ellis Island szigetén.....	90
Amerikában élt munkások sora	95
A szénbánya-munkások élete	111
A pánszláv papok	114
A gyermekek	115
A gyermekbírótság	117
A polgári levél	119
A chicagói vágóhíd.....	120
A bevándorló munkások elosztódása.....	132
Amerika államainak területe, népessége, ipara s a magyar kivándorlók megtelepedése	135
A helyes kivándorlási politika alapozása és a visszavándorlás.....	137
Amerika rendezni tartja szükségesnek a mai elosztódást-	139
A foglalkozások szerinti elosztódás.....	140
Amerika ipara	142
Amerika klimatikus viszonya	43
A kivándorlást nálunk csupán rendőri szempontból kezelik	146
A kivándorlás bajainak orvoslását 1884-től sürgetik	147
A munkabíró férfi aránya Magyarországon	149
A kivándorlók birtokviszony szerinti aránya.....	150
A amerikai munkások keresete	151
Mit takaríthat meg az amerikai munkás?	158
Mit takaríthat meg a magyar kivándorló?.....	160
Az ellentétek	165
Az amerikai munkásegyletek bérkimutatása	167
A valószínű kereset.....	167
A szénbánya-munkások bére	170
Amerika haszna a bevándorlásból	174
Egy-egy kivándorlónk átlag csak 133 K 34 fillért küld haza	76
A visszavándorlók	178
Az országra háruló hátrányok	180
Az állam feladata	181
Olaszország kivándorlási politikája	183
A többi szomszéd országok példája.....	186
Kivándorlási ügyünk lebonyolítása	188
A német hajóstársaságok	189
A beszédett hajódíjak.....	190
A német hajótröszt.....	191
A kivándorlás hatása Fiuméra	192
A Cunard megtámadása	193

Tengerjáró hajók beszerzése.....	194
Hamburgi tapasztalatok	198
A kivándorlás új mederbe terelése.....	200
A kivándorlás irányítása	204
A külföldi hajóstársaságok	205
A német hajósvonalakon át kivitt kivándorlók	207
A kivándorlási törvény	209
A vármegyékben hiányozható munkaerő	210
A férfiak hiánya.....	214
Az asszonyok kaszálnak	215
Az 1907. évi kivándorlás emelkedése	216
A hadkötelesek	217
A kivándorlási rendeletek és az államvasút s a posta	218
Az útlevél könnyű kiállítását	219
A fiumei zugügynökök	221
A visszautasított kivándorlók	224
A kivándorlási ügy további kezelése	226
Az Adria kirendeltségének megszüntetése	227
Az eltűnt kivándorlók	230
A csábítás	231
A visszavándorlók	236
A „prepaid” hajójegy	238
A hajótársaságok tarifaharca.....	239
A kivándorlási alap károsodása	243
A törvény pótlása.....	247
Mi a teendő?	248
Az országos munkaközvetítő intézet létesítése.....	250
A kormány közgazdasági reformjai.....	255

